

ประวัติศาสตร์ไทย ๑

959.3

ณ212ป

959.3
ดษ 2/22/

ประวัติศาสตร์ไทย ๑

THE LIBRARY
COLLEGE OF EDUCATION
BANGKOK, THAILAND

16 ส.ค. 2515

1446
HI. 221

S181066

ณรงค์ นามศิริ

45T

น

๑๑

๙๖๙๐!

36301

คำนำ

หนังสือประวัติศาสตร์ไทย ๑ นี้ ผู้สอนรวบรวมและเรียบเรียงขึ้น เพื่อเป็นแนวทางแก่นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงผู้ศึกษาวิชา HI. ๒๒๑ โดยอาศัยหลักฐานจากเอกสารชั้นต้นและชั้นสองโดยเฉพาะข้อเขียนจากผลงานการค้นคว้าของนักปราชญ์ทางด้านประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งมีปรากฏอยู่ในรายชื่อหนังสือที่กำหนดให้ผู้เรียนได้ไปอ่านศึกษาเพิ่มเติมถ้ามี โอกาสและเวลาในตอนท้ายเล่มแล้ว หนังสือเล่มนี้เป็นเพียงหลักและแนวทางที่จะเรียนเท่านั้น ผู้สอนต้องการรวบรวมส่วนที่สำคัญอันเป็นหัวใจของเรื่องราวประวัติศาสตร์ไทยตอนนี้อาไว้เพื่อเป็นแนวทางแก่ผู้ไม่ได้มาฟังคำบรรยายในชั้นเรียน ส่วนรายละเอียดที่ปรากฏปลื้กย่อยไปจากที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้ ผู้สอนต้องการรวบรวมคำบรรยายในชั้นแต่ละครั้งแล้วพิมพ์เป็นแผ่นปลิวออกมา โดยนักศึกษาจะติดต่อหาแผ่นปลิวเหล่านี้ได้ในภายหลังที่การบรรยายผ่านไปแต่ละครั้ง ที่ต้องกระทำเช่นนั้น เพราะผู้สอนต้องการค้นคว้าหารายละเอียดในเนื้อหาของแต่ละตอนให้กว้างขวางออกไปและจำเป็นต้องใช้เวลาในการอ่านค้นคว้าให้สมควรกับเนื้อหาแต่ละบทแต่ละตอน เมื่อเห็นว่าได้ผลสมบูรณ์ดีแล้วจะได้จัดพิมพ์เป็นเอกสารที่ใช้ในการอ้างอิงได้ ในโอกาสต่อไป

อนึ่งผู้สอนขอขอบพระคุณนักปราชญ์ทางด้านประวัติศาสตร์ไทยทุกท่านที่ผู้สอนได้อาศัยข้อเขียนและผลงานการค้นคว้าของท่านเป็นหลักในการรวบรวมและเรียบเรียงเนื้อหาวิชาตอนนี้อาไว้เพื่อจกประสงค์ให้นักศึกษาได้สนใจประวัติศาสตร์ของชาติตนเองยิ่งขึ้นเป็นสำคัญสืบไป

ณรงค์ พ่วงพิศ

ภาควิชาประวัติศาสตร์

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

สารบัญ

		หน้า
บทที่	๑. ถิ่นฐานดั้งเดิมของไทย	๑
บทที่	๒. การอพยพสู่ตอนใต้ของแผ่นดินไทย	๑๐
บทที่	๓. การสถาปนาอาณาจักรสุโขทัย	๒๑
บทที่	๔. ความเจริญรุ่งเรืองในสมัยสุโขทัย	๒๗
บทที่	๕. ความสัมพันธ์กับต่างประเทศในสมัยสุโขทัย	๕๕
บทที่	๖. การสถาปนาอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา	๖๒
บทที่	๗. ลักษณะการปกครองในสมัยกรุงศรีอยุธยา	๗๖
บทที่	๘. ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งและญี่ปุ่น ในสมัยกรุงศรีอยุธยา	๑๐๗
บทที่	๙. ความสัมพันธ์ระหว่างกรุงศรีอยุธยากับ อาณาจักรล้านนา เชียงใหม่	๑๓๖
บทที่	๑๐. การสงครามระหว่างไทยกับพม่าในสมัยกรุงศรี อยุธยา	๑๔๒
บทที่	๑๑. ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรในสมัย กรุงศรีอยุธยา	
บทที่	๑๒. เหตุการณ์ภายในสมัยกรุงศรีอยุธยา	
บทที่	๑๓. การก่อกบฏภายหลังกรุงศรีอยุธยาแตก ครั้งที่ ๒	

บทที่ ๑๔. บทวิเคราะห์ว่าด้วยปัญหา ก่อน ประวัติศาสตร์ไทย	๑๔๕
บทที่ ๑๕. บทวิเคราะห์ว่าด้วยปัญหาในประวัติศาสตร์ สมัยสุโขทัย	๒๐๙
บทที่ ๑๖. บทวิเคราะห์ว่าด้วยประวัติศาสตร์สมัย กรุงศรีอยุธยา	๒๒๖
บทที่ ๑๗. บทวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ในสมัยกรุงธนบุรี รายชื่อหนังสือที่ผู้ศึกษาควรอ่านประกอบ	๒๔๕ ๒๖๓

๘ บทที่ ๑

ถิ่นฐานดั้งเดิมของไทย

① ไทยอพยพมาจาก ~~ฟิลิปปินส์ อินโด-จีน~~ ~~อินโด-จีน~~ ~~อินโด-จีน~~

ทฤษฎีที่ว่าถิ่นฐานดั้งเดิมของชนเผ่าไทยอยู่ที่ใดนั้น เป็นเรื่องที่กำลังถกเถียงกันไปหลายสถาน บางท่านกล่าวว่าชนชาติไทยนั้นแต่เดิมทีเดียวอาศัยอยู่ในแถบหมู่เกาะทะเลใต้ เช่น ฟิลิปปินส์ และหมู่เกาะชวา สุมาตรา (ซึ่งเป็นประเทศอินโดนีเซียในปัจจุบัน) ต่อมาได้มีการอพยพเข้าสู่แผ่นดินใหญ่ของทวีปเอเชีย ในแถบแหลมอินโดจีน แล้วก็อพยพเคลื่อนย้ายขึ้นไปทางเหนือจนกระทั่งเข้าไปอยู่ในตอนกลางของจีนปัจจุบัน ต่อมาเมื่อจีนอพยพลงมาจากทางเหนือและรุกรานเผ่าไทยที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อน ชนเผ่าไทยก็เลยต้องอพยพถอยร่นลงมาจากทางใต้ จนกระทั่งมายึดถิ่นฐานและตั้งเป็นชาติปักแผ่นดินในปัจจุบันนี้ การอพยพเคลื่อนย้ายดังกล่าวมาข้างต้นนี้นับได้เป็นเวลาพัน ๆ ปีทีเดียว

ผู้ที่เชื่อในทฤษฎีดังกล่าวนี้ให้เหตุผลว่า เมื่อพิจารณาทางด้านมนุษยวิทยาแล้ว คนไทยมีลักษณะคล้ายคลึงกับพวกที่อาศัยอยู่ในฟิลิปปินส์และอินโดนีเซีย มากกว่าจะคล้ายคลึงกับพวกจีน ไม่ว่าจะเป็นทางรูปร่าง หน้าตา ขนบประเพณี ความเชื่อต่าง ๆ อันเป็นลักษณะดั้งเดิมของเผ่าพันธุ์มนุษย์ในแถบนี้ นักทฤษฎีดังกล่าวนี้โต้แย้งว่า ถ้าถิ่นฐานเดิมของไทยอยู่ในจีนจริงแล้ว ลักษณะทางชาติพันธุ์ของคนไทยควรจะมีความโน้มเอียงไปทางจีน

มากกว่า เพราะต้นตระกูลของเผ่าพันธุ์เป็นมนุษย์ที่เกิดในภูมิประเทศ ดินฟ้าอากาศที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน

* อย่างไรก็ตามทฤษฎีดังกล่าวนี้ นักประวัติศาสตร์ทั่วไปไม่ยอมเชื่อว่าจะเป็นเช่นนั้น เพราะยังหาหลักฐานที่เด่นชัดกว่านี้พิสูจน์ไม่ได้ สมมติฐานดังกล่าวแล้วจึงเป็นเพียงข้อเสนออน์เลื่อนลอยเท่านั้น ^๕

② อนุชนกลางของจีน

นักประวัติศาสตร์เชื่อในอีกทฤษฎีหนึ่ง ที่กล่าวว่า ดินฐานดั้งเดิมของไทยอยู่ในแถบตอนกลางของจีน + หรือตอนใต้ของจีน ซึ่งเป็นทฤษฎีของหมอสอนศาสนาชาวอเมริกัน ที่ชื่อว่า วิลเลียม คลิฟตัน คอคคุด (William Clifton Dodd) หมอคอคคุด ได้เขียนหนังสือเล่มหนึ่งชื่อว่า "The Thai Race, Elder Brothers of The Chinese" หมอคอคคุดได้ท่องเที่ยวไปตามดินแดนจีนตอนใต้ พบเผ่าพันธุ์ไทยอยู่ในที่หลายแห่ง เช่น กวางตุ้ง กวางเจา และยูนนาน พวกเขายังคงพูดภาษาไทยของตนเอง เขาจึงได้ทำการสอบสวนค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับเผ่าไทย และรวบรวมหลักฐานตลอดจนแสดงความคิดเห็นของตนเอาไว้ คอคคุดได้กล่าวว่าดินฐานดั้งเดิมของไทยอยู่ในแถบมณฑลเสฉวนตอนใต้และมณฑลไกวเจาตอนตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศจีน

๕ จีน + ไทย → กึ่งจีนกึ่งไทย
นักประวัติศาสตร์อีกคนหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อประวัติศาสตร์ไทย ชื่อ (A.R. Wood) เขาเชื่อว่าจีนกับไทยต้องเป็นชนชาติที่เกี่ยวข้องกัน เหตุผลของเขาก็คือ คุณลักษณะหน้าตา ภาษาที่ใช้พูด ศัพท์ที่ใช้ในภาษาพูด

๔ ประภาสรี

ลาว ≠ ละว้า^๓

นักประวัติศาสตร์อีกคนหนึ่งที่ใช้นามปากกาว่า "ประภาสรี" ได้เขียนบทความเรื่องหนึ่ง ชื่อว่า การวิเคราะห์ไทยเดิม ได้ยอมรับทฤษฎีของคอคค และยอมรับว่า คำอ้ายลาว เป็นคำที่ชาวไทยใช้เรียกชื่อตัวเอง ยอมรับว่าชนชาติที่เรียกว่าลาว เป็นชนชาติหนึ่งของพวกไทย "ประภาสรี" กล่าวว่า ลาว และ ละว้า เป็นคนละพวก (๕) สง่า กาญจนาคพันธุ์ - ~~จาก~~ จาก อัลไต

สง่า กาญจนาคพันธุ์ เขียนหนังสือชื่อว่า "หลักไทย" ได้สันนิษฐานว่า คนไทยคงมาจากเทือกเขาอัลไต (Altai) ซึ่งอยู่ใน ไซบีเรียตอนใต้ เขากล่าวว่า นักมนุษยวิทยามีความเห็นว่ามีมนุษย์ที่เกิดขึ้นในโลกครั้งแรกอาจจะเกิดจากบริเวณเอเชียตอนกลางแถบ ไซบีเรีย บริเวณภูเขาอัลไต นอกจากนั้นก็หันไปรับทฤษฎีของหมอคอคคที่เกี่ยวกับอาณาจักรต่างๆ ของเผ่าไทยในจีน สง่า กาญจนาคพันธุ์ เชื่อว่า คนไทยเป็นพวกที่สืบเชื้อสายมาจากเผ่าพันธุ์มองโกเลีย (๖) อีเบอร์ ฮาร์ด (Eber Hard) ~~จาก~~ จาก อัลไต

อีเบอร์ ฮาร์ด (Eber Hard) เป็นชาวเยอรมัน สนใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์จีนและชนชาติไทย ได้ทำการค้นคว้าในเรื่องนี้ เขากล่าวว่าก่อนที่จะอพยพลงมาจากทางไต้หวัน เดิมเป็นที่อยู่ของชนสองพวก คือ ไทย (Tai) และ เยว (Yueh) ซึ่งพวกเยวนี้ต่อมากลายเป็นพวกญวนหรือเวียต เมื่อจีนอพยพลงมาชาติทั้งสองก็ถอยร่นลงมา หรือถูกกลืนชาติไปกับจีน ชาวไทยรู้จักปลูกข้าวและการทอผ้า ซึ่งเป็นอารยธรรมประจำชาติไทย ชาติไทยชอบอยู่ตามที่ราบใกล้ๆ กับแม่น้ำ พวกเยวเก่งทางการเดินเรือ ในตอนหลัง

- ไทย ของอุ้งคางหม่นน้ำ - ๕ ตอน ใน ๕ ปี
- เจ้า ของปิ่นไอ อยู่จนหมด - ๕ เล่มจบในทะเล

ต่อมา ชนทั้งสองชาติก็ปะปนกันไป พวกไทยอพยพไปสู่ทางตอนใต้ของยูนนาน แต่พวกเยวอพยพเลียบชายฝั่งทะเลลงมา

๑) นักภูมิศาสตร์ชาวเยอรมันคนหนึ่งชื่อ เครคเนอร์ (Credner) ได้มาค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับยูนนาน ได้สำรวจภูมิประเทศและเผ่าพันธุ์ต่าง ๆ ที่ตกค้างอยู่ในยูนนาน ได้แสดงความเห็นว่าพวกไทยที่ยังเหลืออยู่นั้น อยู่ใต้ทะเลสาปตาลีลงมามาก และแถบทะเลสาปตาลีนั้นไม่มีคนไทยหลงเหลืออยู่เลย มีแต่คนป่าเผ่าโลโล (Lolo) เครคเนอร์ไม่ยอมเชื่อว่าไทยอพยพขึ้นไปถึงยูนนาน เพราะแถบยูนนานเป็นที่ราบสูงมีภูเขามาก

๒) ชาวอเมริกันอีกคนหนึ่งชื่อ พอล เบเนดิกต์ (Paul Benedict) เป็นพวกนักมนุษยวิทยา ได้ทำการค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องเผ่าไทยโดยสังเกตดูตามหลักภาษาศาสตร์ สันนิษฐานว่า คนที่อยู่แถบแหลมอินโดจีนหรือแถบเอเชีย ย่อมมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน และยอมรับว่า ภาษาไทย (Tai) เป็นภาษาที่ใหญ่ภาษาหนึ่ง และสรุปว่า ภาษาของชนชาติทางเอเชียและอาคเนย์อยู่ในตระกูลออสโตริก หรือออสโตรนีเซียน (Austric or Austronesian) และแยกออกเป็นสาขาทันทีคือ ไทย (Tai) อินโดนีเซียนมาเลย์ (Indonesian Malay) และทิเบโต เบอร์มัน (Tibeto-Burman)

๓) เยนเนดิกต์ กล่าวว่า ไทยกับจีนมิใช่เชื้อชาติใกล้เคียงกัน เขายังข้อสังเกตว่า ภาษาจีนที่เข้ามาในภาษาไทยนั้น ส่วนมากเป็นคำที่เกี่ยวกับการค้าขายทั้งสิ้น เขาได้คำเหล่านี้มาเพราะการติดต่อกับชาวยกกับจีนนั่นเอง ความคิดเห็นของเบเนดิกต์นี้มีนักประวัติศาสตร์และผู้สนใจทั้งหลายเห็นด้วยเป็นอันมาก

(๑๐) นักประวัติศาสตร์จีนคนหนึ่งชื่อ ม้า ทวน-หลิน ได้เขียนหนังสือเรื่อง “เรื่องราวทางมนุษยวิทยาของชนชาติที่อยู่ใกล้ๆจีน” หนังสือเล่มนี้ ม้า ทวน-หลิน เขียนขึ้นไว้ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ ได้มีเรื่องราวเกี่ยวกับถิ่นกำเนิดเดิมของชนชาติไทยในมณฑลยูนนาน งานของ ม้า ทวน-หลิน นี้ได้มีนักแปลชาวฝรั่งเศส ชื่อ Marguis d' Hervey de Saint Denys แปลออกเป็นภาษาฝรั่งเศส และต่อมา เอ.บี กริสวอลด์ (A.B. Griswold) ได้แปลออกมาเป็นภาษาอังกฤษ

อาณาจักรน่านเจ้า

มีนักประวัติศาสตร์บางท่านเชื่อว่า ถิ่นเดิมของชนเผ่าไทยอยู่ที่ภูเขาอัลไต ซึ่งอยู่ในดินแดนไซบีเรียตอนใต้ และอพยพลงมาตั้งอาณาจักรลง และอาณาจักรป่า ซึ่งอยู่แถบเมืองลู่เจา และจุงกิง ซึ่งยากแก่การวิเคราะห์หาข้อเท็จจริงได้ เพราะหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏชัด เป็นข้อสันนิษฐานเสียส่วนมาก

ที่น่าจะเชื่อได้บ้างก็คือเผ่าไทยในอาณาจักรน่านเจ้า เพราะมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่าไทยเคยครองอาณาจักรน่านเจ้า ก่อน แม้นักประวัติศาสตร์จีนก็ยอมรับและว่าชาวไทยกล้าหาญ มีฝีมือในการรบ แต่อย่างไรก็ตาม ในขณะที่มีหลักฐานที่น่าจะเชื่อได้บ้างว่าเผ่าไทยเคยมีศูนย์กลางการปกครองของตนเองอยู่ที่อาณาจักรน่านเจ้า ในปัจจุบันก็มีการค้นคว้าศึกษาเกี่ยวกับเรื่องอาณาจักรน่านเจ้าว่าไม่ใช่ไทย แต่คนส่วนมากยังไม่ยอมรับ/ แต่ก็เห็นว่า

ยังมีคนพื้นเมืองที่ชื่อว่า โลโล (Lolo) และมินเฉีย (Minchia) ที่หลงเหลืออยู่ในบริเวณอาณาจักรน่านเจ้าเดิมไม่ใช่คนไทย

ม้า ทวน-หลิน ได้เขียนเล่าไว้ว่า อาณาจักรน่านเจ้ามีชื่อเรียกหลายชื่อด้วยกัน บางคนก็เรียกว่า เฮา-เซ (Hao-che) บ้าง ฮัง-เว (Hung-wei) บ้าง, ชู-ยาง (Chu-yang) บ้าง, ยาง-เฉียน (Yang-chien) บ้าง พลเมืองส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากพวกอ้าย-ลาว และเป็นชนเผ่าที่เรียกว่า วู-มัน (Wu-man) (ซึ่งในภาษาจีนแปลว่าชาวป่าที่มีผิวสีดำ)

ภาษาของพวกนี้เรียกภาษัตริยว่า เจ้า ในบรรดาภาษัตริยที่ครองแผ่นดินทั้งหมดมีอยู่ ๖ คน ซึ่งต่างก็รบราฆ่าฟันซึ่งกันและกัน จู๊กเหลียง (Chü Ko-liang) (ซึ่งเป็นเสนาธิการทัพของเล่าปี่) ได้ปราบเจ้าทั้ง ๖ นี้ได้และไกล่เกลี่ยให้สงบ ในเวลาต่อมาแคว้นของเจ้าเม้ง-เห (Meng-he) ก็กลายเป็นแคว้นที่มีอำนาจมากแคว้นหนึ่ง และโดยเหตุที่แคว้นนี้ตั้งอยู่ทางใต้สุด ฉะนั้นจึงมีชื่อว่า “น่านเจ้า” (น่านเจ้า แปลว่า เจ้าทางทิศใต้, ราชอาณาจักรทางทิศใต้ หรือประชาชนของราชอาณาจักรทางทิศใต้)

อาณาเขตของน่านเจ้าแผ่ขยายตั้งแต่เมือง ยุง-ชาง (Yung-chang) จนถึงเมือง เยา-โจ (Yao-chou) ซึ่งอยู่ทางใต้ของสะพานเหล็ก (สะพานนี้ทำข้ามแม่น้ำกินฉ่า (Kinsha) อยู่ห่างจากเมือง ลิเฉียง (Lichiang หรือ Li-hiang) ไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ๑๐๐ ไมล์ และอยู่ในแคว้น ยูนนาน ตะวันตก เมือง Yung-chang ปัจจุบันนี้ตั้งอยู่ที่เส้นรุ้ง ๒๔ องศา และเส้นแวง ๑๐๓ องศา

ส่วนเมือง เยา-โจ (Yao-chou) นั้นอยู่ที่เส้นรุ้ง ๒๕ องศา ๓๓ ลิปดา และอยู่ที่เส้นแวง ๙๙ องศา ๓ ลิปดา) ทางทิศตะวันออกของน่านเจ้า ในขณะนั้นอยู่ใกล้อาณาเขตของแคว้นฉวน (Tsuan) ทางทิศตะวันตกอยู่ใกล้กับ ไช-โต (Chai-t'o) ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ติดกับตังเกี๋ย ทางทิศใต้ติดกับนุ-หวัง (Nu-wang) และทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ติดกับราชอาณาจักรพะยู (Pyu) ซึ่งเป็นชนชาติดั้งเดิมในราชอาณาจักรพม่า ทิศเหนือไปสิ้นสุดที่ตะวันออกเฉียงเหนือของแคว้น อี-โจ (I-chou) และก็ไปจดกับแคว้นเชียง (Chiang) และหวู่ (Wu) ซึ่งอยู่ในอาณาเขตของประเทศจีนด้วย

เมือง อี-โจ เป็นชื่อมณฑลหนึ่งของจีน มีเมืองหลวงชื่อ เซง-ตุ (Cheng-tu) ตั้งอยู่ในแถบมณฑลเสฉวนปัจจุบัน และมีอาณาเขตเปลี่ยนแปลงบ่อยๆ ชายแดนด้านตะวันออกของน่านเจ้าควรจะอยู่ติดกับดินแดนที่เป็นมณฑลเสฉวนในขณะนี้ ต่อมาในปี ค.ศ. ๗๔๐ ได้ย้ายเมืองหลวงมาอยู่ที่เมือง ไถ-โฮ (T'ai-ho) แคว้นเชียง (Chiang) อาณาเขตในขณะนี้ถ้าจะประมาณก็น่าจะรวมตะวันออกของเสฉวนทั้งหมด รวมทั้งตอนเหนือของไกว-เจา (Kwei-Choa) ด้วย

สำหรับกษัตริย์ที่ครองอาณาจักร เท่าที่ปรากฏว่ามีชื่อเสียก็คือ ฟี่ล่อโก๊ะ ในปลายปี ค.ศ. ๗๑๓-๗๔๑ ฟี่ล่อโก๊ะได้ทำสงครามขับไล่พวก โฮ-มัน (Ho-man) (หรือบางทีก็เรียกว่า ช่อ-ม่าน ซึ่งหมายถึงคนป่าที่อยู่แถบแม่น้ำ) ได้เมือง ไถ-โฮ (T'ai-ho) และตา-ลี (Ta-li) ไว้ในอำนาจ จักรพรรดิจีนได้พระราชทาน

ตำแหน่งให้ฟีล่อโก๊ะเป็น “ผู้พันฟุความยติธรรม” แคว้นต่าง ๆ ในน่านเจ้าอีก ๕ แคว้น ต่างยอมอ่อนน้อมต่ออำนาจของฟีล่อโก๊ะ ฟีล่อโก๊ะเคยรบชนะธิเบต และเคยรบชนะพวกม่าน (Man) หลาย พวกด้วยกัน

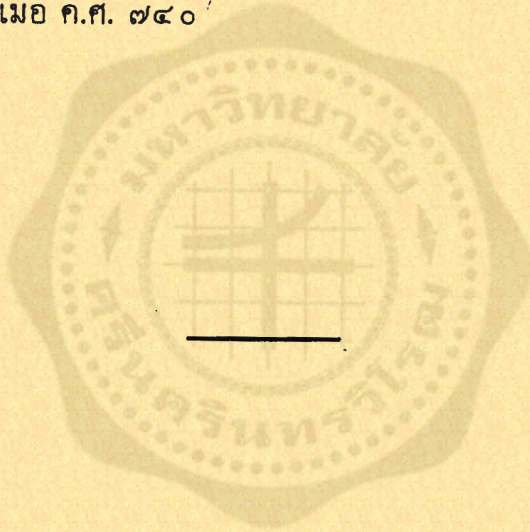
ฟีล่อโก๊ะเคยส่งทูตมายังราชสำนักของจีนเพื่อเยี่ยมคำนับ จักรพรรดิจีน เป็นกระบวนใหญ่โตมโหฬารมาก และจักรพรรดิจีน ก็ได้จัดการต้อนรับอย่างใหญ่โต จักรพรรดิจีนได้แต่งตั้งให้ฟีล่อโก๊ะ เป็นกษัตริย์ของยูนนาน และแต่งตั้งขุนนางที่ใหญ่โตในราชสำนัก ให้อัญเชิญพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้ฟีล่อโก๊ะ พร้อมกับพระราชทานเครื่องยศอันถูกต้องไปด้วย เป็นต้นว่าฉลองพระองค์คลุม ยาวปักด้วยคันเงินทอง มีสายคาดเอวทำด้วยดอกไม้เงินดอกไม้ทอง

ฟีล่อโก๊ะ ขุนบางที่ก็เรียกว่า ขุนบรม ทรงเสวยราชย์ เมื่อ ค.ศ. ๗๒๙ ได้ทรงรวบรวมขยายอาณาเขตลงมาทางทิศใต้ จนถึงได้ สร้างเมืองแดง (ปัจจุบันคือเมืองเจียนเบียนฟู ในเวียตนามเหนือ) เมืองแดงนี้ ขุนบรมสร้างขึ้นในแคว้นสิบสองเจ้าไทย และเพื่อเป็น หัวหน้ในการขยายอาณาเขตด้านนี้ ขุนบรมได้ยกเมืองแดงเป็นราชธานี

ขุนบรมหรือฟีล่อโก๊ะมีพระบรมราโชบาย ให้ราชโอรสแยกย้ายกันออกไปยึดครองหัวเมืองต่าง ๆ โดยรอบในเขตของอาณาจักร ล้านช้าง เช่น ที่เมืองเซ้า หรือชะวา (เมืองหลวงพระบางในปัจจุบัน) เมื่อ ประมาณ ค.ศ. ๗๓๑ และต่อมาเจ้าชายไสผง. (ชัยพงศ์) โอรส

อีกองค์หนึ่ง ได้รุดเข้าไปครอบครองเมืองเชียงลาวซึ่งกำลังร้าง
อยู่แต่เปลี่ยนเรียกชื่อว่า เมือง สุวรรณโคมคำ

ระหว่างที่ขุนบรมอยู่ครองเมืองแกลง ได้เกิดกบฏขึ้นที่เมือง
ชาน-อัน-ฟู (Shon-ch' an-fu) อันเป็นเมืองหลวงเดิม จนถึงกับขุน
บรมต้องขึ้นไปปราบปรามเองจนสงบบราบคาบ . และย้ายที่ประทับ
ไปอยู่ที่เมือง ไถ่-โฮ (Tai'-ho) เมืองไถ่-โฮ จึงกลายเป็นราชธานี
แห่งใหม่ เมื่อ ค.ศ. ๗๔๐ /

๘ บทที่ ๒

การอพยพสู่ตอนใต้ของแผ่นดินไทย

เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อดินเค็มของไทยเคยอยู่ในดินแดนจีน แต่เหตุใดอาณาจักรไทยจึงเคลื่อนย้ายมาอยู่ในบริเวณแหลมอินโดจีนได้ มีเหตุผลอะไรบ้างที่อยู่เบื้องหลังของการเคลื่อนย้ายเหล่านี้ คอคอด ได้กล่าวว่า ไทยเรานั้นมีนิสัยอยู่อย่างหนึ่งคือรักสงบ เมื่อเกิดความยุ่งยากคับแค้นขึ้นคราวใด หรือเกิดสงคราม รุกรานเดือดร้อน ถ้าพอจะหลีกเลี่ยงเสียได้ก็จะพยายามหลบหลีกไป จึงได้เกิดการอพยพลงมาทางใต้ การอพยพเพื่อแสวงหาเสรีภาพที่ดี หรือการอพยพเพื่อหาแหล่งที่ทำกินใหม่ที่ดี ได้กระทำกันหลายครั้งหลายหน นับเป็นพัน ๆ ปี และเพิ่งหยุดอพยพเมื่อได้อาณาจักรทางแหลมทองไว้ในอำนาจเมื่อต้นกรุงสุโขทัย

การอพยพของแผ่นดินไทย เราอาจแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ ประเภทหนึ่งเป็นการอพยพที่นักประวัติศาสตร์ทั้งหลายได้ตรวจสอบและสันนิษฐานไว้ใกล้ความจริงแล้ว ส่วนอีกประเภทหนึ่ง เป็นการอพยพของแผ่นดินไทยที่ได้พบในตำนานเก่า ๆ เช่น ตำนานสิงหนวัติ ตำนานจามเทวีวงศ์ ตำนานเมืองเชียงใหม่และเมืองใกล้เคียง ตำนานสุวรรณโคมคำ และตำนานชินกาลมาลินี ฯลฯ เป็นต้น

★ การอพยพลงมาถึงถิ่นฐานในทางตอนใต้ของไทยตามตำนาน มีอยู่ ๓ พวก คือ

๑. ตำนานไทยใหญ่ ไทยพวกน้อยพยพลงมาจากเหนือของพม่า ถือว่าบรรพบุรุษของพวกเขาคือ ขุนลู ขุนไล ซึ่งสืบมาจากเทวดา ตามตำนานของไทยใหญ่ว่า ขุนลูครองเมืองที่อยู่ตอนใต้ของยูนนาน ส่วนขุนไลซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของยูนนานก็มีโอรสหลายองค์ก็ได้ให้โอรสไปสร้างเมืองต่าง ๆ ในไทยใหญ่ ตำนานไทยใหญ่นี้มี ๒ ตำนาน คือตำนานไทยเมา และตำนานแสนหวี แต่ไม่สู้จะมีเนื้อความตรงกันเท่าใดนัก

พวกไทยเมา ได้แก่พวกไทยที่อยู่แถบแม่น้ำเมา ซึ่งปัจจุบันเป็นแม่น้ำอยู่ในพม่าตอนเหนือ ชื่อแม่น้ำ (สวลิ) (Swili) ตามตำนานบอกว่า ขุนโลมีโอรสหลายองค์ได้ไปสร้างเมืองยาง และเมืองยอง

นอกจากนี้ก็มีตำนานของไทยที่อพยพไปทางลาว ถือว่าบรรพบุรุษของตนคือ ขุนบลม ซึ่งต่อมาเราก็มักเรียกเพี้ยนเป็นบรม ซึ่งก็เชื่อกันว่าสืบเชื้อสายมาจากเทวดาอีกเหมือนกัน ขุนบรมมีลูกชายหลายองค์ และได้ส่งให้ไปสร้างเมือง เช่น เมืองเช่า (เมืองหลวงพระบาง) รวมทั้งเมืองบางแห่งในแคว้นตองกียด้วย

สมัยของขุนลู ขุนไล และขุนบรม ตกอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๘-๑๒ ซึ่งก็อยู่ในราวคริสต์ศตวรรษที่ ๓-๗ (ประมาณการเอาเท่านั้นเพราะหลักฐานไม่แน่ชัด)

๒. ตำนานลานนา เชื่อกันว่าบรรพบุรุษคนแรกที่มาตั้งรกรากอยู่ในแถบนี้ คือ สิงหนวัติ บิดาของพระเจ้าสิงหนวัติ ชื่อว่า เทวกาพ ซึ่งมีลูกชายถึง ๓๐ คน และได้แยกย้ายกันไปสร้าง

เมือง สิงหนวัติได้เดินทางเข้ามาตามลำน้ำโขง และมาสร้างเมือง ที่มีชื่อว่าเมือง นาคพันธ์สิงหนวัติ สาเหตุที่มีคำว่า “นาค” เพราะ เหตุว่า พระเจ้าสิงหนวัติทรงสร้างเมืองนั้นมีพระยานาคมาแสดง นิमितให้เห็น นาคนั้นแปลงกายได้ อาจจะกลายเป็นงู เป็นฤๅษี ฯลฯ พระเจ้าสิงหนวัติมีชีวิตอยู่ในราวคริสต์ทศวรรษที่ ๓

ตามตำนานกล่าวต่อไปว่า บริเวณพระเจ้าสิงหนวัติมาตั้งถิ่นฐานอยู่นั้น อยู่ใกล้กับอาณาจักรสุวรรณโคมคำ อันเป็นของพวกเขา กล่อมสันนิษฐานว่าพวกพุนั้นไปสร้างเอาไว้ในเชียงแสน ต่อมาเกิด แผ่นดินถล่ม อาณาจักรสุวรรณโคมคำจึงแตกสลายไป การอพยพลง มาของพระเจ้าสิงหนวัติ ต้องรပ်พ่วงกับพวกชนพื้นเมืองชาวป่า ชื่อ ว่าพวกมิลักขุ ดังนั้นเมื่อพวกมิลักขุสู้ไม่ได้ อาณาจักรของพระเจ้า สิงหนวัติก็ขยายแผ่ออกไป

ทรงบริเวณที่สร้างอาณาจักรสิงหนวัตินั้น มีแม่น้ำกกอยู่ เหนือแม่น้ำโขงขึ้นไปไหลผ่าน ตอนบริเวณต้นแม่น้ำกก มีเมือง ของพวกสุวรรณโคมคำมาตั้งอยู่ ชื่อเมืองอุโมงคเสลา (ต่อจากสมัย พระเจ้าสิงหนวัติมา เมืองอุโมงคเสลาก็ยังอยู่) และได้เกิดการรပ် พ่วงกับพวกไทยที่อพยพลงมา แต่ภายหลังพระเจ้าสิงหนวัติก็ได้ เมืองอุโมงคเสลา

อาณาเขตของพระเจ้าสิงหนวัติแผ่ขยายเรื่อยลงมาและไปจด ลุ่มน้ำสาละวินตรงคอยลูกช้างขุนน้ำย้อย ตามตำนานบอกว่ามีแผ่น ดินไหวบ่อย ๆ มาก และต่อมาเมืองนี้ก็พังลงไป

อธิบายประกอบ

๑. เมืองสุวรรณโคมคำนี้ ทำนานบางฉบับว่า มาได้ชื่อ "สุวรรณโคมคำ" เมื่อเจ้าชัยฟงศ์ (ไสผง) โอรสขุนบรมซึ่งขณะนั้นครองเมืองแถงได้มาสร้างขึ้นในสมัยที่เมืองเชียงลาวถูกขอมทั้งให้เป็นเมืองร้าง (เชียงลาวอยู่ในบริเวณอำเภอเชียงแสนในปัจจุบัน) และต่อมาไม่ถึงห้าสิบปีก็เปลี่ยนชื่อเป็น "นาคพันธ์" หรือนาคพันธ์สิงหนวัติ

๒. เรื่องคำว่า "กล่อม" หรือ "กลอม" มีผู้ให้คำอธิบายไว้หลายอย่าง ศาสตราจารย์ จอร์จ เซเคส์ ว่า ขอมอาจเป็นมอญในสมัยทวาราวดี หรือมอญเดิม ผสมกับละว้า ต่อมาเมื่อเขมรมีอำนาจมากขึ้น มาตีได้อาณาจักรทวาราวดี และเนื่องจากเป็นเชื้อชาติเดียวกันก็เลยมาปะปนกัน เหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า ขอมและเขมรอาจจะเป็นเชื้อชาติเดียวกันหรือคนละชาติก็ได้ ม.จ. สุกัทรทิศ ทิศกุล ได้ประทานความเห็นไว้ว่า คำว่า "ขอม" และ "เขมร" เป็นคำที่ชนชาติอื่น โดยเฉพาะชนชาติไทยใช้เรียก ส่วนคำว่า "เขมร" นั้น เป็นคำที่เขาเรียกตัวของเขาเอง ส่วนนายตรี อมาตยกุล กล่าวว่า พวกขอมไม่ใช่ชาวเขมร หรือชาวกำพูชาในปัจจุบัน เป็นพวกอินเดียนอพยพ ซึ่งเข้ามามีอำนาจในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ และสมพงศ์กับพวกพื้นเมือง เช่น พวกข่า เป็นต้น พวกเขมรหรือชาวกำพูชา เข้ามาอยู่ในดินแดนเหล่านี้ภายหลัง ประมาณตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๒๘ (ค.ศ. ๑๒๘๕) เป็นต้นมา กล่อม หรือ กลอม ก็คือ ขอม นั่นเอง

ตำนานลานนา ยังได้กล่าวถึงลูกของพระเจ้าสิงหนวัติ ที่มีชื่อว่า อชุตราช ภายใตสมัยพระเจ้าอชุตราช นครนาคนันท์สิงหนวัติ ได้เปลี่ยนชื่อ เรียกว่า โยนกนครชัยบุรีราชธานีศรีช้างแสน ได้กล่าวว่า ได้พระบรมราชา มา และนำไปฝังเอาไว้ ในสมัยนั้นยังไม่มี การก่อสร้างเจดีย์สำหรับบรรจุพระธาตุ และพระธาตุได้แสดงอภินิหารฝังลงไปใตภูเขา ซึ่งเรียกว่า คอยตุง หรือ คอยธง ซึ่งบัดนี้ ก็ยังคงมีอยู่ในเชียงแสน เป็นที่เคารพบูชาของชาวโยนกนาคนคร ในสมัยนั้น

ในบริเวณคอยตุงหรือคอยธงนั้น มีชนชาติละว้าอาศัยอยู่ หัวหน้าของชนละว้ามีตำแหน่งเป็นปู่เจ้า ซึ่งมีชื่อเรียกว่า “ลาวจก” พระเจ้าอชุตราชได้ขอซื้อที่ดินรอบ ๆ คอยตุงโดยให้ทองคำเป็นการ แลกเปลี่ยนกับที่ดิน และยกที่ดินเป็นพุทธบูชา ต่อมาพวกละว้าได้ ย้ายที่ไปตั้งอยู่ที่ “เวียงศรีทวง” ซึ่งมีลำน้ำไหลผ่าน ปรากฏตามตำนานว่า พระเจ้าอชุตราชสนใจเรื่องพระศาสนา และมีชื่อว่า “พระเจ้าอชุตราชธรรมิกราช”

ได้มีการสืบราชสมบัติต่อกันมาจนถึงพระเจ้ามังรายนราชน ในสมัยนั้นมีการได้พระธาตุเพิ่มเติมมาอีก และนำไปเก็บไว้ที่เดียวกัน และที่แปลกก็คือ พระเจ้าแผ่นดินได้ไปซื้อพวกละว้าให้เป็นทาส ของพระธาตุ คือเป็นคนดูแลรักษาสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางพระพุทธ ศาสนา สำหรับคำแนะนำนักษัตริย์ตั้งแต่สมัยพระเจ้าสิงหนวัติใช้คำ นำหน้าเป็น “พระองค์”

พระเจ้ามังรายนราชนมีโอรสสองพระองค์ คือ องค์เชียง และ ไชยนารายณ์ ไชยนารายณ์ถูกส่งไปให้สร้างเมืองใหม่ ทางทิศ

ตะวันออกเฉียงใต้ มาจนถึงตำบลที่มีชื่อว่า “ภูกระวากอนมูล” และมาถึงเมืองที่มีชื่อว่า “เวียงชัยนารายณ์คอนมูล” ทั้งสองพี่น้องต่างก็เอาลูกมาแต่งงานร่วมตระกูลเดียวกัน จากตอนนี้เป็นต้นมา ชื่อพระเจ้าแผ่นดินวงศ์สิงหนวัตเป็นชื่อไทยแท้ ๆ เช่น สี พัน ลือ ครอบสืบต่อกันมาอีกหลายรัชกาลทีเดียว จนบรรลุถึงองค์ที่ ๔๓ คือที่มีชื่อว่าพระองค์พัง ได้ครองราชย์เมื่ออายุน้อยมาก พอครองราชย์ได้ ๒ ปี พวกขอมจากอโหมงคเสลา (ลำปาง) ซึ่งเคยขึ้นกับเมืองโยนกมาตั้งแต่สมัยสิงหนวัตคงจะนึกว่าพระเจ้าพังราชเป็นเด็ก เลยยกทัพเข้าปล้นเมืองโยนก และขับไล่คนไทยออกจากเมืองหมด และพวกขอมยกพวกของตนเองมาครองโยนกแทน ขอมครองโยนกและบังคับให้ไทยต้องส่งส่วยทองคำ พวกคนไทยได้อพยพไปอยู่ในดินแดนละว้า ที่มีชื่อว่า “เวียงสีทวง” เวียงสีทวงนี้ปัจจุบัน ได้ชื่อว่า ตำบลเวียงแก้ว ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเชียงแสนเก่า ปัจจุบันเป็นตำบลป่าสักน้อย ทางเหนือของแนวคูเมืองมีแม่น้ำ “มะ” ไหลผ่าน สันนิษฐานว่า คือ “ฝ่ายสีทวง” ซึ่งทำการทอน้ำมาใช้ในสมัยเวียงสีทวง

ขณะที่มาอยู่ที่เวียงสีทวงได้ไม่นาน พระเจ้าพังราช ก็มีโอรสองค์หนึ่งชื่อ “ทุกขิตกุมาร” ต่อมาภายหลังก็มีโอรสองค์เล็กอีกองค์หนึ่ง ชื่อว่า “พระเจ้าพรหม” ซึ่งต่อมาได้ขับไล่ขอมออกไปจากโยนกนคร และต่อมาขอมได้หนีออกจากลานนาไทยทั้งหมด พระเจ้าพรหมยกเมืองโยนกนาคนครให้ทั่วทุกขิตราชครองตนเอง อพยพมาสร้างเมืองใหม่แถบเวียงสีทวง ชื่อว่า เวียงพางคำหลวง และได้ไปสร้างเมืองใหม่ชื่อเวียงชัยปราการ

ถ้าจะพูดถึงลำดับก่อนหลังการสร้างเมืองของวงศ์สิงหนวัติ
ก็มีโยนกนาคนันท์ชัยนารายณ์ (เวียงพางคำ) (สร้างขึ้นชั่วคราวสำหรับ
ต้อนรับผู้ขอม) และเวียงชัยปราการ ทั้ง ๔ เมืองนี้อยู่ใกล้กันมาก

พระเจ้าพรหมทรงวิตกว่าจะยกกองทัพมาแก้แค้น ก็เตรียม
ทัพไว้พร้อมเพรียงเพื่อตั้งรับ และในสมัยที่พระเจ้าพรหมอยู่ที่ชัย-
ปราการนี้ ได้มีพระมหาเถระองค์หนึ่ง ชื่อพระพุทโธษาจารย์ เป็น
มอญ มาจากสุธรรมวดี เป็นผู้ได้ไปศึกษาพระธรรมคัมภีร์จากลังกา
มาเผยแพร่ และได้เอาคัมภีร์มามอบให้ถึงนครโยนกพร้อมด้วยพระ
ธาตุ นัยว่าพระเจ้าแผ่นดินทั้ง ๔ เมืองก็พร้อมใจกันนำพระธาตุไป
บรรจุไว้กลางเวียงชัยนารายณ์ (สงสัยว่าจะเป็นพระธาตุเจ้าจอมทอง)

ทางฝ่ายพระเจ้าพรหมไปแต่งงานกับลูกสาว ของเจ้าเมือง
เวียงชัยนารายณ์ชื่อนางแก้วสุภา ส่วนทางฝ่ายโยนกนั้นเมื่อพระเจ้า
พังคราชสวรรคตแล้ว พระเจ้าทุกขิตราชครองราชย์สืบไป สำหรับ
ชัยปราการ เมื่อพระเจ้าพรหมราชโอรสสิ้นพระชนม์ เจ้าชัยศิริ
โอรสก็ขึ้นครองราชย์ พอครองราชย์ไปได้สัก ๗ ปี กษัตริย์มอญ
จากสุธรรมวดีก็ยกทัพมาตีชัยปราการ พอพระเจ้าชัยศิริได้ทราบ
ข่าวศึก ก็สั่งเตรียมตัวป้องกันพระนคร แต่เห็นศึกเหลือกำลัง พระ
เจ้าชัยศิริก็ทิ้งเมือง อพยพผู้คนข้าของออกไปยังเมืองโยนก แต่
พอตีแม่น้ำกกเกิดท่วม ก็เลยอพยพไปทางทิศใต้ พระเจ้าชัยศิริลง
มาทางใต้มาตั้งมั่นอยู่ที่กำแพงเพชรในปัจจุบัน ตามตำนานว่าพระ
อินทร์ได้มาแสดงนิมิต โดยแปลงเป็นชีปะขาวมาบอกให้ตั้งเมือง
ตรงนั้น

ส่วนโยนกนคร พระเจ้าทุกขิตกุมารสันพระชนม์ โอรัสชื่อ
มหาวันครองราชย์แทน ครองราชย์ได้เพียงปีเดียว มีชาวเมืองไป
เที่ยวที่แม่น้ำกก (กกกุกกุก) ไปพบปลาไหลเผือก เลี้ยงจับมากิน
กัน ผลสุดท้ายเลยเกิดน้ำท่วมแผ่นดินไหว คนในเมืองต่างตายหมด
ดังนั้นเชื้อสายของพระเจ้าสิงหนวัติก็หมดไปจากบริเวณนี้ บรรดา
พวกขุนพันนาและนายบ้าน ที่อยู่นอกเมืองจึงได้พากันเลือกขุนลัง
เป็นหัวหน้าของพวกไทย ที่ยังเหลืออยู่ในแถบนี้ ทั้งนี้ที่เลือกก็
เพราะกลัวเจ้าทางเมืองชัณรายณ์จะมาแย่งเมืองไป และขุนลังได้
ตำแหน่งเป็นโฆษก และตำแหน่ง “ขุน” นี้ ได้รับเลือกตกทอด
กันมาอีกเป็นเวลาประมาณ ๔๘ ปี

เวียงพางคำ นัยว่าอยู่ที่ตั้งที่ว่าการอำเภอแม่สายของจังหวัด
เชียงรายในปัจจุบัน ยังมีร่องรอยเกี่ยวกับคูเมือง หลงเหลืออยู่บ้าง

๓.ตำนานเงินยางเชียงแสน เป็นตำนานของลาวจังกราช
สันนิษฐานว่ามีอายุอยู่ในราว ๆ กลางคริสต์วรรษที่ ๑๑ หรือประ-
มาณ พ.ศ. ๑๖๐๒ เทียบกับประวัติศาสตร์พม่าตรงกับสมัยพระเจ้า
อนุรุท ในประวัติศาสตร์พม่ามีกล่าวพาดพิงมาถึงลาวจังกราชด้วย
ที่แปลกก็คือ พระเจ้าอนุรุทไม่เคยล่วงล้ำเข้ามาถึงลุ่มแม่น้ำเจ้า-
พระยา เป็นที่น่าสังเกตว่าคนแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยายกย่องพระเจ้า
อนุรุทมากมาย

ขุนลาวจังกราชได้สร้างเมือง เงินยางเชียงแสน บาง
คนบอกว่าอยู่ใกล้กับคอยตุง หรืออยู่แถบนครโยนกเดิม ลาวจังก

ราชมีโอรส ๓ องค์ คือ ลาวกอ (ก่อ) ลาวเกือ (เกือ) ลาวเก้า (เกลา แกล้วมาเมือง)

จากตำนานเงินยางเชียงแสน ท้าวจิงกราชให้ลาวกอไปครองเมืองเชียงของ ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากเชียงแสนเท่าใด และให้ลาวเกือไปครองผาลาวผาพวง หรือผาลาวผากวง (นับว่าเป็นเมืองโบราณเมืองหนึ่งในจังหวัดน่าน) และลาวเก้าครองเชียงแสนสืบมา

อีกตำนานหนึ่งกล่าวว่า ลาวกอได้ไปครองที่บ้านถ้ำ แล้วต่อมาย้ายมาครองแคว้น กวาง หรือกวาว ซึ่งเป็นจังหวัดน่านเดี๋ยวนี้ ตามตำนานกล่าวว่า ลาวจิงกราชครองราชย์อยู่เป็นเวลา ๑๒๐ ปี จึงสิ้นพระชนม์

สืบต่อจากลาวเก้า หรือลาวเก้ามาเมืองแล้ว ก็เป็นลูกหลานสืบตระกูลกันมาอีก ๔ พระองค์ มีคำ่ว่า ลาว นำหน้อยอยู่ตลอดเวลา ถึง ลาวจิงกวาเรือนคำแก้ว ลาวจิงกวมมีโอรสชื่อลาวกวก และไปสร้างเมืองใหม่ที่ฝาง ในระยะนี้เองที่มีการรบพุ่งกับทางเมืองน่าน ทั้งนี้เพราะหลังจากลาวกอสิ้นพระชนม์แล้ว ก็สืบมาถึงท้าวทิดานคำ แห่งน่าน ได้ยกกองทัพมาโจมตีเชียงแสน ทางเมืองฝางทราบข่าวก็ยกมาช่วย แต่ไม่ทัน ท้าวลาวจิงกวาจึงถูกฆ่าตาย ลาวกวกจึงเลยยกทัพไปตีเมืองน่าน และจับท้าวทิดานคำฆ่าเสีย หลังจากนั้นลาวกวกได้ครองเมืองเชียงแสนแทนพ่อ

ลาวกวกมีโอรสชื่อขุนเทือง ขุนเทืองไปได้ลูกผีเสื้อเป็นภรรยา (ลูกผีเสื้ออาจจะเป็นลูกชาวป่าเผ่าหนึ่ง) ลูกผีเสื้อชื่อ

แอลโต ได้คิดใจขุนเทืองขณะที่ขุนเทืองไปล่าสัตว์ แอลโตมีลูก
กับขุนเทืองคนหนึ่ง ชื่อขุนพิง (นับว่าขุนพิงเป็นคนที่มีความ
สามารถมากเหมือนกัน ได้ไปสร้างเมืองใหม่ ไม่ทราบว่าเป็นพ่อให้
ไปสร้างหรือไปสร้างเอง) ขุนพิงได้ไปสร้างเมืองใหม่ชื่อ “เวียง
เชียงเรือง” และนอกจากนี้ขุนเทืองยังมีโอรสกับภรรยาอื่นอีกคน
หนึ่งชื่อ “ขุนเรงกวา” ขุนเรงกวมียุทธชื่อ “ลาวชิน” ลาวชินมี
ลูกชื่อ จอมผาเรือง (จอมธรรม) และจอมผาเรืองนี้ไปสร้างเมือง
ใหม่ชื่อ พุกามยาว (พะเยา) และจอมผาเรืองได้ไปแต่งงานกับ
ลูกสาวที่เกิดจากเชื้อสายของขุนพิง ต่อมาจอมผาเรืองหรือขุนจอม-
ธรรมได้มีโอรสชื่อขุนเจือง หรือขุนเจือง ซึ่งถือกันว่าเป็นกษัตริย์
ที่มีชื่อองค์หนึ่งของลานนา ก่อนสมัยพระเจ้ามังรายมหาราช

ขุนเจืองได้ราชาภิเษกเป็น พระเจ้าเจือง พ้าธรรมิกราช
และตามตำนานกล่าวว่า พระยาจุลณีผู้ครองญวนได้มาอ่อนน้อม
ตลอดจนพวกย่อก็มาอ่อนน้อมด้วย การราชาภิเษกนี้ตามตำนาน
กล่าวว่า หล่มฟ้าแก้วพิมาน เจ้าเมืองวิเทหราช มาทำราชาภิเษก
ให้ขุนเจือง (เจ้าเมืองวิเทหราชนับว่าเป็นจีน) ขุนเจืองครองราชย์
มีอำนาจมาก ภายหลังได้ไปครองเมืองญวนมีชื่อว่า “แกวประกัน”
และให้ลูกหลานครองเมืองต่างๆ ในลานนา ขุนเจืองเคยกล่าวว่า
“เรื่องการชนช้างนี้ ถ้าใครจะลองศึกก็ขอให้ลองดู” แสดงว่าขุนเจือง
ต้องเป็นนักรบ ขุนเจืองกล่าวเช่นนั้นเมื่อสมัยหนุ่มๆ ต่อมาเมื่อแก่
ลงชว้นล่วงรู้ไปถึงเจ้าแมนตากอกบอกฟ้าตายืน (หยีก) ก็เลยมาทำ
ชนช้าง พระยาเจืองรู้ตัวว่าต้องตาย แต่ก็รับคำท้า โดยส่งเสีย

ให้ลูกๆ ไปได้ไปครองเมืองต่างๆ มีลาวเงินเรือง ครองเมืองเงินยาง
 ลาวเจืองครองแควหลวง (แควประกัน) ลาวปาวไปครองจันทน์บุรี
 (แถบเวียงจันทน์) ชุนคำร้อยครองชัยนารายณ์ เจ้าชัยเบี้ยครอง
 ที่เวียงเชียงเรือง

ลาวเงินเรืองที่ครองเมืองเงินยาง ครองราชย์ ประมาณ
 พ.ศ. ๑๗๓๖ ลาวเงินมีลูกชื่อ ลาวเคียง ลาวเคียงมีลูกชื่อ ลาวเม้ง
ลาวเม้งไปแต่งงานกับลูกสาวเจ้าคำวังชื่อ เทพคำซ้าย มีลูกชื่อ เม้ง-
ราย ในขณะที่พ่อขุนเม็งรายกำลังรวมหัวเมืองเหนืออยู่นั้น ก็เป็น
 เวลาที่ไทยทางสุโขทัยกำลังก่อสร้างตัวอยู่

๘ บทที่ ๓

การสถาปนาอาณาจักรสุโขทัย

คนไทยได้อพยพลงมาอยู่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา ในราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เพราะเราได้หลักฐานจากจามและเขมร เป็นพวกศิลาจารึก ไทยเริ่มอพยพลงมาเรื่อยๆ โดยปะปนไปกับชาวพื้นเมือง ในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ (ซึ่งครองราชย์เมื่อ พ.ศ. ๑๖๗๖-๑๖๙๓) แห่งราชอาณาจักรเขมร ได้มีกองทัพอาสาสยามติดไปด้วยกับกองทัพเขมรเมื่อมีการรบ ทำให้เห็นกันว่า ในเวลานั้นคนไทยอพยพลงมาอยู่ในแถบนั้นกันแล้ว และในแถบศรีสัชนาลัย สุโขทัย ก็เป็นแหล่งที่คนไทยอพยพลงมาอยู่มากพอใช้

ก่อนไทยอพยพเข้ามานั้น ดินแดนแหลมทองหรือสุวรรณภูมิได้เป็นที่ตั้งของสามอาณาจักร คือ ตอนกลางของแหลมมีพวกละว้า และอาณาจักร“ทวาราวดี” อยู่ ด้านตะวันตกเป็นอาณาจักรมอญ ด้านตะวันออกเป็นอาณาจักรขอมที่มีอำนาจเกรียงไกรอยู่ในขณะนั้น ต่อมาอาณาจักรทวาราวดีได้เสื่อมสภาพแก่พม่า เพราะกษัตริย์พม่าอนิรุทธมหาราช กริธาทัพเข้ามา พิชิตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ได้ทำลายล้างอาณาจักรทวาราวดีลง หลังจากนั้นมาอาณาจักรทวาราวดีก็มีได้รวบรวมกันมีอำนาจเช่นแต่ก่อน ต่อมาในชั้นหลังนี้ ดินแดนทวาราวดีได้ถูกอำนาจของคนสองชาติ ผลักเปลี่ยนกันเข้าครอบครองอยู่เสมอมา คนสองชาตินี้คือ มอญและขอม การ

ครอบครอง ก็ได้เป็นไปโดยบึกแผ่นมั่นคง มักเป็นไปในระยะ
เพียง ๑๐๐ - ๒๐๐ ปี ก็ผลัดเปลี่ยนอำนาจผู้ปกครองใหม่ เป็น
ดังนี้ตลอดไปจนกระทั่งไทยเข้ามามีอำนาจครอบครอง

เราทราบได้อย่างแน่ชัดจากศิลาจารึกว่า สุโขทัยสร้างขึ้น
ราวๆ พ.ศ. ๑๗๖๓ โดยขุนศรีนาวนำถมเป็นผู้สร้างสุโขทัยและ
ศรีสัชนาลัย มีข้อสังเกตที่แปลกอย่างหนึ่ง คือ เรียกศรีสัชนาลัย
สุโขทัยตลอดมา ตอนสมัยขุนศรีนาวนำถม ไทยก็ต้องอยู่ภายใต้
อำนาจขอม โดยมี “โซลญ” เป็นตำแหน่งทหารที่ส่งมาปกครอง
และในศิลาจารึกบ่งไว้ว่า พ่อขุนศรีนาวนำถม คือ บิดาของขุน
ผาเมืองนั่นเอง

ในปี พ.ศ. ๑๗๖๓ ทางฝ่ายเขมรเริ่มเสื่อมลงทุกที เขมร
เริ่มถอนทหาร ที่ส่งไปควบคุม อาณาจักรจามปา ทางด้านตะวันออก
กลับมาควบคุมทางลุ่มน้ำเจ้าพระยา ย่อมเป็นหลักฐานว่าเขมรเริ่ม
หวั่นเกรงอำนาจของไทยที่กำลังเข้มแข็งขึ้นมาทางด้านตะวันตก

ในศิลาจารึกสมัยสุโขทัย มีกล่าวถึง พ่อขุนศรีนาวนำถม
ซึ่งเป็นเจ้านายไทยองค์หนึ่ง พ่อขุนศรีนาวนำถมมีลูกชาย ๒ คน
คนหนึ่งชื่อ ผาเมือง เป็นเจ้าเมืองวาค แล้วมีน้องอีกคนหนึ่งชื่อ
คำแหงพระราม พระยาคำแหงพระรามนี้มีลูกคนหนึ่งชื่อเจ้าศรี-
ศรัทธา บัญหามีอยู่ว่า เจ้าศรีศรัทธาหายไปไหน เหตุใดจึงกล่าว
ถึงพ่อขุนศรีนาวนำถม, ขุนผาเมือง และพระยาคำแหงพระราม
ในจารึกบอกว่า ตอนหนึ่งๆ เจ้าศรีศรัทธาท่านมีความเป็นอยู่อย่าง
สุขสบาย แต่เมื่อลูกชายตาย ก็เลยเสียใจ เลยละทิ้งชีวิตโลกออก

บวช แล้วเดินทางไปในที่ต่าง ๆ ตอนหลังเมื่อท่านกลับมาแล้ว
 ทางกรุงสุโขทัยก็ตรงกับรัชกาลของพระเจ้าเลอไท คือโอรสของ
 พ่อขุนรามคำแหง พญาเลอไท ทรงนิยมยกย่องมาก ทรงแต่งตั้ง
 ให้เป็นสมเด็จพระมหาสังฆราช ในจารึกระบุว่า ทรงพระนาม
 เจ้าศรีศรัทธาราชจุฬามณี เมื่อเป็นเช่นนั้น สายพ่อขุนศรีนาวนำถุม
 ซึ่งน่าจะเป็นราชวงศ์ศรีอินทราทิตย์ วงศ์ที่ ๑ ก็หมดลงเพียงนี้

พ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองราด โอรสของพ่อขุนศรีนาวนำถุม
 เป็นที่เกรงพระทัยของกษัตริย์ขอมมาก ถึงกับพระองค์ได้ทรงยก
 พระราชธิดานามว่า “สิงขรมหาเทวี” ให้เป็นภรรยาของขุนผาเมือง
 และทรงแต่งตั้งขุนผาเมืองให้มียศ “กมรเตงอัญ” ด้วย พ่อขุน
 ผาเมืองคนนี้เองที่ได้คบคิดกับพ่อขุนบางกลางท่าว เจ้าเมืองบางยาง
 รวมกำลังทหารเข้าด้วยกัน แล้วตีได้เมืองเซลิ้ง กับ เมืองสุโขทัยจาก
 ขอม โดยพ่อขุนบางกลางท่าวตีได้เมืองเซลิ้ง ส่วนพ่อขุนผาเมือง
 ตีได้สุโขทัย ในศิลาจารึกก็มีได้ระบุเวลาที่แน่นอนว่าเมื่อใด เมื่อตี
ได้แล้ว พ่อขุนผาเมืองก็อภิเษก พ่อขุนบางกลางท่าวให้เป็นเจ้าเมือง
สุโขทัย ให้ยศเดิมของท่าน คือ ศรีอินทราทิตย์ ส่วนตัวของ
พ่อขุนผาเมืองก็กลับไปเมืองราด

* มีข้อที่น่าสังเกตว่า เมื่อพ่อขุนผาเมืองตีสุโขทัยได้ ทำไม
 จึงไม่ปกครองเสียเอง เหตุใดจึงต้องอัญเชิญพ่อขุนบางกลางท่าว
 เข้าเมืองและอภิเษกให้เป็นเจ้าเมืองสุโขทัยทั้ง ๆ ที่พ่อขุนศรีนาวนำถุม
 ผู้บิดาก็เคยเป็นเจ้าเมืองมาก่อน มีผู้เสนอความเห็นที่ว่าพ่อขุน

ผาเมืองไม่ได้ยกเพียงคาบอาญาสิทธิ์ให้ ยังยกลูกสาวให้ด้วย ก็อ
นางเสื่อง เรื่องนี้ยังหาหลักฐานพิสูจน์ไม่ได้

ได้ประมาณกันว่า พ่อขุนผาเมืองและพ่อขุนบางกลางท่าว
ที่เมืองสุโขทัยและเมืองเชลียงได้ในราว พ.ศ. ๑๘๐๐

กษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงที่ได้ครองกรุงสุโขทัยนั้น สมเด็จ
กรมพระยาคำรงราชานุภาพทรงเสนอไว้ มี ๘ พระองค์ คือ

	ครองราชย์	สวรรคต
๑. พ่อขุนศรีอินทราทิตย์	พ.ศ. ๑๗๘๑	—
๒. พ่อขุนบาลเมือง	—	พ.ศ. ๑๘๒๒
๓. พ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. ๑๘๒๒	พ.ศ. ๑๘๔๓
๔. ญาเลอไท	—	—
๕. ญาลิไท (พระมหา	—	—

ธรรมราชาที่ ๑) พ.ศ. ๑๘๔๑ พ.ศ. ๑๘๖๒

ทั้ง ๕ พระองค์เป็นสมัยกรุงสุโขทัยเป็นอิสระ ต่อมาสมัย
ที่ต้องขึ้นกับกรุงศรีอยุธยาทางใต้ ก็มี

๖. ญาไสลิอไท (พระมหา

ธรรมราชาที่ ๒) พ.ศ. ๑๘๖๒ พ.ศ. ๑๘๓๑

๗. พระมหาธรรมราชาที่ ๓ พ.ศ. ๑๘๓๑ พ.ศ. ๑๘๖๒

๘. พระมหาธรรมราชาที่ ๔ พ.ศ. ๑๘๖๒ พ.ศ. ๑๘๘๑

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๔ อ.จํารยัชร สุขพานิช ได้เสนอ
ว่า หลังจากพ่อขุนรามคำแหงแล้ว มีกษัตริย์องค์ใหม่ชื่อ ไสสงคราม

แล้วจึงจะไปถึงเลอไท และเมื่อต่อจากเลอไทแล้วยังไม่ถึงลิไททันที ต้องมีพระยารัษฎานุวัฒนกุล เพราะว่าปรากฏหลักฐานจากจารึกหลักใหม่ ที่ค้นพบ เมื่อหลัง สมเด็จพระยาเจ้ากรุงธนบุรีภาพสิ้นพระชนม์ไปแล้ว แต่รายละเอียดยังกำลังศึกษาค้นคว้ากันอยู่

พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ได้สถาปนาวงศ์ศรีอินทราทิตย์สืบสายโลหิตมาด้วยกัน รวมแล้วก็เป็นเวลาอันยาวนานเหมือนกัน บางท่านเข้าใจว่าวงศ์พระร่วง หรือวงศ์ศรีอินทราทิตย์นี้ มาสิ้นสุดเอาในแผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พญาลิไท) ซึ่งตรงกับ การสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี แต่จากการสอบสวนประวัติศาสตร์สมัยหลังๆ นี้ เราเห็นว่าไม่ค่อยตรงกับความจริงนัก เพราะ ว่าในแผ่นดิน ของพระมหาธรรมราชาลิไทท่านครองบ้านเมืองแล้ว โอรสคือพระมหาธรรมราชาที่ ๒ ก็ครองต่อมา และในแผ่นดินของพระมหาธรรมราชาที่ ๒ นี้ ทางกรุงศรีอยุธยา คือ พระบรมราชาธิราช (ขุนหลวงพะงั่ว) ได้ยกทัพมารุกรานอาณาจักรสุโขทัยหลายครั้ง จนในที่สุด พระมหาธรรมราชาที่ ๒ ได้เสด็จออกมาถวายบังคม ยอมเป็นประเทศราช แต่การยอมเป็นประเทศราชนี้มาสิ้นสุดเอาในระยะหนึ่ง คือ เมื่อพระบรมราชาขุนหลวงพะงั่วสวรรคต เพราะฉะนั้น รัชกาลถัดจากนั้นคือ รัชกาลพระมหาธรรมราชาที่ ๓ สุโขทัยเป็นอิสระอีก ที่เราเรียกในตำนานพงศาวดารโยนกว่า พระเจ้าไสลย์ไท ต่อจากพระมหาธรรมราชาที่ ๓ ก็มาถึงพระมหาธรรมราชาที่ ๔ ครองบ้านเมืองถึงปีสุดท้ายคือ พ.ศ. ๑๙๘๓ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เมื่อครั้งเป็นยุพราชของกรุงศรีอยุธยา ได้ขึ้น

มาครองพิชฌโลก ได้จัดการผนวก ๒ อาณาจักรไทยให้เข้าเป็นอัน
หนึ่งอันเดียวกัน และต่อมาอีก ๘ ปี คือ พ.ศ. ๑๙๔๑ พระบรม
ไตรโลกนาถก็ขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ทรงพระนามว่า สมเด็จพระ
บรมไตรโลกนาถ และอาณาจักรสุโขทัยได้สลายตัวรวมกับ
กรุงศรีอยุธยาในที่สุด

บัญชีพระนามพระมหากษัตริย์ที่ครองราชย์ในสมัยกรุงสุโข-
ทัย (หลักฐานใหม่)

	ครองราชย์	สวรรคต
๑. พ่อขุนศรีอินทราทิตย์	พ.ศ. ๑๗๘๑	—
๒. พ่อขุนบานเมือง	—	พ.ศ. ๑๘๒๒
๓. พ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. ๑๘๒๒	พ.ศ. ๑๘๔๓
๔. พญาไสสงคราม	พ.ศ. ๑๘๔๓	—
๕. พญาเลอไทย	—	—
๖. พญาวันนัถม	—	พ.ศ. ๑๘๙๑
๗. พระมหาธรรมราชาที่ ๑	พ.ศ. ๑๘๙๑	พ.ศ. ๑๙๑๒
๘. พระมหาธรรมราชาที่ ๒	พ.ศ. ๑๙๑๒	พ.ศ. ๑๙๓๑
๙. พระมหาธรรมราชาที่ ๓	พ.ศ. ๑๙๓๑	พ.ศ. ๑๙๖๒
๑๐. พระมหาธรรมราชาที่ ๔	พ.ศ. ๑๙๖๒	พ.ศ. ๑๙๘๑

บทที่ ๔

ความเจริญรุ่งเรืองในสมัยสุโขทัย

สมัยสุโขทัยเป็นราชธานีของไทยนี้ นับเป็นสมัยแรกที่เรา
รวมกันเป็นปึกแผ่น จากสมัยสุโขทัยเราเริ่มมีความรู้สึกความเป็น
ชาติเดียวกัน ส่วนทางด้านลานนาไทยก็มีอาณาจักรลานนาไทยขึ้น
มา สำหรับอาณาจักรสุโขทัยยังมีความสำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือมี
การวางระเบียบแบบแผนในด้านการปกครอง และระเบียบวัฒน-
ธรรมต่าง ๆ ไว้เป็นอันมาก

ลักษณะของการปกครอง

ลักษณะการปกครองในสมัยสุโขทัยนับเป็นหลักในการปก-
ครองในสมัยต่อมาอีกนาน เป็นการปกครองแบบมีพระเจ้าแผ่นดิน
เป็นประมุข และมีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช ตำแหน่ง
พระเจ้าแผ่นดินไทยได้รับความเห็นชอบจากขุนนาง เชื้อพระวงศ์
และพระราชาคณะต่าง ๆ พระเจ้าแผ่นดินไทยยังทรงรักษานบธรรม
เนียมแบบไทยอยู่ คือเป็นพ่อเมือง ดังเช่นตำแหน่งที่เรียก พ่อ
ขุนศรีอินทราทิตย์ พ่อขุนรามคำแหง หรือเรียกเป็นพระยา เช่น
พระยาลิไท เป็นต้น (ความคิดเห็นที่ว่าพระเจ้าแผ่นดินเป็น
เทวดานั้นมีมาในภายหลัง โดยได้รับอารยธรรมจากเขมร) การ
ตัดสินความมีกระดิ่งแขวนไว้ที่ประตู ใครมีเรื่องร้อนใจแล้วก็ไป
สั่นกระดิ่ง* แล้วพระเจ้าแผ่นดินจะออกมาตัดสินความเอง ซึ่งปรมา-

กฎว่า การสั่นกระตึง^๕พ่อขุนรามคำแหงได้ทรงเป็นผู้ริเริ่มขึ้น ใน ส่วนราษฎรก็มีสิทธิจะฟ้องร้องต่อพระเจ้าแผ่นดินโดยตรงเกี่ยวกับ ความผิดของเจ้าเมืองได้

ลักษณะการปกครองสมัยสุโขทัย พอจะแยกกล่าวได้ดังนี้

๑. มีลักษณะการปกครองแบบราชาปกครองบุตร

การปกครองแบบนี้มีลักษณะแบบโบราณอยู่บ้าง คือ เอาผู้น่ามีความสำคัญที่สุด เป็นผู้กุมอำนาจการปกครองทั้งหมดไว้กับตัวคนเดียว การปกครองแบบนี้จะแบ่งสังคมออกเป็นหมู่ ๆ จากหมู่ใหญ่ที่สุด แล้วค่อย ๆ เล็กลงมา แต่ละหมู่จะมีหัวหน้านำ ทำหน้าที่ปกครองดูแล เช่น ประเทศเป็นหน่วยของสังคมที่ใหญ่ที่สุด มีลักษณะเหมือนครอบครัวใหญ่ ประกอบด้วยประชาชนหรือคนในครอบครัวจำนวนมากมาย มีพระเจ้าแผ่นดินเป็นพ่อ ทำหน้าที่ดูแลคนภายในครอบครัวให้มีความสุขและปลอดภัย

✓ ลักษณะเด่นของการปกครองแบบนี้ คือ ผู้ทำการปกครอง และผู้อยู่ภายใต้การปกครอง มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันดี มีความเข้าใจเห็นอกเห็นใจกันดี ต่างก็ให้ความร่วมมือกันทั้งสองฝ่าย ต่างฝ่ายต่างฟังความคิดเห็นต่อกัน ซึ่งลักษณะเช่นนี้จะเห็นในศิลาจารึกได้บอกไว้ว่า “ผิไชวันสวรรคต รามคำแหง เจ้าเมืองศรีสัชนาลัยสุโขทัย ขึ้นนั่งเหนือชะการหิน ให้ฝูงท่วยลูกเจ้า ลูกขุนฝูงท่วย ถือบ้านถือนืองกัน” นี่ก็แสดงให้เห็นว่า พ่อขุนรามคำแหง ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินและเป็นผู้นำทางการปกครองด้วย ได้ยินยอมให้ประชาชนเข้าเฝ้าเสมอ เพื่อพิจารณา

ทุกข์สุขของลูกเมือง และพึงความคิดเห็นเกี่ยวกับการปกครองของบ้านเมือง

การปกครองของสุโขทัยในรัชกาลหลัง ๆ มีลักษณะแตกต่างออกไปบ้าง เพราะผู้นำทางการปกครองกลับหันไปนิยมแบบอย่างของขอมอีก นำเอาแบบแผนประเพณี ความเชื่อ และแบบการปกครอง ทำให้รูปการปกครองเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมซึ่งมีลักษณะเป็นไทย เป็นต้นว่าพระเจ้าแผ่นดินเริ่มยกฐานะตนเองให้สูงยิ่งขึ้น ในศิลาจารึกสมัยหลังจะพบว่า มีการเรียกชื่อพระเจ้าแผ่นดินอย่างยืดยาว และยกย่องมาก แทนที่จะเรียกว่า “พ่อขุน” ซึ่งเป็นแบบไทยก็เรียกเป็น “พญา” หรือ “พระเจ้า” เมื่อพระเจ้าแผ่นดินถือว่าเป็น สมมติเทพ โอกาสที่จะได้ใกล้ชิดกับประชาชนจึงไม่มี ซึ่งความจริงในศิลาจารึกสมัยหลัง ๆ ไม่ค่อยได้กล่าวแสดงความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้การปกครอง เหมือนเช่นในสมัยรัชกาลของพ่อขุนรามคำแหงอีกเลย

เหตุผลที่สมัยกรุงสุโขทัยใช้การปกครองแบบพ่อปกครองลูก

(๑) เป็นเพราะก่อนที่เรอพยพลงมาสู่แหลมทอง เราคุ้นเคยกับการปกครองแบบนั้นมาแล้ว เช่น ในสมัยน่านเจ้า เป็นต้น

(๒) เป็นเพราะคนไทยในสมัยนั้นยังมีน้อย ไม่หนาแน่นนัก จึงเหมาะสมกับการปกครองแบบพ่อปกครองลูก

(๓) พวกไทยที่อพยพลงมาต้องเดินทางมาเป็นระยะทางไกลประสบอุปสรรคและปัญหาเหมือนกัน ต้องได้รับความทุกข์ยาก

ลำบากเหมือนกัน จึงมีความเห็นอกเห็นใจ และนับถือเหมือนญาติพี่น้อง และเมื่อมาได้ที่ทำมาหากินแน่นอน ความรู้สึกเช่นนี้ยังมีอยู่ จึงทำให้มีการปกครองแบบพ่อปกครองลูก

(๔) ในสมัยสุโขทัยนี้ผู้นำสามารถล้มอำนาจขอมได้สำเร็จ ก็ด้วยความร่วมมือร่วมใจของคนไทยทุกคน สิ่งนี้เป็นความเห็นอกเห็นใจประการแรกที่เกิดขึ้น เมื่อแย่งได้ดินแดนแล้วยังต้องช่วยกันรักษาเอาไว้อีก และนี่เป็นความเห็นอกเห็นใจอีกประการหนึ่งระหว่างผู้นำทำการปกครองและผู้อยู่ภายใต้การปกครอง เนื่องจากมีปัญหาเหมือนกัน จึงทำให้มีความเห็นอกเห็นใจสนิทสนม ความรู้สึกเหมือนเป็นญาติกัน นี่เองเป็นบ่อเกิดของการปกครองแบบพ่อปกครองลูก

๒. มีลักษณะการปกครองแบบทหาร

มีการปกครองแบบถือเอาความพร้อมเพรียงของประชาชนเป็นเครื่องป้องกันประเทศ โดยชายฉกรรจ์ทุกคนจะต้องเป็นทหาร เจ้านาย ขุนนาง ก็ต้องเป็นทหารด้วย พระเจ้าแผ่นดินดำรงตำแหน่งเป็นจอมทัพ ข้าราชการ ขุนนาง ประชาชน มีตำแหน่งลดหลั่นกันลงมา ในเวลาสงบทุกคนก็ทำมาหากินไปตามปกติ ขุนนาง ข้าราชการ มีสภาพเป็นข้าราชการพลเรือน แต่เมื่อเกิดศึกสงครามประชาชนทุกคนจะถูกเกณฑ์มาเป็นทหาร ขุนนางข้าราชการก็กลายเป็นข้าราชการทหาร ทำหน้าที่เกี่ยวกับการรบ

การเป็นทหารในสมัยกรุงสุโขทัย ถือว่าเป็นหน้าที่ที่ต้องกระทำ ประชาชนมีความรับผิดชอบต่อการรักษาความปลอดภัย

ของบ้านเมือง ในเวลาเกิดสงครามประชาชนทุกคนจะต้องหาเสบียงอาหาร ไปเอง รัฐบาลอาจให้ความช่วยเหลือบ้างถ้าเกิดขาดแคลน ส่วนความรู้เกี่ยวกับการรบนั้น ทุกคนต้องฝึกฝนหาเอาเอง รัฐบาลไม่ได้ฝึกหัดให้เหมือนในปัจจุบัน ถือว่าทุกคนต้องไปหาความรู้เอาเอง ใครมีความรู้ทางการรบดี มีฝีมือเก่ง ก็มีโอกาสรอคอยได้มากขึ้น

การที่กล่าวว่า สมัยสุโขทัยมีการปกครองแบบทหารนั้น มิได้หมายความว่า จะต้องใช้ระบบการปกครองแบบทหารอยู่ตลอดเวลา หรือผู้ปกครองต้องเข้มงวดต่อระเบียบหน้าที่เหมือนเช่นทหาร ต้องปฏิบัติต่อผู้บังคับบัญชาอยู่ตลอดเวลา แต่หมายความว่าทุกคนมีตำแหน่งหน้าที่ทางทหาร ในยามบ้านเมืองสงบ ทุกคนก็ปฏิบัติหน้าที่ไปตามปรกติ แต่เมื่อบ้านเมืองมีศึก จะต้องละทิ้งหน้าที่ที่ปฏิบัติอยู่มาเป็นทหารทำหน้าที่ป้องกันประเทศ

มูลเหตุการปกครองแบบทหารนี้ อาจสันนิษฐานได้ดังนี้

- (๑) ยึดถือเอาตามแบบอย่างที่เคยมีมาก่อน
- (๒) เกิดขึ้นเพราะสถานการณ์ของประเทศไม่มั่นคง เนื่องจากเป็นสมัยเพิ่งตั้งตัวเป็นเอกราช ต้องทำสงครามกับศัตรูบ่อย ๆ จึงต้องใช้การปกครองแบบทหาร เพื่อทำให้การป้องกันประเทศสะดวก รวดเร็ว และเข้มแข็ง อันจะทำให้ประเทศมีความปลอดภัย และมั่นคงยิ่งขึ้น

๓. มีลักษณะการปกครองแบบกระจายอำนาจแฝงอยู่

กล่าวกันโดยทั่วไปแล้ว การปกครองของไทยมักเป็นแบบรวมอำนาจ ทั้งนี้เพราะผู้นำทางการปกครองต้องการมีอำนาจเพียงคนเดียว ส่วนมากไม่ชอบที่จะแยกอำนาจหรือกระจายอำนาจออกไป เพราะจะทำให้การปกครองประสบความยุ่งยาก แต่ส่วนดีของการปกครองแบบกระจายอำนาจก็มี คือทำให้บ้านเมืองเจริญรวดเร็วขึ้น และสามารถปกครองทั่วถึง เนื่องจากการปกครองแบบกระจายอำนาจมีทั้งส่วนดีและส่วนเสียเช่นนี้ จึงทำให้ผู้นำทางการปกครองในสมัยโบราณไม่ค่อยนิยมใช้การปกครองแบบนี้

แต่เป็นที่น่าอินตี่ว่าในสมัยสุโขทัยนี้มีการปกครองแบบกระจายอำนาจจากศูนย์กลางออกไปนอกเมือง เป็นการกระจายอำนาจการปกครองทางตำบลบริหาร แต่อำนาจของพระเจ้าแผ่นดินก็ยังมียมากอยู่เหมือนเดิม เกี่ยวกับการกระจายอำนาจในสมัยกรุงสุโขทัยนี้ จะเห็นได้ชัดเจนมากในรัชกาลพ่อขุนรามคำแหง

การปกครองในสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ และพ่อขุนบาลเมืองแห่งสุโขทัย คงยังไม่มี การปกครองแบบกระจายอำนาจมากนัก เพราะตอนนั้นสภาพบ้านเมืองยังไม่เรียบร้อย ต้องทำสงครามกันไม่มีเวลาที่จะมาคิดปรับปรุงประเทศ ประกอบทั้งมีพลเมืองยังไม่มาก อาณาเขตก็ยังไมกว้างใหญ่ การปกครองแบบกระจายอำนาจยังไม่มี ความจำเป็นมากนัก

๑) พอมาถึงรัชกาลพ่อขุนรามคำแหง (พ.ศ. ๑๘๒๐-๑๘๖๐) ซึ่งเป็นรัชกาลที่อยู่ในช่วงเวลายาวนาน ในสมัยนี้บ้านเมืองค่อยสงบลง ประชาชนเพิ่มมากขึ้นทุกที พ่อขุนรามคำแหงมีนโยบายจะ

ขยายอำนาจออกไปให้กว้างขวาง เมื่อขยายดินแดนออกไปก็ทำให้
ได้พลเมืองมากเข้า ด้วยเหตุที่ทรงมีนโยบายขยายอำนาจ เป็นเหตุ
ให้พระองค์ต้องมีนโยบายปกครองแบบกระจายอำนาจพร้อมไปด้วย
เพราะเมื่อได้ดินแดนใหม่ ๆ มา พระองค์ก็ต้องรักษาไว้และทน
บำรุงให้เจริญขึ้น การปล่อยดินแดนที่ตีได้ให้รกร้างไม่สร้างเป็น
เมืองขึ้นจะทำให้ถูกแย่งชิงไปได้ง่าย ดังนั้นพระองค์จึงมีนโยบาย
จะสร้างบ้านเมืองให้มากที่สุด แต่ทว่าที่จะทำได้ก็คือพระองค์จะต้อง
แบ่งอำนาจให้ขุนนางไปสร้างเมืองขึ้น และทำหน้าที่ปกครองเมือง
เหล่านั้น เจ้าเมืองเหล่านั้นจะต้องรับนโยบายไปจากเมืองหลวง ถ้า
เป็นเมืองที่อยู่ห่างไกลเมืองหลวงมาก เจ้าเมืองก็มีอำนาจในการ
ปกครองมาก มีสิทธิขาดในการปกครองโดยตนเองเกือบสมบูรณ์

การปกครองในสมัยพ่อขุนรามคำแหง บ้านเมืองเจริญขึ้น
อย่างรวดเร็ว ผู้คนก็มากขึ้นจนถึงกับต้องขยายกำแพงเมืองหลวง
ให้กว้างขวางออกไปอีก และสร้างเมืองใหม่ขึ้นอีกหลายเมือง ใน
ศิลาจารึกหลักที่ ๓ ซึ่งจารึกในรัชกาลพญาลิไท มีข้อความว่า พ่อ
ขุนรามคำแหงได้แต่งตั้งขุนนางให้มีตำแหน่งเป็น “ขุน” (เจ้าเมือง)
ไปครองเมืองคนที่ พระบาง (นครสวรรค์) เชียงทอง เป็นต้น

ในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ได้บันทึกไว้ว่า “คนใดซึ่งมาหา
พาเมืองมาสู่ ช่วยเหลือ เพื่อกู้มัน บ่มีช้าง บ่มีม้า บ่มีบัว บ่มี
นาง บ่มีเงื่อน บ่มีทอง ให้แก่มัน ช่วยมันตวงเป็นบ้านเป็นเมือง”
นี้แสดงให้เห็นว่าพ่อขุนรามคำแหงทรงส่งเสริมการปกครองแบบ

กระจายอำนาจโดยพระองค์ส่งเสริมให้คนไปสร้างเมืองขึ้น ใครไม่มีเงินทอง ช่างม้า พระองค์ก็ให้ความช่วยเหลือ

๔. มีลักษณะการปกครองคล้ายแบบประชาธิปไตย

การปกครองของสมัยกรุงสุโขทัยแตกต่างกับสมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยอยุธยาปกครองแบบเอกราชไทย พระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้กุมอำนาจเด็ดขาดแต่ผู้เดียว ใครจะคัดค้านไม่ได้ แต่สมัยกรุงสุโขทัยนั้น พระเจ้าแผ่นดินไม่ยกตัวสูงเกินไป ไม่ทำอำนาจเด็ดขาดเสียแต่ผู้เดียว และยินยอมให้ประชาชนมีอิสระเสรีได้มาก เมื่อเปรียบเทียบกันเห็นแตกต่างเช่นนี้ ทำให้นักประวัติศาสตร์บางท่าน เช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวออกมาว่า การปกครองในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นแบบประชาธิปไตยอยู่มาก และอาจจะกล่าวได้อีกว่า การปกครองสมัยกรุงสุโขทัยมีความเป็นประชาธิปไตยยิ่งกว่าในสมัยใด ๆ (ยกเว้นสมัยปัจจุบัน) ก็ว่าได้ กล่าวคือการปกครองสมัยกรุงสุโขทัยมีเสรีภาพ ภารครภาพ เสมอภาค อยู่พร้อมมูล

๑★ ทางด้านเสรีภาพ

ปรากฏว่าในสมัยกรุงสุโขทัยประชาชนมีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ ในศิลาจารึกได้บอกให้เราทราบถึงสภาพของประชาชนในสมัยนั้นได้คิดว่าเป็นผู้มีเสรีภาพมากเพียงไร เช่น เสรีภาพทางด้านการค้าขาย สีนคำขายไม่มีการจำกัด ดังระบุไว้ในศิลาจารึกว่า “ใครจักใคร่ค้าช้างค้า ใครจักใคร่ค้าม้าค้า” เป็นต้น

เสรีภาพในการเรียกร้องความยุติธรรมก็มีอยู่พร้อมมูล ประ-

ชาชนทุกคนมีโอกาสที่จะอุทธรณ์ฟ้องร้องคดีใด ๆ ได้ ถ้ามีใครมาทำให้เดือดร้อน โดยไปสั่นกระดิ่งที่แขวนไว้ที่ประตูพระราชวัง พระเจ้าแผ่นดินก็จะออกมาตัดสินพิจารณาให้

เสรีภาพในทรัพย์สินบ้านเรือน ก็ได้รับความคุ้มครองเป็นอย่างดี เช่น ในศิลาจารึกกล่าวว่า “ไพร่ฟ้าหน้าใส ลูกเจ้าลูกขุนผู้ใดแล ล้มตายหายกว่า เย่าเรือน พ่อเชื้อเชื้อคักมัน ช้างขลุกลมเยี้ยข้าว ไพร่ฟ้า ข้าไท ผ่าหมาก ผ่าพลู พ่อเชื่อมั่นไว้แก่ลูกมัน” เป็นต้น

ทางด้านความเสมอภาค

ประชาชนชาวกรุงสุโขทัย มีความเสมอภาคทางการดำรงชีวิตในสังคมไม่ว่าจะเป็นการเลือกอาชีพการค้าขาย. การเข้ารับราชการหรือการทำงานสิ่งใด ๆ ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ ไม่มีการเหยียดคนลงเป็นทาส แม้กับเชลยผู้แพ้สงครามจับมาได้ก็ไม่ใช่เป็นทาส ยังมีบอกไว้ในศิลาจารึก

ทางด้านภราดรภาพ

ในสมัยกรุงสุโขทัยประชาชนมีภราดรภาพดีมาก เพราะรูปการปกครองส่งเสริม ในเมื่อมีการปกครองแบบพ่อปกครองลูก ลูกทุกคน (ประชาชน) จึงคบหาสมาคมใกล้ชิดกัน มีความรู้สึกเหมือนเป็นพี่เป็นน้องกัน และพ่อเมืองก็ต้องให้ความใกล้ชิดเป็นกันเองกับลูกเมืองด้วย ลักษณะความเป็นภราดรภาพกันมีอยู่ทั้งในระหว่างประชาชนกับประชาชนด้วยกัน และประชาชนกับผู้ทำการปกครอง

ลักษณะการปกครองทั้ง ๔ แบบที่กล่าวมานี้ พอจะสรุปได้ว่าการปกครองแบบพ่อปกครองลูก หรือ ปิตุลาธิปไตย เป็นลักษณะสำคัญที่สุดที่ใช้ในการปกครองสมัยกรุงสุโขทัย ส่วนอีก ๓ ลักษณะนั้น มีความเด่นน้อยกว่า และในการบริหารแผ่นดินก็ได้ใช้รวมกันไปทั้ง ๔ ลักษณะนี้

ขอบเขตการปกครอง

ในตอนต้นสมัยกรุงสุโขทัย คือในรัชกาลพ่อขุนศรีอินทราทิตย์และพ่อขุนบาลเมือง การปกครองยังไม่ยุ่งยากเท่าใดนัก เพราะบ้านเมืองยังเล็กอยู่ผู้คนก็ไม่มากนัก ลักษณะการปกครองก็คงเป็นแบบพ่อปกครองลูก การปกครองแบบนี้ไม่จำเป็นต้องจัดรูปการปกครองให้ยุ่งยากอะไร เพราะเป็นการปกครองแบบรวมอำนาจ

ครั้นต่อมาเมื่อบ้านเมืองใหญ่โตขึ้น อาณาเขตขยายออกไปกว้างขวาง ได้ดินแดนตลอดแหลมมะลายู ได้อาณาจักรมอญ ได้ดินแดนสิบสองปันนา เหนือฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง คนภายใต้การปกครองก็มีมากขึ้น เมื่อสภาพสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้รูปการปกครองที่ใช้ก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยจำเป็นต้องมีการจัดระเบียบการปกครองเสียใหม่ เพื่อให้มีความเหมาะสมขึ้น

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้กล่าวไว้ในพงศาวดารสยามว่า ^(๕) การปกครองในสมัยกรุงสุโขทัย ซึ่งเริ่มมีรูปแบบการปกครองอย่างเป็น ระเบียบแบบแผนในสมัยพ่อขุนรามคำแหง นั้น การปกครองจะแบ่งออกเป็นชั้น ๆ ดังนี้คือ

๑. ราชธานี ใต้แก่เมืองหลวง เป็นศูนย์กลางของการปกครองของชาติ เป็นที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดิน คำสั่งหรือนโยบายการปกครองต่างๆ จะออกไปจากราชธานีทั้งสิ้น ที่ราชธานีมีคณะรัฐบาลกลาง ซึ่งมีพระเจ้าแผ่นดินเป็นประมุข ทำการสั่งงานและปกครองเมืองต่าง ๆ ทั่วทั้งประเทศ นอกจากนี้ราชธานียังมีเมืองออกนอก เช่น เมืองลุ่ม (ลุ่มสัก) มาจาย สรคา คณที พิชัย พระบาง (นครสวรรค์) แพรก (สระบุรี)

๒. เมืองลูกหลวงหรือเมืองหน้าด่าน คือเมืองที่มีขนาดใหญ่กว่าเมืองอื่น ๆ และมีความสำคัญรองลงไปจากราชธานี มียู่ ทั้ง ๔ ทิศ เดิมมีอยู่เมืองเดียว ทางด้านเหนือซึ่งเป็นเมืองสำคัญคู่กับกรุงสุโขทัย เพราะเป็นเมืองประทับของพระมหาอุปราช คือ เมืองศรีสัชนาลัย เป็นเมืองลูกหลวงหรือเมืองหน้าด่านที่สำคัญมาก และสำคัญยิ่งกว่าเมืองลูกหลวงทั้งหลาย

ต่อมาเมืองลูกหลวงได้เพิ่มขึ้นอีก ๓ เมือง ทำหน้าที่เป็นเมืองหน้าด่านด้วย การที่สร้างเพิ่มขึ้นก็เพราะพระราชวงศ์ของพระเจ้าแผ่นดินมีมากขึ้น พระเจ้าแผ่นดินต้องการฝึกซ้อมพระวงศ์ให้มีความชำนาญในการปกครอง และเพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระหน้าที่การป้องกันประเทศด้วย เมืองลูกหลวงหรือเมืองหน้าด่านที่สร้างขึ้น ทั้ง ๔ เมืองมีดังนี้

ทางทิศเหนือ คือ ศรีสัชนาลัย (เป็นเมืองมหาอุปราชเดิม)

ทางทิศตะวันออก คือ สองแคว (พิษณุโลก)

ทางทิศใต้ คือ สระหลวง (พิจิตร)

ทางทิศตะวันตก คือ นครชุม (กำแพงเพชร)

เมืองลูกหลวงหรือเมืองหน้าด่านแต่ละเมืองระยะทางเดิน ประมาณ
๕๐ ก.ม. จากราชธานี คืออาจเดินเท้าได้ภายใน๒ วัน

๓. เมืองท้าวพระยามหานคร เป็นเมืองที่อยู่ชั้นนอก ห่าง
 ราชธานีออกไป เมืองท้าวพระยามหานครนี้มีเมืองออกมากบ้าง
น้อยบ้าง เจ้าเมืองเป็นราชวงศ์แห่งเชื้อกษัตริย์โบราณเจ้าของเมือง
ดั้งเดิม เจ้าผู้ครองมีอำนาจในดินแดนของตนเกือบสมบูรณ์ เป็น
 แท้ยอมส่งส่วย อากร ให้แก่พระเจ้าแผ่นดินที่กรุงสุโขทัย เมือง
 ท้าวพระยามหานครนี้ เสนาบดีสั่งการมิได้ เพราะขึ้นอยู่กับมหา-
 กษัตริย์ผู้เป็นใหญ่ เช่น เมืองนครศรีธรรมราช และสุพรรณ
 (อุทอง) ฯลฯ เมืองท้าวพระยามหานครมีเมืองออก เช่น ราชบุรี
 เพชรบุรี เป็นเมืองออกของสุพรรณ เป็นต้น

๔. เมืองประเทศราช ได้แก่เมืองที่อยู่ไกลจากพระราช-
 อาณาเขต ชาวเมืองเป็นคนต่างชาติ ต่างภาษา มีเจ้านายชาวเมือง
นั้นปกครองสิทธิ์ขาดเหมือนอย่างเป็นพระเจ้าแผ่นดินในเมืองของ
ตน เป็นแต่ต้องถวายเครื่องราชบรรณาการต่อพระเจ้าแผ่นดินที่
กรุงสุโขทัยตามกำหนดเวลา มีศึกสงครามจะต้องเกณฑ์ทัพมาช่วย
 เมืองประเทศราชในสมัยกรุงสุโขทัย สมเด็จพระยาคำรุงราช-
 อนุภาพ ทรงสนับนุนไว้ในหนังสือพงศาวดารสยาม ทั้งนี้ ทาง
 ทิศใต้ ได้แก่ นครศรีธรรมราช (ภายหลังกลายเป็นเมืองท้าวพระยา
 มหานคร) มะละกา ยะโฮร์ ทางทิศตะวันตก มีทะวาย เมาะตะมะ

หงสาวดี ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือมี น่าน เข้า (หลวงพระบาง) เวียงจันทน์ เวียงคำ เมืองออกของประเทศราชก็มี เช่น ทองอุ เป็นเมืองออกของหงสาวดี เป็นต้น

นอกจากจะแบ่งเมืองออกเป็นชั้น ๆ ดังกล่าวแล้ว ยังมีการแบ่งเมืองออกเป็นเขตใหญ่ ๆ ๒ เขตอีกคือ

๑. เขตหัวเมืองชั้นใน ได้แก่เขตที่มีหัวเมืองใกล้ชิดกับราชธานี และอยู่ล้อมรอบเป็นปริมณฑล ได้แก่เมืองลูกหลวงทั้ง ๔ และเมืองขนาดเล็กอื่น ๆ บางเมืองก็เป็นเมืองออกของเมืองหลวงอีกที หัวเมืองชั้นในนี้อยู่ภายใต้การปกครองดูแลของพระเจ้าแผ่นดินที่กรุงสุโขทัยโดยตรง พระเจ้าแผ่นดินที่เมืองหลวงเป็นผู้แต่งตั้ง เจ้าหรือขุนนาง มาเป็นผู้บริหารการปกครอง การปกครองจะต้องเป็นไปตามนโยบาย หรือความประสงค์ของพระเจ้าแผ่นดิน การรับคำสั่งก็ได้รับคำสั่งโดยตรงจากพระเจ้าแผ่นดิน เวลาเกิดศึกสงครามจะถูกเกณฑ์ไพร่พลเข้าไปรวมกับกองทัพที่เมืองหลวง

หัวเมืองชั้นในนี้ นอกจากเมืองหลวงหรือเมืองหน้าด่านทั้ง ๔ เมืองแล้ว ก็มี ท่งยั้ง (อยู่ที่พระแท่นศิลาอาสน์ หรืออุตรดิตถ์) บางยม พระบาง กณที (อยู่ที่บ้านโคนแขวงเมืองกำแพงเพชร) ตาก

๒. เขตหัวเมืองชั้นนอก เป็นเขตหัวเมืองที่อยู่ห่างไกลจากราชธานี เมืองส่วนใหญ่ได้แก่เมืองท่าวพระยามหานคร และเมืองออกของเมืองท่าวพระยามหานคร พลเมืองเป็นคนไทย แต่อาจมีชนต่างชาติปนอยู่บ้าง เจ้าเมืองเป็นเชื้อกษัตริย์โบราณเจ้าของเมือง

เดิม แต่ยอมนำเมืองมารวมเข้ากับอาณาจักรสุโขทัย ในการเข้ามา
รวมเป็นการรวมแบบหลวม ๆ เท่านั้น เจ้าผู้ครองนครยังมีอำนาจ
ในเขตแดนเกือบสมบูรณ์ เพียงแต่มีข้อผูกพันอยู่ว่าจะต้องไม่แยกตัว
เป็นอิสระ ต้องส่งส่วยช่วยทางเมืองหลวง เวลาเกิดสงครามต้อง
เกณฑ์ทหารไปช่วยเมืองหลวงรบ ✓

การที่ทางเมืองหลวงยอมให้อำนาจทางการปกครองแก่หัว-
เมืองชั้นนอกมากเช่นนี้ อาจสันนิษฐานได้เป็น ๒ ทาง คือ

๑) ประการแรก ทางเมืองหลวงไม่สามารถปกครองได้ทั่วถึง
เพราะทางไปมาไกลและลำบาก จึงต้องแบ่งอำนาจให้ปกครองตัว
เอง

๒) ประการที่สอง อาจเป็นเพราะเมืองหัวพระยามหานคร
หรือเมืองเขตหัวเมืองชั้นนอกนี้ เคยปกครองตัวเองมาแล้ว การที่
รวมกับกรุงสุโขทัยเป็นไปด้วยใจสมัคร กรุงสุโขทัยจึงต้องยอมให้
เมืองเหล่านี้มีอำนาจ ในการปกครองตัวเองมากขึ้น ไม่กล้าเข้า
ไปยุ่งเกี่ยวด้วยมากนัก และยังเป็นการถนอมน้ำใจกันอีกด้วย

ลักษณะของสังคมกรุงสุโขทัย

✓๑. กรุงสุโขทัยเป็นสังคมไม่มีทาส เรื่องนี้สมเด็จพระยา
คำรพระราชทานภาพทรงตรัสไว้ในปาฐกถาเรื่อง “ลักษณะการปกครอง
สยามแต่โบราณ” ว่า เรื่องทาสกรรมกรในประเทศไทยแต่เดิมหา
มีไม่ พวกที่อพยพลงมาจากใต้ มารับใช้ประเพณีทาสกรรมกรจาก
ขอม แต่ได้มีนักกฎหมายบางคนได้คัดค้านความเห็นข้างต้นนี้ โดย
อ้างเอาคำว่า “ข้า” ซึ่งมีใช้มากในจารึกสุโขทัย และได้อ้างกฎหมาย

ลักพาของสุโขทัย ที่มีการลักพาผู้คนในกรุงสุโขทัยถึงกับต้องตรา
กฎหมาย กำหนดโทษผู้ลักพาทาสหนีไว้ เพราะฉะนั้นเขาจึงสรุปว่า
กรุงสุโขทัยต้องมีทาส

อย่างไรก็ตาม W.A.R. Wood ได้กล่าวไว้ใน “A History of
Siam” ว่า กรุงสุโขทัยไม่มีทาส โดยเหตุที่กรุงสุโขทัยไม่สนับสนุน
การมีทาส พวกทาสทางอยุธยาจึงอพยพหนีเข้ามาอยู่สุโขทัย เขาได้
กล่าวต่อไปอีกว่า ในสมัยทองของพ่อขุนรามคำแหงนั้น คำว่าทาส
ไม่รู้จักกันเลย

๒. สังคมทำบุญ รักษาศีล ประเพณี ประชาชนชาวเมือง
สุโขทัยรวมทั้งพระมหากษัตริย์ ต่างก็มีความเลื่อมใสในพระพุทธ
ศาสนา มาก การดำรงชีวิตประจำวันของพลเมืองก็มีการประกอบ
อาชีพและการทำบุญให้ทานรักษาศีลฟังพระธรรมเทศนา

ในเรื่องการทำบุญรักษาศีล และฟังเทศน์นั้น ประชาชน
ทุกคนตั้งแต่ผู้ใหญ่ลงมาถึงเด็ก ๆ ต้องเข้าร่วมการทำบุญ รักษาศีล
ฟังเทศน์ โดยเฉพาะในวันเข้าพรรษาลอดตักถ้ำ ประชาชนทุกคน
จะต้องรักษาศีลตลอดพรรษา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะได้สงฆ์ที่มีความรู้
มาจากนครศรีธรรมราช มาเป็นสังฆราชในกรุงสุโขทัย จึงทำให้
ประชาชนเลื่อมใส นอกจากพ่อขุนรามคำแหงก็ทรงเป็นองค์
อุปถัมภ์ในพุทธศาสนา จึงทำให้ลูกบ้านคือพลเมืองชาวกรุงสุโขทัย
พากันเลื่อมใสตามพ่อเมือง ดังศิลาจารึกกล่าวไว้ว่า “---เจ้าเมือง
สุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ท่วยบ่าวท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุน ทั้งสิ้น
ทั้งหลาย ทั้งผู้ชายผู้หญิง ฟุ้งทวยมีศรัทธาในพระพุทธรศาสนา ---”

ทรงศีลเมื่อพระราชาทุกคน” นอกจากนั้นในวันพระ พ่อขุนรามคำแหง
ก็ได้นิมนต์พระสงฆ์ขึ้นนั่งบนตำราหินกลางดงตาล แสดงพระธรรม
เทศนาสั่งสอนแก่ประชาชนทั่ว ๆ ไป รวมทั้งพระองค์เองด้วย
ดังกล่าวไว้ในศิลาจารึกว่า “---พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองศรี-
สัชชนาลัยสุโขทัยนี้ ปลุกไม้ตาลนี้ได้สิบสี่เข้า จึงให้ช่างฟัน ตำราหิน
ทั้งหว่างกลางไม้ตาลนี้ วันเดือนดับ เดือนออก แยกคำ วันเดือน
เต็ม เดือนข้าง แยกวัน ฝูงป่ครุเถร มหาเถร ขึ้นนั่งเหนือตำราหิน
สวดธรรมแก่อุบาสกฝูงท่วยจำศีล---”

สภาพทางเศรษฐกิจและการค้า

ในสมัยสุโขทัยได้ทำนุบำรุงการค้าขาย และส่งเสริมการ
อาชีพทั้งทางเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม

ทางด้านการเกษตรได้ส่งเสริมให้ปลูกพืชไร่และสวนผลไม้ดัง-
กล่าวไว้ในศิลาจารึกว่า “สร้างป่าหมาก ป่าพลู หัวเมืองทุกแห่ง
ป่าพร้าวก็หลายในเมืองนี้” เมื่อมีการปลูก การซื้อขายก็มีตาม
มาด้วย ในศิลาจารึกได้พูดถึงเรื่องการค้าไว้มาก การค้าในสมัย
สุโขทัยเป็นแบบเสรี ไม่มีการผูกขาด ใครจะค้าสิ่งใดก็ได้รัฐบาล
ไม่หวงห้าม เจ้าเมืองไม่เก็บภาษีด้วย รัฐบาลจกตลาดขึ้นเป็นศูนย์
กลาง การแลกเปลี่ยนสินค้า ดังในศิลาจารึกกล่าวไว้ว่า “เบือง
เดือนก่อนกรุงสุโขทัยมีตลาดปสาน”

ทางด้านอุตสาหกรรมนั้นที่เห็นชัดเจน ก็คือการทำเครื่อง
สังกะโลก การทำคงจะทำเป็นอุตสาหกรรมใหญ่โตมาก เพราะเห็น
ได้จากทรางเตาที่เหลืออยู่มีจำนวนหลายสิบเตา เศษด้วยขามแตก

ที่เสียก็มีมาก นอกจากนั้นยังแพร่หลายไปต่างประเทศ ซึ่งมีการชด
พบได้ในปัจจุบันนี้ ในชะวา ฟิลิปปินส์ (แถบเกาะลูซอนใต้)
เป็นหลักฐานยืนยันได้อย่างดีว่าการผลิตเครื่องสังกะโลก คงทำกัน
อย่างใหญ่โต และฝีมือคงอยู่ในเกณฑ์ดี จึงสามารถส่งไปขายยังต่าง
ประเทศได้มาก

อนึ่งได้ปรากฏว่า ในสมัยกรุงสุโขทัย ^(๕) การทำนา ได้มีโครง
การชลประทานช่วยเหลือ เช่นในสมัยพ่อขุนรามคำแหงได้สร้างท่อ
ดินลำเลียงน้ำเข้านา ซึ่งได้ค้นพบท่อดินนี้ในปี พ.ศ. ๒๐๕๓ และ
ในศิลจารึกก็มีปรากฏว่า “อนึ่งท่อบู่พระยาร่วง นำเอาน้ำไปถึง
บางพานนั้น ถัดมหายสัน และเขาย่อม (ย่อม) จะมาทางฟ้า และ
หาท่อนั้นพบ กระทำท่เอาน้ำเข้าไปเลี้ยงนาให้เป็นนาเหมือนนาฝาย
มิได้เป็นทางฟ้ากัน”

การศึกษาและการศาสนา

ในสมัยสุโขทัย คงมีการสอนแพร่หลายกันบ้างแล้ว ผู้ปก
ครองในสมัยนั้นสนใจการศึกษามาก ^(๕) เช่นพ่อขุนรามคำแหงได้ทรง
ประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๖ ผลจากการ
ประดิษฐ์อักษรไทยของพ่อขุนรามคำแหง ทำให้กลายเป็นสื่อกลาง
ของคนไทยหมู่ต่างๆ และเกิดชาตินิยมขึ้นในบรรดาชาวไทยทั้งหลาย
จนต่อมาทำให้เข้ามารวมตัวกับกรุงสุโขทัยมากขึ้นทุกที ชาติไทยจึง
เป็นปึกแผ่นมั่นคง

~~ส่วนกิจกรรมทางด้านศาสนานั้นรุ่งเรืองมาก~~ พ่อขุนราม
คำแหงได้ทรงนำพุทธศาสนานิกายหินยาน จากนครศรีธรรมราชมา

ประดิษฐานในกรุงสุโขทัย ด้วยทรงเลื่อมใสและศรัทธา และมี
 หลักการพิเศษบางอย่าง เพื่อเรียกร้องให้คนทั้งหลายเลื่อมใสใน
 ลัทธิใหม่นี้แทนลัทธิเดิม เช่น ทรงให้มีการยกย่องพระภิกษุใน
 พุทธศาสนา สถานที่และอาคารทางพุทธศาสนานั้น ทางบ้านเมือง
 ทำถวายหรือยอมให้ทำเพียงเท่ากับเครื่องคันหรือปราสาทราชฐาน
 ของพระราชาธิบดีโดยทั่วไปได้ และพระภิกษุสงฆ์ที่ทรงสมณศักดิ์
 บางตำแหน่ง เช่น สมเด็จพระสังฆราช ทางการยอมยกฐานะให้
 เท่าเทียมกับเจ้า เป็นต้น นับว่าพุทธศาสนานิกายหินยาน แพร่
 หลายไปอย่างกว้างขวาง

ศิลป

ศิลปในสมัยสุโขทัย มีอิทธิพลของขอมปนอยู่ด้วย เช่น
 ปรากฏแบบไทยก็แปลงมาจากปรากฏแบบเขมร โดยการเปรียบเทียบ
 ศึกษาศิลปะในสมัยสุโขทัยกับอยุธยา ในสมัยสุโขทัย เราพยายาม
 ปรับปรุงสิ่งของต่างๆ เป็นแบบ รูปปั้นเป็นลวดลายและประดิษฐ์เข้าไป
 ศิลปเช่นนี้เราเริ่มทำเรื่อย ๆ มาจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ส่วนการ
สลักหินนั้นเป็นของเขมร ของไทยเราเคยทำเหมือนกัน โดยใช้
 การสลักหินลงบนหินชนวน ซึ่งทำเป็นกำแพงอยู่ที่วัดในกรุงสุโขทัย

ศิลปอีกอย่างหนึ่งที่ขึ้นชื่อของไทย คือ เครื่องทองสำริด
 เวลานี้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลป ลงความเห็นไว้ว่า ทองสำริดในสมัย
 สุโขทัย เป็นศิลปทองสำริดที่สวยงามและมีฝีมือดีที่สุด สันนิษฐาน
 กันว่า ในสมัยสุโขทัยนี้ศิลปแบบลังกาก็เข้ามามีอิทธิพลด้วยเหมือน

กัน ลวดลายในสมัยสุโขทัยคล้ายคลึงกับลวดลายที่ปรากฏอยู่ใน
พุทธสถานของลังกา

ลักษณะของกฎหมาย *

ในสมัยสุโขทัย ลักษณะกฎหมายต่าง ๆ ที่พิจารณาจากหลักฐานตามข้อความในศิลาจารึกที่ค้นพบเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๖ แยกออกได้เป็นดังนี้คือ :-

๑. กฎหมายภาษี เมื่อไทยขึ้นอยู่กับขอม ราษฎรต้องเสียภาษีจังกอบ (ภาษีผ่านด่าน) เมื่อเป็นอิสระจากขอมแล้ว ก็ยกเลิกภาษีจังกอบ สุโขทัยก็เลยกลายเป็นเมืองปลอดภาษีไปเลย เพราะเข้าใจว่าการค้าขายในสมัยนั้นคงเป็นการค้าขายแบบแลกเปลี่ยนของต่อของเสียเป็นส่วนมาก

๒. กฎหมายเกี่ยวกับการค้าขาย มีลักษณะเป็นเรื่องข้อ ๆ ขาย ๆ กันมาก เข้าใจว่าคงรวมถึงการแลกเปลี่ยนด้วย แต่จะเกิดลักษณะจำนำ จำนอง และขายฝากหรือยังก็น่าคิด ส่วนเรื่องเงินแร่ทองนั้นมีการซื้อขายกันแน่

๓. กฎหมายเกี่ยวกับลักษณะจับจองทรัพย์สิน เป็นลักษณะจับจองที่ดินนั่นเอง คือ ถ้าใครหักร้างนางพงทำให้เกิดเป็นสวนเป็นไร่เป็นนาไว้ ณ ที่แห่งใดที่แห่งนั้นก็ถือว่าตกเป็นของคน ๆ นั้นเท่าที่เขาอุทิศสาค์หักร้างนางพง และแสดงด้วยว่า เศรษฐกิจมิได้หนักไปในทางอุตสาหกรรมใหม่ ๆ เหมือนของประเทศต่าง ๆ ในยุโรปยุคเดียวกับสุโขทัย

๔. กฎหมายมรดก ได้ระบุถึงมรดกตกแก่บุตรเท่านั้น คนธรรมดาคงไม่มีสมบัติทรัพย์สินตกเป็นมรดกให้ทายาทพิพาทกัน

มากมายสมัยนั้น ไพร่ฟ้าข้าไทในสมัยนั้นคงสังกัดอยู่ในลูกเจ้าลูกขุน
คนใดคนหนึ่ง และดำรงชีวิตอย่างง่าย ๆ แม้แต่การสืบสันตติวงศ์
(คือการรับมรดกแผ่นดิน) ก็คือตามประเพณีเป็นใหญ่ แต่ทำไม
พ่อขุนรามคำแหงจึงทรงเอาใจใส่ในมรดกของลูก “ลูกเจ้าขุน”
จนกระทั่งทรงให้จารึกไว้ว่าให้มรดกตกเป็นของลูกเต้าของมัน อาจ
เป็นเพราะสมัยนั้น ลูกเจ้าขุนก็คือข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยมีฐานะที่
มีทรัพย์สินเป็นกอบเป็นกำเป็นชั้นเป็นอัน จนกระทั่งผู้สืบสันดาน
อาจจะพิพาทแย่งมรดกกัน จึงทรงบัญญัติขึ้น ๆ เป็นหลักการว่า
“ให้แก่ลูกมันสืบ” (ไม่มีแบ่งให้เป็นภาคหลวง ภาคบิดา หรือภาค
ภรรยา เหมือนอย่างสมัยต่อมาจารึกกล่าวถึง “พ่อเชื้อ” ไม่พูดถึง
“แม่เชื้อ” ซึ่งเป็นบุตรพการีเหมือนกันและกล่าวถึงเหยาเรือนก่อน
ต่อมากล่าวถึงข้าง ถึงเมีย (สมัยนั้นชายมีภรรยาได้หลายคน เมีย
น้อยจึงตกทอดเป็นมรดกได้)

๕. กฎหมายเรื่องการพิจารณาคดี ราษฎรและเจ้าและข้าราชการพิพาทเป็นความกัน ท่านบอกว่าให้ไต่สวนคุให้แน่นอน
แล้วตัดสินความโดยชื่อไม่เข้ากับคนผิด แต่ไม่ได้บอกว่ามีระบบ
ศาลหรือระบบผู้พิพากษาอย่างไร เข้าใจว่าต้องมีบ้างไม่มากก็น้อย
เพราะทรงตั้งเตือนผู้ตัดสินให้ไต่สวนพิจารณาแก่เขาโดยชื่อไม่ลำ
เอียง ในสมัยนั้นคดีมักจะเกี่ยวกับการลักขโมยทรัพย์สินชุกชุมกว่าการ
แอบทำร้ายร่างกายหรือแอบฆ่ากันด้วยความอาฆาต / การตัดสินคง
ทำด้วยปากเปล่าเป็นใหญ่ ไม่มีกระดาษฟอรม์ บอกว่าตัดสินใน

พระปรมาภิไธย อย่างศาลในสมัยนี้ เรื่องอุทธรณ์ฎีกาก็ยังไม่เข้มงวดอย่างสมัยนี้

๖. กฎหมายเกี่ยวกับการร้องทุกข์ ในคำจารึกเขียนเป็นตัวหนังสือปัจจุบันได้ความว่า “ในปากปทุมมีกระตังอันหนึ่งแขวนไว้ นั้น ไพร่ฟ้าหน้าปก กลางบ้านกลางเมือง มีด้อยมีความ เจ็บท้องข้องใจ มันจกกล่าวถึงเจ้าความแก่นันถึงขุนบ่ไว้ไปส่นกระตังอันท่านแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองไคยินเรียก เมื่อถามล้วนด้วยชื่อ ไพร่ในเมืองสุโขทัยนี้จึงชม” ศิลาจารึกตอนนี้ แสดงว่าในสมัยนั้นพลเมืองน้อย กษัตริย์ที่สนพระทัยในทุกข์สุขจริง ๆ ก็อาจดูแลปกครองได้ใกล้ชิดด้วยพระเนตรพระกรรณของพระองค์เอง ไม่ต้องมอบไปให้ข้าราชการรับเหมาดูแลไกลพระเนตรพระกรรณทั้งหมด เหมือนประเทศที่ใหญ่ที่มีพลเมืองนับไม่ถ้วน ฉะนั้นพระองค์จึงเปิดโอกาสให้ราษฎรเข้าถึงพระองค์ ในเมื่อมีทุกข์ร้อนได้แทบทุกอย่าง คือ การพิพาทเป็นด้อยความ การมีทุกข์ทางกาย การมีทุกข์ขัดข้องจนอึดอันทันปัญญาด้วยประการต่างๆ เป็นต้น

๗. กฎหมายเกี่ยวกับเชลยศึก ถ้ามีการทำศึกชนะเด็ดขาด จนข้าศึกยอมแพ้เป็นเชลยราบคาบแล้ว ก็ไม่โหดร้ายต่อมัน เมื่อไม่ฆ่าแล้ว ก็อาจทรงแจกไปเป็นไพร่เชลยให้สังกัดแก่ลูกเจ้าลูกขุนก็ได้ หรืออาจปล่อยกลับบ้านเมืองเดิมก็ได้ หรือถือเสมือนอพยพก็ได้

๘. กฎหมายเกี่ยวกับการอพยพชาวต่างประเทศ ให้คนที่

สวามีภักดีนับเอาเมืองสุโขทัยเป็นบ้านเมืองของตน คือให้เป็นหมู่ๆ เหล่าๆ ไม่กระจัดกระจาย

๙. กฎหมายเกี่ยวกับการทำสงคราม ภาวะสงครามในสมัยนั้นคงเริ่มเมื่อเวลาฝ่ายหนึ่งเคลื่อนทัพ (ไม่ต้องมีการประกาศสงคราม) แล้วอีกฝ่ายหนึ่งก็ไปตั้งรับหรือยกไปปะทะกัน ณ ที่ใดที่หนึ่ง แม้ทัพหรือประมุขของประเทศที่คุมกองทัพไป ย่อมต่อสู้กันตัวต่อตัว ในจารึกบอกว่ พ่อขุนรามคำแหงในขณะนั้นมีอายุเพียง ๑๕ ปี ติดตามพระราชบิดาไปด้วย ขณะที่กองทัพขุนศรีอินทราทิตย์จะเข้าประชิดทางซ้าย ขุนสามชนเข้ามาทางขวา ฝ่ายหมู่ทหารของขุนศรีอินทราทิตย์ทำให้ไพร่พลเหล่านั้นระส่ำระสาย พ่อขุนรามคำแหงจึงเข้าชิงชนช้างกับขุนสามชนเสียก่อนพระราชบิดา และทรงมีชัยชนะ การรบครั้งนี้ช้างชนกันเพียงคู่เดียวคือช้างเนกพลและช้างมาสเมือง

๑๐. กฎหมายโจร ลักษณะกฎหมายโจรที่ปรากฏในศิลาจารึกมีดังนี้

๑. คนเมืองที่เป็นข้า (คนรับใช้) ของคนอื่น หันเกล็ดไปสู่บ้านเรือนใคร ผู้นั้นได้ข้าของเขาไว้โดยมิรู้ กรันพอสองวันก็รู้ว่าเป็นข้าของคนอื่นหลบหนีมาสู่ตน แต่ขณะที่รู้ความจริงนั้นเป็นเวลาค่ากิน ส่งคืนไม่ทัน รุ่งขึ้นก็ไม่เร่งเอาไปคืนเจ้าของ สุกาบติรู้เข้าและไปถามหา ให้คืนให้แก่เจ้าของตามกฎหมาย

๒. ผู้ใหญ่ผู้โต ไม่ส่งคืนข้าของคนอื่น และเอาข้าเขาไว้ ภรรยาเขาไว้ ให้ทอคสินไหมเท่ากับตัวการขโมยลักคนของ

คนอื่น แม้ว่ายังไม่ย้ายหนีเอาไปไว้เมืองอื่น คงซ่อนอยู่กลางเมือง

๓. ผู้ใดอยู่ในบ้านน้อยเมืองเล็กไกลจากเมืองใหญ่ เช่น เมืองเซียง ถ้ามีข่าวในสังกัดคนอื่นก่อกวน ข้าของซีบาอูบัชฌาย์ เห็นจะเป็นผู้ถูกอุทิศให้เป็นผู้รับใช้และปรนนิบัติพระ) ก่อกวน หนี เกล็ดไปสู่นบ้านช่องเหยาเรือนของตน หรือมีคนพาเอาเข้า (คนรับใช้) ของคนอื่นหนีไปสู่ตนก่อกวน ต้องคืนชำนันแก่เจ้าสังกัดให้ได้ การเอาเข้าของคนอื่นไว้ ท่านว่าเป็นผิดต่อแผ่นดิน ต่อเจ้านายผู้ใหญ่ แม้เจ้านายผู้ใหญ่ไม่อยู่ ให้ไปบอกแก่เจ้าเมือง ๆ ก็จะบังคับจัดการคืนให้แก่เจ้าสังกัดของข้าคนนั้น การไปเอาคนของท่านมา ย่อมไม่พิน้ออาญา

๔. ถ้าผู้ใดละเมิดโดยเอาเข้า (คนรับใช้) ของคนอื่น ไปสามวัน มีโทษสามขนาด คือ

เอาเข้าของคนอื่นไปเกินสามวัน ปรับวันละหมื่น หนึ่งพัน (หน่วยเงินอะไรไม่ปรากฏรายละเอียด) ทั้งนี้ไปจนถึงห้าวัน

ถ้าเอาไปตั้งแต่ห้าวันให้ปรับเพิ่มวันละห้าหมื่นห้าพัน จนถึงแปดวัน

ถ้าเกินแปดวันแม้เพียงวันเดียว นอกจากปรับวันละห้าหมื่นห้าพัน ต้องเพิ่มสินไหม เท่ากับผู้ทำผิดฐานลักทรัพย์ ของผู้อื่น

๕. ในบ้านมีผู้กล่าวหาว่าขโมยลักคนอื่น ก่อกวน ข้าง ม้า วัว ควายก่อกวน แล้วเอาเก็บไว้กับตนหรือที่บ้านของตน ให้ผู้เป็นเจ้าของ

เจ้าเรือนพิจารณา ดูรู้ว่าเป็นขโมยจริง และเจ้าหน้าที่ก็ว่าจริง ให้เอาตัวขโมยและของที่ถูกลักขโมยให้เจ้าของดู เขาก็ว่าจริง ให้ลงโทษสักที่ร่างกายเพื่อให้ใครเห็นใครรู้ว่าเคยเป็นผู้ร้าย

๖. จับกุมขโมยได้พร้อมด้วยของกลาง เป็นต้นว่าฆ่าคน วัวไถงาน เชือกปอ แล้วกลับ (ขมาย) เอาไปไว้ในเมืองที่มีพวกพ้องพี่น้องหรือภรรยาเป็นเวลาเกือบเต็มวัน มิให้ลงโทษสักอย่างใด แต่ให้ลงโทษขนาดหนักเป็นผู้ลักทรัพย์หรือแอบเอาทรัพย์ (ย่องเบา) ตามราชศาสตร์

๗. ถ้ามีขโมยลักทรัพย์ เช่นวัวไถงานและเชือกปอพาไปถึงเรือนผู้ใด ผู้นั้นไม่นำพา ปล่อยให้ขโมยหนีไป ทั้งๆที่ตนก็รู้ว่าเป็นขโมย แต่โดยเหตุที่ขโมยเป็นบิดาเป็นพี่น้องของตน หรือเพราะขโมยเป็นข้าในสังกัดของคนใหญ่คนโต จึงปล่อยไป เพราะเกรงศักดิ์ของผู้ใหญ่ก็ ปล่อยเพราะเห็นแก่สินจ้างที่ขโมยให้จึงปล่อยไปก็ดี (ช่วยเหลือให้ขโมยหนี) ไม่บัญญัติลงโทษอย่างไร

๘. เจ้าของทรัพย์หรือเจ้าสังกัดฆ่าไล่ขโมยไปถึงบ้านผู้ใด เจ้าของร้องให้ช่วยจับกุม เจ้าบ้านเจ้าเรือนนั้นก็อยู่ที่บ้านแต่ไม่มีใครช่วยจับ กลับปล่อยให้ขโมยหนีไปโดยอาการทำอุเบกขาเฉยบ้าง หรือโดยอ้างว่าขโมยเป็นพ่อแม่พี่น้องของตนบ้าง เป็นข้าคนของผู้ใหญ่บ้าง โดยรับสินจ้างจากขโมยบ้าง กล่าวว่าจับขโมยหนีไม่ทันบ้าง โดยอคติต่างๆ เมื่อใดเกิดกรณีเช่นนี้ในบ้านเรือนใคร ให้ลงโทษเสมือนลักภรรยาและผู้คนหรือทรัพย์ของคนอื่น

ก็ซื้อเท่ากับเป็นขโมยอยู่นั่นเอง ท่านให้ใช้หนี้สิน และให้ปรับไหม
ขโมยผู้นั้นเสียด้วย

๙. มีการลักขโมยเกิดขึ้น ผู้ใดประสงค์ซื้อเสียง ไป
เวนคืนให้แก่เจ้าของ ไม่มีความผิดทางอาญา โดยชนาตราศาสตร์
ธรรมศาสตร์ให้มีสิทธิไต่ค่าสินจ้างที่รางวัล หรือไต่ค่าที่ถูกขโมยชู้
ขวัญ หรือค่าส่วนแบ่งในทรัพย์สินทั้งหมดตามที่เจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่
จะกำหนดเป็นบำเหน็จ

๑๐. ถ้าผู้ใดเห็นแก่ขโมยยิ่งกว่าเห็นแก่โทษตามกฎหมาย
อาญา ทั้งที่เจ้านายบัญญัติไว้ และยังแถมให้ร้ายแก่เจ้าทุกข์ ผู้นั้น
จะต้องถูกลงโทษ เพื่อมิให้เกิดความเจริญแก่ตัวมันและเพื่อน
ของมัน

๑๑. เมื่อรู้ชื่อผู้ร้าย ลักของจากบ้านคนอื่นก็ดี ลักข้าว
ของคนอื่นก็ดี หรือมีคนชวนไปลักทรัพย์สินก็ดี สมคบไปลักทรัพย์
ด้วยกันก็ดี หรือผู้ใดรู้ว่ามีกัณฑ์ออกทรัพย์อำพรางเป็นความลับไว้
ได้ประมาณสิบปี หรือในบัดนี้ปัจจุบันนี้ก็ดี โดยทั้งหมดคนหาคนอื่น
รู้เห็นมิได้ และผู้นั้นกลับเห็นอกเห็นใจโจร ไม่บอกกล่าวเจ้าหน้าที่
หรือบรรดาญาติให้ทราบ ท่านให้ลงโทษปรับไหมแก่มันอย่าง
เป็นผู้ลักทรัพย์โดยตนเอง

๑๒. แม้ว่ามีการใช้กำลังชิงทรัพย์เอาเข้าของคนอื่น เช่น
ลูกส่มและผลไม้อันเจ้าของมิได้อนุญาต ไม่มีใครผู้ใดช่วยจับกุมเอา
ตัวผู้ร้ายก็ดี หากมีผู้ไล่ติดตามไปพร้อมด้วยหอกดาบควาญเครื่อง
เหล็กใหญ่โต จนจับผู้ร้ายได้ ท่านให้จัดการเอาตัวผู้ร้ายไปถวาย

พระมหากษัตริย์ เพื่อท่านจะได้สินไหมผู้ร้ายโดยกำหนด ให้
บำเหน็จรางวัลแก่ผู้ซึ่งจับผู้ร้ายได้

๑๓. ผู้ใดจกกระทำการฆ่าวัวฆ่าควาย ให้เอาวัวควาย
ตัวที่มันจักฆ่านั้นไปชี้ให้รู้เห็นกันทั่วๆ ไป ตลอดจนให้มูลนายรู้
เห็นด้วยว่าเพื่อนของตนเป็นใจกับผู้กระทำ

นอกจากนี้ยังมีกฎหมายอีกหลายลักษณะ ซึ่งไม่ปรากฏชัด
ในศิลาจารึก เพราะลบเลือนไปมาก ถึงกระนั้นก็ตาม เท่าที่ปรากฏ
หลงเหลืออยู่ ก็แสดงให้เห็นถึงความเจริญในด้านกฎหมายในสมัย
สุโขทัยอยู่ไม่น้อย

ลักษณะประเพณีของสุโขทัย

เราอาจทราบได้เท่าที่มีปรากฏอยู่ในศิลาจารึกครั้งสุโขทัย
เป็นส่วนใหญ่ รองลงมาก็ด้วยการอนุมานเอาตามหลักวิชาทาง
โบราณคดีอื่นเกี่ยวกับเรื่องโบราณสถานและโบราณวัตถุ โดยอาศัย
ใช้วิธีเปรียบเทียบ ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงหลักหนึ่ง ก็มี
เรื่องเกี่ยวกับประเพณีอยู่มากแห่ง เช่น “เมื่อชั่วพ่อกู กูบำเรอแก่
พ่อกู กูบำเรอแก่แม่กู” และยังมีข้อความต่อไปอีกหลายบรรทัด

นี้แสดงว่า การบำรุงบำเรอบิตามารคาไม่ให้ท่านอนาทร
ร้อนใจ เป็นจารีตประเพณีของไทยสืบมานานจนถึงทุกวันนี้ และ
ในสมัยสุโขทัยนี้เอง คงจะถือว่าการเคารพบูชาและเลี้ยงดูบิตา
มารคา มีความสำคัญแก่ความเป็นเสถียรภาพของครอบครัว พ่อ
ขุนรามคำแหงจึงได้ทรงเน้นความข้อนี้ไว้ในศิลาจารึก เพื่อให้เห็น

ว่าเป็นกรณีกึ่งที่บุตรพึงกระทำด้วยความกตัญญูกตเวที เพราะมี
ค่ายิ่งกว่าสังคม

เมื่อพ่อขุนรามคำแหงมีพระราชจริยาวัตรดังนี้ เราก็อาจ
เดาได้ว่า ไพร่ฟ้าหน้าใสคือคนของพระองค์ท่าน ก็คงมีความประ-
พฤติอนุวัตรตามพระผู้ซึ่งเป็นประมุขของตนเช่นเดียวกัน เมื่อคน
ส่วนใหญ่มีความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดา ด้วยความรักความ
กตัญญูกตเวที ผู้ที่ได้รับการบูชา คือบิดามารดา ก็ย่อมมีความรัก
ตอบผู้ที่บูชา ยิ่งไปกว่าความรักของพ่อแม่ตามธรรมดาที่มีอยู่กับ
บุตรโดยปรกติวิสัย เมื่อต่างฝ่ายในครอบครัวมีคุณธรรมเช่นนี้
ความสามัคคีและความไว้วางใจกัน ก็ย่อมเกิดขึ้นในครอบครัว
ด้วยเหตุนี้ คนของพ่อขุนรามคำแหง เมื่อกล่าวโดยทั่วไป ย่อมจะ
เป็นคนมีความสุขความเจริญ เป็นผู้มีหน้าตาข้มแย้มแจ่มใสอยู่ด้วย
กันทั้งนั้น พ่อขุนรามคำแหงจึงได้ทรงเรียกราชฏรของพระองค์ท่าน
ว่าไพร่ฟ้าหน้าใส

ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงหลักเดียวกัน กล่าวว่า “เจ้า
เมืองบ่เอาจกอบในไพร่ลู่ทาง เพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ใคร
จักใคร่ค้าช้าง ค้า ใครจักใคร่ค้าม้า ค้า ใครจักใคร่ค้าเงินค้าทอง
ค้ำ”

จกอบ ในที่นี้ ต่อมาเรียกว่า “จังกอบ” แต่ที่เขียนเป็น
จังกอบก็มี หมายถึงภาษีชนิดหนึ่ง เก็บแก่สัตว์หรือสิ่งของที่นำ
เข้ามาจำหน่ายในบ้านเมือง ตามธรรมดาที่สำหรับดักเก็บจังกอบ
ซึ่งสะดวกที่สุด คือปากทางที่จะเข้าประตูเมือง ถ้าเมืองตั้งอยู่ใกล้

แม่น้ำลำคลองซึ่งใช้เป็นที่พักสัตว์จรไปมา ที่สำหรับเก็บจังกอบ ก็มักจะตั้งอยู่ตรงแพรกของแม่น้ำลำคลอง ซึ่งใช้เป็นที่พักสัตว์ร่วมกัน และเรียกสถานที่เช่นนั้นว่าขนอนบกหรือขนอนน้ำแล้วแต่ที่ซึ่งพักสัตว์จังกอบที่เรียกเก็บจากสัตว์หรือสิ่งของที่นำเข้ามาจำหน่าย ตามที่มีปรากฏอยู่ในเอกสารสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็น ๑๐ ชั้ก ๑ และการเก็บนั้นคงไม่ได้เก็บเป็นตัวเงินเสมอไป จะเก็บเป็นของแทนตัวเงิน เช่น มะพร้าว ๑๐ ผล เก็บเป็นจังกอบเสียผลหนึ่ง คือ ๑๐ ชั้ก ๑ ประเพณีนี้ยังเหลือติดมาจนสมัยปัจจุบัน เมื่อ ๖๐-๗๐ ปีที่ล่วงมานี้ ภายหลังคำว่าจังกอบและขนอนเลิกใช้ เพราะเปลี่ยนเป็นเรียกว่า ภาษี และด่านภาษีไป แล้วภาษีก็นับเปลี่ยนเป็นเรียกว่า อากร คำจังกอบกลับฟื้นขึ้นใหม่อยู่คราวหนึ่ง เมื่อมีพระราชบัญญัติจังกอบ พระพุทธศักราช ๒๔๗๑ เป็นเรื่องเงิน ส่วนชั้กที่เรียกเก็บบำรุงท้องถิ่น

* พ่อขุนรามคำแหงอาจจะทรงเห็นว่า การเรียกจังกอบแก่สัตว์และสิ่งของเข้าไปขายในเมืองไม่เหมาะสมและไม่สะดวกด้วยประการทั้งปวง จึงทรงยกเลิกธรรมเนียมประเพณีนี้เสีย ให้มีการค้ากันได้โดยเสรี เหตุนี้พลเมืองของพระองค์ท่านจึงเป็นไพร่ฟ้าหน้าใส ด้วยอีกประการหนึ่ง.

๘ บทที่ ๕

ความสัมพันธ์กับต่างประเทศในสมัยสุโขทัย

* ในสมัยกรุงสุโขทัย การติดต่อกับต่างประเทศมีมากในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่มีความสามารถมากทีเดียว พ่อขุนรามคำแหงถึงแม้จะเป็นนักรบที่เก่งกล้า แต่ในการขยายอำนาจ พระองค์กลับใช้นโยบายการทูตเสียมากกว่า ในสมัยของพระองค์ได้ทรงติดต่อกับต่างประเทศ ดังนี้

๑. ติดต่อกับทางการทูตกับอาณาจักรไทยลันนา ตกลงเป็นพันธมิตรกับพ่อขุนเม็งราย ประมุขของอาณาจักรไทยลันนา และนอกจากนี้ยังมีไมตรีกับพระยาจำเมืองแห่งแคว้นพะเยาเมื่อปี พ.ศ. ๑๘๓๐ สาเหตุที่ทำไมตรีกัน ก็เพราะว่าในป็นเอง พวกมองโกลภายใต้การนำของกุบไลخان ได้ยกทัพมาตีอาณาจักรพุกามแตก ซึ่งอาจจะเลยยกมารุกรานอาณาจักรไทยได้ จึงได้เป็นไมตรีต่อกันในระหว่าง ๓ แคว้นของอาณาจักรไทยดังกล่าว

๒. การติดต่อกับมอญ โดยพ่อขุนรามคำแหงสนับสนุนให้มะกะโท ขุนนางชาติมอญ ไปเป็นใหญ่ในเมืองมอญ เมื่อมะกะโททำงานเสร็จ ก็นำเมืองหงสาวดีมาขึ้นต่อกรุงสุโขทัย พระองค์ได้พระราชทานนามให้มะกะโทว่า “พระเจ้าฟ้ารั่ว” นโยบายการต่างประเทศของพ่อขุนรามคำแหงดังกล่าว ทำให้ไทยมีโอกาสดำรงควบคุม

เศรษฐกิจ เหนือทะเลหนานอก คือ แถบอ่าว มะตะบัน ได้เป็น
เวลานาน

๓. การติดต่อกับจีน การติดต่อกับจีนนี้ได้กระทำในสมัย
ของพ่อขุนรามคำแหง โดยได้ทรงส่งทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับ
จีนถึง ๒ ครั้ง คือ ในปี พ.ศ. ๑๘๓๗ และ พ.ศ. ๑๘๔๓ เมื่อกลับ
สุโขทัย ทูตได้นำชาวจีนมาทำด้วยขามดินเผาในกรุงสุโขทัย จีนได้
ยอมรับว่าสุโขทัยเป็นเมืองออกของจีน พ.ศ. ๑๘๓๖ พวกมองโกล
ส่งกองทัพเรือใหญ่มาตีเกาะชวา แต่ไทยก็ไม่ได้รับการโจมตีแต่
อย่างใด จีนกลับช่วยสนับสนุนอาณาจักรสุโขทัย และหันไปครอบ
ครองดินแดนอื่น ๆ เช่น อาณาจักรพุกาม อาณาจักรญวน เป็นต้น

ภายหลังที่อาณาจักรสุโขทัยขยายแผ่ไปถึงนครศรีธรรมราช
แล้ว (พ.ศ. ๑๘๓๗) ต่อมา พ.ศ. ๑๘๓๘ ปรากฏว่าจักรพรรดิจีน
ส่งทูตมาและออกคำสั่งมิให้ไทยไปรุกรานรัฐฯหนึ่งซึ่งอยู่ทางแหลม
มลายู ซึ่งมีชื่อว่า มะ-เลา-ยือ (Ma-li-yu-erh) จากคำสั่งของจีนนี้เอง
ทำให้ทราบว่า สุโขทัยก็พยายามรบพุ่งที่จะเข้าครอบครองรัฐนี้ให้ได้
ทางมลายูจึงมิไปบอกไปยังเมืองจีน จีนจึงออกคำสั่งมา

การที่สุโขทัยติดต่อกับชาวยุโรป มีการแลกเปลี่ยนของ
บรรณาการเสมอ ไทยเรามักจัดส่งสมุนไพร่พื้นเมืองที่หายาก มีการ
นำแบบอย่างการทำขามสังกะโลกจากจีนมาใช้ จีนมีการสร้างเตาเผา
ด้วยขามสังกะโลกอย่างมากมายเกินที่จะใช้ในประเทศ มีการส่งขาม
สังกะโลกออกไปขายต่างประเทศ เป็นสินค้าออก ช่วยให้การ
เศรษฐกิจของสุโขทัยในสมัยนั้นดีมา

๕. ติดต่อกับลังกา ในสมัยสุโขทัยได้มีการติดต่อกับลังกา
ในเรื่องศาสนาในสมัยพญาลิไท ได้ทรงอาราธนาพระสังฆราช
จากลังกา ชื่อ มหาสามีสังฆราชมาเป็นอุปัชฌาย์ ให้กับพญาลิไทซึ่ง
ทรงผนวช นอกจากนี้ก็มีการขอพระพุทธรูปศักดิ์จากลังกามาประ-
ดิษฐานในสุโขทัยอีกด้วย

๕. สัมพันธภาพระหว่างสุโขทัยกับอยุธยา เกี่ยวกับความ
สัมพันธ์ระหว่างสุโขทัยกับอยุธยา ปรากฏว่าก่อนหน้าที่พระยาลิไท
จะขึ้นครองราชย์ อาณาจักรไทยทางใต้ยังขึ้นอยู่กับสุโขทัย ตั้งแต่
พระเจ้าอู่ทอง (รามธิบดี) ครองอยู่ที่เมืองอู่ทองเดิมก่อนหน้าจะ
ย้ายมาอยู่ที่อยุธยา จนกระทั่งเมื่อพระเจ้าอู่ทองย้ายเมืองและอพยพ
ผู้คนมาอยู่ที่เมืองอยุธยาแล้ว อยุธยาก็ยังไม่มีปฏิกิริยาแต่อย่างใดกับ
สุโขทัย เมื่อพญาลิไทครองราชย์ได้ ๒ ปี ภายในสุโขทัยเกิด
ทุพภิกขภัย ทุกคนในเมืองเห็นเกิดระส่ำระสาย พระเจ้าอู่ทองที่
ครองอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาก็เลยประกาศตัวเป็นอิสระจากสุโขทัย และ
โปรดให้ขุนหลวงพะงั่ว ยกทัพมายึดเมืองชัยนาท ซึ่งอยู่ชายแดน
เมืองสุโขทัย พญาลิไทยอมเสียชัยนาท และได้ส่งทูตมาเป็นไมตรี
กับพระเจ้าอู่ทอง

ต่อมาใน พ.ศ. ๑๙๒๑ พญาไสลือไทครองราชย์สืบต่อจาก
พญาลิไทในสมัยนี้เองที่พญาไสลือไทยอมแพ้ขุนหลวงพะงั่วแห่งกรุง
ศรีอยุธยา ขุนหลวงพะงั่วยกกองทัพมาตีเมืองกำแพงเพชร และได้
สุโขทัยเมื่อ พ.ศ. ๑๙๒๒ แต่ทางอยุธยาก็ยังปล่อยให้เชื่อพระวงศ์
ของสุโขทัยครองต่อมา

เรื่องเกี่ยวกับการที่ทางอยุธยาพยายามจะตีสุโขทัยนี้ มีมา
แล้วตั้งแต่ พ.ศ. ๑๔๑๔ ปรากฏว่ากองทัพของอยุธยาพยายามจะตี
สุโขทัยด้วยการตีดินแดนทางเหนือขึ้นไปทีละเล็กทีละน้อย พ.ศ.
๑๔๑๖ ขุนหลวงพะงั่วยกทัพไปตีเมืองซากังราว (กำแพงเพชร)
แต่ไม่ทันสำเร็จ กองทัพหลวงก็ยกกลับ พระยาซากังราว ชื่อว่า
พระยากำแหง สันนิษฐานว่าเป็นเชื้อพระวงศ์มาจากสุโขทัยมาครอง
ต่อมา พ.ศ. ๑๔๑๘ พระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว)
ยกทัพไปตีเมืองพิษณุโลก พงทัพหลวงยกกลับ ทางพิษณุโลกก็
ทั้งเป็นอิสระ และในปีเดียวกันนั้นเอง พระบรมราชาธิราชที่ ๑ ได้
ยกทัพไปตีเมืองซากังราวอีก ทางฝ่ายซากังราว พระยากำแหงได้รับ
ความช่วยเหลือจากท้าวผากอง (ผานอง) ซึ่งเป็นเจ้าแผ่นดินนาน
แต่ไม่สามารถจะสู้อยุธยาได้ ทางอยุธยาจึงกวาดต้อนผู้คนกลับอยุธยา

ในปี พ.ศ. ๑๔๒๑ พระบรมราชาธิราชที่ ๑ ได้ยกกองทัพ
ไปตีซากังราวอีก พระมหาธรรมราชา ยกกองทัพออกสู้ เห็นว่า
จะสู้ศึกต่อไปไม่ไหวก็เลยยกทัพมาอ่อนน้อมต่อพระบรมราชาธิราช
ที่ ๑ แต่ทางสุโขทัยก็ยังคงมีเชื้อพระวงศ์ครองสุโขทัย ในฐานะเป็น
ประเทศราชของสุโขทัย ใน พ.ศ. ๑๔๓๑ พระบรมราชาธิราชที่ ๑
ยกกองทัพไปตีซากังราวอีก แต่ไม่ทันถึง ทรงประชวรกลางทาง
และสวรรคต เลยยกทัพกลับ

เมื่อมีอำนาจเหนืออาณาจักรสุโขทัยเมื่อ พ.ศ. ๑๔๒๑ พระ
บรมราชาธิราชที่ ๑ (พะงั่ว) ได้ทรงดำเนินการเด็ดขาด คือ ทอน-

กำลังสุโขทัย และแบ่งแยกอำนาจราชวงศ์พระร่วงออกเป็น ๒ ภาค
แต่ละภาคให้ขึ้นตรงต่อกรุงศรีอยุธยา

พระบรมราชาธิราชได้แบ่งสุโขทัยออกเป็น ๒ เขต คือเขต
ดินแดนทางคันทะวันตกถึงลุ่มน้ำปิง ตั้งแต่เมืองตากลงมาถึงนคร-
สวรรค์ ให้มีเมืองสำคัญอยู่ที่กำแพงเพชร ยกให้ราชวงศ์สุโขทัย
องค์หนึ่ง ซึ่งกล่าวกันว่าเป็นราชบุตรบุญธรรมของพระบรมราชา-
ธิราช (สันนิษฐานว่า คือ พระยายุธิษฐิระ) เป็นเจ้าผู้ครองนคร
อีกแคว้นหนึ่งคือ แคว้นตะวันออก แคว้นนี้พระบรมราชาธิราชที่ ๑
ได้ให้พระมหาธรรมราชาที่ ๒ แห่งราชบัลลังก์สุโขทัย ครองเมือง
ต่าง ๆ ทางภาคตะวันออกในลุ่มแม่น้ำน่าน และแม่น้ำยม คือ ตั้งแต่
เมืองศรีสัชนาลัย (สวรรคโลก) ลงมาจนถึงเมืองสุรสีห์ (พิชิต)
ให้ย้ายราชธานีจากสุโขทัย มาตั้งที่เมืองสองแคว (พิษณุโลก) และ
ยกเมืองสองแควให้เป็นราชธานีของฝ่ายเหนือ แต่ลคคักก็ลงมา
เป็นประเทศราชขึ้นอยู่ในอำนาจกรุงศรีอยุธยา เท่าเทียมกับเมือง
กำแพงเพชร (ซากังราว)

การที่พระบรมราชาธิราชไม่ทำลายราชวงศ์สุโขทัยให้หมด
สิ้นไป แต่กลับทรงยกย่องพระมหาธรรมราชาธิราชที่ ๒ (ไสลือไท)
ให้คงมีอำนาจเหนือราชอาณาจักรสุโขทัยเช่นเดิม เพียงแต่ลคคักก็
ลงเป็น ประเทศราชเท่านั้น สมเด็จพระยาคัณทรราชานุภาพทรง
สันนิษฐานไว้ว่า

“อย่างที ๑” ที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชมีชัยชนะครั้งนี้
มิได้เป็นเพราะตีกองทัพกรุงสุโขทัยแตกยับเยิน พระมหาธรรมราชา

มีผลมาก เป็นแต่จะเห็นว่าสู้รบต่อไปไม่ไหวจึงยอมแพ้ เมื่อพระ
มหาธรรมราชาให้ทูตไปเจรจาขอหย่าทัพ คงมีข้อไข่ว่า ถ้าให้ครอง
อาณาจักรสุโขทัยอยู่อย่างแต่ก่อน จะยอมขึ้นต่อกรุงศรีอยุธยา สม-
เด็จพระบรมราชาธิราชก็ทรงดำริว่า ถ้าไม่ยอมอย่างนั้น พวกเมือง
เหนือคงพร้อมใจกันต่อสู้ด้วย จำเป็นป้องกันตัว จะเอาชัยชนะยาก
จึงยอมตามคำขอของพระมหาธรรมราชา หรือมิฉะนั้น สมเด็จพระ
บรมราชาธิราชเอง อาจจะให้ทูตเข้าไปว่ากล่าวก่อนว่า ถ้าหาก
พระมหาธรรมราชายอมแพ้เสียแต่โดยดี จะให้ครองกรุงสุโขทัย
ต่อไป ถ้าไม่ยอมแพ้ เมื่อตีบ้านเมืองได้ จะริบทรัพย์จับคนเป็นเชลย
ตามประเพณีการสงคราม พระมหาธรรมราชาเกรงภัย จึงยอมแพ้
โดยดี”

“อย่างที ๒ ชาวสุโขทัยกับชาวกรุงศรีอยุธยา แม้จะเป็น
ไทยด้วยกัน ยังผิดกันหลายอย่างในสมัยนั้น ด้วยตามเมืองเหนือมี
ไทยมากกว่าชนชาติต่าง ๆ ภาษาที่พูดและขนบธรรมเนียมบ้านเมือง
ก็เป็นอย่างไทยแท้ แต่ไทยชาวเมืองใต้ เคยอยู่ปะปนกับพวกขอม
และละว้ามาช้านาน ทั้งภาษาและขนบธรรมเนียม แปรไปเป็นอย่าง
ขอมมากจนเป็นไทยต่างจำพวกกัน และยังมี ความสำคัญ ที่ชาวเมือง
เหนือตั้งแต่เจ้านายตลอดจนราษฎร รู้สึกว่าเคยเป็นนายของชาว
เมืองใต้มาถึง ๓ ชั่วคนแล้ว ที่ต้องกลับมาเป็นบ่าวของชาวเมืองใต้
ย่อมมีความรังเกียจกันอยู่ทั่วหน้า สมเด็จพระบรมราชาธิราช ทรง
ดำริเห็นว่า ถ้าข้าราชการกรุงศรีอยุธยาขึ้นไปปกครอง พวกพลเมือง

เห็นจะกระต้างกระต๋องถึงเกิดจลาจล จึงให้พระมหาธรรมราชา
ปกครองอยู่อย่างเดิม เป็นแต่ลดอำนาจลงเป็นอย่างประเทศราช"

ต่อมาในปี พ.ศ. ๑๔๘๑ พระมหาธรรมราชาที่ ๔ กษัตริย์
 ราชวงศ์พระร่วงผู้ครองพิษณุโลกทิวังคต ซึ่งขณะนั้นพระบรมราชา-
 ธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) ครองกรุงศรีอยุธยาอยู่ ทรงดำเนิ
 นนโยบายที่จะรวมไทยให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งที่พิษณุโลกและ
 กรุงศรีอยุธยา จึงโปรดให้พระราเมศวรราชโอรสเสด็จขึ้นไปดำรง
 ตำแหน่งรัชทายาทครองหัวเมืองฝ่ายเหนือทั่วทั้งแคว้น ให้มีราชธานี
 อยู่ที่เมืองพิษณุโลกเพียงแห่งเดียว เป็นการรวมเมืองเหนือเป็นเขต
 เดียวกันโดยตรง และพร้อมกันนั้น ก็รวมหัวเมืองเหนือเข้ากับเมือง
 ใต้โดยปริยายอีกด้วย แต่ในรูปของการปกครอง ทรงยกเมืองใต้คือ
 กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีของแคว้นไทยทั้งหมด และลดราชธานี
 เมืองเหนือที่พิษณุโลกลง ให้เกียรติยกย่องเป็นเพียงเมืองอุปราช
 นี่เป็นความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในการปกครอง เพราะผลที่ได้
จากการเปลี่ยนแปลงนี้ ชาติไทยได้รับผลยิ่งใหญ่ที่สุด เพราะก่อให้เกิด
เอกภาพขึ้น ในบรรดาไทยเหนือไทยใต้อย่างมาก

บทที่ ๒

การสถาปนาอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา

พระราชประวัติเดิมของกษัตริย์ผู้สร้างกรุงศรีอยุธยา

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าผู้ที่สถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีของไทยคือ พระรามธิบดีที่ ๑ พระรามธิบดีที่ ๑ นั้นสืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์ชัยปราการ (หรือวงศ์อุทอง) ราชวงศ์ชัยปราการเป็นเชื้อสายพระเจ้าสิงหนวัติ คือพระเจ้าพรหม ไอรส พระเจ้าฟังคราชผู้ครองโยนกเชียงแสน หรือนครนาคนันท์ พระเจ้าฟังคราชถูกพวกกล่อมแย่งอำนาจและต้องเนรเทศไปอยู่เวียงสีทอง เมื่อพระเจ้าพรหมผู้ไอรสโตขึ้นก็เลยขับไล่พวกกล่อมไปถึงเมืองอุโมงกเสลา ปัจจุบันคือเมืองฝาง และพระเจ้าพรหมได้เปลี่ยนชื่ออุโมงกเสลาเป็น “ชัยปราการ” มีทายาทผู้ครองชัยปราการสืบต่อมา สาขาหนึ่งของราชวงศ์ชัยปราการได้อพยพลงมาทางใต้ ผ่านกำแพงเพชร สุพรรณภูมิ (อุทองปัจจุบัน) เข้าสู่แดนทวารวดี และได้ชุมนุมกำลังตั้งเป็นเมืองชัยศิริหรือนครไชยศรีขึ้น

ตามตำนานกล่าวว่า ในสมัยต่อมาทายาทบางสาขาได้เลื่อนไปครองที่เพชรบุรี (สมัยนั้นเรียกเมืองพริบพรี) และไอรสของผู้ครองเมืองพริบพรีได้ไปครองดินแดนบางส่วนของนครศรีธรรมราช การอพยพเคลื่อนย้ายดังกล่าวแล้วไม่ปรากฏแน่ชัดว่ามีสาเหตุมาจากสิ่งใด บางท่านสันนิษฐานว่าการมีอำนาจที่นครชัยศิริหรือแม้แต่วที่พริบพรีเองเป็นการใกล้ชิดอาจกระทบกระเทือนต่ออำนาจของราช-

วงศ์สุพรรณภูมิที่ตั้งอยู่ก่อนมากเกินไป อาจเกิดการขัดแย้งกันได้
ก็เลยอพยพลงไปทางใต้

ต่อมาปรากฏว่าทางนครชัยศิริเป็นเมืองร้างไป กษัตริย์ไทย
ที่นครศรีธรรมราชเห็นว่าป็นวงศ์ชั้ยปราการ ที่นครศรีธรรมราช
เชื้อสายของวงศ์ชั้ยปราการที่อพยพไปอยู่ในตอนแรก ย้อนขึ้นมาตั้ง
อยู่ที่เมืองชัยศิริอีก และในตอนนั้นเองที่เจ้าผู้ครองนครชัยศิริได้มี
โอรสองค์หนึ่งชื่อ “ราม” ซึ่งเป็นชื่อที่ได้รับพระราชทานจากพ่อ
ขุนรามคำแหงเมื่อทรงเสด็จผ่านไปยังนครศรีธรรมราช ต่อมาเจ้า
รามนี้ได้เป็นราชบุตรเขยของพระเจ้าอู่ทองซึ่งครองอยู่ที่เมืองอู่ทอง
หรือสุพรรณภูมิซึ่งอยู่ในราชวงศ์ชั้ยนารายณ์ เจ้ารามนี้คือพระมา
ริบัติที่ ๑ ผู้สถาปนากรุงศรีอยุธยาเมื่อปี พ.ศ. ๑๘๘๒

ความสัมพันธ์ระหว่างราชวงศ์ชั้ยปราการและราชวงศ์ชั้ย-
นารายณ์

การที่เจ้ารามแห่งราชวงศ์ชั้ยปราการได้สมรสกับราชธิดา
ของเจ้าแห่งราชวงศ์ชั้ยนารายณ์ ทำให้ราชวงศ์ชั้ยนารายณ์ได้มีโ-
กที่เข้ามาปกครองกรุงศรีอยุธยาอยู่เป็นเวลานาน สำหรับประวัติ
ความเป็นมาของพระเจ้าอู่ทองแห่งวงศ์ชั้ยนารายณ์นี้ นับตั้งแต่
พ.ศ. ๑๓๑๖ เมื่อพระเจ้าสิงหนวัติได้มาตั้งเมืองนาคพันธ์หรือนาค
พันธ์สิงหนวัติแล้ว ก็ได้มีเชื้อสายสืบต่อกันมาจนถึงพระเจ้าชั้ย-
นารายณ์ พระเจ้าชั้ยนารายณ์ได้มาสร้างเมืองใหม่ริมฝั่งแม่น้ำลาว
(กาหลง) ที่ตำบลคอนมุลให้ชื่อว่า “เวียงชั้ยนารายณ์” ราชวงศ์นี้

จึงได้ชื่อว่า “วงศ์ชัยนารายณ์” และต่อมาเมื่อเคลื่อนย้ายไปอยู่ใน
สุพรรณภูมิได้กลายเป็นวงศ์ “สุพรรณภูมิ”

ทายาทของพระเจ้าชัยนารายณ์ ชื่อพระยาสร้อยหล้า ได้
อพยพผู้คนลงมาครองเมืองอุททอง เป็นพระยาอุททอง ซึ่งได้อพยพ
กลายเป็นชื่อของเมืองสุพรรณภูมิ เชื้อสายราชวงศ์ชัยนารายณ์หรือ
สุพรรณภูมินี้ ทายาทผู้หนึ่งได้ครองเมืองสุพรรณบุรี ซึ่งเคลื่อนย้าย
มาจากเมืองอุททอง เมื่อคราวเกิดโรคระบาด คือขุนหลวงพะงั่ว พื
พระมเหสีพระรามธิบดีที่ ๑ ขุนหลวงพะงั่ววันเอง ต่อมาภายหลัง
ได้กลายเป็นกษัตริย์ครองกรุงศรีอยุธยา ทรงพระนามว่า พระบรม
ราชาธิราชที่ ๑ และมีเชื้อสายได้เป็นกษัตริย์อีกถึง ๑๒ พระองค์
เมื่อรวมทั้งขุนหลวงพะงั่วด้วยก็เป็น ๑๓ พระองค์ คือ

๑. พระบรมราชาธิราชที่ ๑ (พะงั่ว) (พ.ศ. ๑๙๑๓-๑๙๓๑)
๒. เจ้าทองลัน (พ.ศ. ๑๙๓๑ เพียง ๗ วัน)
๓. พระนครินทราชาธิราช (พ.ศ. ๑๙๕๒-๑๙๖๗)
๔. พระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา)
(พ.ศ. ๑๙๖๗-๑๙๙๐)
๕. พระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๓๑)
๖. พระบรมราชาธิราชที่ ๓ (พ.ศ. ๒๐๓๑-๒๐๓๔)
๗. พระรามธิบดีที่ ๒ (พ.ศ. ๒๐๓๔-๒๐๗๒)
๘. พระบรมราชาธิราชที่ ๔ (พ.ศ. ๒๐๗๒-๒๐๗๖)
๙. พระรัชฎาธิราชกุมาร (พ.ศ. ๒๐๗๖ เพียง ๕ เดือน)
๑๐. พระไชยราชาธิราช (พ.ศ. ๒๐๗๗-๒๐๘๙)

๑๑. พระยอศฟ้า (พ.ศ. ๒๐๘๙-๒๐๙๑)
 ๑๒. พระมหาจักรพรรดิ (พ.ศ. ๒๐๙๑-๒๑๑๑)
 ๑๓. พระมหินทราธิราช (พ.ศ. ๒๑๑๑-๒๑๑๒)

ปฐมเหตุในการสถาปนากรุงศรีอยุธยา

เราทราบแล้วว่า “เจ้าราม” แห่งราชวงศ์ชัยปราการ ซึ่งครองอยู่ที่แคว้นนครไชยศรี ได้แต่งงานกับราชธิดาของพระเจ้าอู่ทองแห่งราชวงศ์ชัยนารายณ์ ดังนั้นเมื่อพระเจ้าอู่ทองสิ้นพระชนม์ “เจ้าราม” ก็เลยได้เป็นพระเจ้าอู่ทองครองเมืองอู่ทองแทนสืบมา

ก่อนที่พระเจ้าอู่ทองจะคิดสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีนั้น ปราภว่าพวกไทยทางใต้แต่เดิมเป็นดินแดนที่อยู่ใต้อำนาจของราชวงศ์สุโขทัยทั้งสิ้น แต่ต่อมาเมื่อไทยฝ่ายใต้เห็นอำนาจของกรุงสุโขทัยเสื่อมทรามลง ทางราชวงศ์อู่ทองและสุวรรณภูมิเกรงว่าพวกรามัญหรือพวกกลานนาที่เชียงใหม่จะมารอบงำแคว้นสุโขทัยเสีย จึงพากันสะสมกำลังผู้คนไว้ก่อนหน้าที่จะพระเจ้าอู่ทองแห่งราชวงศ์ชัยปราการจะมีอำนาจหลายปี

ต่อมาใน พ.ศ. ๑๘๘๘ ได้เกิดโรคระบาดคอหิวตักโรคขึ้นทั่วเมืองอู่ทอง ประชาชนพลเมืองล้มตายกันมาก แม่น้ำเจ้าพระยาเปลี่ยนทางเดิน เมืองอู่ทองแห้งแล้งกันดารหนัก พระเจ้าอู่ทอง (รามาริบัติ) ก็อพยพผู้คนมาหาที่มั่นอุดมสมบูรณ์ ได้ชัยภูมิเมืองอยุธยา ซึ่งอยู่ห่างเมืองอู่ทองประมาณชั่วระยะทางเดิน ๒-๓ วัน ซึ่งตรงกับสมัยพระเจ้าเลอไทครองกรุงสุโขทัย พระเจ้าเลอไทก็ได้

ทรงอนุมัติให้อยู่ที่เมืองอยุธยาได้ และต่อมาอีก ๒ ปี คือ พ.ศ. ๑๘๔๐ พระเจ้าเลอไทก็สวรรคต

ต่อมาเมื่อพระเจ้าเลอไทขึ้นครองสุโขทัยได้ ๒ ปี คือ พ.ศ. ๑๘๔๒ ทางสุโขทัยเกิดความยุ่งยาก เกิดข้าวยากหมากแพง และมีกบฏต่อต้านพระเจ้าเลอไท ฐานะของสุโขทัยก็สั่นคลอนยิ่งขึ้น พระเจ้าอู่ทองเห็นเป็นโอกาสจึงได้ประกาศเป็นอิสระโดยเปิดเผยไม่ขึ้นกับกรุงสุโขทัย เข้าใจว่าจะมีดินแดน อุทอม (ราชบุรี) เพชรบุรี และนครศรีธรรมราช ซึ่งมีเชื้อสายของพระเจ้าอู่ทองเกี่ยวข้องรวมอยู่ในเขตอิสระด้วย เป็นการสนับสนุนให้ยกเมืองอยุธยาเป็นเมืองหลวงของไทยฝ่ายใต้ซึ่งเรียกชื่อว่า "กรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา" เมื่อปี พ.ศ. ๑๘๔๓ พร้อมกันนั้นพระเจ้าอู่ทองก็ให้ทรงก่อกำแพงเมืองและสร้างปราสาทราชวัง เฉลิมพระนามของพระองค์เสียใหม่ ว่า "สมเด็จพระวรมหาธิบดี"

สาเหตุที่เลือกอยุธยาเป็นราชธานี

การที่ พระเจ้าอู่ทองอพยพจากเมืองอุทอมเดิมมาเลือกเมืองอยุธยาซึ่งเป็นเมืองเล็ก ๆ มีเหตุผลดังนี้คือ

๑. อยุธยาเป็นเมืองที่มีน้ำบริบูรณ์ ไม่กันดารน้ำอย่างอุทอม

๒. การย้ายมาอยู่อยุธยา มีทางที่จะดำเนินการเมืองแผ่ลงไปนโยบายปกติให้บังเกิดผลได้ เพราะในอยุธยาขณะนั้นเป็นแหล่งการค้า การโยกย้ายภูมิลำเนาเดิมจากอุทอมและมีได้กลับคืนไปที่เดิมเมื่อโรคร้ายผ่านพ้นไปแล้ว ก็อาจอ้างได้ว่าเหมาะสมด้วย

การค้าเป็นสำคัญ หนึ่ง ในการที่พระเจ้าอยู่ทองอพยพชาวเมืองอยู่ทอง มาตั้งที่อยุธยา^๕ มีทางที่จะอ้างได้ว่าหนี้ยอหิวาตกโรค ซึ่งเป็นความจริงที่อ้างได้แก่ทุกคนและทุกสถานที่ แม้การกระทำในเรื่อง อพยพจะมีได้รับอนุมัติจากเมืองหลวง จะถือเป็นความผิดหรือถูก อย่างไรก็ตาม หากทางกรุงสุโขทัยใช้กำลังปราบปรามคนทั่วไปก็ เห็นใจ เพราะเป็นความจำเป็นรีบด่วนโดยแท้ มิได้เห็นแผนการ เบื้องหลังที่จะคิดเป็นเอกราช ส่วนในอีกด้านหนึ่งนั้น ถ้าหากว่า กำลังทัพของกรุงสุโขทัยไม่สามารถปราบปรามได้ หรือไม่มาทำการ ปราบปราม ก็เป็นการยึดที่มั่นรอคอยจังหวะสบโอกาสเมื่อใดก็อาจ ใช้โอกาสนั้นประกาศอิสระภาพได้ทุกเมื่อ

๓. อยุธยาเป็นที่คุมกำลัง เป็นชุมพลและทางอันตราย ความสำคัญของอยุธยาที่มีอยู่เหนือสุโขทัยในสมัยนั้น อาจแยกได้ หลายประการคือ

ก. อยุธยาเป็นที่คุมสายน้ำทุกสายที่ผ่านไปยังสุโขทัย อาณาเขตสุโขทัยตั้งอยู่ในบริเวณลุ่ม แคว วัง ยม น่าน เมือง ต่าง ๆ ของสุโขทัยตั้งอยู่แควทั้ง ๓^๕ น และแควทั้ง ๓^{๕๔} นก็จะมารวม ตั้วกันเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา ไหลผ่านอยุธยา เพราะฉะนั้นการค้า ขายหรือการติดต่อกับต่างประเทศ ส่วนมากชาวอยุธยาจะได้ทราบ เรื่องก่อนเสมอ เพราะจำเป็นจะต้องผ่านที่เมืองนี้ อย่างน้อยก็เกือบ เคือนกว่าจะขึ้นไปถึงสุโขทัย

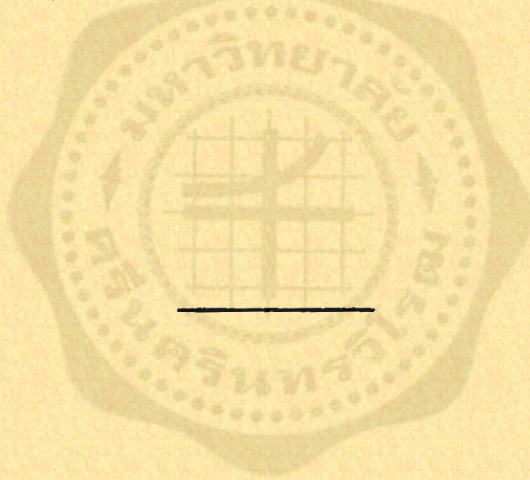
ข. อยุธยาเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์กว่าสุโขทัย เพราะ เป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ เป็นพื้นที่ราบ เหมาะแก่การทำการทำ

ไร่และทำสวน ในแม่น้ำก็มีสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์ เป็นที่รวมของ
สายน้ำต่าง ๆ แทบทุกสาย ตรงกันข้ามกับเมืองสุโขทัยเอง ในตอน
หลังกันดารน้ำมากขึ้น แม้ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงเองก็จะต้อง
ดำเนินการทางชลประทานเป็นเรื่องสำคัญ เช่นที่สุโขทัยเองก็
ต้องสร้างฝายเก็บน้ำที่ห้วยแม่ลำพัน ส่วนน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูก
ก็ทำการชลประทานที่กำแพงเพชร

ค. อยุธยาเป็นเมืองที่อยู่ห่างจากอันตรายมากกว่าสุโขทัย
เพราะในขณะที่พระเจ้าอู่ทองประกาศเอกราช ชาวลานนาไทยที่
เชียงใหม่กับพม่าทางค้ำวันตกมีกำลังมาก อย่างไรก็ตาม จะ
ต้องได้ปะทะกันกับสุโขทัยไม่ช้าก็เร็ว การตั้งเมืองอยุธยา
ให้ห่างลงมาเช่นนี้ ทำให้มีโอกาสคิดทางหนีทีไล่ได้ดีกว่าสุโขทัย
คือ ในเมื่อสุโขทัยเปลี่ยนแปลงแล้วเชียงใหม่หรือพม่า ทางอยุธยา
มีโอกาสที่จะใคร่ครวญสถานการณ์ให้ถ่องแท้ได้ว่า จะยอมหรือจะสู้
มีเวลาคิดได้นานกว่า

๔. อยุธยาอาศัยพันธมิตรจากต่างประเทศช่วยได้ง่าย
อยุธยาอยู่ใกล้ชิดกับขอมซึ่งเป็นศัตรูเก่าของสุโขทัย ก่อนที่พระเจ้า
อู่ทองจะประกาศอิสรภาพ ได้ทำไมตรีกับขอม จนได้แคว้นละโว้
จากขอมมาอยู่ในครอบครอง การที่ได้ขอมเป็นกำลัง ทำให้พระ
เจ้าอู่ทองกล้าประกาศตั้งตนเป็นอิสระ แต่เหตุการณ์ในพงศาวดาร
ต่อมาภายหลังในเมื่อขอมแปรพักตร์ไม่ซื่อกับพระเจ้าอู่ทอง มีทาง
ชวนให้สันนิษฐานว่า ในภายหลังนโยบายเรื่องนี้คงทราบไปถึง
สุโขทัย กรุงสุโขทัยจึงได้ใช้วิธีกลคิดต่อกับขอมเพื่อรวมกำลังกัน

ปราบกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเห็นวิแว่วว่ามีความเจริญและเข้มแข็งมากขึ้นทุกที แต่นโยบายเรื่องนี้ทางกรุงศรีอยุธยาตัดสินใจได้รวดเร็วกว่า ในเมื่อเห็นขอมแปรพักตร์ พระเจ้าอู่ทองจึงให้พระราเมศวรราชโอรสคุมทัพไปปราบ แต่พระราเมศวรไปทำพลาคพลั้ง ขุนหลวงพะงั่วซึ่งเป็นพระเจ้ากรุงต้องไปช่วยแก้ไขจึงสามารถปราบขอมได้ การปราบขอมลงนี้ทำให้นโยบายการเมืองของสุโขทัยซึ่งกึกจะทำลายกรุงศรีอยุธยาล้มเหลวไปด้วย

๘ บทที่ ๗

ลักษณะการปกครองในสมัยกรุงศรีอยุธยา

ลักษณะการปกครองในสมัยพระรามาธิบดีที่ ๑

ลักษณะการปกครองในสมัยพระรามาธิบดีที่ ๑ (อุทุมพร)

แยกออกได้ดังนี้

ก. การปกครองภายในราชธานี ^{ลัทธิ ศีล + ๗๐๑}
จตุสดมภ์ ๔ แห่ง

ดำเนินตามแบบสุโขทัยและขอมผสมกัน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ทรงตั้งตำแหน่งเสนาบดีที่สำคัญ ๔ ส่วน เรียกว่า จตุสดมภ์สี่เหล่า คือ

๑. อัครเสนาบดี

กรมเมือง มีหน้าที่เกี่ยวกับการปกครอง รักษาสันติสุข บังคับบัญชาบรรดาไพร่บ้านพลเมืองเมื่ออยู่ในท้องที่ถิ่นฐานภูมิลำเนาในปัจจุบันเทียบเหมือนกับกระทรวงมหาดไทย มีหน้าที่ลงโทษผู้กระทำความผิดทางอาญาด้วย

๒. อัครเสนาบดี

กรมวัง มีหน้าที่เกี่ยวกับราชสำนัก และพิพากษาคดีด้วย เหตุที่กรมวังได้ว่าการยุติธรรมนั้น เพราะประเพณีโบราณถือเป็นคติเหมือนกันหมดทุกประเทศ ว่าพระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้ประทานยุติธรรมแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน เมื่อราษฎรเกิดคดี ไกรนำความมากราบทูลพระเจ้าแผ่นดิน พระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้ซึ่งจะชี้ว่าผู้ใดผิด และบังคับให้ต้องรับโทษตามสมควรแก่ความผิดนั้น แต่เนื่องจากพระเจ้าแผ่นดินมีหน้าที่หลายอย่าง จึงแบ่งอำนาจให้เสนาบดีกรมวัง

เป็นเจ้าของหน้าที่กระทรวงยุติธรรม และมีอำนาจตั้งยกเลิกกระบัตรไปอยู่ตามหัวเมือง ๆ ละคน

กรมคลัง มีหน้าที่จ่าย และเก็บรักษาพระราชทรัพย์ และการเงินของประเทศ

กรมนา มีหน้าที่เกี่ยวกับเรื่องสวนไร่นา และออกสิทธิที่นา ซึ่งถือว่าเป็นการสำคัญอย่างยิ่ง ด้วยการทำนาเป็นอาชีพของราษฎร หน้าที่กรมนาจกอย่างหนึ่งก็คือ เก็บหลวงข้าวขึ้นฉางหลวง แต่โบราณมิได้เรียกเป็นเงินค่านา ใครทำนาได้ข้าวต้องแบ่งเอามาส่งขึ้นฉางหลวงไว้สำหรับใช้ในราชการ เรียกว่า หลวงข้าว

ตำแหน่งขุนที่ใช้เรียกตำแหน่ง พระเจ้าแผ่นดินในสมัยสุโขทัยเอามาเรียกตำแหน่งเจ้าสุโขทัย คือ ขุนเมือง ขุนวัง ขุนคลัง ขุนนา

๗. การปกครองส่วนภูมิภาค

ใช้แบบสุโขทัย คือเอากรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองหลวง มีเมืองหน้าด่านอยู่รอบ ๔ ทิศ โดยให้พวกเชื้อพระวงศ์ไปปกครองคือ

ทิศเหนือ ลพบุรี

ทิศตะวันออก นครนายก

ทิศตะวันตก สุวรรณภูมิ (สุพรรณบุรี)

ทิศใต้ พระประแดง

ส่วนหัวเมืองชั้นใน ได้แก่ ปราจีนบุรี เมืองพระรถ (พนัสนิคม) ชลบุรี เพชรบุรี ราชบุรี เมืองแพรก (สุรคบุรี) เมือง
เหล่านี้มีการปกครองขึ้นตรงกับกรุงศรีอยุธยา

หัวเมืองขึ้นนอก) หรือเมืองพระยามหานคร มีเจ้าเมืองปกครองกันเอง หรือทางกรุงศรีอยุธยาแต่งตั้งให้ไปครอง แต่ต้องขึ้นต่อกรุงศรีอยุธยา ได้แก่เมืองโคราคนคร (นครราชสีมา) จันทบุรี ไซยา นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา ถลาง ตะนาวศรี ทวาย และเชียงต่วน

เมืองประเทศราช ได้แก่ เมืองมะละกา และยะโฮร์ สองเมืองนี้มีเจ้าปกครองกันเอง แต่ต้องส่งบรรณาการมาให้กรุงศรีอยุธยาทุกปี

วิธีการปกครอง

ถือหลักการป้องกันประเทศเป็นสำคัญ คือพลเมืองที่เป็นชายฉกรรจ์ทุกคนถือว่าเป็นทหารของประเทศ พระเจ้าแผ่นดินทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพ พวกข้าราชการก็มีตำแหน่งลดหลั่นกันลงมาตามลำดับ เวลาที่บ้านเมืองสงบ ต่างทำมาหากิน บังคับบัญชาอย่างพลเรือน ในเวลาสงครามก็บังคับบัญชากันอย่างทหาร ถ้าเกิดเหตุเมืองไหน เจ้าเมืองกรมการและราษฎรก็รวมกันเป็นทัพยกลงมาสมทบทัพราชธานี

ทาส

วัฒนธรรมไทยเดิมของไทยไม่มีทาส ในสมัยสุโขทัยไม่มีทาส มีแต่ไพร่ ข้าราชการสุโขทัย เขียนว่า ไพร่ฟ้า หรือข้าไทย คำว่า ข้า หมายถึงคนรับใช้ ซึ่งถึงแม้เป็นคนรับใช้ ก็ยังมีฐานะเป็นคนไทย ไม่ใช่ทาส เมื่อทางกรุงศรีอยุธยามีทาส พวก "ข้า"

ก็คือคนรับใช้ที่มีโชทาส ส่วนข้าทาสคือทาสจริง ๆ เรื่องทาส
 มีโชของไทย แต่เป็นเรื่องเอาอย่างมาจากคอม

ทาสในสมัยนั้นแบ่งออกเป็น ๗ ประเภท คือ

๑. ทาสสินไถ่ หมายถึงทาสที่ซื้อไว้ด้วยการที่คนมาขายตัว
 เองหรือนำลูกมาขาย หรือบุคคลที่ไม่มีทางใช้หนี้สินค่าปรับ ต้อง
ขายตัวเองเป็นทาส

๒. ลูกทาสในเรือนเบี้ย หมายความว่าเด็กที่เกิดจากทาส
ต้องเป็นทาสโดยกำเนิด

๓. ทาสที่ได้ด้วยการรับมรดก โดยที่ถือกันว่า ทาสนั้นคือ
ทรัพย์สิน ทาสจึงเป็นสิ่งที่รับมรดกกันได้

๔. ทาสที่มีผู้ให้ โดยลักษณะอันเดียวกันคือทาสเป็นทรัพย์สิน
จึงสามารถให้กันได้

๕. ทาสที่ช่วยไ้จากทัณฑ์โทษ หมายถึงทาสผู้ที่ต้องโทษ
ปรับ ไม่มีเงินให้ค่าปรับ ผู้มีเงินเอาเงินมาใช้แทนแล้วเอาคนนั้น
ไปเป็นทาส แม้มีโชโทษปรับก็ยังช่วยกันได้

๖. ทาสที่ช่วยจากทพภิกขภัย หมายความว่า พวกเจ้านาย
 ที่มีที่ดินมีนามาก ๆ ใช้แรงไพร่ทำไร่ไถนา ได้ข้าวปลาอาหารมา
 สะสมไว้ด้วยกำลังแรงของไพร่ โดยไม่ต้องเสียค่าแรง ไม่ต้องให้
 อาหารในเวลาใช้ไพร่ทำงานเลยนั้น ถ้าปีไหนเกิดฝนแล้งหรือ
 น้ำท่วม การทำนาไม่ได้ผล เกิดความอดอยากที่เรียกว่าทพภิกขภัย
พวกไพร่จะมาอาศัยขอข้าวกิน ข้าวซึ่งเกิดจากแรงงานของเขาเอง
ก็ต้องขายตัวลงมาเป็นทาส

๗. ทาสเชลย หมายความว่า เชลยที่ได้มาจากการรบทัพ
จับศึก ทาสประเภทนี้มีจำนวนไม่มากนัก เพราะเรามีแต่ถูกกวาด
 ต้อนเอาไป ที่จะกวาดต้อนเอาต่างชาติมาเป็นเชลยนั้นก็น้อย .

กฎหมาย

ในสมัยพระรามาธิบดีที่ ๑ มีกฎหมายซึ่งดัดแปลงมาจากขอม
 มีตุลาการ เป็นพราหมณ์ มีการกำหนดหน้าที่ตามกฎหมาย ด้วย
 เหตุที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชอาณาจักรใหม่ พระรามาธิบดีที่ ๑ จึง
 จำเป็นต้องเร่งรัดจัดวางระเบียบการปกครองบ้านเมือง บ้านเมือง
 จะได้อยู่ในความสงบ กฎหมายทั้งหมดมี ๑๐ ฉบับ คือ

๑. ลักษณะพยาน	พ.ศ. ๑๘๕๔
๒. ลักษณะอาญาหลวง	พ.ศ. ๑๘๕๕
๓. ลักษณะรับฟ้อง	พ.ศ. ๑๘๕๘
๔. ลักษณะลักพา	พ.ศ. ๑๙๐๑
๕. ลักษณะอาญาราชฎ์	พ.ศ. ๑๙๐๑
๖. ลักษณะโจร	พ.ศ. ๑๙๐๓
๗. ลักษณะเบ็ดเสร็จว่าด้วยที่ดิน	พ.ศ. ๑๙๐๓
๘. ลักษณะผ้าเมี่ยง	พ.ศ. ๑๙๐๔
๙. ลักษณะผ้าเมี่ยง (เพิ่มเติม)	พ.ศ. ๑๙๐๕
๑๐. ลักษณะโจร (ว่าด้วยสมโจร)	พ.ศ. ๑๙๑๐

การศาล

ในสมัยพระรามาธิบดีที่ ๑ แบ่งข้าราชการออกเป็น ๔ กรม
 คือ เมือง (เวียง) วัง คลัง นา ประเพณีโบราณถือว่าพระมหา-

กษัตริย์ เป็นผู้ประทานความยุติธรรม ทรงวินิจฉัยบรรดาคดี กรณีพิพาทของราษฎรโดยพระองค์เอง เมื่อคนมาก เพื่อแบ่งเบาภาระนี้ พระรามาธิบดีที่ ๑ โปรดให้ตั้งศาลขึ้น ๔ ประเภท คือ

๑. ศาลกรมวัง ขุนวังที่อยู่ใกล้ชิดกับพระเจ้าแผ่นดินได้ว่าการยุติธรรมต่างพระเนตรพระกรรณ คดีที่ขึ้นศาลกรมวังนี้ เป็นคดีที่ราษฎรฟ้องร้องกันเอง

๒. ศาลกรมเมืองหรือกรมเวียง คดีที่ขึ้นต่อศาลนี้เป็นคดีอุกฉกรรจ์ เช่น คดีผู้ร้ายเสียนหนามแผ่นดิน

๓. ศาลกรมนา พินาศษาคติเกี่ยวกับที่นา โค กระบือ

๔. ศาลกรมคลัง พินาศษาคติเกี่ยวกับพระราชทรัพย์หลวง ในการพิพากษาคดี ใช้บุคคล ๒ จำพวก พวกหนึ่งเรียกพนักงานตุลาการ อีกพวกหนึ่งเป็นพราหมณ์ชาวต่างประเทศที่เชี่ยวชาญนิติศาสตร์ เรียกว่า ลกชน ณ ศาลหลวงมี ๑๒ คน หน้าที่ของลกชน ณ ศาลหลวง คือ ชบทกฎหมาย แต่ไม่มีอำนาจบังคับบัญชา อำนาจการบังคับบัญชาขึ้นอยู่กับข้าราชการไทย

① การเปลี่ยนแปลงการปกครองในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ ในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ ได้มีการปรับปรุงการปกครองเสียใหม่ โดยการแบ่งการปกครองออกเป็น ๓ ส่วน คือ

ก. การปกครองส่วนกลาง มีหน้าที่บริหารงานตามพระบรมราชโบายของพระมหากษัตริย์ แบ่งการปกครองออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายทหารกับพลเรือน แยกอำนาจกันปกครอง มีผู้รับผิดชอบแต่ละฝ่าย แล้วขึ้นตรงต่อพระเจ้าแผ่นดิน

๑. ฝ่ายทหาร มีเจ้าพระยามหาเสนาบดี สมุหกลาโหม เป็นหัวหน้า มีหน้าที่จัดการเกี่ยวกับการป้องกันแผ่นดิน ตระเตรียมกำลังทหาร อาวุธยุทโธปกรณ์ ตลอดจนหน้าที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวกับความปลอดภัยของประเทศ

๒. ฝ่ายพลเรือน มีเจ้าพระยาจักรีศรีอริยวงศาคตญาณ เป็นหัวหน้าปกครองบ้านเมืองฝ่ายพลเรือน แบ่งหน้าที่ออกเป็น ๔ ส่วน เรียกว่า จตุสดมภ์ คือ นครบาล (เวียง) ธรรมาธิกรณ์ (วัง) โกษาธิบดี (คลัง) เกษตราธิการ (นา) มีหน้าที่รับผิดชอบเป็นส่วน ๆ ดังนี้

ก. นครบาล มีพระยานนครบาลเป็นผู้รับผิดชอบในหน้าที่ดูแลความสงบเรียบร้อยและความเป็นอยู่โดยทั่วไปในพระบรมมหาราชวัง รักษาพระนครและทำหน้าที่เป็นผู้พิจารณาคดีในเขตของเมืองหลวงอีกด้วย

ข. ธรรมาธิกรณ์ มีพระยาธรรมาธิกรณ์ธาดาธิบดี (ธรรมาธิบดี) เป็นผู้รับผิดชอบและเป็นผู้อยู่ใกล้ชิดกับองค์พระมหากษัตริย์มาก ทำหน้าที่คอยรับพระราชโองการ และนำความต่าง ๆ ขึ้นกราบบังคมทูล เป็นผู้ดูแลกิจการภายในวัง และคอยปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมายระเบียบการ ธรรมาธิกรณ์จึงมีลักษณะคล้ายศาลสูงของพระเจ้าแผ่นดิน

ค. โกษาธิบดี มีพระยาโกษาธิบดีเป็นผู้รับผิดชอบในหน้าที่เก็บรวบรวมทรัพย์สินสมบัติไว้ กรมนี้ต้องทำหน้าที่ติดต่อกับ

พ่อค้าวานิช ซึ่งเป็นชาวต่างประเทศ จึงจัดเป็นกรมท่าซ้าย ท่าขวา และท่ากลางขึ้น เพื่อทำการติดต่อกับชาวต่างประเทศโดยตรง

๓. เกษตรราชการ มีพระยาเกษตรราธิบดีเป็นผู้รับผิดชอบ ในหน้าที่เกี่ยวกับการทำนา ควบคุมคนเก็บค่านา โดยเรียกเก็บเป็น ๒ อย่าง คือ “นาคู่โค” กับ “นาฟางลอย” นาคู่โคเก็บตามจำนวน โคที่ใช้ไถ ถ้ามีโคไถนามากก็เก็บมาก ถ้าใช้ไถน้อยก็เก็บน้อย นาฟางลอยก็เก็บตามจำนวนกองฟางที่ทำไถ

ข) การปกครองส่วนภูมิภาค

สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โปรดให้เลิกแบบที่มีเมือง ลูกหลวงทั้งสี่ด้านราชธานีเสีย เลิกล้มเมืองเก่าที่กัณฑ์การ กัณฑ์ หัวเมืองสำคัญ ๆ เก่า ๆ ที่เคยมีชื่อปรากฏในพงศาวดาร เช่น นคร พังคา จอด คนที บางยาง นครบุ รัต วัง และพรหมพิราบ ฯลฯ เหล่านี้จึงสูญชื่อเสีย คือถูกปล่อยให้เป็นเมืองร้างไปตั้งแต่ ครั้น เมื่อเลิกเมืองลูกหลวงแล้ว ก็ได้ขยายเขตการปกครองของ ราชธานีให้กว้างขวางออกไปโดยรอบ

การปกครองส่วนภูมิภาคแบ่งเขตการปกครองออกเป็นดังนี้

๑. หัวเมืองชั้นใน (หัวเมือง) กำหนดบรรดาเมืองซึ่งอยู่ใกล้ ในวงราชธานี เป็นเมืองจัตวา มีราชบุรี เพชรบุรี นครชัยศรี นครสวรรค์ และชัยนาท เป็นต้น เมืองชั้นในมีเจ้าหน้าที่จากกรุงศรีอยุธยาบังคับบัญชาไปถึง มีข้าราชการจำเมืองแพ่ง และศุภมาตรา เป็นผู้ดูแล

๒. หัวเมืองชั้นนอก กำหนดตามความสำคัญของเมืองต่อ
 ออกไปจากหัวเมืองชั้นใน จัดเป็นเมืองตรี โท เอก ทุกหัวเมือง
 มีเจ้าเมือง กรมการปกครองแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย เหมือนกับเมือง
 หลวง คือ ฝ่ายทหาร และฝ่ายพลเรือน มีจุดสมมุติครบทั้ง ๔
 ตำแหน่ง ราชการฝ่ายทหารยึดถือระเบียบปฏิบัติตามสมุหกลาโหม
 ของราชธานี ทางฝ่ายพลเรือนก็ยึดระเบียบปฏิบัติตามสมุหนายก
 ของราชธานีเช่นเดียวกัน

หัวเมืองชั้นตรี ได้แก่เมือง ซึ่งอยู่ภายนอกราชธานีออกไป
 ที่เป็นเมืองหน้าด่าน กำหนดเป็นเมืองพยุหามหานครชั้นตรี

หัวเมืองชั้นโท ได้แก่เมืองที่เคยเป็นเมืองหน้าด่านไกล
 ออกไป อยู่นอกราชธานี แต่งตั้งให้ขุนนางชั้นพระยา หรือพระไป
 ปกครอง

หัวเมืองชั้นเอก คือเมืองที่เคยเป็นลูกหลวง แต่งตั้งให้
 เจ้านายทรงกรมที่มักจะมีตำแหน่งต่อท้ายว่า “ราชา” ไปปกครอง
 เช่น ขั้วราชา รามราชา มหิธรราชา บางทีก็ใช้ขุนนางชั้นเจ้าพระยา
 ไปทำการปกครอง เจ้าเมืองชั้นเอกเหล่านี้มีอำนาจเท่าเทียมกับเจ้า
 ประเทศราช เช่น สุวรรณโลก พิษณุโลก จันทบุรี และนคร
ศรีธรรมราช เป็นต้น

๓. หัวเมืองประเทศราช ได้แก่เมืองที่อยู่ไกลจากกรุงศรี
 อโยธยา เป็นเมืองใหญ่ ปกครองเมืองน้อย ๆ อีกหลายเมือง เช่น
 ทวาย ตะนาวศรี เชียงทราน มะละกา หัวเมืองเหล่านี้ ยอมให้
 เจ้าเมืองเก่าทำการปกครองต่อไป แต่ต้องส่งบรรณาการมาถวาย

ทุกปี เมื่อมีราชการศึก ต้องยกทัพมาช่วย ถ้าเปลี่ยนเจ้าเมืองใหม่ ก็ต้องบอกมาให้เมืองหลวงแต่งตั้ง ถ้าไม่ส่งบรรณาการหรือเมื่อมีสงครามไม่มาช่วยถือว่าเป็นกบฏ

ค. การปกครองส่วนท้องถิ่น

มีการแบ่งอาณาเขตการปกครองท้องถิ่น ออกเป็นหน่วยต่าง ๆ เริ่มต้น "หมู่บ้าน" มีผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งผู้ว่าราชการเมืองเลือกตั้งขึ้นเป็นหัวหน้าปกครอง หลายหมู่บ้านรวมกันเป็น "ตำบล" มีกำนันซึ่งได้รับบรรดาศักดิ์ เป็น "พน" เป็นหัวหน้าปกครองหลาย ๆ ตำบลรวมกัน เป็น "แขวง" มีหมื่นแขวงเป็นผู้ปกครองหลาย ๆ แขวงรวมกันเป็นเมือง มีผู้ว่าเมือง หรือ "พญา महานคร" เป็นผู้ปกครอง

✓ การกำหนดยศตามตำแหน่งหน้าที่

✱ บรรดาขุนนางมีกฎหมายกำหนดว่า ต้องมียศ ราชทินนาม ตำแหน่ง และศักดินาประจำทุกคน

ยศ หมายถึงฐานะหรือชั้นของข้าราชการ เป็นเจ้าพระยา พระยา พระ หลวง ขุน หมื่น พ้น ทนาย เป็นต้น.

ราชทินนาม คือนามที่ได้รับพระราชทาน เช่น มหาเสนา ยมราช พลเทพ สหราชเคโษชัย เป็นต้น

ตำแหน่ง หน้าที่ประจำ เช่น สมุหกลาโหม ปลัดทูลฉลอง จางวาง ฯลฯ

ศักดินา คือ กรรมสิทธิ์ที่ดินที่กำหนดตามชั้นของข้าราชการว่า จะของที่ดินได้สูงสุดเท่านั้นเท่านี้ไร่ แล้วแต่กำลังคนของตน

ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้กำหนดยศตาม
ตำแหน่งหน้าที่พอจะกล่าวเป็นสังเขปได้ดังนี้

ก. อัครมหาเสนาบดีทั้งสอง มีเจ้าพระยามหาเสนาบดี
สมุหกลาโหม ศักดินาหมื่นไร่ เจ้าพระยาจักรีศรีอริยวงศราช์ สมุห-
นายก ศักดินาหมื่นไร่

ข. จตุสดมภ์ มียศเป็นพระยา

ค. มন্ত্রীทั้งแปด ได้แก่

พระยาอภัยรณฤทธิ์	จางวางกรมพระตำรวจซ้าย
พระยาอนุชิตราชา	จางวางกรมพระตำรวจขวา
พระยาธิเบศร์บดี (สุริยศักดิ์)	จางวางกรมมหาดเล็กซ้าย
พระยาศรีเสาวราช	จางวางมหาดเล็กขวา
พระยาราชภักดี	จางวางพระคลังมหาสมบัติ
พระยาเพชรพิชัย	จางวางล้อมพระราชวัง
พระยาสุนทรโวหาร	จางวางกรมพระอาลักษณ์
พระยาศรีพิพัฒน์	จางวางพระคลังสินค้า

ง. เจ้าเมืองต่างๆ (พระยา) บางครั้งก็มีเจ้าพระยาไปปกครอง
แล้วแต่ความสำคัญของเมืองนั้นๆ เช่น เจ้าพระยา สุรสีห์
เจ้าเมืองพิษณุโลก พระยาสุนทรสงคราม เจ้าเมืองสุพรรณบุรี ฯลฯ
นอกจากนี้ก็มีตำแหน่งลดหลั่นลงมาตามลำดับยศและหน้าที่จะต้อง
สัมพันธ์กันเสมอ!

การศาล

การศาลในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ แบ่งออกเป็น ๒ อย่าง

คือ

๑. ฝ่ายรื้อฟื้น พิจารณาคดี และการปรับไหม → วังหลวง

๒. ฝ่ายตรวจสำนวน และตัดสินคดี → พราหมณ์

การรื้อฟื้น พิจารณาคดี และการปรับไหม เป็นหน้าที่ของ
ราชการไทย ส่วนการตรวจสำนวน และตัดสินคดี เป็นหน้าที่ของ
พราหมณ์ เพราะพวกนี้มีความเชี่ยวชาญในพระธรรมศาสตร์

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การตัดสินความผิด กับการบังคับคดีตาม
คำตัดสินนั้นมีการแบ่งแยกออกจากกันโดยเด็ดขาด ผู้สอบสวนความ
ผิดไม่มีอำนาจในการตัดสิน และผู้ตัดสินช้ชาติก็ไม่มีอำนาจในการ
บังคับคดี ให้เป็นไปตามคำตัดสินนั้น อย่างนี้เป็นการคู่ควรอำนาจ
กันทั้งสองฝ่าย เพื่อให้การพิจารณาคดีต่างๆ เป็นไปด้วยความยุติ
ธรรมยิ่ง

กฎหมาย

/ กฎหมายที่ตราขึ้นในสมัยนั้นดังนี้

๑. กฎหมายว่าด้วยการเทียบศักดินา กฎหมายการเทียบ
ศักดินาพลเรือนตราเมื่อ พ.ศ. ๑๙๔๘ กฎหมายศักดินาทหารหัว
เมืองตราเมื่อ พ.ศ. ๑๙๔๘

๒. กฎหมายลักษณะอาญาบทปฏิทิน ตราเมื่อ พ.ศ. ๑๙๔๗
และ ๑๙๔๘

๓. กฎหมายลักษณะอาญาหลวง (เพิ่มเติม) ตราเมื่อ พ.ศ.
๑๙๔๖

๔. กฎหมายว่าด้วยกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตราเมื่อ พ.ศ. ๒๐๑๑

กฎหมายว่าด้วยการเทียบศักดินา

กฎหมายที่ว่าด้วยการเทียบศักดินา เรียกว่า “พระราชกำหนดศักดินา” พระราชกำหนดศักดินาเป็นกฎหมายว่าด้วยกรรมสิทธิ์ที่ดินที่ได้มากและน้อยกว่ากันตามยศ เป็นต้นว่า พระมหาอุปราชมีที่ดินได้เพียงหนึ่งแสนไร่เป็นอย่างมาก เจ้าพระยามีได้ไม่กี่หมื่นหนึ่งหมื่นไร่ และลดลงมาตามยศบุคคลโดยลำดับ จนถึงไพร่สามัญมีได้เพียง ๒๕ ไร่

เป็นที่เชื่อกันว่า เรื่องศักดินา ในชั้นต้นเป็นการพระราชทานที่ดินจริง ๆ เพราะพระมหากษัตริย์ทรงเป็นเจ้าของที่ดินทั่วราชอาณาจักร ส่วนข้าราชการและพระบรมวงศานุวงศ์ไม่มีเงินเคื้อนเงินปืออย่างปัจจุบันนี้ พระมหากษัตริย์จึงพระราชทานที่ดินให้มากน้อยตามฐานะ แล้วก็ใช้ไพร่ที่เกณฑ์มาช่วยกันบุกเบิกเป็นไร่นา ทำให้เกิดประโยชน์ขึ้นโดยไม่ต้องเสียค่าแรงงานแม้แต่ค่ากินของไพร่เหล่านั้นก็ไม่ต้องเสีย เพราะเป็นไพร่เกณฑ์แรงงานที่หมุนเวียนกันมาช่วย อาหารจึงต้องหามาเอง

ถึงแม้ว่าพระเจ้าแผ่นดินจะพระราชทานที่ดินให้แก่ขุนนางตามกฎหมายก็ตาม แต่ขุนนางก็มีที่ดินจริงตามกฎหมาย เป็นแต่เพียงกำหนดอย่างสูงไว้ ทั้งนี้เป็นการป้องกันมิให้ขุนนาง ข้าราชการผู้มีอำนาจมีที่ดินมากเกินไปจนราษฎรไม่มีที่ทำกิน ขุนนางที่มีศักดินาหนึ่งหมื่นไร่ อาจมีที่ดินจริงเพียง ๑๐๐ ไร่ ๑๐๐๐ ไร่ หรือไม่มีเลยก็ได้ กฎหมายศักดินามีความมุ่งหมายอีกประการหนึ่ง คือ ใช้เป็นเครื่องแบ่งฐานะของคนออกเป็นชั้น ๆ เพื่อกำหนด

สิทธิที่ควรจะได้หรือควรจะเสียให้แตกต่างกัน นอกจากนั้น กฎหมาย
ศักดินายังใช้เป็นประโยชน์ในทางอื่น ๆ ได้อีก เช่น

๑. ใช้เป็นหลักในการปรับไหม เช่น ผู้ทำผิดในลักษณะ
เดียวกัน ถ้ามีศักดินา ๕,๐๐๐ ไร่ ก็ต้องปรับมากกว่าผู้มีศักดินา
๕๐๐ ไร่ หรือจะปรับไหมให้แก่กันในคดีอย่างเดียวกัน ถ้าไพร่
ทำผิดต่อไพร่ ก็ปรับตามศักดินาไพร่ ถ้าไพร่ทำผิดต่อขุนนาง
ต้องเอาศักดินาของขุนนางมาปรับไพร่ ที่กำหนดไว้เช่นนี้ก็ด้วย
หวังจะให้ผู้น้อยเคารพยำเกรงผู้ใหญ่ แต่ถ้าขุนนางทำผิดต่อไพร่
ให้ปรับตามศักดินาของขุนนาง กำหนดเช่นนี้ด้วยหวังจะให้ขุนนาง
ไม่กดขี่ข่มเหงผู้น้อย กฎหมายนี้จึงทำให้สังคมเรียบร้อยดี

๒. ใช้เป็นเครื่องกำหนดในการตั้งทนาย ในการเป็นความ
กันในโรงศาล เช่น ยอมให้ผู้มีศักดินา ๔๐๐ ไร่ขึ้นไป แต่ง
ทนายว่าความแทนตัวได้ ส่วนผู้มีศักดินาต่ำกว่า ๔๐๐ ไร่ ไม่มี
สิทธิอันนี้

๓. กำหนดที่นั่งในการเข้าเฝ้า ในการเข้าเฝ้าพระเจ้าอยู่หัว
ขุนนางจะนั่ง สูงต่ำ ไกลใกล้ จากองค์พระมหากษัตริย์ จัดตาม
ลำดับศักดินา

กฎหมายนี้ ได้กำหนดศักดินาของพลเมืองไว้ทุกเพศ ทุก
ระดับ ทุกตำแหน่งหน้าที่ราชการ และทุกอาชีพ รวมความว่า
พลเมืองทุกคนต่างมีศักดินาประจำตัวทั้งสิ้น ดังนั้น จึงไม่อาจจะ
นำมากล่าวไว้ในที่นี้ทั้งหมด จึงขอนำตัวอย่างกำหนดศักดินาที่สม
ควรจะทราบมาให้เห็นดังนี้

ส่วนพระบรมวงศานุวงศ์

๑. สมเด็จพระอนุชาธิราช หรือ
สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอที่ได้เฉลิม
พระราชสมณเทียร ดำรงตำแหน่ง
อุปราช มีศักดิ์นา หนึ่งแสนไร่
๒. สมเด็จพระอนุชาที่ได้ทรงกรม ,, ห้าหมื่นไร่
๓. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอที่ได้ทรงกรม ,, สี่หมื่นไร่
๔. สมเด็จพระอนุชาที่มีได้ทรงกรม ,, สองหมื่นไร่
๕. สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอที่มีได้ทรงกรม ,, หนึ่งหมื่นห้าพัน
ไร่
๖. พระอนุชาที่ได้ทรงกรม ,, หนึ่งหมื่นห้าพัน
ไร่
๗. พระเจ้าลูกยาเธอที่ได้ทรงกรม ,, หนึ่งหมื่นห้าพัน
ไร่
๘. พระราชโอรสที่ได้ทรงกรม ,, หนึ่งหมื่นหนึ่งพัน
ไร่
๙. พระอนุชาที่มีได้ทรงกรม ,, เจ็ดพันไร่
๑๐. พระเจ้าลูกเธอที่มีได้ทรงกรม ,, หกพันไร่
๑๑. พระราชโอรสที่มีได้ทรงกรม ,, สี่พันไร่
๑๒. ชั้นหม่อมเจ้า ,, หนึ่งพันห้าร้อยไร่
๑๓. พระสนมเอกทั้งสี่ ,, พันไร่
๑๔. พระสนมอื่นๆ ,, พันไร่

๑๑. พระยากำแพงสงคราม
(ประจํานครราชสีมา) มีศักดิ์นา หนึ่งหมื่นไร่
๑๒. พระไชยธาธิบัตี (ประจําตะนาวศรี) „ „
ฝ่ายพลเรือน
๑. เจ้าพระยาจักรีศรีอองครักษ์
(สมุหนายก) มีศักดิ์นา หนึ่งหมื่นไร่
๒. พระยายมราช (กรมเมือง) „ „
๓. พระยาธรรมาธิบัตี (กรมวัง) „ „
๔. พระยาศรีธรรมราช (กรมคลัง) „ „
๕. พระยาพลเทพ (กรมนา) „ „
๖. พระมหาราชครู (การศาล) „ „
๗. พระยาพระเสด็จ (การศาสนา) „ „
- พระสงฆ์
๑. พระครูผู้รู้ธรรม มีศักดิ์นา สองพันสี่ร้อยไร่
๒. พระครูไม่รู้ธรรม „ หนึ่งพันไร่
๓. พระภิกษุผู้รู้ธรรม „ หกร้อยไร่
๔. สามเณรผู้รู้ธรรม „ สามร้อยไร่
๕. สามเณรไม่รู้ธรรม „ สองร้อยไร่
- ประชาชน
๑. ไพร่หัวงาน มีศักดิ์นา ยี่สิบห้าไร่
๒. ไพร่มีครว „ ยี่สิบไร่
๓. ไพร่รวบ „ ยี่สิบห้าไร่

๔. ไพร่เลว

มีศักดิ์นา สิบไร่

๕. ยางกวดฬพก ทาส

,, ห้าไร่

การเวนคืนศักดินา

สำหรับข้าราชการนอกประจำจะมีศักดินาเพียงกึ่งหนึ่ง แต่
ถ้าหากไม่ค่อยมีบ่าวไพร่ติดตัวออกมา ศักดินาจะลดเหลือเพียง
หนึ่งในสามเท่านั้น ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งรัตนโกสินทร์
ที่นาถูกเวนคืนหมด แต่ให้เงินปีแทน

กฎหมายเฑียรบาล

กฎหมายเฑียรบาลเดิมเป็นตำราราชประเพณี ซึ่งพวกพราหมณ์
นำมาสอนแต่สมัยยักดาบรพณ์ ตามคัมภีร์มนูธรรมศาสตร์ของอิน-
เดีย สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงแก้ไขปรับปรุงนำมาใช้ใน
ราชสำนักไทย เป็นครั้งแรกเมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๐๑๑

กฎหมายเฑียรบาลแบ่งออกเป็น ๓ แผนก คือ

๑. แผนกพระตำรา วาดวยแบบแผน ประกอบด้วยพระ
ตำรา พระราชานุกิจ กำหนดเวลา ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินทรงประพฤติ
พระราชกิจต่างๆ ประจำเทศกาล ประจำวัน อันถือว่าเป็นพระราช-
กรณียกิจที่สำคัญในการปกครองบ้านเมือง

พระตำรานี้ เมื่อบ้านเมืองเปลี่ยนไป ก็เปลี่ยนแปลงให้
เหมาะสมตามสมัยด้วย ดังนั้นพระราชานุกิจของพระเจ้าแผ่นดิน
สมัยกรุงศรีอยุธยา กับสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ย่อมแตกต่างกันอยู่
บ้าง

ตัวอย่างพระราชนุกิจประจำวัน

- ๑ นาฬิกา เสด็จพระที่นั่งมณฑลเบิกวังพระสนมเฝ้า
- ๒ „ เสวยน้ำกระยา และกระยาคุณ
- ๓ „ เสด็จหอพระเบิกวัง สนมตำรวจในทฤทัยราช-
ภักดี ตำรวจนอก ตำรวจหัวเมืองเฝ้า
- ๔-๕ นาฬิกา เรียกพระกระยาหารเสวย เสด็จเข้าพระบรรทม
- ๖ „ เบิกใน
- ๗ „ ประพาส
- ๘ „ เบิกที่นั่งลูกเธอ หลานเธอ พระสนมแก่ พระ
สนมสาว ชะแม่เล็ก ออกเจ้าใน ออกเจ้านอก
และพระกำนัลเข้าเฝ้า
- ๙ „ เบิกนอกท้าวพระยานาหมื่น
- ๑๐ „ ประพาส
- ๑๑ „ เสด็จหอพระ
- ๑๒ „ เสด็จพระที่นั่งใน ตรัสกิจฝ่ายใน
- ค่ำแล้ว ๑ ทุ่ม เบิกนอกพิพากษาการศึกษา
- ๒-๓ „ พิพากษาการเมือง
- ๔ „ เรียกพระกระยาหารเสวย
- ๕ „ เบิก โหรราชบัณฑิตย์ สันทนาธรรม
- ๖ „ เบิกเสภาคนตรี
- ๗ „ เบิกนิยาย
- ๘-๙ „ เข้าพระบรรทมปดมดินม่าน เสด็จนุกิจดนาเทวี

พระราชานุกิจนั้นจะเห็นว่า มีลักษณะเป็นพระราชภาระในการปกครองประเทศประเภทหนึ่ง เป็นกิจส่วนพระองค์อีกประเภทหนึ่งที่ว่าพระราชานุกิจในการปกครองนั้น ได้แก่เสด็จออกที่ประชุมมุขมนตรี ทรงพิพากษาคดีและการเมือง นอกนั้นเป็นส่วนพระองค์ วันไหนจะทำได้ หรือจะเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างใดก็ได้ ตามพระราชอัธยาศัย

๒. แผนกพระธรรมนูญ ว่าด้วยตำแหน่งหน้าที่ราชการ ตลอดถึงการจัดตำแหน่งต่างๆ ของพระราชวงศ์ เช่น พระราชกุมาร อันเกิดด้วยพระอัคมเหสี เป็นพระมหาอุปราช เกิดด้วยลูกหลวง ก็นเมืองเอก เกิดด้วยหลานหลวง ก็นเมืองโท เกิดด้วยพระสนม เป็นพระเยาวราช

๓. แผนกพระราชกำหนด เป็นบทบัญญัติสำหรับใช้ในพระราชสำนัก ทั้งเป็นข้อบังคับว่าด้วยระเบียบการปกครองในราชสำนักด้วย ซึ่งมีผลบังคับเป็นกฎหมายส่วนหนึ่ง

× ตัวอย่างบทที่ใช้รักษาความเรียบร้อยในราชวัง “อนึ่ง วิวาทเถียงกัน ในพระราชวัง ให้จำใส่ขื่อไว้ ๓ วัน ถ้าค่ากัน ในพระราชวังให้ตีด้วยหวาย ๕๐ ที ถ้าชกตีกันให้ตีอกเล็บมือ ข้างผู้ตีเสีย ๕ นิ้ว ถ้าจับมีดพร้าอาวุธแทงกัน มีบาดเจ็บไขว้ ให้ปอกเล็บมือเสียทั้ง ๑๐ นิ้ว แล้วจึงให้ว่าเนื้อความซึ่งวิวาท และให้ไหม้โดยความเมืองท่าน”

บทที่ใช้สำหรับป้องกันราชบัลลังก์และองค์พระมหากษัตริย์ “ข้าราชการนาหมื่น ถึงนา ๑๖๐๐ ไปมาหากันถึงเรือน พுகกัน

ในที่สังค หรือกระชับกันในศาลาลูกขุน เจ้าเมืองที่ครองอยู่ไปมา
หากัน ไปมาหาสู่หรือพบกับทูตต่างเมืองโดยมิใช้หน้าที่ เรื่อง
เหล่านี้บัญญัติโทษให้ประหารชีวิต^๕ ซึ่งพฤติการณ์เหล่านี้
สันนิษฐานว่า บุคคลเหล่านี้คิดการกบฏต่อองค์พระมหากษัตริย์”
ดังนี้ เป็นต้น

ข้อคิดเกี่ยวกับการปกครองในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ

การที่ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงเปลี่ยนแปลงวิธีการ
ปกครองดังกล่าวมาแล้วนั้น ทำให้เกิดผลดีและผลเสียที่ควรสังเกต
มีดังนี้ คือ:-

(ผลดี)

๑. ทำให้การปกครองมีลักษณะ และแบบแผนที่รัดกุมยิ่ง
กว่าแต่ก่อน การปกครองสมัย^๕ เป็นการเอาแนวความคิดใหม่ ผสม
กับแนวความคิดเก่าที่ใช้อยู่ในสมัยสุโขทัย เป็นหลักในการปฏิรูป
ด้านการปกครองขึ้นมา

๒. ทำให้กรุงศรีอยุธยา และพระเจ้าแผ่นดินมีอำนาจใน
การปกครอง เป็นแบบโยงอำนาจเข้ามาสู่ศูนย์กลาง ทำให้พระเจ้า
แผ่นดินมีโอกาสนับกับบัญชาได้อย่างทั่วถึง

๓. การกำหนดชั้นของพลเมืองด้วยศักดินา ทำให้สังคม
ไทยมีระเบียบ สามารถปกครองได้ง่าย เพราะการปกครอง การ
ให้ความยุติธรรม การให้สิทธิต่างๆ คือ เกณฑ์ตามศักดินา ผู้มี
ศักดินาย่อมมี^๕ถึงสิทธิและหน้าที่ที่ตนมีอยู่ตามกฎหมายของบ้านเมือง

ได้ดี ทำให้ผู้น้อยเคารพยำเกรงผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ก็ปฏิบัติผู้น้อยด้วยความเมตตาเอ็นดู สังคมไทยจึงเป็นระเบียบเรียบร้อยได้

๔. ทำให้บ้านเมืองเจริญขึ้น เป็นผลของการเปลี่ยนแปลงครั้ง^{๕๕}นี้ ปรากฏว่าบ้านเมืองเจริญขึ้น ความสงบสุขมีอยู่ทั่วไป จึงถือเป็นแบบอย่างที่พระเจ้าแผ่นดินองค์ต่อ ๆ มาถือเป็นหลักในการปกครองประเทศตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยา จนถึงรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จะมีการเปลี่ยนแปลงบ้างเล็กน้อย หลักใหญ่แล้วคงใช้วิธีการปกครองของพระบรมไตรโลกนาถ ๔ p. 29.

ผลเสีย

๑. ทำให้การปกครองแบบพ่อกับลูกแบบสุโขทัยต้องเปลี่ยนไป เป็นแบบพระมหากษัตริย์ปกครองไพร่ฟ้าประชากรโดยสิทธิขาดพระองค์เดียว เป็นแบบ “ปรมาตมาธิปไตย” ความสัมพันธ์ระหว่างพลเมืองกับพระเจ้าแผ่นดินค่อยๆห่างออกไปไม่ใกล้ชิดอย่างสมัยสุโขทัย / ความจริงลักษณะที่กล่าวนี้เป็นมาแล้วตั้งแต่สมัยพระเจ้าอู่ทองสร้างกรุงศรีอยุธยา แต่จากสมัยนี้เป็นต้นไป ลักษณะการยกย่องว่าพระมหากษัตริย์เป็นสมมติเทพ เห็นชัดยิ่งขึ้นจากการที่พระบรมไตรโลกนาถทรงนำกฎมนเฑียรบาลมาใช้ในราชสำนัก

๒. เป็นการโยกอำนาจการปกครองหัวเมืองต่างๆ เข้ามาสู่ศูนย์กลาง^{๕๖} ทำให้หัวเมืองหน้าด่านและเมืองสำคัญมีอำนาจทางทหารอ่อนลง ทำให้การป้องกันประเทศอ่อนตามลงไปด้วย เพราะการบังคับบัญชาทหารต้องขึ้นอยู่กับเมืองหลวง ประกอบกับสมัยนี้การคมนาคมติดต่อไม่สะดวก การประสานงานจึงทำได้ล่าช้า เวลาเกิดศึกสงครามไม่อาจระดมกำลังส่งไปช่วยได้ทัน ในสมัยต่อมา

มาจะเห็นได้ชัดว่า กรุงศรีอยุธยาถูกรุกรานบ่อยขึ้น ข้าราชการเมืองต่าง ๆ ได้สะดวกง่ายมากขึ้น

๓. ทำให้เจ้าเมืองต่าง ๆ ที่เคยมีอำนาจมาแต่ก่อน เมื่อถูก วิตรอนอำนาจลงไปก็ไม่พอใจ มักจะหาโอกาสแสวงหาอำนาจคืน โดยการ ฝักใฝ่กับเมืองอื่น ทำให้เกิดความวุ่นวายขึ้น เช่น พระยา ยุธิษฐิระ แห่งเมืองสวรรคโลก เอาใจฝักใฝ่กับพระเจ้าติโลกราช เจ้าเมืองเชียงใหม่เขตลานนา จนกลายเป็นสงครามยืดเยื้อ ปรวน กันหลายครั้ง

๔. การกำหนดศักดินา เป็นการแบ่งสังคมไทยเป็นหลาย ชั้น ซึ่งแต่เดิมมีอยู่ ๒ ชั้น คือชนชั้นปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครอง เท่านั้น การมีชนหลายชั้นเช่นนี้เป็นปัญหาทางจิตใจตกทอดมา ให้ ต้องคิดแก้ไข เมื่อมีการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยใน ปัจจุบัน

๑. ลักษณะการปกครองตั้งแต่สมัยพระรามาธิบดีที่ ๒ จนถึงกรุงศรีอยุธยา

การปกครองทหาร

ในสมัยพระรามาธิบดีที่ ๒ ได้มีการ ปรับปรุงการบริหารงาน และการ บริการทางด้านการทหารเสียใหม่ เพื่อให้ทันสมัยยิ่งขึ้น เพราะในรัชสมัยของพระองค์มีการดำเนินศึกสงครามอยู่เสมอ จึง ดำเนินการปรับปรุงใหม่ ดังนี้

๑. การทำสารบัญชั

การ ทำสารบัญชันั้น คือ วิธีเกณฑ์คนเข้ารับราชการ ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน โดยตั้งขึ้นเป็นกรม เรียกว่า "กรมสุรัส-

วดี" หรือ "สัสดี" กรมสรรพัตติจะแบ่งหน้าที่การงานกันดังนี้ คือ

ก. สรรพัตติกลาง มีหน้าที่บัญชาการทั่วไป ทำบัญชีพล
ในเขตราชธานี และทำบัญชีพลหัวเมืองชั้นใน การทำบัญชีนั้น
เรียกว่า "บัญชีทางว่าว" ในบัญชีทางว่าวจะลงทะเบียนจัดแยก
ขุนนางให้มีเลขสมสังกัตต์ ทั่วทุกคน

ส่วนพลเมือง แยกออกเป็น ๒ พวก โดยถือสัญชาติ

๑. สัญชาติไทย พลเมืองสัญชาติไทยเท่านั้นที่
เป็นไพร่หลวงได้

๒. ไม่ใช่สัญชาติไทย พลเมืองต่าง้าวหรือต่าง
ชาตินั้นจะเป็นไพร่หลวงไม่ได้ แต่จะถูกใช้งานอื่น เช่น งานโยธา
หาบหาม

ข. สรรพัตติขวา มีหน้าที่บัญชาการหัวเมืองฝ่ายเหนือ

ค. สรรพัตติซ้าย มีหน้าที่บัญชาการหัวเมืองฝ่ายใต้

กรมสรรพัตตินอกจากจะมีหน้าที่ดังกล่าว ยังมีหน้าที่ ทำ
ทะเบียนพลเมือง ชายฉกรรจ์ทุกคนต้องเป็นทหาร จะอยู่ลอยตัว
เฉยๆ ไม่ได้ กล่าวคือ

๑. เมื่อชายฉกรรจ์อายุ ๑๘ ปี ต้องขึ้นทะเบียนไพร่สม
ขุนนางหรือเจ้าของที่ดินจะเป็นผู้อบรมใช้สอย เมื่ออายุได้ ๒๐ ปี
ก็เลื่อนฐานะเป็นไพร่หลวง มีหน้าที่รับราชการแผ่นดิน อยู่รับ
ราชการจนอายุ ๖๐ ปี จึงปลดจากราชการ แต่ถ้ามีบุตรสามคนเข้า
รับราชการแทน บิดาจึงจะพ้นจากราชการ

๒. ชายฉกรรจ์ที่เข้าสังกัดในกรมใด เช่น กรมช้าง
กรมม้า กรมปืนใหญ่ กรมตำรวจ กรมทศโยธา กรมองครักษ์จักร

นารายณ์ เป็นต้น ลูกหลานจะย้ายกรมไม่ได้ ต่อเมื่อได้รับอนุญาต
จึงย้ายได้ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการระดมพลเมื่อเวลาเกิดสงคราม

๓. ในเวลาปรกติไพร่หลวงที่อยู่ในราชธานี จะต้อง
เข้ารับราชการปีละ ๖ เดือน การเข้าประจำการนี้เรียกว่า “เข้าเวร”
ต่อมาถึงสมัยกรุงธนบุรี ลดลงเหลือ ๔ เดือน

ไพร่หลวง อาจแบ่งออกเป็นกรมเล็กบ้าง ใหญ่บ้าง
ได้ มีเจ้ากรม ปลัดกรม สมุหนายกชิปครอง ขึ้นอยู่กับจตุสดมภ์
กรมแบ่งออกเป็น หมวด หมู่ มีเจ้ากรม นายกอง เจ้าหมวด นายหมู่
ควบคุม เวลาว่างศึกก็ปล่อยไปทำมาหากินเหมือนอย่างทหารกอง
หนุนปัจจุบัน หรือเป็นไพร่ส่วยไป ^{เวรศึก} นอกจากกรมช่าง กรมม้า กรม
ทศโยธา กรมองครักษ์จักรนารายณ์ เท่านั้นที่ยังมีคนประจำอยู่ แต่
เวลาเข้าศึกสงครามจะต้องไปรายงาน กรม กอง หมวด หมู่ ที่ตน
สังกัดอยู่ ส่วนพวกไพร่สมนั้น หากจำนวนพลรบไม่พอ อาจจะถูก
เกณฑ์เข้าประจำกรมที่ตนสังกัดอยู่ก็ได้ และทำการช่วยรบ ถ้าพล
รบพอก็ไม่ถูกเกณฑ์ช่วยรบ

<sup>อีกประการหนึ่งไพร่หลวงเวรศึก
จะลดมาช่วยพวกไพร่สม</sup>
สำหรับไพร่หลวงนั้น จะมีสองประเภทคือ พวกหนึ่ง
เข้าเวรผลัดเปลี่ยนกับอีกพวกหนึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ไกล ไม่สะดวกต่อ
การไปมา ทางการอนุญาตให้ไพร่ชน ส่งเงินหรือสิ่งของมาแทนตัว
เรียกว่า การส่งส่วย เปลี่ยนจากฐานะไพร่หลวง มาเป็นไพร่ส่วย
ส่วนเงินที่ส่งมาช่วยเหลือราชการแทนการเข้าเวร เรียกว่า “ค่า
ราชการ” ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
เปลี่ยนเรียกเป็นเงินรัชูปการ

๒. การทำพิธีทุกหัวเมือง

การทำพิธีทุกหัวเมืองนั้นก็คือ พิธีเกณฑ์พล นั้นเอง คือเมื่อมีเหตุการณ์จำเป็นต้องใช้ไพร่พล หรือถึงกำหนดระดมพล สำหรับใช้ในราชการทหาร กรมสุรัสวดีจะบงการให้สุรัสวดีขาว และช่วย มีหมายเกณฑ์ไปยังกรมในหัวเมืองตน กรมก็จะมีหน่วยเกณฑ์ไปยังหมวด หมวดก็มีหมายเกณฑ์ไปยังหมู่ หมู่ก็จะเรียกลูกหมู่เข้าประจำการทันที

๓. การแต่งตั้งาราชพิชัยสงคราม

พระรามาธิบดีที่ ๒ ได้แต่งตั้งาราชพิชัยสงครามขึ้น เป็น ตำราว่าด้วยการจัดกับการตั้งทัพเป็นรูปครุฑ นาค การตั้งค่าย การเดินทัพ ซึ่งขึ้นอยู่กับแผนยุทธศาสตร์ การจัดขบวนทัพ ขบวนรบ ขึ้นอยู่กับแผนยุทธวิธี และมีกองอาสาของทหารต่างชาติ เช่น อาสาปอร์ตูกีส เป็นต้น

ลักษณะการปกครอง

ในสมัยพระรามาธิบดีที่ ๒ ยังจัดการปกครองตามแบบของพระบรมไตรโลกนาถ ^{คือเป็นแบบ} คือการบริหารการปกครองส่วนกลางได้จัดแบ่งแยกฝ่ายทหารกับฝ่ายพลเรือนออกจากกัน ฝ่ายทหารก็ให้มีหัวหน้าคนหนึ่งคอยควบคุมดูแลมีบรรดาศักดิ์เป็นสมุทกลาโหม ดูแลราชการเกี่ยวแก่การทหารทั้งหมด ฝ่ายพลเรือนก็มีสมุหนายกเป็นหัวหน้าและมีตำแหน่งรองลงไป คือ จตุสดมภ์ ซึ่งมีพระยาธรรมาธิกรณ์ พระยานครบาล พระยาโกษาธิบดี และพระยาเกษตราธิบดีรับผิดชอบงานในส่วนของตน

ในรัชสมัยสมเด็จพระเพทราชา ซึ่งเป็นสมัยที่บ้านเมืองวุ่นวายมีกบฏอยู่เสมอ เพื่อความปลอดภัยและมั่นคงของราชบัลลังก์

ของพระองค์ จึงได้เปลี่ยนแปลงอำนาจของสมุหกลาโหมและสมุหนายกใหม่ ทั้งนี้เพราะต้องการแยกอำนาจการควบคุมทหาร พระองค์ไม่ต้องการให้สมุหกลาโหม คุมกำลังทหารแต่ผู้เดียว ต้องการให้สมุหกลาโหมและสมุหนายกแบ่งความรับผิดชอบในประเทศคนละครึ่งเพื่อเป็นดุลย์แห่งอำนาจ พระองค์จึงแบ่งพระราชอาณาจักรออกเป็น ๒ ส่วน คือหัวเมืองฝ่ายเหนือและหัวเมืองฝ่ายใต้ สมุหนายกปกครองบังคับบัญชาฝ่ายทหาร และพลเรือนทางหัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งหมด สมุหกลาโหมบังคับบัญชาทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนทางหัวเมืองฝ่ายใต้ทั้งหมด

เป็นอันว่าสมุหกลาโหมถูกลดอำนาจทางทหารลง ไม่เป็นตำแหน่งที่ทำให้พระเจ้าแผ่นดินทรงหวาดระแวงเกรงว่าจะก่อการกบฏขึ้นได้ (ในรัชสมัยพระเชษฐาธิราช เจ้าพระยากลาโหมเป็นกบฏชิงราชสมบัติ ตั้งตัวเป็นพระเจ้าปราสาททอง) การแบ่งเช่นนี้เท่ากับทำให้สมุหกลาโหม และสมุหนายกคุมกัน และแข่งขันกันทำราชการไปในตัว

การปกครองแบบนี้ใช้ได้เพียงหนึ่งหรือสองรัชกาล (ไม่ว่าจะเป็นสมัยของพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ หรือพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ) ก็มีการเปลี่ยนแปลงอีก อำนาจของสมุหกลาโหมไม่มีเหลืออยู่เลย หน้าที่เป็นเพียงที่ปรึกษาราชการทหารเท่านั้น ไม่มีหัวเมืองใดๆอยู่ในอำนาจเลย (มาถึงสมัยตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์จึงได้คืน) ได้ทรงเอาหัวเมืองฝ่ายใต้ไปขึ้นเสียกับกรมท่า จึงเป็นอันว่าสมุหกลาโหมหมดอำนาจไป ส่วนสมุหนายกคงปกครองหัวเมืองฝ่ายเหนือตามเดิม

ในส่วนที่เกี่ยวกับการปกครองของเมืองหลวงนั้น เมืองหลวงมีอำนาจดูแลทั่วไปหมดทั้งหัวเมือง ชั้นใน ชั้นนอก และหัวเมืองประเทศราช แต่จะเป็นโดยตรงหรือโดยทางอ้อมเท่านั้น หัวเมืองชั้นในซึ่งในสมัยนั้นได้เอาเข้ามารวมไว้เป็นเขตราชธานี เมืองหลวงดูแลโดยตรง โดยจัดให้มีผู้ช่วยไปดูแล คือจัดให้มีผู้รั้ง พร้อมด้วยคณะกรรมการเมืองเป็นผู้ดูแลต่างพระเนตรพระกรรณ ส่วนหัวเมืองชั้นนอกหรือหัวเมืองพญามหานครซึ่งมีหัวเมือง เอก โท ทรี นั้น ให้เชื้อพระวงศ์หรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เป็นผู้ว่าราชการเมือง มีอำนาจสิทธิขาดในการปกครอง และมีกรมการเมืองและพนักงานปกครองทุกแผนกเหมือนอย่างเมืองหลวง สำหรับหัวเมืองประเทศราชนั้นก็ให้ปกครองกันเอง แต่มีเงื่อนไขอยู่บางประการ เช่น ต้องส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวายตามกำหนดเวลา และเกณฑ์ทหารมาช่วยเมืองหลวงเมื่อมีศึกสงคราม

หัวเมืองทั้งสามนั้นได้ มีการเปลี่ยนแปลงบ้าง บางสมัยก็ยังคงเดิมอยู่ แต่บางสมัยก็เพิ่มขึ้น เช่น ในสมัยพระมหาจักรพรรดิได้สร้างเมืองขึ้นหลายเมืองซึ่งมีเมือง นนทบุรี นครไชยศรี จะเชิงเทรา สาครบุรี และสระบุรีทำให้อำณาเขตราชธานีซึ่งตอนนั้นก็ขยายออกไปกว้างขวางคือทางเหนือไปจดนครสวรรค์ ทางตะวันตกจดราชบุรี และทางตะวันออกจดปราจีนบุรี มีเมืองเพิ่มขึ้น ทำให้มีความเจริญขึ้นอีกมาก

สำหรับหัวเมืองประเทศราชนั้น ส่วนมากจะไม่แน่นอน บางสมัยก็มาอยู่ในความปกครองของไทย แต่บางสมัยก็แยกตัวเป็นอิสระ ไม่ยอมมาขึ้นอยู่กับเมืองหลวง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอำนาจของ

เมืองหลวง ถ้าสมัยใดที่มีพระมหากษัตริย์ที่เข้มแข็งก็มาอยู่ในอำนาจ แต่เมื่อครั้งใดที่พระมหากษัตริย์เข้มแข็งก็มาอยู่ในอำนาจ แต่เมื่อครั้งใดที่พระมหากษัตริย์ไทยไม่เข้มแข็งหรือบ้านเมืองเกิดยุคเข็ญ เมืองประเทศราชทั้งหลายไม่ยอมขึ้นอยู่ในอำนาจ ต้องมีการปราบปรามกันอยู่บ่อย ๆ บางครั้งก็ปราบได้ บางครั้งก็ปราบไม่ได้ เมืองประเทศราชที่สำคัญเห็นจะได้แก่ ลานนา ซึ่งรပ်พุงกับไทยอยู่เสมอ ตอนสมัยอยุธยา เช่น ในสมัยพระรามาธิบดีที่ ๒ สมัยพระนารายณ์ พระนเรศวร เป็นต้น นอกจากนั้นก็ยังมีเขมร ทวาย มะริด ตะนาวศรี บัตตานี ซึ่งทำความเดือดร้อนยุ่งยากหนักใจให้แก่พระมหากษัตริย์ไทยแทบทุกพระองค์

ส่วนเมืองพระยามหานครนั้นไม่ค่อยมีปัญหาเท่าใดนัก เพราะหัวหน้าในการปกครองเป็นขุนนางไทยหรือพระบรมวงศานุวงศ์ ส่วนมากก็จะสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าแผ่นดินของตนเองดี แต่มีบางคนที่เขาใจออกห่างพระเจ้าแผ่นดินของตัว เช่น พระมหาธรรมราชา ที่ครองพิษณุโลก เป็นต้น

สำหรับราชธานีคือเมืองหลวงนั้น ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ตอนปลายได้มีการเปลี่ยนแปลงครั้งหนึ่ง คือ สมเด็จพระนารายณ์ได้ยกลพบุรีขึ้นเป็นเมืองหลวงแทนกรุงศรีอยุธยาชั่วระยะหนึ่ง

อนึ่ง หัวเมืองที่นับว่าเป็นเมืองเอก คือเมืองพิษณุโลก นั้นเป็นเมืองที่มีตำแหน่งคล้ายเป็นเมืองลูกหลวง มีความสำคัญรองลงไปจากเมืองหลวงที่เดียว เป็นเมืองที่พระมหาอุปราชไปปกครองอยู่ และเป็นศูนย์กลางการปกครองหัวเมืองฝ่ายเหนือ พระ

รามาริบัติที่ ๒ ได้ทรงแต่งตั้งพระอาทิตย์วงศ์ พระมหาอุปราชไปครอง และสมเด็จพระนเรศวรในสมัยพระมหาธรรมราชา เป็นต้น นับตั้งแต่สมัยของพระนเรศวรมาแล้ว ไม่ปรากฏว่ามีกษัตริย์องค์ใดที่ทรงแต่งตั้งพระมหาอุปราชไปครองเมืองพิษณุโลกอีกเลย

สิ่งที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งคือเกี่ยวกับองค์พระมหากษัตริย์ตั้งแต่ไหนแต่ไรมา ก็มีกษัตริย์องค์เดียวในรัชกาลหนึ่ง แต่มีอยู่สมัยหนึ่ง คือ สมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้มีกษัตริย์ขึ้นปกครองประเทศพร้อม ๆ กันถึงสองพระองค์นั้น มีพระเอกาทศรถอีกพระองค์หนึ่ง นับว่าเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ชาติไทย ที่มีเหตุการณ์เช่นนั้น

การปกครองท้องถิ่นตั้งแต่สมัยพระรามาริบัติที่ ๒ เรื่อยมาจนกระทั่งถึงสมัยจนสิ้นกรุงศรีอยุธยา ได้ยึดถือเอาแบบอย่างของพระบรมไตรโลกนาถเป็นหลัก ได้แบ่งหน่วยงานออกไป จากเมือง คือ มีแขวง ตำบล และหมู่บ้าน และมีหัวหน้าปกครองลดหลั่นกันไป ดังนี้ เมืองมีผู้รั้ง หรือพระยามหานคร แขวงก็มีหมื่นแขวง ตำบลก็มีกำนันหรือพัน หมู่บ้านก็มีผู้ใหญ่บ้านปกครองอยู่ อำนาจปกครองลดหลั่นลงมาตามความสำคัญ

สำหรับตำแหน่งข้าราชการต่าง ๆ ที่มีปรากฏอยู่ในการปกครองนี้ก็มีอยู่หลายชั้นด้วยกัน คือ ทนาย พัน หมื่น ชุน หลวง พระ พระยา เจ้าพระยา สมเด็จเจ้าพระยา และมีศักดิ์นาควบคุมไปกับตำแหน่งนั้นด้วย

การสถาปนาเจ้าต่างกรม และ เจ้าฟ้า

เจ้าฟ้า ในรัชสมัยพระมหาจักรพรรดิ พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองเป็นผู้สถาปนาให้พระมหาธรรมราชา ซึ่งเสด็จออกไปเผ่าที่กรุงหงสาวดีเป็น “เจ้าฟ้าสองแคว” เป็นลักษณะเจ้าฟ้าไทยชั้นต่อพม่า

พระเอกาทศรถทรงตั้งพระราชโอรสให้เป็นเจ้าฟ้า คือ เจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์ สมัยพระนารายณ์ทรงตั้งให้พระเจ้าน้องนางเธอและพระเจ้าลูกเธอของพระอัครมเหสีเป็นเจ้าฟ้า

เจ้าต่างกรม สมเด็จพระนารายณ์ทรงตั้งพระเจ้าน้องนางเธอเจ้าฟ้าศรีสุพรรณเป็นกรมหลวงโยธาทิพ และพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าสุภาวดีเป็นกรมหลวงโยธาเทพ (รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินทรงสถาปนาพระราชชนนีเป็นกรมพระเทพามาตย์)

ระบบการศาลและนิติบัญญัติ

ระบบการศาลสมัยพระรามาธิบดีที่ ๒ ถึงสิ้นสมัยกรุงศรีอยุธยา มีระเบียบการศาลที่เป็นระเบียบพอใช้ ปรากฏว่ามีการใช้ผู้พิพากษาและลูกขุนในการดำเนินคดีแล้ว

การตัดสินคดีลงโทษผู้กระทำผิด มีขุนนางไทยเป็นผู้ตัดสินอย่างเด็ดขาด และอาศัยพวกพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ หลักเกณฑ์ ตลอดจนวิธีการต่างๆ เป็นที่ปรึกษาตรวจสำนวน และตัดสินให้ แต่ไม่มีอำนาจบังคับคดี เพราะอำนาจบังคับคดีไปตกอยู่ในกำมือของขุนนางไทย และปรากฏว่ายอมให้ผู้มีศักดิ์ทินาตั้งแต่ ๔๐๐ ไร่ขึ้นไป แต่งทนายว่าความแทนตัวได้ ถ้ามี

ศักดิ์นาต่ำกว่า ๔๐๐ ไร่ลงมา ผู้มีคดีต้องเข้าไปให้การเองในศาล ส่วนในการปรับโทษผู้กระทำผิดก็เอาศักดินาปรับใหม่ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า วิธีการพิจารณาและพิพากษาคดีใช้บุคคล ๒ จำพวก เป็นพนักงานตุลาการ จำพวกหนึ่งเป็นพราหมณ์ ซึ่งเชี่ยวชาญในทางนิติศาสตร์ เรียกว่า ลูกขุน ณ ศาลหลวงสำหรับชักกฎหมาย แต่จะบังคับบัญชาอย่างใดไม่ได้ อำนาจการบังคับบัญชาอยู่ที่ขุนนางไทย คงจะเห็นได้จากวิธีพิจารณาความซึ่งจะกล่าวดังต่อไปนี้

ถ้าใครจะมาฟ้องความ จะเขียนเป็นหนังสือฟ้องไม่ได้ ต้องไปร้องต่อเจ้าศาล ว่าประสงค์จะฟ้องความเช่นนั้นๆ เจ้าศาลจดถ้อยคำลงเป็นหนังสือ แล้วมอบให้พนักงานประทับรับฟ้องนำขึ้นปรึกษา ลูกขุน ณ ศาลหลวง ว่าเป็นฟ้องต้องตามกฎหมาย ควรรับพิจารณาหรือไม่ ถ้าลูกขุนเห็นว่าควรรับ พนักงานประทับรับฟ้องหรือลูกขุนอีกชั้นหนึ่งว่า เป็นหน้าที่ของ ศาล กระทรวง กรม โทณ ที่ จะพิจารณาแล้วส่งฟ้องกับตัวโจทก์ไปยังศาลนั้น ตุลาการศาลนั้น จะออกหมายเรียกตัวจำเลยมาถามคำให้การ แล้วส่งคำหาคำให้การไปปรึกษาลูกขุนให้สองสถาน คือ ว่าข้อใดรับกันในสำนวนและข้อใดจะต้องสืบพยาน ตุลาการจึงไปสืบพยานตามคำลูกขุน กรณีสืบเสร็จแล้วก็ส่งสำนวนไปยังลูกขุน ลูกขุนชี้ว่าฝ่ายไหนแพ้คดี เพราะเหตุใด ตุลาการนำคำพิพากษาไปส่งผู้ปรับ ผู้ปรับวางโทษว่าควรจะปรับโทษเช่นนั้นๆ ส่งให้ตุลาการไปบังคับ ถ้าคู่ความไม่พอใจในคำพิพากษา ถวายฎีกาได้ แต่การที่จะถวายฎีกานั้น ผู้

ถวายจำต้องระวังตัว ถ้าเอาความเท็จไปถวายฎีกา อาจจะถูกระ-
ราชอาญา เพื่อป้องกันการถวายฎีกาพว้าพว้อ

✓ ศาลต่าง ๆ ในสมัยนั้นมี ๔ ประเภท คือ

๑. ศาลความอาญา	}	โจ
๒. ศาลความแพ่ง		
๓. ศาลนครบาล	}	โจว นครบาล
๔. ศาลการกระทรวง		

ศาลความอาญาและศาลความแพ่ง ๒ ประเภท^{นี้} ขึ้นอยู่กับ
กระทรวงวัง ศาลนครบาลสำหรับชำระความโจรผู้ร้าย เสียหนาม
แผ่นดิน ขึ้นอยู่กับกระทรวงนครบาล ศาลการกระทรวง คือ คดี
ที่เกิดขึ้นเนื่องในหน้าที่กระทรวงไหน ศาลกระทรวงนั้นใช้วิธี
พิจารณาดังกล่าวเหมือนกันหมดทุกศาล

ศาลตามหัวเมืองก๊อญโลม ความวิธีศาลในกรุง แต่ที่ประ-
ชุมกรรมการทำการส่วนลูกขุน เพราะอยู่ไกลจะส่งเข้ามาหาหรือใน
กรุงหาได้ไม่ และไม่สะดวก กับอีกอย่างหนึ่งในการปรับโทษผู้แพ้
ให้ส่งคำพิพากษาไปให้หัวเมืองใกล้เคียงกันเป็นผู้รับ ถ้าคู่ความ
ไม่พอใจในคำพิพากษาอาจอุทธรณ์เข้ามาได้ ถึงเจ้ากระทรวงผู้บังคับ
บัญชาหัวเมืองนั้น ๆ

นิติบัญญัติ

ในทางนิติบัญญัติ ก็ใช้หลักกฎหมายที่มีมาแต่สมัยพระรามา
ธิบดีที่ ๑ เป็นสำคัญ และได้มีการปรับปรุงแต่งเติมเสริมต่อกัน
เรื่อยมาให้เหมาะตามยุคตามสมัย ที่เห็นปรากฏคือในสมัยพระเอกา

~~ทศรถได้ทรงรวบรวมและแก้ไขดัดแปลงจัดเป็นประมวลขึ้น~~ เป็น
หมวดหมู่ตามแบบกฎหมายมนุธรรมศาสตร์ นับว่ารัดกุมและใช้ง่าย
กว่าในสมัยก่อน ๆ และสมัยต่อมาก็ใช้เป็นหลักเรื่อยมา

กฎหมายที่ตราขึ้นใช้ใหม่และดัดแปลงขึ้นให้รัดกุมกว่าเดิม
ตั้งแต่สมัยพระรามาธิบดีที่ ๒ จนถึงสมัยกรุงธนบุรีมีดังนี้

กฎหมายเพิ่มเติมลักษณะรับฟ้อง พระรามาธิบดีที่ ๒ พ.ศ. ๑๙๕๑

„ ลักษณะพิสูจน์ พระชัยราชา „ ๒๐๗๘

เพิ่มเติมลักษณะอาญาหลวง พระมหาจักรพรรดิ „ ๒๐๙๓

พระราชกฤษฎีกาบำเหน็จศึก พระเอกาทศรถ „ ๒๑๓๖

พระธรรมนูญกระทรวงศาล พระเจ้าทรงธรรม „ ๒๑๖๗

กฎหมายพิกัตเกษียณอายุ พระเจ้าปราสาททอง „ ๒๑๗๖

กฎหมายลักษณะอุทธรณ์ พระเจ้าปราสาททอง „ ๒๑๗๘

พระธรรมนูญตรากระทรวง ประเจ้าปราสาททอง „ ๒๑๗๘

กฎหมายลักษณะทาส พระเจ้าปราสาททอง „ ๒๑๘๐

กฎหมายเพิ่มเติมลักษณะทาส - พระเจ้าปราสาททอง „ ๒๑๘๗

กฎหมายเพิ่มเติมลักษณะอาญาหลวง-

(ห้ามยกลูกสาวให้ชาวต่างประเทศ) พระเจ้าปราสาททอง พ.ศ. ๒๑๙๐

กฎหมายลักษณะกัณฑ์ พระเจ้าปราสาททอง „ ๒๑๙๑

กฎหมายเพิ่มเติมลักษณะรับฟ้อง พระนารายณ์ „ ๒๒๑๔

กฎหมายมูลคดีวิวาทว่าด้วยตัดสิน

เป็นหมู

พระเพทราชา

พ.ศ. ๒๒๓๓

กฎหมายลักษณะตุลาการ

พระเพทราชา

,, ๒๒๔๐

กฎหมายเพิ่มเติมลักษณะตุลาการ พระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ,, ๒๒๗๑

กฎหมายเพิ่มเติมมูลคดีว่าด้วย-

บันสมรส

พระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ พ.ศ. ๒๒๗๔

กฎหมายเพิ่มเติมมูลคดีวิวาท

ว่าด้วยจำหน่ายเลข

พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ,, ๒๒๗๖

กฎหมายลักษณะวิวาท

พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ,, ๒๒๙๒

กฎหมายเพิ่มเติมลักษณะทาส พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ,, ๒๒๙๘

การบริหารงานด้านภาษีอากร

งานทางด้านภาษีอากรก็เป็นหน้าที่ของจตุสดมภ์กรมคลัง โดยเฉพาะภาษีอากรนี้ได้เก็บควบคุมกันมากกับการปกครองตั้งแต่ไหนแต่ไรมาแล้ว แต่หาได้มีระเบียบแบบแผนที่แน่นอนรัดกุมไม่ ครั้นมาถึงสมัยพระเอกาทศรถ คงจะเนื่องจากเก็บได้ไม่เต็มที่ หรืออัตราการเก็บอาจจะไม่แน่นอน พระองค์เลยโปรดให้ปรับปรุงเสียใหม่ ปรากฏในพงศาวดารว่า พระองค์โปรดให้ตั้ง “ส่วยสักพัฒนากรชนอนตลาด” ขึ้น กล่าวคือ ได้กำหนดภาษีอากรออกเป็น ๓ ประเภท คือ

ก. อากรชนอน ซึ่งเป็นภาษีที่เก็บภายในเขตราชธานี คือ ตั้งด่านขึ้นเก็บตามทางน้ำ และ ทางบกที่ผู้คนผ่านไปมาค้าขายนั้น

ข. อากรตลาด ซึ่งเป็นภาษีที่เก็บแต่ในราชธานี คือที่ใด
ราษฎรชุมนุมกัน ทั้งตลาดค้าขาย ก็จัดให้มีเจ้าหน้าที่คอยเก็บภาษี
จากร้านค้าและผู้มาขายของ

ค. ส่วย ได้แก่การยอมให้ราษฎรส่งสิ่งของแทนการเข้าเวร
ประจำการได้ ที่ตั้งส่วยขึ้นเพราะสมัยนั้นไพร่พลต้องทำศึกกับพม่า
 บอบช้ำมาก จึงปล่อยให้ไปทำมาหากินไม่ต้องประจำการ

ต่อมาถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระองค์ทรงปรับ-
ปรุงใหม่ โดยได้แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ

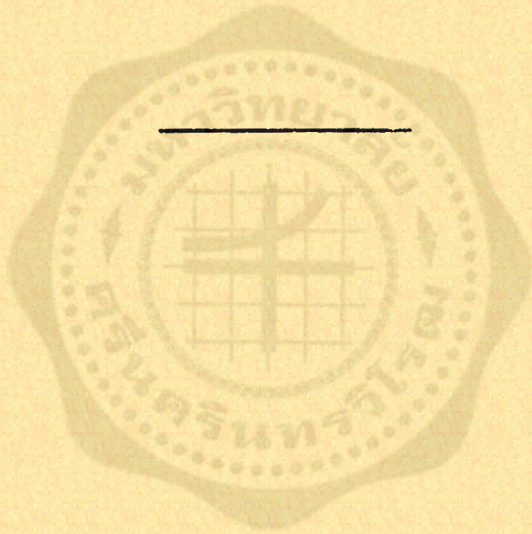
ก. จังกอบ เป็นภาษีชักส่วนสินค้า เรียกกันว่า "เก็บสิบ
หยิบหนึ่ง" คือ เก็บภาษีร้อยละสิบนั่นเอง ที่สำคัญเก็บภาษีชัก
ส่วนสินค้าซึ่งจะสะดวกที่สุด คือ ด่านหรือขนอนซึ่งตั้งอยู่ปากทาง
ที่จะเข้าเมือง

ข. อากร เก็บจากผลประโยชน์ที่ราษฎรทำมาหากินมาได้
 เช่น ทำนา ไร่ สวน สัมปทานที่รัฐบาลให้ เป็นต้นว่า อนุญาต
 ให้เก็บของป่า จับปลาในน้ำ และต้มกลั่นสุรา เป็นต้น รายการ
 อากรที่เก็บในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ได้แก่ อากรสวน อากรสุรา
 อากรค่าน้ำ อากรบ่อนเบี้ย อากรตลาด และอากรมรดก เป็นต้น

ค. ส่วย ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ รัฐบาลมีความต้อง-
การสิ่งของบางอย่างมากขึ้น จึงขยายวิธีการส่งส่วยแทนการเข้าเวร
ประจำการให้มากขึ้น ของที่ทางราชการต้องการที่สุดคือมลภัณฑ์

ซึ่งนำมาใช้ทำคินป็น นอกจากนั้นก็มิของบ่า ได้แก่วัสดุต่าง ๆ เกลือ
สินเธาว์เป็นต้น ซึ่งใช้สำหรับเป็นสินค้าส่งไปขายต่างประเทศ

ง. กฐา คือค่าธรรมเนียมในกิจการที่รัฐบาลทำให้ เช่น
ออกโฉนดตราสาร เรียกเก็บจากราษฎรเป็นรายตัว เงินที่ฝ่ายแพ่
กก็ถูกปรับให้แก่ฝ่ายชนะ มักจะเป็นกฐากิ่งหนึ่งเรียกว่า เงินพินัย
ผู้เสียหายได้ไปแต่ครั้งเดียว

บทที่ ๘

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสและญี่ปุ่น ในสมัยกรุงศรีอยุธยา

ปอร์ตูกีส

ฝรั่งเศสชาติแรกที่เข้ามาติดต่อกับไทยคือปอร์ตูกีส ในสมัยพระ
รามาธิบดีที่ ๒ ปอร์ตูกีสเป็นชาติแรกที่ต้องการมาค้าขายกับอินเดีย
และหมู่เกาะเครื่องเทศตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ วาสโกตาગามา
เป็นคนแรกที่สามารถแล่นเรือมาถึง เห็นว่าถ้าปอร์ตูกีสทำการค้า
มีทางได้กำไรมาก การค้าระหว่างนี้อยู่ในกำมือของพวกอิสลาม
ปอร์ตูกีสต้องการแย่งการค้าขาย มีแผนการจะคุมสายการค้าไว้คน
เดียวพยายามหาที่ตั้งศูนย์กลาง ตอนแรกตั้งเมือง “โคชิน” ทางฝั่ง
ตะวันออกของอินเดียเป็นศูนย์กลางการค้าอยู่สองสามปี

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๐๕๓ ปอร์ตูกีสได้เกาะกัวดังเป็นที่บัญชาการ
ทุกอย่างทั้งทางด้านการค้าและการแสวงหาอาณานิคม ต่อมา
เห็นว่ามะละกาเป็นศูนย์กลางการค้าใหญ่โตมาก ปอร์ตูกีสก็พยายาม
จะยึดมะละกา และในพ.ศ. ๒๐๕๔ ปอร์ตูกีสก็ยกทัพมาตีมะละกา
ได้แล้ว ส่งทูตไปติดต่อกับประเทศอื่น ๆ เช่น อยุธยา และพม่า
เพื่อผูกไมตรี ขออนุญาตค้าขาย และเป็นการบอกให้ทราบว่าตน
ได้มะละกาแล้ว ไทยก็ยอมติดต่อกับค้า ซึ่งตรงกับสมัยพระรามาธิบดี
ที่ ๒ (พ.ศ. ๒๐๓๔-๒๐๗๒).

สินค้าที่ปอร์ตุเกสต้องการก็เป็นของพื้นเมือง เช่น เครื่องเทศ ไม้หอม สินค้าที่มาจากจีนและญี่ปุ่น ทางฝ่ายไทยก็ส่งทูตไปตอบแทนที่เมืองกัว ต่อมาปอร์ตุเกสก็ส่งพ่อค้ามาอยู่เมืองไทย เพื่อให้สืบเรื่องเกี่ยวกับการค้า ขนบธรรมเนียมประเพณีของไทย ความกว้างและลึกของอ่าวไทย เพื่อสะดวกในการนำเรือมาค้าขาย ใน พ.ศ. ๒๐๕๕ ปอร์ตุเกสส่งทูตมาชักชวนให้ไทยเซ็นสัญญาค้าขายกับปอร์ตุเกสสำเร็จ โดยอนุญาตให้มาค้าขายตั้งหลักแหล่ง ตั้งโบสถ์และอนุญาตให้คนไทยนับถือศาสนาคริสต์ได้ ไทยต้องการปืนและกระสุนดินดำจากปอร์ตุเกส และปอร์ตุเกสได้เข้ามาแนะนำทางการทหารให้ พ.ศ. ๒๐๖๑ ไทยได้มีการรวบรวมตำราพิชัยสงครามเป็นครั้งแรก มีทหารอาสาปอร์ตุเกสเป็นทหารรับจ้างในการสงคราม นอกจากนั้นก็มียาอาสาปอร์ตุเกสไปช่วยพวกพม่ารบเหมือนกัน ปอร์ตุเกสเข้ามาอยู่ในเมืองไทยมากขึ้น เพราะพระเจ้าแผ่นดินรับรองตีอนุญาตให้อยู่ตามนครศรีธรรมราช ทวาย มะริด เมื่อครั้งไทยไปตีเชียงใหม่ในสมัยพระชัยราชาก็มีอาสาปอร์ตุเกสไปช่วยรบด้วย

ฮอลันดา

ฮอลันดาเริ่ม ออก มา ค้าขาย ทาง ตะวันออกใน รัชสมัย พระนเรศวร มีจุดประสงค์เช่นเดียวกับปอร์ตุเกสคือต้องการมาควบคุมการค้า ให้อยู่ในมือแต่ผู้เดียว จึงมีเรื่องยุ่งเกิดขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๑๔๒ ประเทศปอร์ตุเกสได้รวมเข้ากับสเปน ปอร์ตุเกสก็ยอมอยู่ภายใต้การปกครองของกษัตริย์องค์เดียวกับสเปน คือ พระเจ้าฟิลลิปที่ ๒ (Phillip II) . ฮอลันดาเคยอยู่ใต้อำนาจของสเปน ขณะนั้นฮอลันดา

กำลังรบกับสเปนเป็นสงคราม ๑๐๐ ปี เพื่อกู้อิสรภาพของซอลันดา การที่ปอร์ตุเกสรวมกับสเปน จึงทำให้ปอร์ตุเกสติดใจกับซอลันดา ด้วย ซอลันดาพยายามรวบรวมอำนาจทางการค้าทางตะวันออกโดยตั้งบริษัทอินเดียตะวันออกของซอลแลนด์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๑๔๔ แข่งขันกันทำการค้า ซอลันดาเดินเรือเก่งกว่าปอร์ตุเกส จึงทำให้การค้าของปอร์ตุเกสเสื่อมลง มีการติดใจกันระหว่างซอลันดา ปอร์ตุเกส และไทย เพราะการแข่งกันทำการค้าทำให้กระทบกระเทือนถึงไทยด้วย

ซอลันดาเข้ามาติดต่อกับไทยครั้งแรกในปลายรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวร เมื่อ พ.ศ. ๒๑๗๔ เมื่อถึงสมัยพระเอกาทศรถ ไทยยอมค้าขายกับซอลันดาเป็นอย่างดี ไทยได้ส่งทูตไปซอลันดาเป็นครั้งแรก ปอร์ตุเกสเห็นไทยรับรองซอลันดาดี ให้สิทธิเท่าเทียมกับตน จึงเกรงว่าไทยจะไปเข้ากับซอลันดา ดังนั้นในสมัยพระเอกาทศรถ ปอร์ตุเกสกับไทยจึงมีเรื่องขัดแย้งกันเล็กน้อย เนื่องจากปอร์ตุเกสยึดเรือของซอลันดาในน่านน้ำไทย ไทยให้ปอร์ตุเกสคืนเรือให้ซอลันดา แต่ปอร์ตุเกสไม่ยอม จึงเกิดรบกันขึ้นเล็กน้อย แล้วตกลงกันได้ ไม่มีการวิวาทถึงขั้นแตกหักกับปอร์ตุเกส หลังจากนั้นไทยก็ส่งทูตไปเมืองกัว อาณานิคมของปอร์ตุเกสซึ่งอยู่ทางฝั่งทะเลด้านตะวันตกของอินเดีย ไทยต้องการเป็นมิตรกับปอร์ตุเกส เพราะไทยกับพม่ายังเป็นศัตรูกันอยู่ (จากเอกสารของปอร์ตุเกส พ.ศ. ๒๑๖๑ ไทยส่งทูตไปเมืองกัว และในปีเดียวกัน พม่าก็ส่งทูตไปกัวเหมือนกัน) พม่าคิดอยู่ตลอดเวลาที่จะมาตีไทยเสมอ พม่าถือเป็นธรรม-

นิยม พระเจ้าแผ่นดินที่เข้มแข็งจะต้องยกทัพมาตีไทย ทั้งไทยและพม่าต่างก็ต้องการอาวุธจากปอร์ตุเกสด้วยกันทั้งคู่

ฮอลันดา ติดต่อกับไทยในนามบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดาตลอดเวลาในรัชสมัยพระเอกาทศรถ ฮอลันดาเป็นมิตรกับไทยดี เพราะเริ่มมาตั้งตัวทางการค้า แต่เมื่อฮอลันดาคุมอำนาจการค้าทางภาคตะวันออกได้แล้ว ก็เริ่มใช้อำนาจกับไทย จึงทำให้ฮอลันดาไม่ถูกกับปอร์ตุเกสด้วย

ฮอลันดามาค้าขายแถบตะวันออก โดยไปตั้งสถานีการค้าที่รัฐบันทัม (Bantam) ในชะวา (ใกล้เคียงกับปัตตาเวียในปัจจุบัน) จากเมืองบันทัม ฮอลันดาได้ไปสืบคุลาคเลาการค้าแถบปัตตานี เมื่อ พ.ศ. ๒๑๔๔ พบปอร์ตุเกสมาค้าขายอยู่แล้ว ฮอลันดาได้ทำสัญญาค้าขายกับประมุขของปัตตานี ต่อมาพวกฮอลันดาได้รับอนุญาตให้ทำการค้า และให้ความสะดวกในการค้าพริกไทย ฮอลันดาได้ตั้งบริษัทค้าขายในปัตตานี ในตอนแรกกิจการค้าก็เป็นไปด้วยดี ได้มีการขยายสถานีการค้าให้ใหญ่กว่าสมัยก่อน ฮอลันดาคิดจะเอาปัตตานีเป็นศูนย์กลางใหญ่ของบริษัท เมื่อฮอลันดามาอยู่ที่ปัตตานี ก็ได้ทราบข่าวว่าทางอยุธยาติดต่อกับจีน ญี่ปุ่น อยู่เสมอ ฮอลันดาจึงส่งคนขึ้นมากู้การค้าที่อยุธยา หลังจากนั้นแม้ทัพเรือของบริษัทจะมาอยู่ที่อยุธยา และมาขอความช่วยเหลือทางการค้า ไทยก็เต็มใจช่วยเหลือเป็นอย่างดี

ต่อมาไทยก็ส่งทูตไปที่บริษัทของฮอลันดาในชะวา และทางบริษัทของฮอลันดาในชะวาก็ส่งทูตไปยังฮอลแลนด์ ฝ่ายไทยได้มี

พระราชสาส์นและของกำนันส่งไปถวายกษัตริย์ฮอลแลนด์ ทางฝ่ายฮอลันดาสังเกตเห็นว่ามีสำเนาเงินมาค้าขายจริง ๆ จึงได้ขออนุญาตตั้งสถานการค้า (Factory) ที่ในอยุธยา ฮอลันดาได้เปิดสถานการค้าขึ้นอีกหลายแห่ง ที่ภูเก็ต สงขลา ไทรบุรี นครศรีธรรมราช และที่อยุธยาเอง ฮอลันดาก็พบว่า เป็นตลาดที่ดีสำหรับสินค้าผ้า และของอื่น ๆ และฮอลันดาค้นพบว่า ไทยต้องการผ้าที่ทอมาจากอินเดีย นอกจากนี้ที่อยุธยายังมีหนังสัตว์ ไม้ฝาง ~~ซึ่งเป็นสินค้าที่ญี่ปุ่นต้องการมาก~~ และข้าวในอยุธยาก็มีมาก

ในตอนแรกการค้าขายของฮอลันดาเจริญรวดเร็ว ทำให้โปรตุเกสไม่พอใจ เพราะกลัวว่า ฮอลันดาจะมาแย่งตลาดการค้า และในตอนนั้นเอง อุปราชของโปรตุเกสที่เมืองกัว ส่งทูตมาอยุธยา ขอให้ช่วยขับไล่ฮอลันดาออกไป ตรงกับสมัยพระเจ้าปราสาททอง แต่ไทยก็ไม่ปฏิบัติตาม และได้ให้ความสะดวกแก่ฮอลันดามากขึ้น โดยถึงกับจะยกเมืองมะริดที่อยู่ปากน้ำตะนาวศรีให้ฮอลันดา ในตอนนั้นฮอลันดาเอาใจไทยมาก และได้ส่งช่างทำเรือ ช่างไม้ ต่าง ๆ มารับราชการกับไทย ทางประมุขของฮอลันดาเอง ก็ส่งปืนมาถวายพระเจ้าแผ่นดินไทย ปรากฏในจดหมายเหตุของฮอลันดาว่า พ.ศ. ๒๑๕๕ พระเจ้าแผ่นดินไทยชักชวนให้ฮอลันดาเป็นทหารไปช่วยรบหลวงพระบาง

ใน พ.ศ. ๒๑๗๖ บริษัทของฮอลันดาเปลี่ยนนโยบายการค้า เริ่มหาทางที่จะทำสัญญาการค้าแบบผูกขาด ได้ส่งผู้แทนเข้ามาทำสัญญาการค้ากับไทย โดยไทยยอมให้บริษัทฮอลันดาผูกขาดการ

กำหนดให้เป็นเวลา ๑ ปี และอนุญาตให้ฮอลันดาเป็นเจ้าของที่ดินใกล้เมืองหลวงและริมแม่น้ำ และทางบริษัทฮอลันดาได้สัญญาว่าจะช่วยพระเจ้าแผ่นดินไทยรบกับปัตตานีที่กำลังก่อการกบฏอยู่ด้วย ฮอลันดาได้มาทำการสร้างสถานีการค้าแห่งใหม่แถบปากกลัดที่เรียกว่า นิว อัมสเตอร์ดัม (New Amsterdam) พอหลังจากปี พ.ศ. ๒๑๘๕ ฮอลันดาได้ทะเลาะได้จากโปรตุเกส พอถึงตอนนั้นในวงการค้าแถบเอเชียอาคเนย์ ฮอลันดากำลังมีอำนาจสูงสุด จากตอนนั้นเองที่ฮอลันดาเริ่มแสดงท่าทีจะใช้กำลังบังคับไทย และมีเรื่องทะเลาะกับฝ่ายไทย ทางฝ่ายพระเจ้าปราสาททองก็ไม่ยอม ฮอลันดาขู่ว่าจะส่งเรือเข้ามาบีตปากอ่าว ทางฝ่ายไทยพระเจ้าปราสาททองถึงกับสั่งให้เตรียมทัพคิดที่จะไปตีปัตตานีของบริษัฮอลันดาในชวา

ในสมัยพระนารายณ์ ฮอลันดาต้องการจะได้ผลประโยชน์ทางการค้าจากไทย เมื่อไทยไม่ตกลง ฮอลันดาก็ส่งกองทัพรือมาบีตปากอ่าว ในที่สุดไทยก็ต้องยอมทำสัญญากับบริษัทฮอลันดาอีกฉบับหนึ่ง ไทยต้องยอมให้ฮอลันดาผูกขาดทางการค้าบางอย่าง เช่น หนังสัตว์ นอกจากนี้ไทยจะต้องไม่ใช้คนจีนเป็นลูกเรือค้าขายของไทย นับว่าได้เริ่มมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในราชอาณาจักรไทยเป็นครั้งแรก

ฝรั่งเศส

ไทยติดต่อกับฝรั่งเศสในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เพราะฮอลันดาเริ่มคุกคามไทย พระนารายณ์เริ่มไม่ไว้วางใจฮอลันดา มาตอนนั้นเองที่ฝรั่งเศสได้อีกมาติดต่อกับไทยโดยบังเอิญ ตั้งแต่ปี

พ.ศ. ๒๒๐๕ ชาตินี้คือฝรั่งเศส ฝรั่งเศสที่เข้ามาเป็นคนแรกคือ พวกบาทหลวง แต่เดิมตั้งใจจะมาเผยแผ่ศาสนาในเมืองญวนและ ต่อไปยังจีน บาทหลวงที่มาเป็นบาทหลวงนิกายคณะการต่างประเทศ (Foreign Society) มีจุดประสงค์ที่จะเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยทั่วๆ ไป บังเอิญการเดินทางเมื่อมาถึงไทย ก็ได้ข่าวว่าได้เกิดเรื่อง ยุ่งในดินแดนญวน ก็เลยหยุดพักอยู่ที่อยุธยาทนโดยอยู่กับญวนที่ เข้ารีตแล้วในเมืองไทย ครั้นเห็นว่าพระเจ้าแผ่นดินไทยต้อนรับ บาทหลวงโดยไม่กีดกัน จึงเปลี่ยนใจอยู่เมืองไทย และคิดเอาอยุธยาเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่คริสต์ศาสนา พระนารายณ์ทรงอนุญาตให้เผยแผ่ศาสนาคริสต์ สร้างโบสถ์ สร้างโรงเรียนในประเทศไทยได้ การต้อนรับอันอบอุ่นของชาวไทย ทำให้ฝรั่งเศสพอใจมาก ทำให้บาทหลวงคณะการต่างประเทศส่งพวกบาทหลวงมาไทยมากขึ้น เพื่อเผยแผ่ศาสนา พวกพ่อค้าฝรั่งเศสสมัยนี้ยังไม่เข้ามา อีก ๒-๓ ปีต่อมา พวกบาทหลวงที่เป็นสังฆราชจากฝรั่งเศสได้เข้ามาในเมืองไทย และได้เข้าเฝ้าพระนารายณ์ พระนารายณ์ทรงรับเป็นไมตรีด้วย ศาสนาจากพวกบาทหลวงเหล่านี้ก็ขยายออกไปที่กรุงเทพ ฯ พิชณโลก พวกบาทหลวงเหล่านี้นอกจากจะสอนศาสนาแล้ว ยังช่วยในการรักษาพยาบาลต่างๆ อีกด้วย และตามโรงเรียนบาทหลวงก็นำเด็กไทยไปเล่าเรียนอยู่ในโรงเรียนบาทหลวงได้

การเป็นมิตรอันดีกับบาทหลวงของไทยนี้เอง เมื่อสังฆราช ฝรั่งเศสในเมืองไทยได้กลับไปฝรั่งเศส และขอร้องให้พระเจ้าหลุยส์ ที่ ๑๖ พระราชสวามีส่วนตัวมายังพระนารายณ์ เมื่อพระนารายณ์

ได้รับพระราชสาส์นส่วนตัวของพระเจ้าหลุยส์แล้ว ปรากฏว่าทรง
พอพระทัยมาก ในตอนนั้นเองพระนารายณ์ทรงมีความคิดที่จะดำเนิน
 นโยบายกับมหาอำนาจตะวันตกอื่น ๆ เพราะพระองค์ทราบว่าขณะ
 นั้นฝรั่งเศสเป็นมหาอำนาจในยุโรปตะวันตก ทรงดำริจะส่งทูตไป
ยังฝรั่งเศส พวกบาทหลวงก็สนับสนุน ในเวลาเดียวกันทางฝรั่งเศส
ก็กำลังทำสงครามกับฮอลันดา พระองค์จึงทรงส่งเลพระทัย ผลัด
 ไขว้ให้สงครามสงบเสียก่อน แต่ภายหลังปรากฏว่าฮอลันดาแพ้ฝรั่ง-
 จีนิส ไทยจึงเริ่มคิดที่จะส่งทูตไปยังฝรั่งเศสใหม่ เพื่อทอนอำนาจ
 ของฮอลันดาในไทยให้น้อยลง พระราชดำริของพระนารายณ์ใน
 เรื่องนี้เริ่มเมื่อ พ.ศ. ๒๒๑๖

ในราว ๆ ปี พ.ศ. ๒๒๑๗ บริษัทอังกฤษซึ่งครั้งหนึ่งเคย
มาเปิดกิจการค้าขายในอยุธยาและได้ปิดกิจการไปแล้ว ได้หวนกลับ
มาเปิดสาขาใหม่ที่อยุธยาอีก แต่ก็ยังเป็นสาขาเล็ก ๆ สถานีการค้า
 อังกฤษที่อยุธยาต้องคอยรับการติดต่อจากเมืองบันทัมในปัตตาเวีย
 ในตอนนั้นพระนารายณ์ได้ทรงชักชวนพ่อค้าอังกฤษให้เข้ามาทำการ
ค้าขายในอยุธยา โดยจะให้ความสะดวกทุกประการ

จากการที่พระนารายณ์เอาใจช่วยเหลือพ่อค้าอังกฤษ และ
 พ่อค้าอังกฤษได้รายงานไปยังบริษัท ก็ปรากฏว่าทางอยุธยาสนับ-
 สนุนการค้าขายของอังกฤษ และพระเจ้าแผ่นดินไทยก็สนับสนุน
 แต่ทางฝ่ายบริษัทไม่สนใจ เพราะกำลังยึดแหล่งค้าขายแหล่งใหญ่
 ใต้ในอินเดีย

ในตอนนั้น คอนสแตนติน ฟอลคอน (Constantine Phaulcon) ซึ่งทำงานอยู่กับอังกฤษที่ ปัตตาเวีย ได้ติดเรือของอังกฤษมาอยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๑ หัวหน้าพ่อค้าอังกฤษที่ มาคราวนซอ เบอร์นาบิ เบอร์นาบิ ได้นำฟอลคอนเข้ามา เพราะฟอลคอนมีความรู้ภาษาต่างๆ เช่น มลายู โปรตุเกส นอกจากนี้ยังมีความสามารถฉลาดหลักแหลมอีกด้วย

ต่อมาเบอร์นาบิต้องการแข่งขันการค้ากับ ฮอลันดา จึงได้วิธีส่งตัวฟอลคอนให้ไปรับราชการกับพระยาพระคลังในปี พ.ศ. ๒๒๒๓ ฟอลคอนเป็นคนฉลาดมากสามารถพูดภาษาไทยได้คล่องแคล่วมาก ฟอลคอนทำหน้าที่เป็นล่ามติดต่อกับพวกพ่อค้าต่าง ๆ ฟอลคอนนั้นคนส่วนมากไม่สู้จะชอบนัก แต่ก็ต้องยอมยกย่องว่าเป็นคนฉลาด ทำงานมีแผนงานและคล่องแคล่วมาก จากตำแหน่งล่าม นี้เอง ^{๖๐๐} เขาได้เข้าเฝ้าพระนารายณ์ ทำให้พระนารายณ์โปรดปรานมากเพราะเห็นว่าฟอลคอนเป็นคนฉลาด

พระนารายณ์ส่งทูตไปครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๒๒๓ ทูตที่ไปคือขุนนางผู้ใหญ่ที่เคยไปเมืองจีนมาแล้ว ปรากฏว่าทูตครั้งแรกไปไม่ถึงฝรั่งเศส เพราะเรือไปเกิดอับปาง พอข่าวเจ็บไปทางอยุธยา ก็ส่งทูตคณะย่อย ๆ ไปสืบข่าวคราวของคณะทูตคณะแรกในปี พ.ศ. ๒๒๒๗ เป็นที่น่าเสียดายที่ว่าทูตครั้งแรกได้อำนาจเต็มให้ทำสัญญาไมตรีกับฝรั่งเศส แต่ไปไม่ถึง การส่งทูตไป ในครั้งหลัง ๆ ชักจะมีอิทธิพลของฟอลคอนพัวพันอยู่ด้วย

ทุกชุดหลังเป็นเพียงข้าราชการชั้นผู้น้อยเท่านั้น ไม่ได้รับ
อำนาจให้ไปทำสัญญาต่าง ๆ เกี่ยวกับไมตรี ในปี พ.ศ. ๒๒๒๗
พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่งฝรั่งเศสได้กลายเป็นผู้เคร่งในศาสนา
พระองค์ได้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสนมคนหนึ่งซึ่งเลื่อมใสศาสนา
คริสต์ลัทธิเยซูอิท (Jesuit) จากตอนนั้นพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ สนใจ
 ศาสนามาก เห็นว่าพระนารายณ์ส่งทูตมาติดต่อด้วย จึงได้ทรงมี
พระราชสาส์นชักชวนให้พระนารายณ์เข้ารับรีตด้วย ในสมัยนั้นพวก
 เยซูอิทกำลังรุ่งเรืองมาก และได้ตั้งคณะบาทหลวงขึ้นมา และมี
 โครงการเหมือนกับคณะการต่างประเทศ คือต้องการจะมาเผยแพร่
 ศาสนาทางตะวันออก

ในตอนนั้นเอง ฟอลคอน แต่เดิมนับถือโปรเตสแตนท์ก็ยัง
 ชอบพอกับบริษัทอังกฤษ ต่อมาเบอร์นาบ็อดถูกถอดออกจากตำแหน่ง
 บริษัทอังกฤษได้ส่งพ็อทส์ (Potts) มาดำรงตำแหน่งแทน พ็อทส์ไม่
 ถูกกับฟอลคอนมาก ผลสุดท้ายฟอลคอนก็เลยแตกแยกกับบริษัท
 อังกฤษ ในตอนนั้นเองฟอลคอนก็มาติดต่อกับฝรั่งเศส และเปลี่ยน
 ศาสนาจากโปรเตสแตนท์มาเป็นโรมันแคธอลิก ในขณะนั้นปรากฏ
 1 ว่าพวกเยซูอิทเองก็ได้ออกมาทางตะวันออกมากแล้ว เช่นไปจีน
 หรือในอยุธยาเอง พระนารายณ์ก็ทรงอนุญาตให้มาเผยแพร่ได้ พวก
เยซูอิทเองชอบพอกับฟอลคอนมาก และชมเชยยกย่องฟอลคอนอยู่
 เสมอ พวกเยซูอิทเหล่านั้นพยายามจะขอยืมตัวฟอลคอนช่วยเหลือใน
การเผยแพร่ศาสนา

ในตอนนั้นพวกคณะการต่างประเทศเริ่มจะตกไป พระเจ้า

เอกสารลับ (โปสเตอร์โฆษณา เชชเชค)

หุสยส์ที่ ๑๔ ทรงเห็นช่องทางที่จะมาเผยแพร่ศาสนาในเมืองไทย
จึงได้ส่งคณะทูตคณะใหญ่มายังอยุธยา และให้ เชวาเลียร์ เดอ
โซมองต์ (Chevalier de Chaumont) เป็นหัวหน้าคณะทูต

เชวาเลียร์ เดอ โซมองต์ เป็นพวกที่เพิ่งเปลี่ยนศาสนา
นับถือนิกายเยซูอิตพร้อมกับทูต ก็มีพวกบาทหลวงเข้ามาช่วยเป็น
จำนวนมาก เตรียมพร้อมว่าถ้าชักจูงให้พระนารายณ์เข้ารีตได้ พวก
บาทหลวงจะได้เผยแพร่ศาสนาไปตามที่ต่าง ๆ คณะทูตได้มาถึง
อยุธยาในปี พ.ศ. ๒๒๒๘

พระราชสาส์นของพระเจ้าหุสยส์ที่ ๑๔ ที่ทรงมีมาขอให้พระ
นารายณ์เข้ารีตและช่วยเหลือการติดต่อค้าขายของฝรั่งเศส ทางฝ่าย
อยุธยาได้ทำการต้อนรับเป็นอย่างดี ทำให้ฝ่ายทูตฝรั่งเศสพอใจมาก

๑๒) พระนารายณ์ต้องการจะทำสัญญาพันธมิตรกับฝรั่งเศส ใน
กรณีของไทยถูกรุกรานฝรั่งเศสจะต้องให้การช่วยเหลือในการสงคราม
ส่วนในเรื่องเข้ารีต พระองค์ทรงบอกกับคณะทูตฝรั่งเศสว่า ถ้า
พระผู้เป็นเจ้าทรงบันดาลให้พระองค์เกิดศรัทธาเมื่อใดแล้ว พระ-
องค์ก็จะทรงเข้ารีต

๑๓) ๑๖๘๘
ทูต เดอ โซมองต์ ที่เข้ามาอยุธยา ได้พบกับบาทหลวงซึ่ง
มีตำแหน่งเป็นเมทเทโลโพลิส (Mettellopolis) ชื่อจริงว่า ลานาว
(Laneau) จากการเจรจาครั้งนี้ เดอ โซมองต์ ได้แสดงความ
ประสงค์ที่จะทำให้พระนารายณ์เข้ารีตให้ได้ สังฆราชลานาวเอง
ก็ตกใจและสงสัยว่าทำไม เดอ โซมองต์ จึงได้เข้าไปว่าพระนารายณ์
จะมาเข้ารีต ต่อมาทูตได้เข้าพบกับฟอลคอนและฟอลคอนอาสะจะ

เป็นล่ำมแปลเป็นภาษาไทยในการเข้าเฝ้าเอง เมื่อทูตได้เข้าเฝ้าเป็น
 ทางการแล้ว เคอ โชมองต์ ได้อ่านคำกราบบังคมทูลเป็นเรื่อง
 ศาสนาเสียมาก ฟอลคอนก็แปลเปลี่ยนไปเสียบ้าง หลังจากเข้าเฝ้า
 แล้ว ฟอลคอนได้บอกกับ เคอ โชมองต์ ให้เข้าเฝ้าพระนารายณ์
 ตามรับสั่งและเลียบเคียงในทางต้องการทำสัญญาเป็นสัมพันธมิตร
 กับไทย แต่โชมองต์ บ่ายเบี่ยงโดยอ้างว่า ได้มาทำการติดต่อกับเรื่อง
 ศาสนาและเรื่องค้าขายเท่านั้น

พระนารายณ์ดูเหมือนจะทรงทราบถึงจุดประสงค์ของ เคอ
 โชมองต์ทีเดียว แต่ก็ไม่ทรงว่าอะไร เคอ โชมองต์ เองก็บันทึก
 ไว้ว่าไทยไม่ต้องกลัวฮอลันดา เพราะตอนนั้นฮอลันดาก็แพ้ฝรั่งเศส
 และ เคอ โชมองต์ ก็รับปากจะไปแพร่ข่าวว่าไทยกับฝรั่งเศสเป็น
 มิตรกันเพื่อให้ฮอลันดาเกรงกลัว และก่อน เคอ โชมองต์ กลับไป
 ไทยเราก็หวังว่าจะเซ็นสัญญาต่อสู้และป้องกันร่วมกันฉันท์มิตรกับ
 ฝรั่งเศส แต่ไม่เป็นผล ได้เพียงแต่ทำสัญญาทางการค้าขายเท่านั้น

สัญญาการค้าที่ทำไว้กับฝรั่งเศสในคราวนั้นก็คือ ฝรั่งเศสมา
ค้าขายได้ไม่ต้องเสียภาษี แต่ต้องถือธรรมเนียมการค้าแบบไทย
 เสรีภาพในการซื้อขายก็คือ ฝรั่งเศสจะซื้อขายอะไรก็ได้ ยกเว้นสิ่ง
ของต้องห้ามที่พระคลังกำหนดไว้ นอกจากนั้นก็มีการศาล ถ้า
 คนของฝรั่งเศสทำผิดก็ให้หัวหน้าพวกฝรั่งเศสตัดสินความเอาเอง
 นอกจากนั้นเราก็จะให้สิทธิผูกขาดการค้าที่บุกเบิกกับบริษัทฝรั่ง-
 เศส อนุญาตให้ตั้งสถานีการค้าที่บุกเบิกได้ นอกจากนั้นยังอนุญาตให้
 บริษัทฝรั่งเศสจะเปิดสถานีการค้าที่ใดก็ได้ แต่ต้องแจ้งให้ฝ่ายไทย

รับทราบเสียก่อน แต่ข้อที่เสียเปรียบก็คือ ไทยต้องยกสิทธิเมือง
สงขลาให้บริษัทฝรั่งเศส โดยฝรั่งเศสจะสร้างบ้อมปราการอะไรก็ได้

เมื่อ เคอ โซมองต์ เข้ามา^{นี้} ปรากฏว่ามีคนส่วนมากไม่
ชอบพอลคอน และพระนารายณ์ก็ทรงทราบดี พระองค์ทรงบอก
กับทูตฝรั่งเศสว่า ให้ไปกราบทูลพระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสว่า พอล-
คอนทำงานเก่ง ซื่อสัตย์ ฉลาดหลักแหลม เมื่อสิ้นแผ่นดินพระ
นารายณ์ ถ้าอยู่เมืองไทยไม่ได้ พอลคอนจะได้ไปพึ่งฝรั่งเศส

ภายหลังที่ เคอ โซมองต์ ทำธุระเสร็จแล้ว ก็เดินทางกลับ
ฝรั่งเศส ทางไทยได้ส่งทูตไปเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ พร้อมกับพวก
ฝรั่งเศส หัวหน้าทูตไทยคือ ออกวิสูตรสุนทร ทางฝรั่งเศสได้ให้
การต้อนรับเป็นอย่างดี และได้ทาบถามออกวิสูตรสุนทรว่า ถ้า
ฝรั่งเศสต้องการให้บางกอกเป็นศูนย์กลางของฝรั่งเศสทางฝ่ายไทย
จะได้หรือไม่ ทางฝ่ายไทยก็ปฏิเสธไป

ในตอนนั้นเริ่มจะมีเรื่องยุ่งเกิดขึ้น ตาซาร์ (Tachard) บาท
หลวงนิกายเยซูอิตได้เข้ามาดำรงศรัทธาพร้อมกับ เคอ โซมองต์
เป็นครั้งแรก ตาซาร์ เป็นตัวแทนของพระที่ทำหน้าที่ล้างบาปของ
พระเจ้าหลุยส์ ชื่อ P'ere de Chaise ตาซาร์นั้นชอบพอลคอน
มาก เมื่อกลับไปถึงฝรั่งเศสก็ได้สำรวจคุณสมบัติ เคอ โซมองต์ ทำ
ไว้กับไทยก็ไม่พอใจ เพราะฝรั่งเศสต้องการมากกว่านี้

เมื่อออกวิสูตรสุนทร กลับมาจากฝรั่งเศสถึงไทยแล้ว ได้มี
ทูตจากฝรั่งเศสชื่อ ลา ลู แบร์ (La Lou Bere) และพ่อค้าฝรั่งเศส
ชื่อ เซเบเรต์ (Ceberet) มาด้วย และได้มาถึงประเทศไทยเมื่อ

พ.ศ. ๒๒๓๐ การติดต่อกัน^{นี้}ตามมาด้วย และพล-
 กอนก็ทำหน้าที่ติดต่อกับคณะทูต และการติดต่อกัน^{นี้}ครั้ง^{นี้}ก็ปรากฏ
 ว่ารัฐบาลฝรั่งเศสได้ส่งกองทหารฝรั่งเศสมาเพื่อรักษาพระองค์พระ-
 นารายณ์ ทหารที่มานั้นตามมาจากที่คณะทูตฝรั่งเศสได้มาถึง
 กรุงศรีอยุธยาแล้ว เมื่อมาถึงกรุงศรีอยุธยาก็เจรจาต่อรองกันว่า
 จะให้ทหารไปอยู่ที่ไหน ทางฝรั่งเศสไม่ยอมรับข้อเสนอของฝ่ายไทย
 ที่จะให้กองทหารฝรั่งเศสไปอยู่ที่สงขลา แต่ในที่สุดพลกอนก็ยอม
 ให้อยู่ที่บางกอกซึ่งขณะนั้นนับว่ามีอยู่แล้ว ๒ บ่อม คือบ่อมวิชัยประ-
 สัตร์ และบ่อมวิชาเยนทร์ นายทหารฝรั่งเศสที่มาคราว^{นี้}ชื่อนาย
 พลเดฟาร์ซ (Desfarges)

พลกอนซึ่งตอน^{นี้}ได้มีตำแหน่งเป็นเจ้าพระยาวิชาเยนทร์
 แล้ว ได้ให้ทหารฝรั่งเศสทำพิธีสาบานที่จะซื่อสัตย์ต่อพระนารายณ์
 และต่อเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ด้วย แต่ทางฝรั่งเศสไม่ยอม ใต้ต่อรอง
 ลงมาให้เป็นเพียงกองทหารฝรั่งเศสอยู่ใต้บังคับบัญชาของเจ้าพระยา
 วิชาเยนทร์ แต่กองทหาร^{นี้}อยู่ที่บางกอก ส่วนพระนารายณ์กับเจ้า
 พระยาวิชาเยนทร์อยู่ที่ลพบุรี

เมื่อคณะทูตกลับไปฝรั่งเศส ทาซาร์ก็กลับไปด้วย พระ
 นารายณ์ได้ฝากตาซาร์ไปกราบทูลพระเจ้าหลุยส์ โดยขอให้ส่งนาย
 ทหารที่มีความสามารถมารับราชการในไทย เมื่อทูตกลับไปแล้ว
 ทางฝ่ายกรุงศรีอยุธยาก็เกิดการปฏิวัติ โดยการนำของพระเพทราชา
^{นี้}ทั้งนี้ เพราะไม่พอใจที่พลกอนชักนำเอาฝรั่งเศสเข้ามามีอำนาจใน
 ไทย และนำเอาศาสนาคริสต์เข้ามาด้วย

การปฏิวัติครั้งนี้ กองทหารฝรั่งเศสไม่มีกำลังแข็งแรงแล้ว
 เพราะถูกเจ้าพระยาวิชาเยนทร์แบ่งกำลังไปประจำอยู่ที่มะรึก ประ-
 ทอบกับเจ็บป่วยภายหลังการเดินทางมาจากฝรั่งเศส พระเพทราชา
 ได้ยึดอำนาจที่ลพบุรี ฟอลคอนได้สั่งให้นายพลเดฟาร์ชที่บางกอก
 ยกกำลังขึ้นไปลพบุรี ครั้นพอกองทัพฝรั่งเศสยกมาถึงอยุธยา, พวก
 บาทหลวงได้บอกว่าไม่มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นเลย ผลสุดท้ายกอง
 ทหารฝรั่งเศสก็ยกกลับ ฟอลคอนเองก็ถูกจับฆ่าตาย เมื่อปฏิวัติได้
แล้ว พระเพทราชาขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์ และได้ให้นมเจ้า
 การพวกฝรั่งเศสที่ยังเหลืออยู่ มีการจับบาทหลวง และทางนายพล
 เดฟาร์ชก็ยึดบ่อมเอาไว้อย่างมั่นคง ทางฝ่ายไทยจึงเจรจาขอร้องให้
ฝรั่งเศสถอนทัพกลับไปยังฝรั่งเศสให้หมดสิ้น โดยยึดชาวฝรั่งเศส
บางหมู่ไว้เป็นตัวประกัน แต่เมื่อกองทหารฝรั่งเศสถอยตัวกลับไป
 แล้ว ชาวฝรั่งเศสบางหมู่ก็ยังได้รับอนุญาตให้อยู่ในประเทศไทยได้

ในตอนนั้นเองการค้าขายระหว่างไทยกับฝรั่งเศสจึงหยุดชะงัก
 ไป ฝรั่งเศสในตอนนั้นก็มีการที่จะยึดเมืองไทยไว้เป็นอาณานิคม
 เหมือนกัน แต่ฝรั่งเศสก็พยายามที่จะมาติดต่อกับไทยอีก ในสมัย
 พระเพทราชา คนที่มาติดต่อกับไทยอีก คือ ตาซารด์ นั้นเอง

เมื่อพระเพทราชาขึ้นครองราชย์ ไทยได้ไปทำสัญญาค้าขาย
 กับบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลแลนด์ ส่วนทางด้านฝรั่งเศสก็
ชวนเขาไป แต่ถึงกระนั้นฝรั่งเศสก็ยังไม่เลิกล้มความตั้งใจ บาทหลวง
 ตาซารด์ได้รับมอบอำนาจจากพระนารายณ์ ให้ไปเจรจากับพระเจ้า
 หลุยส์ที่ ๑๔ ได้เดินทางกลับมารุ่งศรีอยุธยาอีก พร้อมด้วยพระ-

ราชสาส์นของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ตาซาร์คียันยันจะเข้าเฝ้าพระเพท
ราชาให้ได้ ทางฝ่ายไทยก็ไม่เต็มใจ เพราะเกรงจะเกิดเรื่องยุ่ง
 อย่่างไรก็ตาม ตาซาร์คียันยันเดินทางมาถึงเมืองมะริค แต่ก็
 ไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าไทย และในปี พ.ศ. ๒๒๓๑ ได้เกิดการ
เปลี่ยนแปลงทางการเมืองในยุโรป ในตอนนั้นชาติต่าง ๆ กำลังร่วม
มือกันขับไล่อำนาจของฝรั่งเศสให้ลดน้อยลง ทางฝ่ายไทยก็เลย
ยอมให้ตาซาร์ค เข้ามาเฝ้าพระเพทราชา และให้กลับออกไป
โดยมิยอมเจรจาเรื่องใดด้วยทั้งสิ้น แต่ตาซาร์คียันยันไม่ยอมละความ
 พยายาม ได้ไปอยู่ที่บริษัทฝรั่งเศสในอินเดีย ที่เมืองพอนดิเชอร์รี
 (Pondicherry) ตาซาร์คียันยันติดต่อกับทางผู้ช่วยเจ้าพระยาคลัง
 ซึ่งตามจดหมายเหตุบอกว่า ชื่อออกญาพิพัฒน์ ในจดหมายฉบับนี้
 มีใจความที่แสดงถึงความพยายามจะให้ไทยยอมรับรองฝรั่งเศส
 เหมือนในสมัยก่อน การติดต่อก็ได้ใช้ล่ามเป็นคนฝรั่งเศสชื่อพระยา
 วรวาทิ ตาซาร์คียันยันเน้นเกี่ยวกับเรื่องการค้าขายและทางไมตรีแต่
 อย่่างเดียว ในขณะนั้นฝรั่งเศสสนใจเมืองท่ามะริคมาก

ใน พ.ศ. ๒๒๔๐-๒๒๔๑ บริษัทอินเดียตะวันออกของ
ฮอลแลนด์ในอินเดีย ได้เกิดรบกับบริษัทของฝรั่งเศส และฮอล-
 แแลนด์ก็ได้พอนดิเชอร์รีที่อินเดียของฝรั่งเศส ฝรั่งเศสได้ยอมสงบ
ศึกกับชาติต่าง ๆ และสนใจจะติดต่อกับค้าขายกับประเทศต่าง ๆ ใน
 ทางตะวันออก ฝรั่งเศสได้ส่งตาซาร์คียันยันเป็นทูตมาติดต่อกับไทยอีก
 ในตอนนั้นเองที่เราารู้เรื่องความเป็นไปต่าง ๆ ไทยเราเริ่มตกใจ

เหมือนกัน จดหมายเหตุของบาทหลวงฝรั่งเศส ไทยเรายอมรับ
 บาทหลวงตาซาร์ตเข้ามา ทั้งนี้เพราะไทยเริ่มกลัวอำนาจฝรั่งเศส
อาจจะยกทัพมาโจมตีไทยก็ได้ พวกซอลันตาได้นำข่าวมาบอกว่า
กองทัพเรือของฝรั่งเศสกำลังเดินทางอ้อมแหลมกูดโฮปมาแล้ว และ
 มุ่งมายังพอนดิเชอร์รี และอาจจะมายึดเมืองมะริดด้วย ทางฝ่ายไทย
 ได้เตรียมเกณฑ์ทหาร และฝึกปรี้อทหารต่าง ๆ ไว้ให้พร้อม

เมื่อกองทัพฝรั่งเศสได้มาถึงเมืองมะริด บาทหลวงตาซาร์ต
 ก็กราบทูลว่าจะมาเฝ้าทูลถวายพระราชสาส์น ทางฝ่ายไทยก็จัดการ
 รับรองอย่างสมเกียรติ เมื่อต้อนรับทูตฝรั่งเศสได้ ๓ วัน พระเพท
 ราชามีพระราชสาส์นตอบไป และให้พวกทูตกลับไปโดยเร็ว

ใน พ.ศ. ๒๒๔๓ ถึงสมัยพระเจ้าเสือ ก็ทำการชักชวน
ชาวต่างประเทศให้เข้ามาค้าขายในเมืองไทย ฝรั่งเศสได้ส่งคนมา
 เจรจ้ออีก โดยส่งบาทหลวงมาทาบถามดู โดยฝรั่งเศสจะขอมาค้าขาย
ที่เมืองมะริด และฝรั่งเศสจะยอมทำสัญญาสุบรรเป็นของตอบแทน
 แท้แล้วเรื่องก็ระงับไป

ในปลายรัชสมัยพระเจ้าเสือ บริษัทของซอลแลนค์ได้เลิก
ลัมกิจการค้าในประเทศไทย และหันไปสนใจในอินเดีย ส่วนพวก
 บาทหลวงก็อยู่เผยแผ่ศาสนาคริสต์ในเมืองไทยตามเดิม บริษัท
การค้าของฝรั่งเศสก็เลิกลัมกิจการไปเหมือนกัน เพราะการค้าของ
ฝรั่งเศสต่างชาติอื่นไม่ได้

อังกฤษ

อังกฤษได้มาตั้งบริษัทอินเดียตะวันออก เมื่อ พ.ศ. ๒๑๔๓ มีจุดประสงค์เพื่อจะมากำขายทางตะวันออก แต่บริษัทอังกฤษเล็กกว่าของฮอลแลนด์ อย่างไรก็ตาม บริษัทอังกฤษก็พยายามส่งเรือมากำขายทางตะวันออก เมื่อ พ.ศ. ๒๑๕๕ เรือกำขายอังกฤษมาถึงปัตตานี และได้รับอนุญาตจากประมุขของปัตตานีให้ตั้งสถานการค้าได้ จากปัตตานีนี้เองที่อังกฤษส่งเรือเข้ามายังอยุธยา และได้นำเอาพระราชสาส์นจากพระเจ้าเจมส์ที่ ๑ ของอังกฤษมาถวายพระเจ้าทรงธรรมด้าย ไทยได้อนุญาตให้อังกฤษตั้งสถานการค้าที่อยุธยา ฮอลแลนด์ก็เริ่มไม่พอใจที่เห็นอังกฤษเข้ามาแข่งขันทางการค้าในอยุธยา จึงเกิดการปะทะกันถึงกับใช้กำลังก็มี การแข่งขันระหว่างฮอลแลนด์กับอังกฤษจึงก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาทกันบ่อยๆ

ทางฝ่ายอังกฤษได้รับความลำบากมาก เพราะนาน ๆ ครั้งจึงจะมีเรือเข้ามาสักลำหนึ่ง จะติดต่อกับพวกอังกฤษเองก็ลำบาก และสถานที่จะติดต่อก็ออยู่ถึงอินเดีย ผลสุดท้ายอังกฤษก็เลิกลัมกิจการไปในปี พ.ศ. ๒๑๖๕ ทางฝ่ายอังกฤษได้เกิดการรบพุ่งกับฮอลแลนด์เมื่อสู้ฮอลแลนด์ไม่ได้ จึงถอนตัวจากการค้าไปหมด คงเหลือไว้ที่บันทัมเพียงแห่งเดียว ต่อมาในสมัยพระนารายณ์ อังกฤษได้กลับมาอีกหนหนึ่ง

การต่อต้านศาสนาคริสต์ในสมัยพระเจ้าท้ายสระและพระเจ้าบรมโกษฐ์

ในสมัยพระเจ้าท้ายสระ ไทยได้ออกกฎหมายไปในทำนอง
กีดกันศาสนาคริสต์ เพราะมีพวกคนไทยเข้ารีตมาก จนพระเจ้า
ท้ายสระวิตกว่าจะเป็นอันตรายต่อศาสนาพุทธ พระเจ้าท้ายสระได้
เชิญพวกบาทหลวงเข้ามาพบ มาซักถามเรื่องศาสนาคริสต์ต่าง ๆ
(ในสมัยนี้ได้มีการแปลคัมภีร์ไบเบิลเป็นภาษาไทย) และได้เรียก
พระไทยมาซักถามคัมภีร์ของไทยคือเกี่ยวกับศาสนาพุทธ แต่พระ
ไทยสู้ไม่ได้

ต่อมาปรากฏว่ามีการเขียนเป็นหนังสือตอบโต้ศาสนาพุทธ
ในทำนองติเตียนศาสนาพุทธ ทำให้พระเจ้าท้ายสระและพระเจ้า
บรมโกษฐ์ไม่พอพระทัยมาก ในที่สุดได้มีการออกกฎหมายจำกัด
สิทธิในการสอนศาสนาคริสต์บางประการ ใน พ.ศ. ๒๒๗๐ ใจ
ความสำคัญก็มีอยู่ว่า ห้ามใช้หนังสือเขมรและไทย สำหรับเขียน
หนังสือสอนศาสนาคริสต์ ห้ามพวกบาทหลวงเทศน์สั่งสอนเป็น
ภาษาไทย ห้ามมิให้คนไทย มอญ ลาว ซึ่งถือศาสนาอื่นประเสริฐ
ของไทย แม้จะยากจนอย่างไร โปยืมของเงินทองของพวกพระ
บาทหลวง ห้ามไปขอเข้ารีต ห้ามคนไทย มอญ และลาว ไปคบค้า
สมาคมกับพวกเข้ารีต ห้ามบาทหลวงรับคนไทย มอญ และลาว
เข้ารีต นอกจากนี้ยังห้ามบาทหลวงแต่งหนังสือติเตียนกัณฑ์ศาสนา
พุทธ ถ้าใครขัดขึ้นจะต้องได้รับการลงโทษ และอาจรรุนแรงถึงกับ
ประหารชีวิต หรืออาจถูกเนรเทศและเนรเทศไปจากประเทศไทย

ประกาศนี้เป็นภาษาไทย ติดไว้ที่ประตูโบสถ์ฝรั่ง และส่ง
ไปที่เมืองมะริด ตะนาวศรี อีกด้วย การติดต่อกับฝรั่งในสมัยปลาย
อยุธยา ก็โดยอุซบเซาลงไป

ญี่ปุ่น

สัมพันธไมตรีระหว่างไทยกับญี่ปุ่นคงได้เริ่มตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนเรศวรหรืออาจจะก่อนหน้านั้น แต่ยังไม่ปรากฏหลักฐานอย่างแน่ชัดว่า ไทยกับญี่ปุ่นได้ติดต่อกันอย่างเป็นทางการ ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น มีหลักฐานแน่ชัดก็ตกอยู่ในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ (พ.ศ. ๒๑๔๘-๒๑๕๒) ในหนังสือประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๐ ได้กล่าวไว้ว่า “ทางพระราชไมตรีระหว่างไทยกับญี่ปุ่นเริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๑๔๙ ตั้งแต่โชกุนอิเอยาซุ ได้มีสาส์นมาถวายพระเจ้ากรุงสยาม พร้อมด้วยดาบและเกราะญี่ปุ่น พร้อมทั้งทูลขอเป็นใหญ่กับไม้หอม โชกุนได้ประกาศอนุญาตให้สำเภาไทยมาทำการค้าขายยังประเทศญี่ปุ่นได้โดยเสรีและได้ให้กำนันสัญญาว่าจะอำนวยความสะดวกทุกอย่างในการค้าให้แก่สำเภาไทยอีกด้วย”

ญี่ปุ่นได้รับพระราชสาส์นตอบจากพระเจ้าแผ่นดินไทย เมื่อปี พ.ศ. ๒๑๕๓ แต่พระราชสาส์นฉบับนี้ ทางญี่ปุ่นคงจะไม่ได้เก็บรักษาไว้ทำให้สูญไป เรือสำเภาไทยเริ่มเข้าไปค้าขายถึงประเทศญี่ปุ่นเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๑๕๕ หลังจากนั้นมาไทยก็ส่งทูตไปยังญี่ปุ่นหลายครั้ง และทูตได้เข้าเฝ้าโชกุนทุกครั้ง นับตั้งแต่นั้นมาไทยกับญี่ปุ่นก็มีสัมพันธไมตรีกันอย่างสนิทสนม

ในปี พ.ศ. ๒๑๗๔ ซึ่งตรงกับสมัยพระเจ้าปราสาททอง รัฐบาลญี่ปุ่นได้ประกาศห้ามชาวญี่ปุ่นออกนอกประเทศ แม้กระทั่งชาวญี่ปุ่นที่อพยพออกไปทำมาหากินอยู่ตามประเทศต่าง ๆ ก็ถูกห้าม

มิให้กลับสู่ประเทศของตนเหมือนกันชาวญี่ปุ่นในประเทศไทยจึงต้อง
ตั้งหลักฐานทำมาหากินอยู่ในประเทศไทยสืบมา จนได้มีเรื่องราว
ปรากฏว่าชาวญี่ปุ่นที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยได้เข้ารับราชการเป็น
ทหารรักษาพระองค์พระเจ้าแผ่นดินไทย ได้รับสมญาว่า “อาสา
ญี่ปุ่น” แต่พวกอาสาญี่ปุ่นเหล่านี้ ไม่ได้ถือว่าตนมีสกุลสืบเนื่องมาจาก
ญี่ปุ่น เพราะมาได้ลูกเมียเป็นคนไทยจึงกลายเป็นคนไทยไป

ในสมัยพระเจ้าทรงธรรมตอนต้น พวกทหารญี่ปุ่นได้ก่อ
เหตุวุ่นวาย เนื่องจากพระเจ้าทรงธรรมโปรดให้ประหารชีวิตขุนนาง
คนหนึ่งชื่อ ออกญากรมนายไว เพราะสงสัยว่าเป็นกบฏ พวก
ญี่ปุ่นประมาณ ๒๘๐ คน ซึ่งเป็นลูกน้องของออกญากรมนายไว
พยายามแก้แค้นแทนนายของตนโดยบุกเข้าไปในพระราชวัง บังคับ
ให้พระเจ้าแผ่นดินส่งตัวขุนนางที่เป็นตัวการฆ่าออกญากรมนายไว
รวม ๔ คน มาให้ญี่ปุ่นประหารชีวิตเพื่อเป็นการทดแทน พระเจ้า
ทรงธรรมทรงตกลงกับพวกญี่ปุ่นได้ และทรงอนุญาตให้พวกญี่ปุ่น
ออกจากอยุธยาได้ พวกญี่ปุ่นเหล่านี้เดินทางไปเพชรบุรี แล้วเข้า
ยึดเมืองได้สำเร็จ หัวหน้าญี่ปุ่นตั้งตัวเป็นพระเจ้าแผ่นดินปกครอง
เพชรบุรี อยู่มาไม่นานพระเจ้าทรงธรรมทรงแต่งตั้งพม่าขับไล่ญี่ปุ่น
ออกจากเมืองเพชรบุรีได้สำเร็จ

การกระทำของพวกญี่ปุ่นดังกล่าวข้างต้น หาได้กระทบกระ-
เทือนความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้าแผ่นดินไทยกับโชกุนแต่อย่างใด
ไม่ ในสมัยนี้ได้มีสาสน์โต้ตอบ ระหว่างพระเจ้าทรงธรรมกับโชกุน
หลายครั้ง และยังได้ส่งทูตติดต่อกันด้วย ดังเช่นใน พ.ศ. ๒๑๖๔

ไทยได้ส่งทูตถือพระราชสาส์นพร้อมทั้งเครื่องราชบรรณาการไปให้
แก่อิซุกุน ในพระราชสาส์นไทยได้แจ้งให้ญี่ปุ่นทราบว่าไทยยินดี
ต้อนรับพ่อค้าญี่ปุ่น และพร้อมที่จะอำนวยความสะดวกทางการค้า
ให้แก่ชาวญี่ปุ่นทุกประการ การมาครั้งนี้ของทูตไทยยังได้ขอมา
พันธิต์ของญี่ปุ่น ๓ ตัว

อิซุกุนได้ต้อนรับทูตไทยเป็นอย่างดี เมื่อทูตไทยจะกลับ
อิซุกุนได้มอบพระราชสาส์นพร้อมทั้งเครื่องราชบรรณาการไปถวาย
พระเจ้าทรงธรรม เป็นการตอบแทน

ไทยกับญี่ปุ่นดำเนินนโยบายแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ดัง
เช่นในปี พ.ศ. ๒๑๖๖ กัมพูชาเป็นกบฏแข็งเมืองต่อไทย สมเด็จพระ
เจ้าทรงธรรมทรงมีพระราชสาส์นไปถึงอิซุกุนขอให้อิซุกุนห้าม
ปรามมิให้ชาวญี่ปุ่นในกัมพูชาช่วยกัมพูชารบไทย เพราะกลัวว่าจะ
ทำให้ญี่ปุ่นกับไทยต้องแตกร้างเป็นศัตรูกัน อิซุกุนได้มีสาส์นตอบ
พระเจ้าแผ่นดินไทย ขอให้ไทยปราบปรามกัมพูชาโดยไม่ต้องเกรง
ใจญี่ปุ่น อิซุกุนอ้างว่าไม่ใช่เป็นเรื่องของญี่ปุ่นที่จะต้องเข้าไปช่วย
กัมพูชารบไทย

จะเห็นได้ว่าในสมัยพระเจ้าทรงธรรม ความสัมพันธ์ทาง
การทูตระหว่างประเทศไทยกับญี่ปุ่นได้เป็นไปด้วยความสนิทสนม
ทั้งนี้เพราะชาวญี่ปุ่น เช่น ยามาต้า เป็นต้น มีส่วนสนับสนุนความ
สัมพันธ์ระหว่างสองชาตินี้อย่างเต็มที่ แต่ในตอนปลายแผ่นดิน
เหตุการณ์ภายในกรุงศรีอยุธยาเกิดปั่นป่วน ความสัมพันธ์ระหว่าง
๒ ประเทศ จึงหยุดชะงักลงชั่วคราว และเมื่อเปลี่ยนแผ่นดินใหม่

แล้ว ถึงแม้ว่าสมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงพยายามดำเนินการติดต่อกับโชกุนแห่งประเทศญี่ปุ่น ดังที่พระเจ้าแผ่นดินไทยพระองค์ก่อน ๆ ได้ทรงกระทำมาแล้วก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นก็หากลับคืนสู่สภาพเดิมไม่ มีแต่เสื่อมโทรมลงเป็นลำดับ

ในตอนปลายรัชกาลพระเจ้าทรงธรรม ขณะที่พระเจ้าทรงธรรมประชวรหนักอยู่นั้น พระองค์ทรงแต่งตั้งพระราชโอรส ซึ่งมีพระชนมายุเพียง ๑๕ พรรษา ขึ้นเป็นรัชทายาท และพระราชโอรสพระองค์นั้นประชาชนเกลียดชังมาก ออกญาศรีวรวงศ์ได้วางแผนอย่างลับ ๆ ที่จะก่อการกบฏ เพื่อจะสถาปนาตนเองเป็นพระเจ้าแผ่นดิน แต่ได้เสร้างทำเป็นสนับสนุนให้พระเชษฐาธิราชขึ้นครองราชสมบัติ เพื่อจะได้หาโอกาสแย่งชิงราชบัลลังก์ภายหลังออกญาศรีวรวงศ์ได้ไปชักชวนออกญาเสนาภิมุข (ยามาค้า) ให้ร่วมมือกับตน สนับสนุนพระเชษฐาขึ้นครองราชสมบัติ ออกญาเสนาภิมุขจึงได้นำทหารญี่ปุ่น ๖๐๐ คนมาไว้ในพระราชวัง และออกญาศรีวรวงศ์ก็ได้นำทหารอีกกว่า ๑๔,๐๐๐ คน มาคุมพระราชวังเช่นเดียวกัน

สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๑๗๑ และสมเด็จพระเชษฐาธิราชก็เสด็จขึ้นครองราชย์แทน ทรงโปรดเกล้าให้ออกญาศรีวรวงศ์เป็นออกญากลาโหม ออกญากลาโหมต้องการจะกำจัดพระมหาอุปราช (พระศรีศิลป์) ซึ่งเป็นอนุชาของพระเจ้าทรงธรรมและดำรงตำแหน่งอุปราชอยู่ แต่กำลังผนวชอยู่ จึงได้ชักชวนออกญาเสนาภิมุข และวางแผนลวง

พระศรีศิลป์ว่าจะสนับสนุนให้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน พระศรีศิลป์หลง
เชื่อก็ดูกจับกุม และถูกนำไปทั้งไว้ที่หลุมลึก โดยให้อาหารวันละ
 นิดๆ เพื่อจะได้อดตายอย่างทรมาน ต่อมาพระศรีศิลป์หนีไปได้ จึง
ไปตั้งตัวเป็นใหญ่ที่เพชรบุรี ทางฝ่ายอยุธยาทราบเรื่อง จึงส่งกองทัพ
ไปปราบโดยมีออกญาเสนาภิมุขนำกองทัพญี่ปุ่นไปปราบด้วย พระ-
 ศรีศิลป์แพ้ยับเยิน ต้องหนีไปอยู่นครศรีธรรมราช ต่อมาถูกจับได้
และถูกประหารชีวิต

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ออกญากลาโหมได้วางแผนการที่จะ
 ก่อกบฏต่อพระเชษฐาธิราชมานานแล้ว แต่โอกาสยังไม่อำนวยที่จะ
 กระทำได้ และออกญาเสนาภิมุขมีความรู้สึกไม่ค่อยไว้วางใจออกญา
 กลาโหมเท่าใดนัก แต่ออกญากลาโหมเป็นคนเจ้าเล่ห์ มีความ
 สามารถในการเจรจาจนให้คนอื่นเชื่อถือได้ บางครั้งออกญาเสนา-
 ภิมุขแสดงท่าทีไม่ไว้วางใจออกญากลาโหม แต่แล้วก็ต้องจำนนต่อ
 คำพูดของออกญากลาโหมที่พูดจาหวานล่อม จนออกญาเสนาภิมุข
 ตายใจเชื่อถืออย่างสนิท ครั้นแล้วโอกาสที่ออกญากลาโหมจะก่อการ
 กบฏก็มาถึง กล่าวคือในวันหนึ่งออกญากลาโหมได้จัดงานปลงศพ
 บิดาของตน งานนี้ออกญากลาโหมจัดใหญ่โตมากจนเกินฐานะของ
 ตน และได้มีเสนาอำมาตย์ข้าราชการเป็นจำนวนมากไปร่วมงานศพ
 สมเด็จพระเชษฐาฯ พิโรธมาก เพราะไม่มีขุนนางอำมาตย์เข้าเฝ้า
 ถึงกับตรัสว่า “ออกญากลาโหมเป็นกบฏ” และสั่งให้ทหารในวัง
 เตรียมพร้อม ข้านี้ได้ทราบไปถึงออกญากลาโหม ทำให้ออกญา
 กลาโหมโกรธมาก จึงพาพรรคพวกพร้อมด้วยทหารญี่ปุ่นที่เป็น

องครักษ์ บุกเข้าไปในพระราชวังจับพระเจ้าแผ่นดินได้ และให้สำเร็จโทษเสีย แต่ออกฉกฉวยฉวยยังไม่กล้าสถาปนาตัวเองเป็นพระเจ้าแผ่นดิน เพราะกลัวคนอื่นจะครหา

เป็นที่น่าสังเกตอย่างหนึ่ง คือ การที่ออกฉกฉวยฉกฉวยก่อนการกบฏครั้งนั้น มีพวกญี่ปุ่นเข้าร่วมด้วย ถ้าอย่างนั้นมีปัญหาว่า พวกญี่ปุ่นที่ร่วมมือกับออกฉกฉวยฉกฉวยก่อนการกบฏจับพระเจ้าแผ่นดินสำเร็จโทษ จะเป็นลูกน้องของออกฉกฉวยฉกฉวยหรือไม่ ? ถ้าเป็นลูกน้องจริงก็อาจเป็นไปได้ว่าออกฉกฉวยฉกฉวย สมคบกับออกฉกฉวยฉกฉวยอย่างไรก็ตาม เป็นที่เข้าใจกันว่าออกฉกฉวยฉกฉวยรู้เท่าทันว่า ออกฉกฉวยฉกฉวยเป็นผู้มักใหญ่ใฝ่สูงคิดจะตั้งตัวเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ออกฉกฉวยฉกฉวยจึงพยายามก่อกวนอยู่ตลอดเวลา และออกฉกฉวยฉกฉวยหรือยามาคาโมะโตะ เป็นบุคคลที่ซื่อสัตย์ต่อพระเจ้าแผ่นดินหาใครเสมอเหมือนได้ยาก

ในที่สุดออกฉกฉวยฉกฉวยกับออกฉกฉวยฉกฉวยก็เห็นพ้องต้องกันว่า บุคคลที่ควรจะขึ้นครองราชย์เป็นพระเจ้าแผ่นดินต่อไป คือ สมเด็จพระอาทิตย์วงศ์ พระอนุชาของสมเด็จพระเชษฐาธิราช ซึ่งมีพระชนมายุเพียง ๑๐ พรรษาเท่านั้น และให้ออกฉกฉวยฉกฉวยดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในขณะที่พระเจ้าแผ่นดินยังทรงพระเยาว์อยู่

แม้ว่าเหตุการณ์ทางเมืองไทยยังวุ่นวาย เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงพระเจ้าแผ่นดินบ่อย ๆ แต่ความสัมพันธ์ระหว่างไทย

กับประเทศญี่ปุ่นยังคงดำเนินต่อไปเหมือนเดิมไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง ไทยกับญี่ปุ่นยังคงติดต่อกันอยู่เสมอ

ฝ่ายออกฉกฉวยโอกาสเมื่อได้มีอำนาจเป็นผู้สำเร็จราชการแล้ว ก็ยังพยายามวางแผนเพื่อหาโอกาสเป็นพระเจ้าแผ่นดินต่อไป โดยดำเนินแผนการที่ละชั้นๆ และชั้นสุดท้ายก็คือ กำจัดออกญาเสนาภิมุข ซึ่งเป็นก้างขวางคอออกญาฉกฉวยโอกาสอยู่ตลอดเวลา ออกญาฉกฉวยโอกาสได้ดำเนินการไปตามแผน คือ กราบทูลแนะนำให้พระอาทิตย์วงศ์เรียกตัวเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชเข้ามายังกรุงศรีอยุธยา โดยออกญาฉกฉวยโอกาสไฉนแล้ว เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชคงไม่กล้าทั้งเมืองเข้ามาเฝ้าตามพระกระแสรับสั่งได้ เพราะขณะนั้นทางเมืองนครฯ กำลังทำการรบพุ่งติดพันอยู่กับฮอลันดา ฉะนั้นเมื่อเจ้าเมืองนครฯ ไม่ได้เข้าเฝ้าตามที่ตนคิดไว้ ก็จะเป็นโอกาสที่จะกราบทูลใส่ร้ายซ้ำเติมว่าเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชเป็นกบฏ และควรแต่งตั้งให้ออกญาเสนาภิมุขไปเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชแทน

ในที่สุดพระอาทิตย์วงศ์ ก็โปรดเกล้าฯ ให้ออกญาเสนาภิมุขไปเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชตามแผนของออกญาฉกฉวยโอกาสทุกอย่าง ออกญาเสนาภิมุข ได้นำทหารญี่ปุ่นราว ๓๐๐ คน และทหารไทยอีก ๓๐๐-๔๐๐ คน เข้ายึดนครศรีธรรมราช จับเจ้าเมืองส่งไปอยุธยา ทำให้เกิดความตระหนกตกใจแก่ชาวเมืองเป็นอันมาก และทำให้การกำทางแถบภาคใต้ของไทยปั่นป่วนและตกต่ำ

สันนิษฐานได้ว่า ออกญาเสนาภิมุข คงจะออกเดินทางไปถึงนครศรีธรรมราชในช่วงระยะเวลาระหว่างเดือนสิงหาคมกับเดือน

กันยายน พ.ศ. ๒๑๗๒ แต่จะเป็นวันที่เท่าใดไม่มีหลักฐานแน่ชัด เมื่อออกญาเสนาภิมุขได้ไปถึงนครศรีธรรมราช ได้ประหารชีวิตบุคคลผู้เป็นหัวหน้าสำคัญในเมืองนครศรีธรรมราชหลายคน และจัดการเปลี่ยนที่ดินของหลวงให้ชาวญี่ปุ่นที่ติดตามไปตั้งบ้านเรือนทำนกออาศัย ส่วนเจ้าเมืองนครฯ คนเก่า ออกญาเสนาภิมุขยังคงขุบเลี้ยงไว้เป็นหัวหน้าที่ปรีการาชการบ้านเมืองต่อไป แล้วจึงมีใบบอกมายังกรุงศรีอยุธยาว่าได้ปราบศัตรูราบคาบแล้ว ออกญาเสนาภิมุขเพิ่งมาทราบตอนหลังว่า สมเด็จพระอาทิตย์วงศ์ถูกปลงพระชนม์ และออกญากลาโหมขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินแทน ออกญาเสนาภิมุขโกรธแค้นในการกระทำของออกญากลาโหมมาก แต่ไม่รู้จะทำอย่างไรดี นอกจากสร้างทำนบในพระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่เท่านั้น

ออกญาเสนาภิมุขปกครองนครศรีธรรมราชได้ไม่นาน เขาได้รับบาดเจ็บเป็นแผลหัวเข่าอันเป็นแผลมาจากการสู้รบในการทำสงครามปราบปรามปัตตานี ออกพระนครศรีอยุธยาที่ติดตามมาอยู่กับยามาคำเป็นผู้รักษาบาดแผลให้ มีคนญี่ปุ่นออกความเห็นต่อนั้นว่า น้องชายของเจ้าเมืองคนก่อนได้รับคำสั่งลับจากพระเจ้าปราสาททอง (ออกญากลาโหม) ให้หาทางกำจัดออกญาเสนาภิมุขให้จงได้ จึงได้คบคิดกับออกพระนครศรีให้ยาพิษแก่ออกญาเสนาภิมุข แทนที่จะรักษาให้หาย ออกญาเสนาภิมุขจึงถึงแก่อนิจกรรมด้วยเหตุนี้ ซึ่งตรงกับปลายเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๑๗๓ หรืออาจจะเป็นราวๆ ปลายเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๑๗๓

ออกญาเสนาภิมุขมีบุตรชายคนหนึ่ง ชื่อ ออกขุนเสนาภิมุข
 อายุได้ ๑๘ ปี ได้ตั้งตัวเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชแทนบิดา
 ได้จับเจ้าเมืองคนเก่าประหารชีวิตและรบพุ่งกับชาวนครศรีธรรมราช
พวกญีปุ่นได้ทำลายบ้านเมืองเสียหายยับเยิน ต่อมาพวกญีปุ่นรบกัน
เองและล้มตายเหลือน้อยลงทุกที ในที่สุดพวกญีปุ่นเห็นจะทนอยู่ที่
นครศรีธรรมราชไม่ไหว จึงอพยพไปอยู่กัมพูชา ต่อมาเหตุการณ์
ทางไทยสงบเรียบร้อยแล้ว พวกญีปุ่นก็อพยพจากกัมพูชากลับเข้ามา
ตั้งหลักแหล่งในไทยตามเดิม สมเด็จพระเจ้าปราสาททองก็ทรงอนุ
ญาตให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ในอยุธยาได้

พวกญีปุ่นไม่รู้สำนึกในกรุณาธิคุณของพระเจ้าแผ่นดิน กลับ
ดูหมิ่นพระเจ้าแผ่นดิน และคิดจะจับกุมพระองค์ด้วย ด้วยเหตุนี้
พระเจ้าปราสาททองจึงพิโรธมากและสั่งทหารเข้าโจมตีหมู่บ้านญีปุ่น
เมื่อวันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๑๗๓ ทหารไทยจุดไฟเผา และระดม
ยิงปืนใหญ่เข้าใส่หมู่บ้านชาวญีปุ่นจนพินาศ พวกญีปุ่นรอกตายลง
เรือสำเภานี้ไปกัมพูชาหรือไม่ก็ไปอยู่ประเทศอื่น

ต่อมาพระเจ้าปราสาททองเกรงกลัวว่า พวกญีปุ่นจะโกรธ
 แค้นในการกระทำของพระองค์ จึงทรงอนุญาตให้ชาวญีปุ่นหนีไป
 กัมพูชา กลับมาอยู่ในประเทศไทยได้อีกครั้งหนึ่ง ชาวญีปุ่นใน
 กัมพูชาจึงได้ทยอยอพยพจากกัมพูชากลับไปประเทศไทย ในราวปี
 พ.ศ. ๒๑๗๕ ชาวญีปุ่นก็ได้อยู่รวมกันเป็นหมู่บ้านซึ่งสร้างขึ้นใหม่
 ชาวญีปุ่นได้อพยพจากกัมพูชาไปยังประเทศไทยเรื่อย ๆ
 ต่อมาไม่นาน หมู่บ้านชาวญีปุ่นที่อยุธยาเกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ ทำให้

หนึ่งกวาง ๗๐๐๐ ขึ้น หนึ่งปลานลาม ๒๐๐๐ ขึ้น ซึ่งเป็นสินค้า
ที่ญี่ปุ่นจะส่งออกไปขายต่างประเทศถูกไฟเผาพินาศ พ่อค้าญี่ปุ่น
ต่างก็ล้มจมไปตาม ๆ กัน แต่พวกญี่ปุ่นก็ไม่ย่อท้อ ได้สร้างหมู่บ้าน
ของตนขึ้นใหม่ ระยะนี้มีชาวญี่ปุ่นอาศัยอยู่ในอยุธยาราว ๓๐๐ คน
เทียบกับตอนที่ญี่ปุ่นมีฐานะรุ่งเรืองในสมัยพระเจ้าทรงธรรม ซึ่งมี
ชาวญี่ปุ่นอยู่ถึง ๑๐๐๐-๑๕๐๐ ครอบครัว แสดงให้เห็นว่าชาว
ญี่ปุ่นได้ล้มหายตายไป หรือไม่ก็อพยพไปอยู่ที่อื่นเสียมากมาย

ในสมัยพระเจ้าปราสาททอง ไทยได้ส่งทูตไปญี่ปุ่น ๒ ครั้ง
แต่ญี่ปุ่นไม่ยอมต้อนรับทูตไทย เพราะโชกุนรังเกียจพระเจ้าปราสาท-
ทองซึ่งแย่งราชสมบัติ และตั้งตนเป็นพระเจ้าแผ่นดินไทย เป็นการ
ประพฤติดิตพระราชาประเพณี ญี่ปุ่นจึงสิ้นความเคารพนับถือไทย
จนถึงกับห้ามไม่ให้ไทยเข้าไปค้าขายในประเทศญี่ปุ่นอีก ทำให้ความ
สัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นหยุดชะงักลง ค่อยจะฟื้นขึ้นมาบ้างใน
สมัยสมเด็จพระนารายณ์ แต่ไม่ได้สนิทสนมเหมือนเมื่อครั้งก่อน

๘ บทที่ ๕

ความสัมพันธ์ระหว่างกรุงศรีอยุธยา กับอาณาจักรลานนา เชียงใหม่ •

หลังจากที่พระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว) ได้มี
ชัยชนะเหนือกษัตริย์กรุงสุโขทัย และลดอำนาจกรุงสุโขทัยเป็น
เมืองประเทศราชแล้ว แม้จะมีกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงสืบราชสม-
บัติต่อมาที่เมืองพิษณุโลกอีกหลายรัชกาลก็ดี แต่เมื่อสิ้นรัชกาล
พระมหาธรรมราชาที่ ๔ ณ เมืองพิษณุโลกแล้ว พระบรมราชา
ธิราชที่ ๒ “เจ้าสามพระยา” ได้ส่งราชโอรสไปเป็นอุปราชครอง
เมืองพิษณุโลก แทนพระมหาธรรมราชาที่ ๔ แห่งราชวงศ์พระร่วง
ราชโอรสองค์นั้นคือ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ในครั้งนั้นได้
เปลี่ยนแปลงการปกครองของกรุงสุโขทัย โดยหลักการสำคัญอย่าง
หนึ่ง คือ แบ่งแยกอำนาจหัวเมืองต่างๆ ออกเป็นเมืองๆ และให้
แต่ละเมืองขึ้นตรงต่อพระมหาอุปราชที่เมืองพิษณุโลกในทางปก-
ครอง แต่อำนาจส่วนใหญ่ทางการเมืองจะต้องขึ้นอยู่กับนโยบาย
ของกรุงศรีอยุธยา เมืองที่ถูกแบ่งแยกให้เป็นอิสระขึ้นกับเมืองหลวง
นั้น มีเมืองพิษณุโลก สุโขทัย กำแพงเพชร นครสวรรค์

เมื่อเมืองเหล่านี้มีอำนาจเสมอกัน จึงทำให้เอกภาพของกรุง
สุโขทัยแตกสลาย เพราะแต่ละเมืองต่างขึ้นกับราชธานีที่กรุงศรี-

อยุธยา เป็นการรวมอำนาจทางการเมืองให้อยู่ในราชธานี แต่ทาง
การปกครองจะต้องผ่านอุปราชที่เมืองพิษณุโลก แต่ขณะนั้นมหา
 อุปราช คือ สมเด็จพระรามศวร (บรมไตรโลกนาถ) ซึ่งขึ้นไป
 ครองพิษณุโลก เมื่อ พ.ศ. ๑๕๘๑ ยังทรงพระเยาว์อยู่ ที่ปรึกษา
 ราชการที่เป็นเชื้วงศ์พระร่วง มีแนวนโยบายต่างกับราชวงศ์ผู้
 ครองนครต่าง ๆ ของแคว้นสุโขทัย การปฏิบัติจึงอาจจะเลี่ยน
 สับสน

ในระยะเวลาเหล่านั้น เหตุการณ์ทางการเมืองเหนือร่นแรงขึ้น
ทุกขณะ ทางฝ่ายกรุงศรีอยุธยา (เจ้าสามพระยา) จึงเสด็จยกทัพไป
รบเชียงใหม่เข้าปล้นเมืองมิได้ ทรงพระประชวร ก็เสด็จกลับคืน
และทรงขึ้นไปตีเชียงใหม่อีกครั้งหนึ่ง แต่ไปประชวรสวรรคต
 กลางทาง

การปราบลันนาไม่สำเร็จ ทำให้หัวเมืองเหนือวุ่นวายมาก
 ขึ้น ต่อมาในปี พ.ศ. ๑๕๙๑ เมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
เสด็จขึ้นครองราชย์ เมื่อพระชนมายุเพียง ๑๗ พรรษา พอเสวย
 ราชย์ได้ ๓ ปี พระเจ้าติโลกราช กษัตริย์ลันนาไทย ได้ยกทัพมา
 ตีกำแพงเพชร และเคลื่อนมาตีกรุงสุโขทัย แต่ไม่สามารถตีสุโขทัย
 ได้ จึงเลิกทัพกลับไป ในระหว่างนี้ทางกรุงศรีอยุธยาเห็นว่า กำลัง
 ไพร่พลในหัวเมืองเหนือยังพอรักษาตัวได้จึงยังมีได้จัดการแต่ประ-
 การไค

ในปี พ.ศ. ๑๕๙๔ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้ทรง
ยกทัพไปรบลันนาอีก เพราะตลอดเวลาที่ผ่านมามีได้สงบลงแต่

ประการใด ทัพครั้งนี้ยกไปได้เพียงเมืองเถิน ก็ได้ปะทะกับทัพ
ลานนาที่ยกมาตั้งรับที่นั่น สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถต้องเสด็จ
 ยกทัพหลวงไปตั้งหนุนอยู่ที่ “ตำบลโค่น” ประมาณอำเภอพิชัย
 จังหวัดอุตรดิตถ์ปัจจุบัน การสงครามไม่ปรากฏว่าแพ้ชนะกัน ทั้ง
 สองฝ่ายเลิกกรากันไปเอง

ใน พ.ศ. ๒๐๐๓ พระยาสุรสีห์ พระยาพิชัย แห่งเมืองชะเลียงได้คิด
กบฏไปอ่อนน้อมกับเชียงใหม่ และยกทัพเป็นทัพหน้า นำพระเจ้า
ติโลกราชมาตีกรุงสุโขทัย แล้วยกไปตีเอาเมืองพิษณุโลกไม่ได้ ตี
เมืองกำแพงเพชรก็ไม่ได้ เมื่อพระเจ้าติโลกราชรู้ว่า มีศึกขอมาคิด
เมืองเชียงใหม่ก็เลิกทัพกลับไป

ใน พ.ศ. ๒๐๐๕ หัวเมืองเหนือใหญ่่น้อยต่าง ๆ ได้ถูก
พระยาสุรสีห์ พระยาพิชัย ชักจูงแนะนำให้เห็นอานุภาพของพระเจ้าติโลกราช
 กษัตริย์เมืองเชียงใหม่ว่า มีอยู่เหนือกรุงศรีอยุธยา ได้มีราชวงศ์
 เดิมของพระร่วงบางเมือง เห็นชอบพากันเอาใจออกห่างไปขึ้นด้วย
 ความยุ่งยากที่พระยาสุรสีห์ พระยาพิชัย ได้ก่อขึ้นนี้ ทำให้สมเด็จพระบรม
 ไตรโลกนาถทรงเปลี่ยนนโยบายการปกครองเสียใหม่ โดยยุบฐานะ
กรุงศรีอยุธยา ลงเป็นเมืองหลวง และยกฐานะเมืองพิษณุโลกขึ้น
เป็นเมืองหลวงของประเทศไทย เพื่อไทยเหนือกับไทยใต้จะรวม
กันได้มั่นคง (ซึ่งต้องอาศัยเวลานานถึงร้อยกว่าปีต่อมา ในรัชกาล
 สมเด็จพระนเรศวรมหาราช จึงทรงรวมไทยเหนือกับไทยใต้ให้เป็น
 อันหนึ่งอันเดียวกันได้)

ต่อมาในสมัยพระรามาธิบดีที่ ๒ ชาวลานนาเชียงใหม่ได้

ทำศึกกับกรุงศรีอยุธยาอีกหลายคราว โดยทัพเชียงใหม่มีนโยบาย
เจาะจงก่อวุ่นเฉพาะบ้านเมืองที่เป็นอาณาเขตของราชวงศ์สุโขทัย
 เท่านั้น เพราะมุ่งตรงมาทางสุโขทัย กำแพงเพชร และเมืองชะเลียง
 เป็นส่วนมาก

ในปี พ.ศ. ๒๐๕๘ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ เสด็จไป
ตีได้เมืองลัวะ และต่อจากนั้นพวกล้านนาเชียงใหม่ก็มีได้ลงมา
รุกรานอีก สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ได้ทรงยกเมืองพิษณุโลกขึ้น
เป็นเมืองอุปราช โดยให้พระอาทิตย์วงศ์ราชโอรสไปเป็นพระมหา
อุปราชครองเมืองพิษณุโลก เป็นการยกย่องให้เข้าสู่สถานะเดิม
 และเพื่อให้ราชวงศ์พระร่วงและประชาชนพลเมืองในเมืองเหนือได้
 ยำเกรงและมีโอกาสสร้างความเลื่อมใสศรัทธา ให้มีต่อราชวงศ์ใน
 กรุงศรีอยุธยาได้มั่นคง การเปลี่ยนแปลงนโยบายครั้งนี้ ทำให้เหตุ
การณ์ในหัวเมืองฝ่ายเหนือสงบลงได้โดยเด็ดขาด

ในสมัยสมเด็จพระชัยราชาธิราช ได้เกิดปัญหายุ่งยากทาง
 เชียงใหม่อีก กล่าวคือ พระเมืองแก้ว เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่
ทิวศก ไม่มีราชโอรส จึงเชิญพระอนชาเชื้อ พระเมืองเกษเกล้า
ขึ้นครองเมือง ระหว่างนั้น เชียงใหม่กับกรุงศรีอยุธยาเป็นไมตรี
 กัน พระเมืองเกษเกล้าครองเมืองเชียงใหม่อยู่ ๑๐ ปี เจ้าทรายคำ
ราชบุตรเป็นกบฏ จึงราชสมบัติได้ เนรเทศบิดาไปอยู่ห่างไกล
แต่เจ้าทรายคำประพฤติมิชอบ ข้าราชการจึงยกออกจากราชสมบัติ
แล้วไปเชิญพระเมืองเกษเกล้ามาครองกรุงอีก แต่ครั้งหลังนั้นพระ
 เมืองเกษเกล้าเองก็พินเพื่อน กล่าวกันว่าเสียพระสติ ขุนนางคน

หนึ่งชื่อแสนดาว กิตการใหญ่ ปลงพระชนม์พระเมืองเกษเกล้า
และไปเชิญเจ้าฟ้าเมืองเชียงตุงมาครอง แต่เจ้าฟ้าเชียงตุงไม่ยอมรับ
 จึงไปไ้เจ้าเมืองเมกุฏิ ชาวไทยใหญ่เมืองงายมาครองเมืองเชียงใหม่
เลยทำให้ข้าราชการแตกกันเป็น ๒ ฝ่าย ท้าวพระยาเมืองลำปาง
เชียงราย เชียงแสน และเชียงคาน ได้ไปประชุมร่วมกันที่เชียงแสน
มีมติให้ไปเชิญพระชัยเชษฐา โอรสพระเจ้าล้านช้าง มาครองเมือง
เชียงใหม่ เพราะว่าพระมารดาของพระชัยเชษฐา เป็นพระธิดา
ของพระเมืองเกษเกล้า ระหว่างที่เชียงใหม่ขาดผู้ครองเมืองอยู่
เจ้าเมืองแสนหัว ซึ่งเป็นญาติกับพระเมืองเกษเกล้า ก็ยกทัพมาตี
เมืองเชียงใหม่ และขอให้กองทัพสมเด็จพระชัยราชาธิราชทางกรุง
ศรีอยุธยา ยกขึ้นไปช่วยปราบปราม แต่ยังไม่ทันยกทัพไป พวก
เมืองเชียงแสนได้ยกทัพมาช่วย ทัพแสนหัวตีเชียงใหม่จับแสนดาว
ได้ แล้วยกพระมหาเทวีชื่อ จระประภา ขึ้นครองนครแทน

พระมหาเทวีจระประภา ครองเชียงใหม่อยู่ไม่เท่าใด กอง
 ทัพกรุงศรีอยุธยาก็กยกขึ้นไปถึง เมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๐๘๑ พระ
 มหาเทวีมิได้ต่อสู้อย่างใด ได้ออกมายอมอ่อนน้อม จึงยุประหนึ่ง
 ว่าชาวไทยได้แคว้นลานนาไทยมาไว้ในอำนาจ แต่ความจริงเห็น
 จะไม่เป็นเช่นนั้น เพราะไม่ปรากฏว่า ไทยได้มีเจ้าหน้าที่ไปควบคุม
 รักษาแต่อย่างใด ทางฝ่ายเชียงใหม่เองก็คงเข้าใจแต่เพียงว่า
 เป็นการสงบศึก มิได้ถือเป็นเมืองขึ้นเมืองออกต่อกรุงศรีอยุธยา
 ฉะนั้น ต่อมาไม่ช้าชาวเชียงใหม่จึงเข้าไปติดต่อกับกับเมืองตองอู
 ทำนองผูกกำลังให้เข้มแข็ง การกระทำเช่นนั้น ทำให้กรุงศรี-

อยุธยาอีกว่า ลานนาไทยแปรพักตร์ จึงได้ให้พระยาพิชัยโลกคุม
 ศาสตราวุธขึ้นไป ทำอุบายเป็นฉันทมิตร ทางฝ่ายเชียงใหม่มีความ
 เห็นแตกแยกออกเป็นสองฝ่าย คือ ฝ่ายหนึ่งเห็นควรเป็นมิตรกับ
 กรุงศรีอยุธยา อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าควรต่อสู้ แต่พระมหาเทวีเห็น
ชอบกับฝ่ายที่เห็นว่าควรเป็นมิตร จึงให้รับรองข้าราชการไทย
แต่ครั้นพระยาพิชัยโลกหรือสโขทัยยกไปถึงลำพูน ยังไม่ทันจะถึง
เชียงใหม่ ก็เลยเข้าปล้นเมืองลำพูนในเวลากลางคืน ทางเชียงใหม่
ก็เลยกลับใจไม่เป็นมิตรด้วย ส่วนพระชัยราชาธิราชยกทัพหลวง
 ตามขึ้นไปล้อมเชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๘๘ คราวหลังนี้ แม้
 จะพยายามเกลี้ยกล่อมให้มหาเทวีอ่อนน้อม แต่ก็ไม่เป็นผลทัพไทย
 ได้รับความพ่ายแพ้กับเมืองเชียงใหม่หลายครั้ง ก็ตีเมืองไม่สำเร็จ ต้องเลิก
 ทัพกลับ

ปัญหา ลานนาไทยยังคงอุปถัมภ์กันในสมัยสมเด็จพระนารายณ์
 และในตอนปลายกรุงศรีอยุธยา เชียงใหม่ถูกคุกคามจากพม่า และ
ถูกพม่ายึดครองเป็นที่ชุมพลทางทิศเหนือ เพื่อยกลงมาตีกรุงศรี-
อยุธยา จวบจนกระทั่งพระเจ้ากรุงธนบุรีก็อัสระภาพม่าได้จากพม่า

๘ บทที่ ๑๐

การสงครามระหว่างไทยกับพม่า ในสมัยกรุงศรีอยุธยา

การสงครามระหว่างไทยกับพม่าในสมัยกรุงศรีอยุธยา เมื่อ
ประมวลเข้าด้วยกันตั้งแต่ต้นจนถึงสมัยเสียกรุงศรีครั้งสุดท้ายแล้ว มี
อยู่ด้วยกันทั้งหมด (๒๕) ครั้งด้วยกัน คือ

๕๔ ๖ ๖ ๖ ๖ กาน
ครั้งที่ ๑ พม่าตีเมืองเชียงตุง (พ.ศ. ๒๐๘๑)

เมื่อ พระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ ได้ขึ้นครองราชสมบัติเป็นกษัตริย์
พม่า ณ เมืองตองอูนั้น ก็เป็นระยะใกล้เคียงกันกับกรุงหงสาวดีเกิด
ความระส่ำระสาย เพราะ กษัตริย์มอญ ทรงประพฤติเป็นพาลเกร
กชั้ข้าราชการ และอาณาประชาราษฎร์ให้เกิดเดือดร้อน พระเจ้า
ตะเบ็งชเวตี้แห่งตองอู ทรงมีอุปนิสัยกล้าหาญ ชอบทำสงคราม
ทรงเห็นว่าหัวเมืองมอญเกิดระส่ำระสาย ก็ยกกองทัพเมืองตองอูมา
ตีหงสาวดี ครั้นตีได้แล้วจึงย้ายราชธานีมาตั้งที่เมืองหงสาวดี แล้ว
ยกกองทัพมาตีเมืองเมะตะมะ อันเป็นเมืองอุปราชของหงสาวดี
เมื่อได้เมืองเมะตะมะแล้ว พระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ต้องการรวบรวม
หัวเมืองมอญในมณฑลนั้น จึงยกกองทัพมาตีเมืองเชียงตุง ซึ่ง
เป็นหัวเมืองชายแดนไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๐๘๑

เมืองเชียงตุงนั้นมอญเรียกว่า เมืองเค็งกรายน์ ทุกวันนี้
อังกฤษเรียกว่า เมืองอัครัน อยู่ต่อแดนไทยทางด่านพระเจดีย์สาม

องค์ แต่คงจะเป็นเมืองชั้นของไทยมาตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็น
ราชธานี พระเจ้าตะเบ็งชเวตคงจะคิดว่าเป็นเมืองมอญ จึงต้อง
การตีเอาไปเป็นอาณาเขตของพม่า

เมื่อพระเจ้าตะเบ็งชเวตมาตีได้เมืองเชียงตวาน สมเด็จพระ
ไชยราชาธิราชครองกรุงศรีอยุธยา จึงเสด็จยกกองทัพหลวงไป
รบพม่า สมเด็จพระไชยราชาธิราชได้เกณฑ์โปรตุเกสเข้ากองทัพ
ไปด้วย ๑๒๐ คน ได้รับพม่าที่เมืองเชียงตวานเป็นสามาร
ไทยตีกองทัพพม่าแตกพ่ายไป ได้เมืองเชียงตวานคืนมาเป็นของ
ไทยดังแต่ก่อน เมื่อสมเด็จพระไชยราชาธิราชเสด็จกลับมาถึงพระ
นคร ทรงยกย่องความชอบของโปรตุเกสที่ได้ช่วยรบพม่าคราวนั้น
จึงพระราชทานที่ให้ตั้งบ้านเรือน และพระราชทานอนุญาตให้พวก
โปรตุเกสสร้างวัดวาสนาศาสนากันตามความพอใจ จึงเป็นเหตุที่
จะได้มีวัดคริสตังและพวกบาทหลวงในเมืองไทยตั้งแต่นั้นมา

ครั้งที่ ๒ สมเด็จพระสุริโยทัยขาดคอช้าง (พ.ศ. ๒๐๕๑)

ใน พ.ศ. ๒๐๔๙ สมเด็จพระไชยราชาธิราชสวรรคต พระ
แก้วฟ้า (พระยอดฟ้า) ราชโอรสที่ได้รับราชสมบัติยังทรงพระเยาว์
พระชันษาเพียง ๑๑ ปี ท้าวศรีสุดาจันทร์ผู้เป็นพระราชมารดาว่า
ราชการแทน อยู่มาท้าวศรีสุดาจันทร์เป็นชู้กับพันบุตรศรีเทพ
พนักงานเผ้าหอพระ จนนางมีครรภ์ขึ้น เห็นว่าจะปิดความไม่มิด
จึงตั้งพันบุตรศรีเทพเป็นขุนรวงศาธิราชให้อำนาจว่าราชการ
แผ่นดิน แล้วขุนรวงศาธิราชปลงพระชนม์สมเด็จพระแก้วฟ้าเสีย
ชิงเอาราชสมบัติ ราชภิกษุขึ้นครองแผ่นดินได้ ๔๒ วัน พวก

ข้าราชการจึงช่วยกันจับตัวศรีสุตาจันทร์กับขุนวรวงศาธิราชประหารชีวิตเสีย แล้วเชิญพระเพ็ชรราชา ซึ่งเป็นราชอนุชาต่างพระชนนีกับสมเด็จพระไชยราชาธิราชขึ้นครองราชสมบัติ เมื่อ พ.ศ. ๒๐๕๑ ทรงพระนามว่า สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ .

ข่าวที่เกิดขึ้นใน กรุงศรีอยุธยา ทราบไปถึงพระเจ้าหงสาวดีตะเบ็งชเวตี้ ก็เห็นเป็นโอกาสที่จะแผ้วหาอาณาจักรต่อมาทางตะวันออก ด้วยมี富力มากกว่าไทยหลายเท่า และได้เมืองมอญอันติดต่อกับแดนไทยไว้เป็นที่มั่น จึงสั่งให้กะเกณฑ์กองทัพมาประชุมพลที่เมืองเมาะตะมะ แล้วพระเจ้าหงสาวดีก็เสด็จเป็นจอยทัพยกเข้ามาเมืองไทยหมายจะตีเอากรุงศรีอยุธยา

กองทัพของพม่ายกลงชายแดนเข้ามาสู่กรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระจักรพรรดิจึงแต่งกองทัพออกไปตั้งขัดตาทัพคอยต่อสู้ที่เมืองสุพรรณบุรี และให้เตรียมพระนครศรีอยุธยาเป็นที่ยมั่นสำหรับจะรับพุ่งขับเคี่ยวกับข้าศึกในที่สุด

การที่ไทยมุ่งเอาพระนครศรีอยุธยาเป็นที่ยมั่นตั้งต่อสู้ข้าศึก เพราะความได้เปรียบข้าศึกในทางยุทธศาสตร์หลายประการ คือ

๑. พระนครศรีอยุธยามีน้ำล้อมรอบ คือ แม่น้ำลพบุรีทางด้านเหนือ แม่น้ำเจ้าพระยาทางด้านตะวันตก และแม่น้ำสักทางด้านใต้ ข้าศึกจะยกเข้ามาถึงพระนครได้ยาก

๒. เมืองไทยมีเสบียงอาหารบริบูรณ์ รวบรวมผู้คนและเสบียงอาหารเข้าไว้ในพระนคร ถึงข้าศึกจะเข้ามาตั้งล้อมอยู่ภายนอก ทางช้างไ้พระนครเป็นลำแม่น้ำใหญ่ ไทยใช้เรือกำปั่น

ไปมาหาเครื่องศัตราวุธและเสบียงอาหารเพิ่มเติมได้ไม่อัตกต แต่
ฝ่ายข้าศึกจะหาเสบียงอาหารและอาวุธมาเพิ่มเติมยาก

๓. ทำเลท้องที่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามีฤดูน้ำท่วมทุกปี
กองทัพพม่ามีเวลาที่จะรบพุ่งตีกรุงศรีอยุธยาได้เพียง ๘ เดือน เพราะ
หลังจากนั้นน้ำจะท่วม กองทัพพม่าจะตั้งอยู่ไม่ได้ จะต้องเลิกทัพ
กลับไปเอง

เมื่อพระเจ้าตะเบ็งชเวตยอกกองทัพมาถึงเมืองกาญจนบุรี
ไม่มีผู้ใดต่อสู้ขัดขวาง ก็ยกเลยเข้าเขตเมืองสุพรรณบุรีทางปาก
แพรก บ้านทวน กะพังตรุ จระเข้สามพัน เมืองอู่ทอง บ้านโค่ง
คอนระฆัง หนองสาหร่าย แล้วเข้าตีเมืองสุพรรณบุรี กองทัพไทย
ทนกำลังไม่ได้ ก็ถอยหนีมากรุงศรีอยุธยา พม่าก็ยกตามเข้ามาทาง
ลำสามแก้ว ป่าโมก ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา เข้ามาซานพระนครทาง
ด้านเหนือ

สมเด็จพระจักรพรรดิ พร้อมกับ พระสุริโยทัย อัครมเหสี ซึ่ง
ปลอมพระองค์เป็นชายอย่างพระมหาอุปราช พระราเมศวร และ
พระมหินทรราช โอรสทั้ง ๒ พระองค์ ได้ยกทัพหลวงออกไปลอง
กำลังข้าศึก กองทัพของพระมหาจักรพรรดิได้ปะทะกับกองทัพของ
พระเจ้าแปรซึ่งเป็นทัพหน้าของพม่า เกิดรบพุ่งชนช้างกัน ช้าง
พระที่นั่งสมเด็จพระจักรพรรดิเสียที แล่นหนีช้างศึกของพระเจ้า
แปร สมเด็จพระสุริโยทัยจึงทรงขับช้างเข้าขวาง จึงถูกพระเจ้า
แปร พันด้วยพระแสงของ้าวสนพระชนม์ ชบลงกับคอช้าง พระ
ราเมศวรกับพระมหินทรทั้งสองพระองค์ขับช้างทรงเข้าต่อสู้ กันเอา
พระศพกลับเข้าพระนครไปได้

พระเจ้าหงสาวดีได้ตั้งทัพล้อมพระนครเอาไว้ ขณะเดียวกันพระมหาธรรมราชาบุตรเขยของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ซึ่งเป็นอุปราชครองเมืองพิษณุโลกได้ยกทัพจากหัวเมืองเหนือลงมาช่วยตีกระหนาบทัพพระเจ้าหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีทรงเห็นว่าเสบียงอาหารสำหรับกองทัพย่อยหรงลงทุกที และประกอบกับได้ทราบข่าวกองทัพไทยจากเมืองเหนือยกมาช่วย จึงยกทัพกลับขึ้นไปทางเหนือทางด่านแม่ละเมาแขวงเมืองตาก สมเด็จพระมหาจักรพรรดิก็ให้พระราเมศวรราชโอรสคุมกองทัพศรีอยุธยาติดตามขึ้นไปทางหนึ่ง พระมหาธรรมราชาคุมกองทัพหัวเมืองเหนือติดตามตีไปอีกทางหนึ่ง พระเจ้าหงสาวดีจึงทำกลอุบายให้กองทัพมาชุมนุมอยู่สองข้างทาง แล้วให้รบล่อไทยให้ไล่ถล่มเข้าไปในที่ล้อมพม่าจับได้ทั้งพระมหาธรรมราชาและพระราเมศวร สมเด็จพระมหาจักรพรรดิจึงต้องยอมหย่าทัพ เอาช้างพลายศรีมงคลและพลายมงคลทวีป ถวายตอบแทนพระเจ้าหงสาวดีแลกเอาพระมหาธรรมราชาและพระราเมศวรกลับคืนมา

เมื่อเสร็จศึกพม่าคราวนี้แล้ว สมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงจัดการป้องกันพระนครอย่างแข็งขันดังนี้ คือ

๑. สร้างกำแพงเมืองของกรุงศรีอยุธยาเสียใหม่ เป็นแบบก่ออิฐถือปูน สร้างบ้อมเชิงเทินกันทางปืนตามแบบฝรั่ง เพราะในสมัยนั้นโปรตุเกสที่ชำนาญการปืนไฟก็มีเข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยาแล้ว

๒. ขุดคูเมืองรอบนอกอีกชั้นหนึ่ง นอกจากที่มีอยู่เดิมแล้ว เพื่อให้แนวคูเมืองที่สำหรับต่อสู้ข้าศึกทางพระราชวังออกไป

๓. โปรดให้รื้อกำแพงเมืองสพรรณบุรี เมืองลพบุรี เมืองนครนายก เสียทั้ง ๓ เมือง เพื่อป้องกันพม่ายึดเอาเป็นที่ตั้งมั่นรับพุงตีพระนครเป็นการแรมปี

๔. โปรดให้สำรวจราษฎร ทำบัญชีสำมะโนครัวใหม่ เพื่อให้ทราบว่ามีชายฉกรรจ์สำหรับจะรบพุงข้าศึกได้สักเท่าใด

๕. เพื่อให้สะดวกแก่การเรียกหาผู้คนเวลาเกิดศึกสงคราม จึงโปรดให้ตั้งเมืองขึ้นใหม่อีก ๓ เมือง คือ ยกบ้านตลาดขวัญขึ้นเป็นเมืองนนทบุรี ยกบ้านท่าจีนขึ้นเป็นเมืองสาครบุรี แบ่งเอาเขตเมืองราชบุรีและเมืองสพรรณบุรีมารวมตั้งเป็นเมืองนครชัยศรี ทั้งนี้เพื่ออุปการะสงครามจะให้มีหัวเมืองเป็นที่รวมพลอยู่รอบพระนคร ห่างกันพอระยะทางไปมาถึงกันได้ ใน ๑ วันทุกระยะ

๖. มีการสร้างเรือรบให้สมบูรณ์ เช่น แก้วเรือแซซึ่งเป็นเรือยาวตีกรรเชียง บรรทุกของกับคนไปด้วยกันย้อมเดินเข้าให้เป็นเรือไชย สำหรับบรรทุกทหารปืนเล็กเป็นพลพาย สามารถไปรบพุงได้รวดเร็ว เป็นต้น

๗. ทรงกระทำกรซักซ้อมกระบวนพยุหยาตราตามหัวเมืองต่าง ๆ เพื่อเวลาเสด็จยกพลไปจับช้าง

๘. ทรงเสด็จไปจับช้างเพื่อหาพาหนะเพิ่มเติมมาไว้ใช้ในการศึกสงคราม ทำให้ได้ช้างเผือกถึง ๖ เชือก

๕๔
ครั้งที่ ๓ สงครามช้างเผือก (พ.ศ. ๒๑๐๖)

เมื่อพระเจ้าตะเบ็งชเวตตี้กรุงศรีอยุธยาไม่สำเร็จเมื่อ พ.ศ.
๒๐๙๑ แล้ว ก็ชอบเสวยสุราเป็นประจำ ไม่สามารถว่าราชการ
บ้านเมืองได้ บุเรงนองผู้เป็นมหาอุปราช ซึ่งเป็นพี่พระมเหสีต้อง
ว่าราชการแทน พวกหัวเมืองมอญได้พากันกระต้างกระต่องขึ้น
ตามหัวเมือง บุเรงนองต้องยกกองทัพไปปราบปรามถึงเมืองเมาะ-
ตะมะ ทางหงสาวดีพระเจ้าตะเบ็งชเวตตี้ได้ถูกขุนนางมอญชื่อ สมิง
สอควต ทุลลวงให้ไปจับช้างเผือกในป่าใกล้พระนคร และจับพระ
เจ้าตะเบ็งชเวตตี้ปลงพระชนม์เสีย แล้วพวกมอญก็พากันตั้งตัวเป็น
อิสระ

บุเรงนองต้องเสียเวลาปราบปรามหัวเมืองต่างๆ ที่ตั้งตัวเป็น
อิสระ ได้เมืองตองอู เมืองแปร แล้วก็ได้เมืองหงสาวดี เมือง
เมาะตะมะเป็นลำดับ และได้อาณาเขตเมืองมอญไว้ในอำนาจทั้ง
หมด บุเรงนองทำพิธีราชาภิเศกเป็นพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อ พ.ศ.
๒๐๙๖ ตั้งมังไชยสิงห์โอรสองค์ใหญ่เป็นมหาอุปราช และตั้ง
ราชอนุชาเป็นเจ้าประเทศราชครองเมืองตองอูองค์หนึ่ง เมืองแปร
องค์หนึ่ง เมืองเมาะตะมะองค์หนึ่ง

พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองเที่ยวทำสงครามในระยะดังกล่าวนี้
กว่า ๑๐ ปี ได้อาณาจักรกว้างขวางตั้งแต่เมืองเชียงใหม่ เมือง
ไทยใหญ่ตลอดทั้งหัวเมืองมอญทั้งหมด หลังจากนั้นพระเจ้าบุเรง-
นองได้ให้ราชทูตเจริญพระราชสาส์นกับเครื่องราชบรรณาการเข้า
มาถวาย สมเด็จพระมหาจักรพรรดิเป็น ทานองเจริญพระราชไมตรี
และขอพระราชทานช้างเผือก ๒ เชือก

ในที่ประชุมเสนาบดีของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ มีความเห็นแตกแยกกันเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าไม่ควรประทาน อีกฝ่ายหนึ่งเห็นควรจะประทาน (๑) พวกที่เห็นควรประทาน อ้างว่าพระเจ้าบุเรงนองมีอำนาจมาก และเข้าไต่เมืองเชียงใหม่ไว้เป็นกำลังด้วย การจะต่อส่วยชัยชนะเห็นจะเหลือกำลัง ถ้าไม่ยอมให้ช้าง พม่าคงยกทัพมารุกรานแน่นอน เพราะฉะนั้นเสียช้างเผือก ๒ เชือกเสียดีกว่า

(๒) พวกที่ไม่เห็นควรประทาน มีพระเจ้าลูกยาเธอ พระราเมศวร พระยาจักรี และพระสนทรวงกรม ผู้ว่าราชการเมืองสุพรรณบุรี เป็นหัวหน้า พวกนี้ให้เหตุผลว่า ถ้าให้ช้างเผือกไปจะเป็นเหตุให้พระเจ้าหงสาวดีเห็นว่ากลัวอำนาจ และจะต้องหาเหตุอื่นมาตีกรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองขึ้นจนได้ จึงควรเตรียมสั่งสงครามดีกว่า พระมหาจักรพรรดิทรงเห็นชอบด้วย จึงมีพระราชสาส์นตอบปฏิเสธพระเจ้าบุเรงนอง ทางฝ่ายบุเรงนองก็เลยทรงประกาศว่าพระมหาจักรพรรดิขัดทางไมตรี จึงเตรียมกองทัพมาตีเมืองไทย

การยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาของบุเรงนองในครั้งนั้น พม่าได้เปรียบไทยอยู่หลายประการ คือ

๑. กำลังของพระเจ้าบุเรงนองมีกำลังรพลมาก และไต่เมืองเชียงใหม่ไว้ในอำนาจ อาจจะอาศัยเรือแพพาหนะเสบียงอาหารทางเมืองเชียงใหม่ ไม่ต้องขนเสบียงข้ามภูเขาเหมือนแต่ก่อน

๒. พระเจ้าหงสาวดีชำนาญการทำสงคราม ทำศึกชนะมารอบอาณาจักร รพลกำลังร่าเริงและมั่นใจในอำนาจของพระ-

เจ้าหญิงสาวดี พระเจ้าหญิงสาวดีเองเคยเป็นแม่ทัพของพระเจ้าตะเบ็ง
ชเวตี้ เข้ามาตีเมืองไทยครั้งก่อน รัฐบาลลาว นำกำลังทัพ และ
ยุทธวิธีของไทยเป็นอย่างดี

๓. ครั้งก่อนพม่าเข้ามาตั้งล้อมกรุงฯ ไม่สามารถจะตั้ง
ประชิดได้ ด้วยกำลังปืนใหญ่ไม่ถึงกำลังปืนใหญ่ของไทย ครั้น
พระเจ้าหญิงสาวดีให้เตรียมปืนใหญ่ที่มีกำลังมากเอาไว้ด้วย แล้วจ้าง
พวกโปรตุเกส ซึ่งเป็นพวกชำนาญการปืนใหญ่เข้ามาช่วยกว่า ๔๐๐
คน ให้พอต่อสู้กองทัพเรือของไทยที่รักษาพระนคร

๔. เสบียงอาหารสำหรับกองทัพที่เคยอดคัดคราวก่อน
คราวนี้ได้เมืองเชียงใหม่ไว้ในอำนาจ ก็ให้เมืองเชียงใหม่ส่งเสบียง
อาหารลงมาทางแม่น้ำให้พอใช้ในกองทัพ

กองทัพของพระเจ้าหญิงสาวดี ยกออกจากพระนครในปี พ.ศ.
๒๑๐๖ ลงมาประชุมพลที่เมืองเมะตะมะ จัดเป็นกระบวนทัพ
๕ ทัพ คือ ทัพพระมหากษัตริย์ ๑ ทัพพระเจ้าอริยวง
ราชบุตรเขยทัพ ๑ ทัพหลวงพระเจ้าหญิงสาวดีทัพ ๑ ทัพพระเจ้า
แปรราชอนุชาทัพ ๑ ทัพพระเจ้าต้องอรราชอนุชาทัพ ๑ กองทัพ
พระยาพะสิมน้องยาเธออีกทัพ ๑ และได้เกณฑ์พวกเจ้าฟ้าไทยใหญ่
ให้เป็นกองพาหนะสมทบทุกทัพ ให้พระเจ้าเชียงใหม่คุมกองเรือ
ลำเลียงเสบียงอาหาร ลงมาบรรจบทัพหลวงที่เมืองตาก

ทางฝ่ายกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่ตอบพระราชสาส์นไปแล้ว ก็
เตรียมรวบรวมผู้คนและสะสมเสบียงเข้าไว้ในพระนคร จัดเตรียม
บิณฑบาตให้มั่นคง แล้วให้พระยาจักรีคุมพล ๑๕,๐๐๐ ไปตั้ง
ที่บิณฑบาตพลรักษาพระนครด้านเหนือแห่งหนึ่ง ให้พระยามหา-

เสนาคุมพล ๑๐,๐๐๐ ไปตั้งที่บ้อมบ้านคอกไม้หันตรารักษาทาง
 ด้านตะวันออก พระยาคลังคุมพล ๑๐,๐๐๐ ไปตั้งที่บ้อมท้ายคูรักษา
 ด้านข้างใต้ ให้พระสุนทรสงครามคุมพล ๑๐,๐๐๐ ไปตั้งที่บ้อม
 จำปา รักษาด้านตะวันตก

พระเจ้าหงสาวดียกทัพเข้ามาทางด่านแม่ละเมา ที่หัวเมือง
 เหนือไว้ในอำนาจ และเข้าล้อมเมืองพิษณุโลกจนพระมหาธรรม
 ราชต้องยอมอ่อนน้อมเมื่อ พ.ศ. ๒๑๐๖ พระมหาจักรพรรดิได้ส่ง
พระรามศวรคุมทัพไปช่วยพระมหาธรรมราชา แต่ก็ถูกตีแตกพ่าย
 กลับลงมา กองทัพพระเจ้าหงสาวดีได้ยกล้อมกรุงศรีอยุธยาไว้ทุก
 ด้าน แล้วยิงปืนใหญ่เข้ามาในพระนครทุกวัน ชาวพระนครศรี
อยุธยาทนปืนใหญ่ของพม่าไม่ได้ พวกกันกราบหลอร้องทุกข์ สมเด็จพระ
 มหาจักรพรรดิจึงยอมเป็นไมตรีกับพระเจ้าหงสาวดี

เมื่อพิจารณาสาเหตุที่ทำให้สมเด็จพระมหาจักรพรรดิยอม
 จำนนต่อพม่าในคราวนี้ ก็มีอยู่ ๒ ประการ คือ

๑. ฝ่ายไทยที่รักษาพระนครไม่เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ด้วย
 การสงครามครั้งนั้นปรากฏมาแต่แรกว่ามีข้าราชการเห็นไม่ควรจะรบ
 มากด้วยกัน ครั้นเกิดศึกจนเสียเมืองเหนือ และกองทัพกรุงฯ ไป
 แตกพ่ายถอยกลับมา ข้าศึกเข้ามาล้อมถึงพระนคร พวกที่เห็นไม่
 ควรรบคงพากันโทษพระรามศวร พระยาจักรี พระสุนทรสงคราม
 ทำให้ขาดความร่วมมือกันเท่าที่ควร

๒. พระเจ้าหงสาวดีได้มีพระราชสาส์นถึงสมเด็จพระมหา
จักรพรรดิ ให้กรุงศรีอยุธยายอมเป็นไมตรี ซึ่งถูกต้องกับความ

ประสงค์ของพวกที่ไม่เต็มใจจะรบอยู่แล้ว และเสียงจะต้องมากพอสมควร

เมื่อสมเด็จพระมหาจักรพรรดิยอมเป็นไมตรีกับ พม่าแล้ว พระเจ้าหงสาวดีได้ทรงขอช้างเผือก ๔ เชือก ขอพระรามเอศวร พระยาจักรีและพระสุนทรสงคราม ซึ่งเป็นหัวหน้าผู้คิดให้ต่อสู้พม่ากลับไปพม่าด้วย ไทยต้องรับส่งส่วยช้างปีละ ๓๐ เชือก เงินปีละ ๓๐๐ ชั่ง กับทั้งยอมให้ผลประโยชน์ภาษีอากรที่เก็บได้ในเมืองมะริด เป็นของพม่าด้วย เมื่อสมเด็จพระมหาจักรพรรดิยอมตามประสงค์แล้ว พระเจ้าหงสาวดีก็เลิกทัพกลับไป

ในพงศาวดารพม่ากล่าวว่า ครั้นนั้นพระเจ้าหงสาวดีเอาสมเด็จพระมหาจักรพรรดิไปเมืองหงสาวดีด้วย ส่วนกรุงศรีอยุธยาให้สมเด็จพระมหินทราธิราชครองเป็นประเทศราชขึ้นต่อเมืองหงสาวดี ต่อมาเมื่อสมเด็จพระมหาจักรพรรดิไปอยู่เมืองหงสาวดีนั้น ไปทรงผนวชเป็นพระภิกษุจึงพ้นจากการควบคุมเลยหลบหนีกลับมาเมืองไทย

สงครามครั้งที่ ๔ ^{๒๔} เลิกกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๑ ^{๒๔ 1} (พ.ศ. ๒๑๑๒)

พระเจ้าหงสาวดียังไม่ได้เมืองไทยเป็นเมืองขึ้นสมคิด จึงพยายามให้ไทยแตกออกเป็น ๒ พวก ให้ยอมอยู่ใต้อำนาจของหงสาวดีด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย โดยใช้อุบายยกย่องพระมหาธรรมราชาให้มีอำนาจทางหัวเมืองเหนือ กรุงศรีอยุธยาจะบังคับบัญชาอย่างแต่ก่อนพระเจ้าหงสาวดีก็เข้าก็ตกกันและสนับสนุนพระมหาธรรมราชา พระมหาธรรมราชาจึงสนิทชิดชอบกับพระเจ้าหงสาวดียิ่งขึ้น และเห็นห่างจากกรุงศรีอยุธยาออกไป

พระมหากษัตริย์และสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (ตกแยก)
กันยิ่งขึ้น เมื่อพระเจ้าไชยเชษฐาแห่งกรุงศรีสัตนาคนหุตให้ราชทูต
เชิญพระราชนัดสกับเครื่องราชบรรณาการมาถวายสมเด็จพระมหา
จักรพรรดิขอพระเทพกษัตริ์ไปเป็นพระมเหสี สมเด็จพระมหาจักร
พรรดิกับพระมหินทรกำลังแค้นพระเจ้าหงสาวดี ก็ยินดีจะเป็นสัม
พันธมิตรกับพระเจ้าไชยเชษฐา แต่เมื่อเวลานั้นพระเทพกษัตริ์
ราชธิดาประสูติอยู่จึงพระราชทานพระแก้วฟ้าอันเป็นราชธิดาเกิด
ด้วยพระสนมไปแทนครั้นพระเจ้าไชยเชษฐาทราบว่ามีไชยราชธิดา
ของสมเด็จพระสุริโยทัยก็ไม่พอพระทัย ให้พาพระแก้วฟ้ากลับมาส่ง
สมเด็จพระมหาจักรพรรดิก็โปรดบัญชาให้ส่งพระเทพกษัตริ์ไปยัง
กรุงศรีสัตนาคนหุต -

ความทราบถึงพระมหากษัตริย์ที่ครองอยู่พิษณุโลก จึง
ให้คนไปทูลความแก่พระเจ้าหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีก็ให้
กองทัพมาซุ่มสกัดทางอยู่ พอข้าหลวงกรุงศรีอยุธยาเชิญพระเทพ
กษัตริ์ไป กองทัพพม่าก็เข้าชิงนางพาไปยังเมืองหงสาวดี พระมหา
จักรพรรดิทรงรู้สึกอภัยสมมาก จึงมอบราชการบ้านเมืองให้แก่พระ
มหินทร แล้วเสด็จออกผนวชซึ่งปรากฏว่ามีข้าราชการออกบวชตาม
เสด็จด้วยเป็นอันมาก

การที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิเสด็จออกทรงผนวชครั้งนั้น
เป็นเหตุให้พระมหากษัตริย์สันความยำเกรงกรุงศรีอยุธยา เพราะ
พระมหินทรเป็นแต่หน้าของพระมเหสีมิใช่เป็นพระราชบิดาเหมือน
พระมหาจักรพรรดิ พระมหินทรขึ้นว่าราชการ พระมหากษัตริย์
ราชาก็อ้างพระเจ้าหงสาวดีบังคับบัญชาลงมายังกรุงศรีอยุธยา พระ

มหินทรก็จำต้องผ่อนผัน ทำตาม ด้วยเกรงอำนาจพระเจ้าหงสาวดี พระมหินทรจึงคิดจะกำจัดพระมหาธรรมราชาเสีย จึงออกอุบาย บอกความลับไปยังพระเจ้าไชยเชษฐา ให้ยกกองทัพกรุงศรีสัตนาคนหุตลงมาตีเมืองพิษณุโลก พระมหินทรจะยกกองทัพกรุงฯขึ้นไป ประหนึ่งว่าจะไปช่วยเมืองพิษณุโลก เมื่อได้ทีแล้วให้ช่วยกันจับ พระมหาธรรมราชาให้ได้

เมื่อพระมหาธรรมราชาได้ข่าวว่ากองทัพกรุงศรีสัตนาคนหุตยกมา จึงบอกข่าวศึกลงมายังกรุงศรีอยุธยาขอกองทัพไปช่วย รวมทั้งบอกไปขอกองทัพพระเจ้าหงสาวดีมาช่วยอีกทางหนึ่ง พระมหินทรเมื่อได้รับใบบอกให้ขึ้นไปช่วย จึงรับสั่งให้พระยาสีหราชเดโชชัยกับพระท้าวหน้ารับคุมกำลังขึ้นไปก่อนกองหนึ่ง คำรับสั่งเป็นความลับแก่พระยาสีหราชเดโชชัยว่า ถ้ากองทัพกรุงศรีสัตนาคนหุตกับกองทัพกรุงศรีอยุธยาขึ้นไปถึงพร้อมกันเมื่อใด ให้พระยาสีหราชเดโชชัยเป็นไส้ศึกในเมือง ส่วนพระมหินทรจะยกกองทัพเรือตามไปที่หลัง

พระยาสีหราชเดโชชัยขึ้นไปถึงเมืองพิษณุโลก กลับไปเข้าเป็นพวกพระมหาธรรมราชา ทูลความลับทั้งปวงให้ทราบ พระมหาธรรมราชาจึงให้ห้ามกองทัพกรุงฯ มิให้เข้าไปในเมือง แล้วให้ทำแพไฟขึ้นเป็นอันมาก จุดไฟปล่อยแพให้ลอยลงมาไหม้กองทัพเรือกรุงศรีอยุธยาแตกร่นลงมาถึงทัพหลวง ในที่สุดกองทัพกรุงศรีอยุธยาและกองทัพศรีสัตนาคนหุตก็เลิกทัพกลับ

พอเสร็จศึก พระมหาธรรมราชาก็เสด็จไปเมืองหงสาวดี

ไปร้องทุกข์ต่อพระเจ้าหงสาวดี ในเรื่องที่พระมหินทรคบคิดกับพระเจ้าไชยเชษฐาทำร้าย พระเจ้าหงสาวดีก็สมคะเน จึงอภิเษกพระมหาธรรมราชาให้เป็นพระศรีสรรเพชญ์ เจ้าฟ้าพิษณุโลก (พม่าเรียกว่า “เจ้าฟ้าสองแคว”) เป็นประเทศราชขึ้นต่อเมืองหงสาวดีมิให้ขึ้นกรุงศรีอยุธยาอีกต่อไป

เมื่อพระมหินทรถอยทัพกลับลงมาถึงกรุงศรีอยุธยาแล้ว ได้กราบทูลวิงวอนสมเด็จพระมหาจักรพรรดิให้ลาผนวช เสด็จขึ้นครองราชสมบัติว่าราชการบ้านเมืองดังแต่ก่อน

สมเด็จพระมหาจักรพรรดิโปรดให้เตรียมพระนครป้องกันพม่าข้าศึกเสียใหม่ กล่าวคือ

๑. ก่อกำแพงคกแต่งให้แข็งแรง สร้างหอรบเพิ่มเติมรอบพระนครทั้งกัน ๑ เส้น

๒. บนบ้อมปราการให้เอาปืนขนาดเขื่องตั้งระยะ ๑๐ วา
ต่อกระบอกหนึ่ง ปืนขนาดย่อมระยะ ๔ วาต่อหนึ่งกระบอก

๓. ทางด่านตะวันออกโปรดให้ตั้งค่ายรายข้างนอกกำแพง
รักษาเมืองอีกชั้นหนึ่ง

๔. ปลูกหอรบลงไปในลำแม่น้ำ รายเป็นระยะไปทั้ง ๓
ด้าน

ก่อนหน้าที่จะเตรียมป้องกันพระนครนี้ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิและพระมหินทรได้เสด็จขึ้นไปยังเมืองพิษณุโลก ถีโอกาสที่พระมหาธรรมราชาไปเฝ้าพระเจ้าหงสาวดีอยู่นั้น รับพระวิสุทธิกษัตริราชธิดา ซึ่งเป็นอัครชายาของพระมหาธรรมราชากับ

พระโอรสและพระธิดามาจากเมืองพิษณุโลก หวังจะให้พระมหา-
 ธรรมราชาเป็นห่วง ไม่กล้าขอกองทัพหงสาวดีมาตีกรุงศรีอยุธยา
 ดังนั้นเมื่อพระมหาธรรมราชาทรงทราบข่าวจึงรีบนำความไปทูลแก่
 พระเจ้าหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีจึงสั่งให้เตรียมกองทัพมาตีกรุงศรี-
 อยุธยา โดยจัดทัพออกเป็น ๗ ทัพ คือ พระมหาอุปราชทัพหนึ่ง
 พระเจ้าแปรทัพหนึ่ง พระเจ้าตองอูทัพหนึ่ง พระเจ้าอังวะทัพหนึ่ง
 กองทัพเหล่านี้มีกองทัพไทยใหญ่สมทบทุกทัพ ทัพเมืองเชียงใหม่
 เชียงตุงอีกทัพหนึ่ง ทัพหลวงของพระเจ้าหงสาวดีทัพหนึ่ง กองทัพ
 ไทยของพระมหาธรรมราชาอีกทัพหนึ่ง รวมเป็น ๗ ทัพด้วยกัน
 มีพลประมาณ ๕๐๐,๐๐๐ คน ยกเข้ามาทางด่านแม่ละเมา และ
 มาตั้งล้อมพระนครเอาไว้ทุกด้าน ยิ่งปืนใหญ่ต่อสู้กับกองทัพกรุง-
 ศรีอยุธยาที่ตีมั่นอยู่ภายในกำแพงวัง

พระเจ้าหงสาวดีตั้งล้อมอยู่ ๕ เดือนก็ยังตีหักเอาเมืองไม่ได้
 จึงออกอุบายให้ทางฝ่ายกรุงศรีอยุธยาส่งตัวพระยาราม แม่ทัพผู้
 บัญชาการรบป้องกันเมืองออกไปให้พระเจ้าหงสาวดี แล้วทางพม่า
 จะเลิกทัพกลับไป แต่เมื่อส่งตัวพระยารามไปให้แล้ว พระเจ้า
 หงสาวดีกลับจะให้ฝ่ายไทยยอมอ่อนน้อมเป็นเชลย ขณะเดียวกัน
 พระมหาธรรมราชาก็กว้างอุบายให้พระยาจักรีซึ่งถูกพม่ายึดเอาตัวไป
 เป็นประกันเมื่อสงครามคราวก่อน เข้ามาเป็นไส้ศึกอยู่ในกรุงศรี-
 อยุธยา ในที่สุดการรักษารบป้องกันพระนครก็อ่อนแอ กองทัพพระ
 เจ้าหงสาวดีก็ตีกรุงศรีอยุธยาได้

พระเจ้ากรุงหงสาวดีสั่งให้กวาดต้อนผู้คนไปเป็นเชลย และ

บริบทพิธีสมมติทั้งปวงบรรดาที่ต้องการ และให้เหลือไว้ประจำเมืองเพียง ๑,๐๐๐ คน ส่วนสมเด็จพระมหินทราธิราชกับทั้งพระญาติวงศ์และข้าราชการโดยมากก็ให้คุมเอาไปเมืองหงสาวดีด้วย แต่สมเด็จพระมหินทรไปประจวบสวรรคตเสียกลางทาง ส่วนพระมหาธรรมราชาพระเจ้าหงสาวดีอภิเษกขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินครองกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. ๒๑๑๒ แล้วให้กองทัพมาอยู่ช่วยรักษากรุงฯ ๓,๐๐๐ คน พระเจ้าหงสาวดีได้นำพระยาจักรีไปขบเลี้ยงไว้ไม่นานก็เอาผิดให้ประหารชีวิตเสีย ด้วยเกลียดชังว่าเป็นคนทรยศต่อบ้านเมืองของตนเอง

สงครามครั้งที่ ๕ พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ (พ.ศ. ๒๑๒๗)

เมื่อสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชได้เป็นใหญ่ กรุงศรีอยุธยากำลังยับเยิน ด้วยถูกพระเจ้าหงสาวดีเก็บบริบทพิธีและกวาดผู้คนพลเมืองไปเสียแทบจะสิ้นทั้งพระนคร เขมรจึงถือโอกาสยกกองทัพเข้ามาบุกรุกจนถึงชานพระนคร ทำให้เป็นโอกาสในการที่พระมหาธรรมราชาจะได้คิดอ่านป้องกันพระนครให้แข็งแรงโดยพระเจ้าหงสาวดีไม่ระแวงสงสัย

สมเด็จพระมหาธรรมราชา มีพระราชโอรสติดากับพระวิสุทธิกษัตริราชธิดาสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ๓ พระองค์ องค์ที่ ๑ เป็นราชธิดา ทรงพระนามว่า พระสุพรรณเทวี สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชถวายพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองไปเป็น พระมเหสี เมื่อได้ครองกรุงศรีอยุธยา องค์กลางเป็นพระราชโอรส คือพระ

นเรศวร (พระองค์คำ) พระเจ้าหงสาวดีได้ขอไปเลี้ยงเป็นพระราชนุตรบุญธรรม (ความจริงเอาไปเป็นตัวประกันมากกว่า) จึงต้องถวายไปเมื่อพระองค์มีชันษาได้ ๔ ขวบ ได้ไปอยู่เมืองหงสาวดี ๘ ปี ต่อมาเมื่อพระมหาธรรมราชาได้เป็นกษัตริย์ครองกรุงศรีอยุธยาแล้ว ได้ถวายพระสุพรรณเทวีราชธิดาไปแทน และขอพระนเรศวรกลับมาช่วยราชการบ้านเมือง พระมหาธรรมราชาทรงสถาปนาให้เป็นพระมหาอุปราชแล้วให้เสด็จขึ้นไปครองพิษณุโลก สำเร็จราชการหัวเมืองฝ่ายเหนือ ส่วนพระโอรสองค์น้อย คือ พระเอกาทศรถ (พระองค์ขาว)

สมเด็จพระนเรศวรขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลกได้ไม่ช้า พระเจ้าหงสาวดีก็เกณฑ์กองทัพไทยไปช่วยตีกรุงศรีสัตนาคนหุต สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชกับสมเด็จพระนเรศวรเสด็จขึ้นไปในกองทัพด้วยกัน แต่เมื่อยกไปถึงหนองบัวลำภู สมเด็จพระนเรศวรประชวรไข้ทรพิษ พระเจ้าหงสาวดีทราบพอประจวบเวลาจนจะเสร็จการสงครามจึงให้กองทัพไทยเลิกลับลงมา

ใน พ.ศ. ๒๑๒๔ พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองประชวรเป็นปัจจุบันสิ้นพระชนม์ มังไชยสิงห์ราชโอรสเป็นมหาอุปราชได้ครองราชสมบัติเป็นพระเจ้าหงสาวดี ทรงพระนามว่า นันทบุเรง ทรงตั้งมังคละ (มังสามเกลียด) ราชโอรสองค์ใหญ่เป็นพระมหาอุปราช พระนเรศวรขณะนั้นมีพระชันษาได้ ๒๖ ปี ได้ทรงอาสาพระราชบิดาไปเฝ้าพระเจ้าหงสาวดีองค์ใหม่ตามประเพณีที่เป็นเมือง
ขึ้น

ขณะที่เจ้านายหัวเมืองประเทศราชไปประชุมกันอยู่ที่เมือง
หงสาวดี ปรากฏว่าเจ้าฟ้าไทยใหญ่เมืองคังไม่ยอมมาเฝ้าพระเจ้า
หงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีจึงให้เกณฑ์กองทัพ ๓ ทပ်ไปปราบ ทပ်
ทั้งสามคือ พระมหาอุปราชาคุมกองทัพเมืองหงสาวดี พระสังกทัต
คุมทัพหนึ่ง สมเด็จพระนเรศวรคุมกองทัพไทยทัพหนึ่ง ยกไปตี
เมืองคัง ปรากฏว่าพระมหาอุปราชและพระสังกทัตตีไม่ได้ แต่
สมเด็จพระนเรศวรกลับตีเมืองคังจับเจ้าฟ้าเมืองคังได้

ต่อมาไม่ช้าเมืองอังวะแข็งเมืองต่อพระเจ้านันทบุเรง จึง
ให้เตรียมทัพหลวงไปปราบเมืองอังวะ โดยสั่งให้พระเจ้าแปร พระ
เจ้าตองอู พระเจ้าเชียงใหม่ พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต และพระ
เจ้ากรุงศรีอยุธยา ยกกองทัพไปช่วยตีเมืองอังวะด้วยทั้ง ๕ องค์
ทางฝ่ายกรุงศรีอยุธยาส่งพระนเรศวรคุมกองทัพไปช่วย แต่ทรงยก
ทัพไปช่วยพระเจ้ากรุงหงสาวดีไม่เป็นไปตามกำหนดเวลา เมื่อพระ
เจ้าหงสาวดีจะยกกองทัพหลวงไปจากเมืองหงสาวดีนี้กระแวงสมเด็จพระ
พระนเรศวรว่าอาจจะอุบายคิดร้ายข้างหลัง จึงให้พระมหาอุปราช
กุมกองทัพอยู่รักษาพระนคร และคอยกำจัดพระนเรศวรให้ได้

ฝ่ายสมเด็จพระนเรศวร ตั้งแต่ได้ทรงทราบว่าพระเจ้ายังวะ
แข็งเมืองต่อพระเจ้าหงสาวดี ก็เห็นว่าถึงเวลาแล้วที่จะต้องชวน
ขยายให้เมืองไทยเป็นอิสระภาพ เพราะพระเจ้าหงสาวดีกับพระเจ้า
อังวะคงจะต้องรบกัน ถ้าพระเจ้าหงสาวดีมีชัยชนะเมืองอังวะก็คง
ยกทัพมาตีเมืองไทยตามที่เตรียมการไว้ ถ้าหากว่าพระเจ้าหงสาวดีแพ้
พระเจ้ายังวะ ไทยเฉยอยู่ก็จะเสียโอกาสเปล่าไม่เป็นประโยชน์อันใด

พระนเรศวรจึงยกทัพไปช้า ๆ เพื่อถ่วงเวลาให้พระเจ้าหงสาวดียกทัพ
หลวงออกไปจากกรุงหงสาวดีเสียก่อน เมื่อพระนเรศวรเสด็จไปถึง
เมืองแครงอันเป็นหัวเมืองมอญที่ติดกับแดนไทย ก็ทรงทราบข่าว
จากพระมหาเถรคันฉ่องซึ่งเป็นชาวมอญเมืองแครงว่า พระมหา
อุปราชจะล่อลวงเอาสมเด็จพระนเรศวรไปทำร้ายโดยให้พระยามอญ
สองคนคือ *พระยาเกียรติ *พระยาราม เป็นข้าหลวงมาคอยรับสมเด็จพระ
พระนเรศวร แต่เมื่อได้โอกาสก็จะตีโอบกระหนาบกองทัพพระ
นเรศวรร่วมกับพระมหาอุปราช ในที่สุดพระมหาเถรคันฉ่องก็
เกลี้ยกล่อมพระยาเกียรติ และพระยารามให้อ่อนน้อมต่อสมเด็จพระ
นเรศวร

เมื่อพระนเรศวรทรงทราบจึงถือโอกาสประกาศอิสรภาพ
ไม่ขึ้นต่อกรุงหงสาวดีที่เมืองแครง แล้วยกทัพไทยมุ่งสู่หงสาวดี
สมเด็จพระนเรศวรเสด็จยกกองทัพข้ามแม่น้ำสะโตงไปจนใกล้จะถึง
เมืองหงสาวดี ทรงทราบข่าวว่าพระเจ้าหงสาวดีนั้นทบเร่งมีชัยชนะ
ต่อกรุงอังวะ และกำลังยกทัพกลับคืนพระนคร จึงให้กวาดต้อน
ครัวไทยกลับกรุงศรีอยุธยา พระมหาอุปราชจึงยกกองทัพมาออก
ติดตาม โดยมีสุรกรรมาเป็นกองทัพหน้า กองทัพของสุรกรรมายก
ตามมาทันกองทัพไทยที่ริมฝั่งแม่น้ำสะโตง เมื่อสมเด็จพระนเรศวร
และกองทัพไทยข้ามฟากไปแล้วจึงเกิดการยิงต่อสู้กันขึ้น สมเด็จพระ
พระนเรศวรทรงยิงพระแสงปืนกระบอกหนึ่งยาว ๔ คืบ ถูกสุกรร-
มานายทัพหน้าของข้าศึกตายอยู่กับคอช้าง กองทัพพม่าก็เลยเลิกทัพ
กลับกรุงหงสาวดี พระแสงปืนซึ่งทรงยิงถูกสุกรรมาตายในวันนั้น

มีนามปรากฏว่า “พระแสงปืนต้นข้ามแม่น้ำสะโตง” ส่วนพระยาเกียรติ พระยาราม และพระมหาเถรคันฉ่อง ก็ติดตามกองทัพพระนเรศวรมากรุงศรีอยุธยาทางด่านพระเจดีย์สามองค์พร้อมกับครัวมอญตามมาด้วยเป็นอันมาก พวกมอญเหล่านั้นได้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ริมวัดขมิ้น วังขนแสง ใกล้วังจันทร์เกษมของสมเด็จพระนเรศวรในกรุงศรีอยุธยา

เมื่อทรงกลับมาถึงกรุงศรีอยุธยา ได้ทรงทราบข่าวว่า นันทสูราชสังครา นายทัพพม่าที่มาตั้งยั้งนางรวบรวมเสบียงอาหารอยู่ที่กำแพงเพชร ได้มีหนังสือมาถึงผู้รักษามืองพิษณุโลกเพื่อขอตัวพวกไทยใหญ่ที่หนีทัพพม่ามาอาศัยอยู่ในเมืองพิษณุโลก ทางฝ่ายพิษณุโลกพระนเรศวรทรงมีพระคำรัสสั่งไปยังผู้รักษามืองพิษณุโลกมิให้คืนพวกไทยใหญ่ให้กับนันทสูราชสังครา พร้อมกันนั้นก็ทรงยกทัพขับไล่กองทัพพม่าภายใต้บังคับบัญชาของนันทสูราชสังคราแตกพ่ายไปจากเมืองกำแพงเพชร

พระนเรศวรทรงเห็นว่า การที่จะต่อสู้ศึกหงสาวดีต่อไปจำจะต้องรวมกำลังไว้แต่ที่กรุงศรีอยุธยาเอาเป็นที่มั่นต่อสู้ข้าศึกแต่แห่งเดียวจึงจะต่อสู้ได้ถนัด ด้วยกรุงศรีอยุธยามีภูมิประเทศเหมาะแก่การป้องกัน มีทางที่จะหาเครื่องศัตราวุธและเสบียงอาหารเพิ่มเติมได้ง่ายเพราะอยู่ใกล้ทะเล ทรงพระดำริดังนั้นจึงให้กวาดต้อนผู้คนหัวเมืองเหนือที่ปวงลงมายังกรุงศรีอยุธยา ทั้งหัวเมืองเหนือให้ร้างเสียคราวหนึ่ง สมเด็จพระนเรศวรจึงลงมาอยู่กรุงศรีอยุธยาในปี

หลังจากสงครามระหว่างกรุงศรีอยุธยากับกรุงหงสาวดีผ่านมา ๕ ครั้งแล้วก็ยังมีการรบกันระหว่างไทยกับพม่าอีกครั้งที่ ๖-๗ ก็เป็นการรบนอกกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ ๖ รบกันที่เมืองสุพรรณบุรี และครั้งที่ ๗ รบกับพม่าที่เมืองเชียงใหม่ แต่ละครั้งกองทัพพม่าก็แตกพ่ายไป ไม่สามารถจะยกพลลงมาถึงกรุงศรีอยุธยาได้ สงครามทั้ง ๒ คราวเกิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๑๒๗ และ พ.ศ. ๒๑๒๙ ตามลำดับ

ในปี พ.ศ. ๒๑๒๙ พระเจ้าหงสาวดีนั้นทบเร่งยกกองทัพมารบกับไทยอีก นับเป็นครั้งที่ ๘ ที่ไทยรบกับพม่า การรบกันคราวนี้กองทัพของพระเจ้าหงสาวดีได้ยกทัพมาตั้งค่ายล้อมพระนครกรุงศรีอยุธยา จนกระทั่งพระนเรศวรออกนำทหารลักลอบปีนค่ายของพม่าโดยใช้พระโอรสคู่กับพระแสงดาบขึ้นไปด้วย พระแสงดาบเล่มนั้นเลยได้ชื่อว่า “พระแสงดาบคาบค่าย” พม่าล้อมอยู่ ๕ เดือนไม่ได้กรุงศรีอยุธยาก็เลยถอยทัพกลับไป

พอถึง พ.ศ. ๒๑๓๓ พระเจ้าหงสาวดีนั้นทบเร่งได้สั่งให้พระมหาอุปราชยกทัพลงมาตีกรุงศรีอยุธยา นับเป็นสงครามไทยกับพม่าครั้งที่ ๙ สงครามคราวนี้พระนเรศวรใช้ยุทธวิธีแบบกองโจรจนแม่ทัพหน้าของพม่าคือพระยาพุกามตายในที่รบ และทัพหลวงของพม่าก็แตกถอยไปในที่สุด

สงครามครั้งที่ ๑๐ สมเด็จพระนเรศวรชนช้าง (พ.ศ. ๒๑๓๕)

สงครามคราวนี้เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๑๓๕ โดยพระมหาอุปราชยกทัพหลวงมาตีกรุงศรีอยุธยา โดยมีกองทัพของเจ้าเมือง

จาปะโร เป็นกองทัพหน้า พร้อมด้วยกองทัพเมืองแปร ซึ่งมีพระเจ้าลูกยาเธอของพระเจ้าแปรเป็นผู้บัญชาการทัพ และกองทัพเมืองตองอู ซึ่งมีนักจิงหน่องโอรสของพระเจ้าตองอูเป็นผู้คุมทัพ นอกจากนั้นยังมีทัพเมืองเชียงใหม่มายังลงมาสมทบด้วย การรบกันครั้งนี้ พระนเรศวรได้ทรงชนช้างกับพระมหาอุปราชา และพระเอกาทศรถได้ชนช้างกับเจ้าเมืองจาปะโร พระนเรศวรได้ใช้พระแสงของ้าวฟันพระมหาอุปราชาขาดคอช้าง และพระเอกาทศรถก็ทรงฟันเจ้าเมืองจาปะโรตายอยู่กับคอช้างเหมือนกัน สถานที่ชนช้างกันนี้อยู่ห่างตำบลหนองสาหร่ายประมาณ ๑๐๐ เส้น ปัจจุบันนี้เรียกตำบลดอนเจดีย์แขวงเมืองสุพรรณบุรี พระนเรศวรทรงโปรดให้สร้างพระเจดีย์ขึ้นองค์หนึ่งตรงที่ได้ทรงชนช้างกับพระมหาอุปราชา

ช้างพระที่นั่งที่รบชนะศึก ทรงพระราชนิพนธ์ว่า “เจ้าพระยาปราบหงสาวดี” พระแสงของ้าวที่ทรงประหารพระมหาอุปราชา ได้พระนามว่า “เจ้าพระยาแสนพลพ่าย” สำหรับพระมาลาซึ่งสมเด็จพระนเรศวรทรงในวันนั้น ก็ปรากฏนามว่า “พระมาลาเปี้ยว” ทั้งนี้เพราะเวลาที่พระมหาอุปราชาฟันพระแสงของ้าวมายังพระนเรศวรนั้น พระนเรศวรทรงเปี้ยวพระองค์หลบทัน เพียงแต่พระแสงของ้าวของพระมหาอุปราชาถูกพระมาลาขาดไปเท่านั้น

หลังจากสงครามครั้งที่ ๑๐ ไปแล้วไทยรบกับพม่าอีกหลายครั้งนับได้ถึง ๑๓ ครั้ง ซึ่งแต่ละครั้งก็เป็นสงครามป้องกันพระราชอาณาเขตบ้าง และเข้าไปรุกรานพม่าถึงในดินแดนพม่าบ้าง ในหัวเมืองมอญบ้าง โดยไทยยังสามารถรักษาสถานะเดิมไว้ได้ ไม่ถึง

กับเสียอิสรภาพ แต่ในสงครามครั้งหลังสุดในสมัยกรุงศรีอยุธยา คือสงครามครั้งที่ ๒๔ คราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งหลังสุด เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ เป็นสงครามที่ทำให้ความเสียหายให้กับประเทศไทย เป็นอย่างยิ่ง เพราะสงครามคราวนี้ไทยต้องเสียเอกราช เสียทรัพย์สินผู้คนเป็นอันมาก

สงครามครั้งที่ ๒๔ เสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๓๑๐

เมื่อพระเจ้ามังระได้ขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์ครองกรุงอังวะ ก็เตรียมกองทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา โดยให้เนเมียวสีหบดียกกองทัพเข้ามาทางเมืองเชียงใหม่ ลงมาตีกรุงศรีอยุธยาทางด่านเหนือ ให้มังมหานรธายกกองทัพลงมาจากเมืองทวาย เข้ามาตีกรุงศรีอยุธยาทางด่านตะวันตก ให้พร้อมกับกองทัพเนเมียวสีหบดี โดยเริ่มต้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๐๘ โดยทางเนเมียวสีหบดีก็ปราบปรามและโจมตีหัวเมืองทางเหนือเป็นสงครามยืดเยื้อเรื่อยมา มังมหานรธาที่ปราบปรามหัวเมืองทางใต้ขึ้นมาเช่นเดียวกัน พม่าเตรียมทำศึกแบบค้ำกูดุณ คือถึงแม่น้ำจะท่วมก็จะไม่ยอมถอยทัพกลับพม่าเป็นอันขาด จนในที่สุดกองทัพพม่าก็ล้อมกรุงศรีอยุธยาไว้ได้ในปี พ.ศ. ๒๓๐๙ ภายหลังมังมหานรธาถึงแก่กรรม กองทัพพม่าทั้งหมดก็อยู่ในบังคับบัญชาของเนเมียวสีหบดีเพียงผู้เดียว

กองทัพพม่าล้อมพระนครได้ ๑ ปีกับ ๒ เดือน ก็ตีพระนครได้เมื่อเดือน ๕ ขึ้น ๙ ค่ำ ปีกุน พ.ศ. ๒๓๑๐ เวลา ๒ทุ่มตรง เมื่อพม่าเข้าพระนครได้เป็นเวลากลางคืน พม่าจุดไฟเผาบ้านเรือน

ปราสาทราชวัง และเที่ยวเก็บทรัพย์สินรวบรวมผู้คนเป็นเชลย
พม่าจับเชลยไทยได้ประมาณ ๓๐,๐๐๐ คน ส่วนพระเจ้าเอกทัศ
นั้น มหาศเล็กลาตงเรือน้อยหนีไปซ่อนในพุ่มไม้ที่บ้านจักริมวัดสัง-
ฆาวาส พม่าจับได้แต่พระเจ้าอุทุมพร (กรมขุนพรพินิต-กรมหลวง
อุทุมพร) ซึ่งทรงผนวชกับเจ้านายส่วนมาก

กองทัพพม่าได้กรุงศรีอยุธยาแล้ว พักอยู่ประมาณเก้าวัน-
สิบวันจนพอรรวบรวมเชลยและทรัพย์สินของเสร็จแล้ว เมื่อพม่าจะ
เลิกทัพกลับไป เนเมียวสีหบดีจึงตั้งให้สุกมณูที่มีความชอบสมัย
เมื่อตีค่ายบ้านบางระจันเป็นนายทัพ ให้มองญาพม่าเป็นปลัดทัพ
คุมพลพม่ามอญรวม ๓๐,๐๐๐ ตั้งอยู่ที่ค่ายโพธิ์สามต้น คอยสืบ
จับผู้คนและเก็บทรัพย์สินของส่งตามต่อไป แล้วตั้งนายทองอินซึ่ง
เป็นไทยไปเข้าด้วยพม่าให้เป็นเจ้าเมืองธนบุรี หลังจากนั้นพม่าก็
เลิกทัพกลับไป พร้อมด้วยเชลยไทย ๓๐,๐๐๐ เศษ บินใหญ่
๑,๒๐๐ กระบอก

๘ บทที่ ๑๑

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมร ในสมัยกรุงศรีอยุธยา

เมื่อสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. ๑๘๙๓ แล้ว ในพงศาวดารไทยได้กล่าวถึงการที่ไทยได้ยกกองทัพไปตีเขมร ในปี พ.ศ. ๑๘๙๕ โดยสมเด็จพระรามาธิบดีทรงนำทัพไปตี ปรากฏว่าครั้งแรกตีไม่สำเร็จ ต้องให้ขุนหลวงพะงั่วยกทัพไปช่วยอีกแรงหนึ่งจึงตีได้สำเร็จ แต่ไทยก็ยังไม่ได้เข้าปกครองเขมร คงได้แต่กวาดต้อนชาวเขมรราว ๙๐,๐๐๐ คนมาไว้ในเขตไทย

ในตอนต้นสมัยกรุงศรีอยุธยา อาจจะเป็นเพราะไทยมีความเข้มแข็งและเขมรกำลังหมดอำนาจก็ได้ จึงไม่ปรากฏในพงศาวดารว่าเขมรได้ยกกองทัพมารุกรานไทย พงศาวดารกล่าวถึงเรื่องการที่ไทยยกทัพไปตีเขมรอีกหลายครั้ง เช่น พงศาวดารไทยบอกว่า ในปี พ.ศ. ๑๙๑๕ ซึ่งตรงกับสมัยพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว) แห่งอยุธยา ไทยได้ยกทัพไปตีเขมร ล้อมนครหลวงอยู่นานถึง ๗ เดือนจึงตีได้สำเร็จ และไทยได้ตั้งราชบุตรของพระเจ้าแผ่นดินเขมรองค์หนึ่ง ซึ่งสิ้นพระชนม์ในสงครามขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐบอกว่

ในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) ไทยขึ้นกร
หลวงไคในปี พ.ศ. ๑๕๗๕ และครั้งนี้พระบรมราชาธิราชที่ ๒
ทรงตั้งพระราชโอรสพระนามว่า พระนครอินทร์ เป็นพระเจ้า
แผ่นดินเขมร นับเป็นครั้งแรกที่หลักฐานของไทยได้กล่าวถึงการที่
ไทยได้เข้าปกครองเขมร ได้ไม่นานเขมรก็ก่อการกบฏและลอบปลง
พระชนม์พระนครอินทร์ จากนั้นเขมรก็ย้ายเมืองหลวงไปอยู่ที่
บาสาณพักหนึ่งแล้วก็ย้ายไปอยู่ที่พนมเปญ การที่เขมรย้ายเมือง
หลวงหลังจากที่กบฏต่อไทยแล้ว คงจะเป็นเพราะเขมรกลัวไทยจะ
ยกทัพไปตีเมืองหลวงอีก เนื่องจากนครธมอยู่ใกล้ชายแดนไทย

เมื่อเขมรย้ายเมืองหลวงไปอยู่ที่พนมเปญแล้ว เขมรคงจะ
เป็นอิสระจากไทยไประยะหนึ่ง จากนั้นเขมรก็เริ่มรุกรานชายแดน
ไทยบ้าง ถ้าเราศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับ
เขมรในสมัยอยุธยา จากพงศาวดารไทยก็ดี จากพงศาวดารเขมรก็ดี
มีข้อสังเกตอยู่อย่างหนึ่งว่า เขมรชอบยกกองทัพมารุกรานชายแดน
ไทยโดยเข้ามากกว่าคืบหน้าเอาผู้คนชายไทยแถบหัวเมืองที่มีอาณาเขต
ติดต่อกับเขมรแล้วยกทัพกลับ แต่เขมรมักจะเลือกเวลาที่ยกทัพมา
รบกวนชายแดนไทยก็ตอนที่ไทยถูกพม่าคุกคาม หรือไม่ก็เป็นเวลา
ที่ไทยเกิดแย่งอำนาจกัน รบกันเองบ้าง หรือผลัดเปลี่ยนรัชกาล
ใหม่ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดว่าเขมรฉวยโอกาสตอนที่ไทยถูกพม่าคุก
คามยกทัพเข้ามารุกรานชายแดนไทย ก็คือระยะก่อนที่ไทยจะเสีย
กรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๑ พม่าได้ยกทัพรุกรานไทยหลายครั้ง ดังเช่น
ในปี พ.ศ. ๒๐๗๓ ซึ่งตรงกับสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พม่า

ได้ยกกองทัพมาล้อมกรุงศรีอยุธยา ขณะนั้นเขมรมีเมืองหลวงอยู่ที่ตะแวงใต้ฉวยโอกาสตอนที่ไทยเป็นห่วงศึกพม่า ยกกองทัพมาถึงปราจีนบุรีแล้วกวาดต้อนเอาชาวไทยกลับไปเขมร การกระทำของเขมรทำให้สมเด็จพระมหาจักรพรรดิพิโรธ พระองค์จึงโปรดให้ยกทัพไปตีเขมรเป็นการตอบโต้บ้าง ในปี พ.ศ. ๒๐๗๕ แต่ยังไม่ทันได้รบกันเขมรก็ยอมอ่อนน้อมแต่โดยดี และเพื่อเป็นหลักประกันมิให้เขมรกระด้างกระเดื่องต่อไทยอีก สมเด็จพระมหาจักรพรรดิจึงทรงขอพระราชบุตรของพระเจ้ากรุงเขมร ๒ องค์มาไว้ยังกรุงศรีอยุธยา โดยอ้างว่าจะนำมาเลี้ยงเป็นราชบุตรบุญธรรม

การที่พระเจ้าแผ่นดินไทยขอพระราชบุตรของพระเจ้าแผ่นดินเขมรนำมาชุบเลี้ยงอย่างดีไว้ที่อยุธยา และบางครั้งจะแต่งตั้งให้ไปดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองอีกด้วย ดังเช่น สมเด็จพระมหาจักรพรรดิได้โปรดให้นักพระสุทนต์ราชบุตรองค์หนึ่งของเขมรที่นำมาเลี้ยงไว้ที่อยุธยาไปปกครองเมืองสุวรรณโลก ก็เพื่อเป็นการปลุกฝังความนิยมไทยให้แก่เจ้านายเขมร เพราะไทยหวังว่าสักวันหนึ่งไทยก็จะตั้งเอาเจ้าชายซึ่งเป็นรัชทายาทของเขมรนี้กลับไปปกครองเขมร เขมรจะได้จงรักภักดีต่อไทย การที่ไทยไม่ตั้งเชื้อพระวงศ์จากไทยไปปกครองเขมรคงจะเป็นเพราะไทยรู้ดีว่าถ้าส่งไปปกครองแล้วในไม่ช้า เขมรก็จะต้องกบฏต่อไทย และลอบปลงพระชนม์กษัตริย์ชาวไทยที่ปกครองเขมร ดังเช่นที่พระอินทรวรราชาเคยประสบมาแล้ว ในสมัยพระมหาจักรพรรดิ พระองค์ทรงมีนโยบายที่ให้ชาวเขมรปกครองกันเองเหมือนกัน กล่าวคือหลังจากที่ทางอยุธยาทราบ

ว่าทางเมืองละแวกเกิดกบฏและเขมรนำเอาทัพญวนเข้ามาแทรกแซงกิจการภายในเขมร สมเด็จพระมหาจักรพรรดิจึงโปรดให้พระยาสุวรรณคโลก (นักพระสุทัน) ไปตีละแวกกลับคืนมา และถ้าทำสำเร็จ ก็คงจะโปรดให้นักพระสุทันปกครองเขมรต่อไป แต่ปรากฏว่า นักพระสุทันกลับไปพ่ายแพ้ต่อทัพญวน และเสียชีวิตในสงคราม

หลังจากที่กรุงศรีอยุธยาถูกพม่าตีแตกในปี พ.ศ. ๒๑๑๒ แล้ว ไทยอยู่ในสภาพที่อ่อนแอมาก คือในสมัยของพระมหาธรรมราชา สมัยนี้ผู้คนในกรุงศรีอยุธยาเหลือน้อย เนื่องจากถูกพม่ากวาดต้อนไปมากมาย ประชาชนยังอยู่ในสภาพอดอยากยากจน อีกทั้งไทยก็ไม่มีกำลังอาวุธพอที่จะสู้รบกับข้าศึกได้ กล่าวได้ว่าสมัยพระมหาธรรมราชาตอนที่เพิ่งเสียกรุงใหม่ๆ เป็นสมัยที่ไทยเรอบอบช้ำมากและเป็นสมัยที่เขมรรุกรานไทยเรามากที่สุดในประวัติศาสตร์อยุธยา

การที่เขมรยกพลเข้ามารบกว้นไทยบ่อยๆ ทำให้ไทยรู้สึกโกรธเคืองมาก แต่ไทยก็ยังไม่มีโอกาสที่จะตอบโต้เขมรอย่างจริงจัง ครั้นมาถึงสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชซึ่งเป็นเวลาที่ไทยได้ประกาศอิสรภาพจากพม่าแล้ว และเป็นโอกาสอันดีของไทยเนื่องจากตีพม่าได้เพลาลงไป ในปีพ.ศ. ๒๑๓๖ สมเด็จพระนเรศวรจึงเสด็จยกทัพใหญ่ทั้งทางบกและทัพเรือ จำนวนพลราว ๑ แสนคน ซึ่งระดมพลมาจากหัวเมืองปักษ์ใต้และหัวเมืองอีสานของไทยด้วย ทัพไทยได้เข้าล้อมกรุงละแวก และตีกรุงละแวกแตกเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๑๓๗

การที่ทัพไทยสามารถเอาชนะเขมรในครั้งนี้ได้ เป็นเพราะ
 ไทยมีพระเจ้าแผ่นดินที่เข้มแข็ง คือสมเด็จพระนเรศวรทรงนำทัพ
 ไปช่วยพระองค์เองทำให้ขวัญของกองทัพดีมาก และไทยได้พยายาม
 แก้ไขข้อบกพร่องในการทำสงครามซึ่งเป็นเหตุให้ไทยเคยพ่าย
 แพ้มาแล้ว เช่น การขาดแคลนเสบียงอาหาร ไทยก็ได้แก้ไขโดย
 เตรียมพาหนะขนส่งเสบียงอาหารเป็นจำนวนมาก และขณะที่เคลื่อน
 ทัพรุกไปข้างหน้า ก็จะทิ้งทหารไว้จำนวนหนึ่งคอยเก็บเสบียง
 อาหารเพื่อส่งไปให้ทหารในกองทัพใหญ่อยู่ตลอดเวลา ส่วนทาง
 ด้านกองทัพเรือนั้นก็ประสบผลสำเร็จอย่างงดงามหลังจากที่เคยพ่าย
 แพ้ในศึกเขมรมาหลายครั้ง แต่ครั้งนี้ทัพเรือไทยสามารถยกไป
 บรรจบทัพบกเข้าล้อมกรุงละแวกได้ แสดงว่าทัพบกทัพเรือได้ประ
 สานงานกันอย่างดี สงครามระหว่างไทยกับเขมรในสมัยกรุงศรี
 อยุธยา ดูเหมือนว่าไทยจะประสบผลสำเร็จดีที่สุดก็คือในสมัยพระ
 นเรศวรนั่นเอง ซึ่งสามารถปราบเขมรได้อย่างเด็ดขาด แต่หลังจาก
 สมัยพระนเรศวรไปแล้วเขมรไม่ยอมอ่อนน้อมต่อไทย ไทยได้ส่ง
 กองทัพไปปราบหลายครั้งแต่ก็ไม่สำเร็จ อย่างเช่นในสมัยพระเจ้า
 ทรงธรรม พระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ เป็นต้น ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะ
 เขมรขอให้ญวนยกทัพเข้ามาช่วย และทัพเรือญวนนั้นมีสมรรถภาพ
 เหนือกว่าทัพเรือไทย สามารถเอาชนะทัพเรือไทยได้หลายครั้ง
 ส่วนทัพบกนั้นสามารถเอาชนะเขมรกับญวนได้ แต่เมื่อทัพเรือไทย
 ไปพ่ายแพ้เสียก่อนทัพบกก็เลยไม่สามารถเอาชนะเขมรได้อย่างเด็ด

ชาติ เนื่องจากชาวกำลังทัพเรือที่จะยกกำลังเข้าหนุน แต่ถ้าครั้งใด
ที่ทัพเรือและทัพบกชนะร่วมกัน ครั้งนั้นไทยก็จะตีเขมรสำเร็จ

ในสมัยพระนเรศวร เขมรไม่กล้ากระด้างกระเดื่องต่อไทย
เนื่องจากยังกลัวอำนาจจากไทยอยู่ และในสมัยนี้ไทยก็ใช้นโยบาย
ส่งเจ้านายเขมรที่เคยอยู่ในเมืองไทยส่งไปปกครองเขมร คือไทย
ได้ส่งพระศรีสุพรรณมาธิราช ซึ่งเป็นพระอนุชาของนักพระสถิตา
(พระยาละแวกองค์ก่อน) ไปปกครองเขมร กษัตริย์ไทยในระยะ
หลังๆ ไม่เข้มแข็งเท่าพระนเรศวร จึงตั้งตัวเป็นอิสระอีกจนกระ
ทั่งถึงสมัยพระเจ้าทรงธรรม เขมรไม่ยอมส่งเครื่องบรรณาการไป
ให้ไทย ทำให้พระเจ้าทรงธรรมทรงขัดเคืองและเตรียมทัพจะไปตี
เขมรอีก แต่พระองค์ทรงทราบว่าการทำสงครามกับเขมรอาจทำ
ให้ชาวต่างประเทศที่พำนักในเขมร เช่น อังกฤษ ญี่ปุ่น ได้รับความ
กระทบกระเทือนด้วย ทรงเกรงว่าอาจทำให้เสียสัมพันธไมตรีกัน
ได้ ด้วยเหตุนี้พระเจ้าทรงธรรมจึงโปรดให้ออกญาพระคลังมีหนังสือ
ไปถึงผู้ว่าราชการอังกฤษที่ปัตตาเวีย ในปีพ.ศ. ๒๑๖๕ โดย
แจ้งว่าเขมรไม่ยอมอ่อนน้อมต่อไทยและไทยกำลังเตรียมทัพบุกและ
ทัพเรือจะไปตีเขมรอีกหลังจากที่ไทยยกทัพไปตีครั้งหนึ่งแล้ว แต่
ถูกตีแตกพ่ายกลับมา ความในจดหมายตอนหนึ่งกล่าวว่า “การเป็น
ดังนี้ เราจึงขอให้ท่านห้ามคนของท่านอย่าให้เข้าไปทำการค้าขาย
ในประเทศเขมร เราเชื่อว่า สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษ คงจะ
ทรงถือว่าพลเมืองของพระองค์เป็นพลเมืองของเรา และของเรา
ก็เป็นของพระองค์ เมื่อใครทำร้ายข้างใดก็เหมือนทำร้ายอีกข้างหนึ่ง

นอกจากนั้นพระเจ้าทรงธรรมยังได้มีพระราชสาส์นแจ้งไปยังโชกุนแห่งญี่ปุ่น ในทำนองเดียวกับที่ได้แจ้งให้อังกฤษทราบ ความตอนหนึ่งในราชสาส์นกล่าวว่า

“บัดนี้กรุงสยามกำลังตระเตรียมทัพบกและทัพเรือเพื่อยกไปปราบกรุงกัมพูชาให้สงบราบคาบ แต่ชาวญี่ปุ่นที่ไปมาค้าขาย ณ กรุงกัมพูชาก็มีอยู่ ถ้าหากไทยกับเขมรเกิดการรบพุ่งกัน ชาวญี่ปุ่นไปช่วยเขมรรบถูกบาดเจ็บล้มตาย จะเป็นเหตุให้ทางพระราชไมตรีระหว่างไทยกับญี่ปุ่นมัวหมอง ฉะนั้นจึงขอพระองค์ทรงห้ามปรามชาวญี่ปุ่นอย่าให้ไปยังกรุงกัมพูชาจนกว่าจะเสร็จสงคราม”

ทางฝ่ายโชกุน มินาโมโตะ ฮิเดทาดะ ได้มีสาส์นกราบบังคมทูลตอบพระราชสาส์น สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ความตอนหนึ่งมีว่า

“การที่พระองค์เกรงว่าถ้าชาวญี่ปุ่นที่เป็นพ่อค้าวานิช ไปตั้งพำนักอาศัยอยู่ ณ กรุงกัมพูชา เข้าช่วยเหลือเขมรรบถูกบาดเจ็บล้มตาย ทางพระราชไมตรีจะมัวหมองนั้น ขออย่าได้ทรงพระวิตกเลย เพราะการที่พระองค์ทรงกระทำก็เป็นการชอบธรรมอยู่แล้ว ธรรมด่าพ่อค้าควรพะวงแต่จะแสวงหากำไรและผลประโยชน์ ถ้ากลับไปประพฤติกการอันมิชอบก็ไม่ควรพระราชทานอภัยโทษ”

การที่พระเจ้าทรงธรรมทรงขอร้องมิตรประเทศให้ช่วยห้ามปรามพลเมืองของตน มิให้เข้ายุ่งในการทำสงครามระหว่างไทยกับเขมร น่าจะมีเหตุผลอย่างหนึ่งคือเป็นเพราะไทยกลัวว่า พวกพ่อค้า

ชาวตะวันตก และพวกญี่ปุ่นจะช่วยเขมรรบไทย ซึ่งพวกนี้มีความสามารถในการรบดีกว่าเขมรและญวนมาก มีหลักฐานว่าตอนที่สมเด็จพระนเรศวรล้อมกรุงละแวกอยู่นั้น นักพระสัตถาได้ส่งพวกพ่อค้าสเปนเป็นทูตเดินทางไปติดต่อกับผู้สำเร็จราชการสเปนที่เม็กซิโกเพื่อขอให้สเปนส่งกองทัพอมาช่วยเขมรรบกับไทย และในสมัยพระเจ้าปราสาททอง พระองค์ได้ปราบปรามชาวญี่ปุ่น ทำให้ชาวญี่ปุ่นต้องหลบหนีไปอยู่เขมร และได้ชักชวนให้ชาวเขมรยกกองทัพมาตีไทย แต่ก็มีหลักฐานอยู่เหมือนกันว่า เมื่อไทยยกทัพไปปราบเขมรได้มีอาสาสมัครชาวอังกฤษและโปรตุเกสร่วมอยู่ในกองทัพไทยไปตีเขมรด้วยตั้งเช่นในสมัยพระเจ้าทรงธรรม ซึ่งไทยได้ยกกองทัพไปปราบเขมรเป็นต้น

ตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ญวนมักจะเข้าแทรกแซงเรื่องภายในของเขมรบ่อย ๆ โดยเฉพาะในเวลาที่เขาเกิดทะเลาะกันเองและแย่งราชสมบัติกัน ประกอบกับอิทธิพลของไทยที่มีต่อเขมรเริ่มเสื่อมหลังจากรัชสมัยของสมเด็จพระนเรศวรไปแล้ว เนื่องจากเขมรไม่ยอมอ่อนน้อมไทย ไทยได้ยกกองทัพไปตีแต่ก็พ่ายแพ้กลับมาตั้งเช่นสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมเป็นต้น นอกจากนั้นพระเจ้าแผ่นดินเขมรยังได้เสกสมรสกับเจ้าหญิงญวน ถึงกับยกย่องให้เป็นมเหสี เป็นการเปิดโอกาสให้ญวนได้มีอิทธิพลในราชสำนัก และยังเป็นการทำให้เขมรหันไปผูกพันกับญวนมากยิ่งขึ้น

บางครั้งเจ้านายเขมรเกิดทะเลาะกันเองแตกแยกเป็น ๒ พวก พวกหนึ่งหันมาพึ่งไทย และอีกพวกหนึ่งหันไปพึ่งญวน ตั้งเช่นสมัยพระเจ้าท้ายสระ ทางเขมร พระธรรมราชาเกิดวิวาทกับนักแก้วฟ้าออก

จนถึงกับทำสงครามกัน พระธรรมราชาหนีมายังอยุธยาของกองทัพไทยไปตีเขมร ฝ่ายทางนักแก้วฟ้าก็ไปขอทัพญวนมารบกับไทย ตอนแรกทัพไทยแพ้ทัพญวน แต่ตอนหลังทัพไทยชนะ เขมรก็ยอมอ่อนน้อมต่อไทย แต่เขมรอ่อนน้อมได้ไม่นานก็ไปขอทัพญวนเข้ามารบกับไทยอีก เขมรก็เป็นอิสระจากไทย แต่ก็ตกอยู่ใต้อิทธิพลของญวน เหตุการณ์ก็มักจะเป็นซ้ำๆ อย่างนี้เรื่อยไป คือไทยกับญวนผลัดกันเข้ามาปกครองเขมร บางครั้งญวนก็ยกทัพเข้ามาตีเขมร ปกครองเขมรไปได้พักหนึ่ง เขมรก็ขับไล่ญวนไป และตั้งตัวเองเป็นอิสระ หรือไม่ก็หันมาพึ่งไทย จนกระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ เขมรจึงเป็นอิสระจากไทยและญวน

บทที่ ๑๒

เหตุการณ์ภายในสมัยกรุงศรีอยุธยา

กษัตริย์และราชวงศ์

ราชวงศ์ต่างๆ ที่เป็นกษัตริย์ครองกรุงศรีอยุธยามีอยู่ด้วยกัน ๔ ราชวงศ์ คือ

ก. กษัตริย์ราชวงศ์ชัยปราการหรือวงศ์อุทุมพร ประกอบด้วย

๑. พระรามาธิบดี (อุทุมพร) ระหว่าง พ.ศ. ๑๘๙๓-๑๙๑๒

๒. พระราเมศวร (โอรสพระรามาธิบดี)

(ครั้งที่ ๑)

พ.ศ. ๑๙๑๒-๑๙๑๓

พระราเมศวร (ครั้งที่ ๒)

พ.ศ. ๑๙๓๑-๑๙๓๘

๓. พระรามราชาธิราช

พ.ศ. ๑๙๓๘-๑๙๕๒

ข. กษัตริย์ราชวงศ์ชัยนารายณ์

๑. พระบรมราชาธิราชที่ ๑ (พะงั่ว)

พ.ศ. ๑๙๑๓-๑๙๓๑

๒. เจ้าทองสัน

พ.ศ. ๑๙๓๑ (๗ วัน)

๓. พระนักรินทราธิราช

พ.ศ. ๑๙๕๒-๑๙๖๗

๔. พระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) พ.ศ. ๑๙๖๗-๑๙๙๑

๕. พระบรมไตรโลกนาถ

พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๓๑

๖. พระบรมราชาธิราชที่ ๓

พ.ศ. ๒๐๓๑-๒๐๓๔

๗. พระรามาธิบดีที่ ๒

พ.ศ. ๒๐๓๔-๒๐๗๒

๘. พระบรมราชาธิราชที่ ๔ พ.ศ. ๒๐๗๒-๒๐๗๖
๙. พระรัชฎาธิราชกุมาร พ.ศ. ๒๐๗๖ (๕ เดือน)
๑๐. พระไชยราชาธิราช พ.ศ. ๒๐๗๗-๒๐๘๘
๑๑. พระยอกฟ้า พ.ศ. ๒๐๘๘-๒๐๙๑
- (ขุนวรวงษาธิราช มาแทรก ๔๒ วัน)
๑๒. พระมหาจักรพรรดิ พ.ศ. ๒๐๙๑-๒๑๑๑
๑๓. พระมหินทราธิราช พ.ศ. ๒๑๑๑-๒๑๑๒
- ก. กษัตริย์ราชวงศ์พระร่วง
๑. พระมหาธรรมราชาธิราช
(ขุนพิเรนทรเทพ) พ.ศ. ๒๑๑๒-๒๑๓๓
๒. พระนเรศวรมหาราช พ.ศ. ๒๑๓๓-๒๑๔๘
๓. พระเอกาทศรถ พ.ศ. ๒๑๔๘-๒๑๖๓
๔. เจ้าฟ้าศรีเสาวภาค พ.ศ. ๒๑๖๓-๒๑๖๓
๕. พระเจ้าทรงธรรม พ.ศ. ๒๑๖๓-๒๑๗๑
๖. พระเชษฐาธิราช พ.ศ. ๒๑๗๑-๒๑๗๓
๗. พระอาทิตย์วงศ์ พ.ศ. ๒๑๗๓-(๓๖ วัน)
๘. พระเจ้าปราสาททอง พ.ศ. ๒๑๗๓-๒๑๙๘
๙. เจ้าฟ้าไชย พ.ศ. ๒๑๙๘-๒๑๙๙
๑๐. พระศรีสุธรรมราชา พ.ศ. ๒๑๙๙-(๓ เดือน)
๑๑. พระนารายณ์มหาราช พ.ศ. ๒๑๙๙-๒๒๓๑
- ง. กษัตริย์ราชวงศ์บ้านพลูหลวง
๑. พระเพทราชา พ.ศ. ๒๒๓๑-๒๒๔๖

๒. หลวงสรศักดิ์ (พระเจ้าเสือ) พ.ศ. ๒๒๔๖-๒๒๕๑
๓. ขุนหลวงท้ายสระ พ.ศ. ๒๒๕๑-๒๒๗๕
๔. พระบรมโกษฐ์ พ.ศ. ๒๒๗๕-๒๓๐๑
๕. กรมขุนพรพินิต (ขุนหลวงหาวัด หรือ-
กรมหลวงอุทุมพร) พ.ศ. ๒๓๐๑-(๑ เดือน)
๖. กรมขุนอนุรักษ์มนตรี (ขุนหลวง^๕ซีเรอ^๕
หรือ พระเจ้าเอกทัศ) พ.ศ. ๒๓๐๑-๒๓๑๐

สงครามกลางเมืองและการแย่งชิงราชสมบัติ

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้ปรากฏว่าได้มีการแย่งชิงราชสมบัติในระหว่างราชวงศ์ด้วยกันเอง และระหว่างราชวงศ์กับขุนนางผู้ใหญ่อยู่บ่อยครั้ง ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้บ้านเมืองของไทยอ่อนแอ^๕ลง เพราะเมื่อเกิดการแย่งชิงราชสมบัติแล้ว ก็มีการกำจัดกวาดล้างฝ่ายตรงข้าม ก่อให้เกิดการสูญเสียกำลังคนที่มีความสามารถและมีฝีมืออันจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติต่อไป การแย่งชิงอำนาจเมื่อมีการเปลี่ยนแผ่นดินใหม่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีดังนี้คือ

ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๑๙๑๓

หลังจากพระรามาธิบดีที่ ๑ (อยู่ทอง) สวรรคตแล้ว พระราเมศวรราชโอรสก็ได้เสด็จขึ้นครองราชย์ ในปี พ.ศ. ๑๙๑๓ ครองราชย์ได้ประมาณ ๑๕ วัน ขุนหลวงพะงั่วผู้เป็นพระเจ้ากรุงซึ่งครองเมืองสุพรรณบุรี ได้ยกกำลังมายึดกรุงศรีอยุธยา บีบบังคับในพระราเมศวรถวายราชสมบัติให้ ขุนหลวงจึงเสด็จขึ้นเสวยราชย์

ทรงพระนามว่า พระบรมราชาธิราช (ที่ ๑) ส่วนพระราเมศวร
ยังคงเป็นมหาอุปราชต่อไป และได้เสด็จไปประทับอยู่ที่ลพบุรี
ตลอดรัชกาลพระบรมราชาธิราช (ที่ ๑)

ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๑๙๓๑

เมื่อพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว) สวรรคต
เมื่อ พ.ศ. ๑๙๓๑ โอรสของพระบรมราชาธิราชที่ ๑ ชื่อเจ้าทองลัน
ก็ได้ขึ้นครองราชย์ แต่เมื่อขึ้นครองราชย์ได้ ๗ วัน พระราเมศวร
ก็ยกกำลังมาจากลพบุรีจับพระทองลันฆ่าเสีย แล้วพระราเมศวรก็
เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๑๙๓๑

ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๑๙๕๒

หลังจากพระราเมศวรเสด็จสวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๑๙๓๘ แล้ว
ราชโอรสทรงพระนามว่า พระรามราชา ก็ขึ้นครองราชย์แทนมาจน
ถึง พ.ศ. ๑๙๕๒ เป็นเวลา ๑๔ ปี เจ้าพระยามหาเสนาตำแหน่ง
สมุหนายบัตถุกกล่าวหาว่าเป็นกบฏ เลยหนีออกจากกรุงศรีอยุธยา
ไปหาพระนครอินทร์แห่งราชวงศ์ชัชนารายณ์ ซึ่งกำลังครองอยู่ที่
เมืองสุพรรณบุรี และอัญเชิญให้พระนครอินทร์เข้ามายึดอำนาจ
จากพระรามราชา และครองกรุงศรีอยุธยาแทน ทรงพระนามว่า
พระนเรศวรราชาธิราช ส่วนพระรามราชาก็ถูกถอดออกจากราชสมบัติ

ครั้งที่ ๔ พ.ศ. ๑๙๖๗

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรราชาธิราชเสด็จสวรรคต รัชทายาทที่
ควรได้ราชสมบัติก็คือเจ้าอัยพระยาผู้ครองเมืองสุพรรณบุรี แต่

ปรากฏว่าเจ้ายี่พระยาซึ่งครองเมืองแพรง อันเป็นอนุชาของครอง
ลงมาจากเจ้ายัยพระยาได้ยกกองทัพเข้ามาชิงราชสมบัติ พระเจ้า
ลูกยาเธอทั้งสองพระองค์ได้เดินทางมาถึงราชธานีเกือบจะพร้อม ๆ
กัน เจ้ายัยพระยาและเจ้ายี่พระยาได้ชนช้างกันที่ตำบลสะพานป่า
ถ่าน ถึงแก่พิราลัยทั้ง ๒ พระองค์ ดังนั้นโอรสองค์ที่ ๓ ชื่อเจ้า
สามพระยาซึ่งครองอยู่ที่ชัยนาท จึงได้เสวยราชย์ที่กรุงศรีอยุธยา
แทน ทรงพระนามว่า พระบรมราชาธิราชที่ ๒

ครั้งที่ ๕ พ.ศ. ๒๐๗๖

พระรัชฎาธิราชกุมาร โอรสของพระบรมราชาธิราชที่ ๔
ครองราชย์สืบต่อจากพระบรมราชาธิราชที่ ๔ เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๗๖
ได้ ๕ เดือน พระไชยราชาซึ่งเป็นพระญาติของพระรัชฎาธิราช
ได้จับพระรัชฎาธิราชเอาไว้ แล้วลอบออกเสียจากราชสมบัติเสีย
พระชัยราชาเสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อ พ.ศ. ๒๐๗๖

ครั้งที่ ๖ พ.ศ. ๒๐๙๑

เมื่อพระชัยราชาสวรรคตแล้ว พระยอกฟ้าราชโอรสขึ้น
ครองราชย์สืบต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๐๙๑ แต่เนืองด้วยพระยอกฟ้ายัง
เด็กอยู่ และท้าวศรีสุทาจันทน์เหสีของพระชัยราชาลอบเป็นชู้กับ
ขุนวรวงษาขุนนางผู้หนึ่งในราชสำนัก และร่วมมือกันลอบปลง
พระชนม์พระยอกฟ้าด้วยยาพิษ สวรรคตในปี พ.ศ. ๒๐๙๑ แผ่น-
ดินก็เปลี่ยนมือมาอยู่กับขุนวรวงษา ซึ่งเปลี่ยนเรียกเป็นขุนวรวงษา
ธิราช

ครั้งที่ ๗ พ.ศ. ๒๐๕๑

ขุนวรวงษาราชกรองกรุงศรีอยุธยา ครองราชย์ได้ ๔๒ วัน
ขุนนางในราชสำนัก เช่น ขุนพิเรนทรเทพ เป็นต้น ก็ร่วมมือกัน
จับขุนวรวงษาราชฆ่าเสีย แล้วอัญเชิญพระเพ็ชรราชาให้เป็น
กษัตริย์ครองกรุงศรีอยุธยาทรงพระนามว่า สมเด็จพระมหาจักร-
พรรดิ

ขุนพิเรนทรเทพต่อมาได้เป็นพระมหาธรรมราชา พระราช-
บิดาของพระนเรศวรและพระเอกาทศรถ

ครั้งที่ ๘ พ.ศ. ๒๑๖๓

เมื่อสมเด็จพระเอกาทศรถสวรรคตแล้ว เจ้าฟ้าศรีเสาวภาค
โอรสของพระเอกาทศรถ^๕ขึ้นครองราชย์สืบต่อมา แต่ทรงครอง
ราชย์ได้ไม่ถึงปีก็ถูกพระเจ้าทรงธรรมซึ่งนัยว่าเป็นโอรสลับของพระ-
เอกาทศรถถอดออกจากราชสมบัติแล้วปลงพระชนม์เสีย

ครั้งที่ ๙ พ.ศ. ๒๑๗๓

พระเจ้าทรงธรรมสวรรคต ได้ทรงมอบพระราชสมบัติให้
แก่พระเชษฐา โอรสองค์ใหญ่ ต่อมาพระยาศรีวรวงศ์ซึ่งได้เลื่อน
ขึ้นเป็นเจ้าพระยากลาโหมถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏ เลยคุมกำลังเข้า
ปล้นพระราชวัง จับสมเด็จพระเชษฐาธิราชให้เอาไปปลงพระชนม์
เสีย ใน พ.ศ. ๒๑๗๓ และเจ้าพระยากลาโหมจึงยกพระอาทิตย์วงศ์
ราชอนุชาของสมเด็จพระเชษฐาธิราช พระชันษาได้ ๑๐ ขวบ ขึ้น
เป็นพระเจ้าแผ่นดิน

ครั้งที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๑๗๓

สมเด็จพระเอกาทศธรรมวงศ์ครองราชย์ได้ ๓๖ วัน ก็ถูกเจ้าพระยากลาโหมจับปลงพระชนม์ แล้วสถาปนาตัวเองขึ้นเป็นพระเจ้าปราสาททองครองราชสมบัติแทนสืบไป

ครั้งที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๑๙๙

พระเจ้าปราสาททองครองราชสมบัติอยู่ ๒๕ ปี ก็สวรรคต เจ้าฟ้าไชยราชโอรสองค์ใหญ่ได้ราชสมบัติ เมื่อ พ.ศ. ๒๑๙๙ สมเด็จพระเจ้าฟ้าไชยครองราชย์ได้ ๑ ปี พระศรีสุธรรมราชาพระเจ้าอา กับ พระนารายณ์ราชกุมารพระอนุชาช่วยกันจับปลงพระชนม์เสีย แล้วพระศรีสุธรรมราชาขึ้นครองราชสมบัติเป็นกษัตริย์

ครั้งที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๑๙๙

พระศรีสุธรรมราชาครองราชย์ได้เพียง ๓ เดือน เกิดวิวาทกับพระนารายณ์ซึ่งเป็นพระมหาอุปราช รบกันขึ้นกลางเมือง พระนารายณ์ชนะจับสมเด็จพระศรีสุธรรมราชาได้ให้ปลงพระชนม์เสีย แล้วเสด็จขึ้นเสวยราชย์แทนทรงพระนามว่า สมเด็จพระนารายณ์

ครั้งที่ ๑๓ พ.ศ. ๒๓๓๑

ในปลายรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ได้เกิดจลาจลขึ้นในเมืองไทย มูลเหตุที่เกิดจลาจลครั้งนี้ เพราะสมเด็จพระนารายณ์ไม่มีพระราชโอรสที่จะรับรัชทายาท มีแต่เจ้าฟ้าราชธิดา ซึ่งทรงเป็นกรมหลวงโยธาเทพพระองค์หนึ่ง พระน้องเธอมี ๓ พระองค์ คือ เจ้าฟ้าหญิงทรงตั้งเป็นกรมหลวงโยธาทิพพระองค์หนึ่ง เจ้าฟ้า

ชายทรงพระนามว่าเจ้าฟ้าอภัยทศ พระองค์หนึ่งเป็นพระองค์น้อง
หาปรากฏพระนามไม่ สมเด็จพระนารายณ์ทรงเลี้ยงเจ้าราชินิกุล
องค์หนึ่ง ทรงตั้งเป็นที่พระปีย์เป็นผู้ปฏิบัติและตามเสด็จใกล้ชิด
ทรงพระเมตตาเหมือนอย่างเป็นพระราชบุตร วิชเยนทร์เห็นสมเด็จพระ
นารายณ์ทรงยกย่องพระปีย์ไว้ในที่ราชบุตรบุญธรรม จึงเข้าใจ
ว่าถึงเวลาจะทรงมอบเวนราชสมบัติ คงจะมอบพระราชทานแก่
พระปีย์ด้วยคาดการณ์อย่างว่ามานี้ จึงคิดอ่านกับพวกบาทหลวงเยซูอิท
ฝรั่งเศส เกลี้ยกล่อมให้เป็นพรรคพวกข้างฝรั่ง นัยว่าจนถึงเลื่อมใส
ศรัทธาในศาสนาคริสต์ด้วย

อย่างไรก็ตาม มีหลักฐานควรเชื่อได้อย่างหนึ่งว่า ตอน
ปลายรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ พวกข้าราชการพากันระแวงว่า
วิชเยนทร์จะคิดร้ายต่อบ้านเมือง จึงไปเข้าเป็นพวกพระเพทราชา
ซึ่งเป็นขุนนางที่มีอำนาจผู้หนึ่ง และมีนโยบายต่อต้านฝรั่งเศส ครั้น
สมเด็จพระนารายณ์ประชวร พวกข้าราชการเห็นว่าจะเสด็จสวรรคต
ในไม่ช้า ความหวาดหวั่นด้วยเรื่องรัชทายาทก็เกิดขึ้นด้วยกันทั้ง ๒
ฝ่าย ฝ่ายวิชเยนทร์หาตระแวงว่า ถ้าพระเพทราชาได้เป็นใหญ่
ก็คงทำร้ายพวกฝรั่ง พระเพทราชาก็หาว่าวิชเยนทร์จะเอาทหาร
ฝรั่งเศสมาจับกุมตน และให้ข้าราชการทั้งปวงยอมให้พระปีย์ขึ้น
ครองราชสมบัติ ทั้งสองฝ่ายต่างเห็นว่าจะต้องรบทำกรอย่างใด
อย่างหนึ่งป้องกันอันตราย จะนิ่งอยู่ไม่ได้ พระเพทราชามีพรรค
พวกมากกว่าและอยู่ใกล้ชิดพระนารายณ์กว่า จึงได้โอกาสทำก่อน

วิชเณทร์ เพราะสมเด็จพระนารายณ์ทรงประชวรอยู่ที่พระราชวัง
ลพบุรี ส่วนวิชเณทร์อยู่ที่กรุงศรีอยุธยา

สมเด็จพระนารายณ์ทรงประชวร ประทับอยู่ที่พระที่นั่ง
สุทธาสวรรย์ในพระราชวังเมืองลพบุรี พอพระเพทราชาเห็นว่า
พระอาการหนักจะไม่ดีขึ้นแน่แล้ว ก็สั่งให้ตั้งกองล้อมวงรักษา
พระราชวังให้กวดขัน พระเพทราชาเข้าไปบัญชาการอยู่ในพระ-
ราชวัง แล้วให้ไปเรียกวิชเณทร์กับนายทหารฝรั่งเศษขึ้นไปอยู่ที่
เมืองลพบุรี ในเวลานั้นเข้าไปบอกว่าสมเด็จพระนารายณ์ทรงประ-
ชวร เคียงนี้มีกิตติศัพท์ว่ามีผู้คิดกบฏชิงราชสมบัติ กำลังจะสืบสาว
เอาตัวผู้คิดร้าย จะต้องเอาตัววิชเณทร์กับนายทหารเหล่านั้นคุมไว้
ก่อน แล้วจึงสั่งให้เอาตัวไปกักขังไว้ทั้งหมด ต่อมาอีก ๑ วัน
พระเพทราชาให้เอาพระบิณฑ์มาพิจารณา ท่านองพระบิณฑ์จะรับว่า
วิชเณทร์ได้พูดว่าจะให้เป็นรัชทายาท ในวันนี้จึงสั่งให้เอาพระ
บิณฑ์ไปประหารชีวิตเสีย แล้วเอาตัววิชเณทร์มาชำระอยู่ ๓ วัน
พิพากษาว่าวิชเณทร์คิดกบฏจะชิงราชสมบัติให้พระบิณฑ์ ด้วยประ-
สงค์จะเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน แล้วคิดการใหญ่ไผ่สูงต่อไป
ให้เอาวิชเณทร์ไปประหารชีวิตเสียที่ทะเลชุบศร วิชเณทร์ตาย
เมื่อมีอายุราว ๔๐ ปี

การที่พระเพทราชาชำระพระบิณฑ์และวิชเณทร์นั้น ไม่ได้
กราบทูลสมเด็จพระนารายณ์ ครั้นทรงทราบว่าพระบิณฑ์ถูกประหาร
ชีวิต ก็ทรงโหม่นสน้อยพระหฤทัยเป็นกำลัง แต่ประชวรอยู่ในที่
พระบรรทม ไม่สามารถจะทำอย่างใดได้ ก็ได้แต่ทรงแข่งสาป

พระเพทราชา กับ หลวงสรศักดิ์ ซึ่งเป็นบุตรของพระเพทราชา (นัยว่า หลวงสรศักดิ์เป็นโอรสลับของพระนารายณ์)

ฝ่ายพระเพทราชา เมื่อประหารชีวิตพระปีย์และวิชเยนทร์ แล้ว จึงให้ลงมาเชิญเจ้านายน้องยาเธอทั้งสองพระองค์ ซึ่งอยู่ ณ กรุงศรีอยุธยา เจ้าฟ้าอภัยทศได้ทรงทราบว่สมเด็จพระนารายณ์ ประชวรหนักและพระเพทราชาได้กำจัดพระปีย์กับวิชเยนทร์เสียแล้ว ก็สำคัญว่าจะได้ราชสมบัติ จึงชวนน้องยาเธออีกองค์หนึ่งเสด็จขึ้น ไปยังเมืองลพบุรี พระเพทราชามารับรองและจัดที่ประทับถวาย เป็นอันดี แต่ต่อมาอีก ๒ วัน หลวงสรศักดิ์ให้ปลงพระชนม์เสีย ทั้ง ๒ พระองค์ ต่อไปพระเพทราชาก็ตั้งหน้ากำจัดฝรั่งเศส พวก ขอลันตาก็คิดอ่านช่วยด้วย เพราะไม่ถูกกับฝรั่งเศส ขณะที่พระเพทราชา กับ หลวงสรศักดิ์ปราบปรามฝรั่งเศสอยู่นั้น สมเด็จพระนารายณ์ ก็สวรรคตที่เมืองลพบุรี ข้าราชการก็เลยอัญเชิญพระเพทราชาขึ้น ครองราชสมบัติ โดยมีหลวงสรศักดิ์เป็นพระมหาอุปราช

ครั้งที่ ๑๔ พ.ศ. ๒๒๗๕

แต่เดิมเมื่อพระเจ้าเสือ (ขุนหลวงสรศักดิ์) ประชวรจะ สวรรคต ทรงพระพิโรธเจ้าฟ้าเพชรพระราชนิอรสพระองค์ใหญ่ ซึ่งเป็นพระมหาอุปราช จึงมอบเวนราชสมบัติพระราชทานเจ้าฟ้าพร พระราชนิอรสองค์น้อย ซึ่งเป็นพระบัณฑูรน้อย แต่พระบัณฑูรน้อย ยอมถวายราชสมบัติแก่สมเด็จพระเชษฐา พระมหาอุปราชจึงขึ้น ครองราชย์ ทรงพระนามว่าสมเด็จพระภูมิพลราชา คนทั้งหลาย เรียกกันเป็นสามัญว่า “ขุนหลวงท่ายสระ” เพราะเสด็จอยู่พระที่นั่ง

ข้างท้ายสระ จึงทรงตั้งพระบัณฑูรน้อยราชอนุชาเป็นพระมหาอุปราช
พระเจ้าท้ายสระครองราชสมบัติอยู่ ๒๔ ปี มีเจ้าฟ้าราชโอรส ๓
พระองค์ พระองค์ใหญ่ทรงพระนามว่าเจ้าฟ้านเรนทร ทรงตั้งเป็น
กรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ พระองค์กลางทรงพระนามว่าเจ้าฟ้าอภัย
พระองค์น้อยทรงพระนามว่าเจ้าฟ้าปรเมศวร์

ต่อมาพระเจ้าท้ายสระกลับเปลี่ยนพระทัย ทรงพระราชดำริ
จะให้เจ้าฟ้านเรนทรราชโอรสเป็นรัชทายาท แต่เจ้าฟ้านเรนทร
ไม่เต็มพระหฤทัย คำนึงเห็นว่าพระมหาอุปราชควรจะเป็นรัชทายาท
เพราะเหตุนี้พอพระชันษาเจ้าฟ้านเรนทรครบอุปสมบท ออกทรง
ผนวชแล้วก็เลยทรงเพศภิกษุ มีได้ลาผนวช ครั้นถึง พ.ศ. ๒๒๗๕
พระเจ้าท้ายสระประชวรหนักจะสวรรคต จึงทรงมอบเวนราชสมบัติ
พระราชทานเจ้าฟ้าอภัยราชโอรสองค์กลาง เจ้าฟ้าอภัยรู้ว่าพระมหา
อุปราชคงไม่ยอม ก็คิดอ่านกับเจ้าฟ้าปรเมศวร์ให้เกณฑ์คนตั้งค่าย
ในพระนคร รายตลอดคลองประตูข้าวเปลือกอันเป็นที่ต่อแดนวัง
หลวงกับวังหน้า พระมหาอุปราชก็ให้ตั้งค่ายขึ้นทางวังหน้าบ้าง
ตระเตรียมกันมาแต่เวลาพระเจ้าท้ายสระยังประชวรอยู่ พอสวรรคต
ลงยังไม่ทันจะได้ทรงพระบรมศพ ก็เกิดรบกันขึ้นกลางเมือง รบ
กันอยู่หลายวันพระมหาอุปราชจึงมีชัยได้ครองราชสมบัติ ทรงพระ
นามว่า “สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช” แต่คนทั้งหลายเรียกกัน
ว่า “ขุนหลวงบรมโกศ” บ้าง “พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ” บ้าง ศึก
กลางเมืองครั้งนี้ใหญ่หลวงยิ่งกว่าศึกกลางเมืองซึ่งเคยปรากฏในกรุง
ศรีอยุธยาแต่ก่อน เพราะในคราวนี้เตรียมการรบพุ่งกันหลายวัน

ถึงกับตั้งค่ายขึ้นกลางเมืองโดยเปิดเผย พวกข้าราชการวังหลวงเข้า
กับเจ้าฟ้าปรเมศวร์แทบทั้งนั้น ครั้นพระเจ้าบรมโกศมีชัยชนะ ข้าราชการ
วังหลวงจึงถูกกำจัดมากกว่าครึ่งใด พวกสมคบบ่าวไพร่ของ
ผู้ที่ถูกกำจัดกลัวจะต้องเป็นโทษตามนาย เช่น ตกเป็นตะพุ่นเกี่ยว
หญ้าช้าง เป็นต้น ตามประเพณีการลงโทษพรรคพวกผู้เป็นศัตรู
ราชสมบัติ ก็พากันหลบหนีกระจัดกระจายไปจากพระนครเป็นอัน
มาก จึงเป็นเหตุให้พระนครอ่อนกำลังลง ซึ่งจะมีผลร้ายต่อเอกราช
ของชาติไทยในสมัยสั้นกรุงศรีอยุธยา

บทที่ ๑๓

การกู้ยืมสภาพภายหลังกรุงศรีอยุธยาแตกครั้งที่ ๒

บุคคลสำคัญที่มีส่วนกู้ยืมสภาพของไทยหลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาให้แก่พม่าเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๐ คือ พระเจ้าตาก ในขณะที่พม่าล้อมกรุงศรีอยุธยาอยู่นั้น เจ้าตากได้ช่วยทำการรบศึกอยู่ในเมือง และได้ถือโอกาสนำสมัครพรรคพวกที่ฝ่าวม่ออกมาภายนอกเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๐๙ และพาทัพออกมาทางวัดพิชัยทางด้านตะวันออก มีพลประมาณ ๑,๐๐๐ กว่าคน พร้อมทั้งข้าราชการกรุงเก่าบางพวกที่ร่วมหนีออกมาด้วยกับพระยาตาก

จากพงศาวดารกรุงธนบุรีได้กล่าวว่าพระเจ้าตากยกทัพมาทางสระบุรีและออกสู่ปราจีนบุรี กองทัพพระเจ้าตากยกไปต้องปะทะกับพม่าที่มีกำลังเหนือกว่าหลายเท่าแต่ก็ได้ประสพชัยชนะตลอดมา ระหว่างทางได้ทำการเกลี้ยกล่อมคนไทยให้มาเข้าด้วยตลอดทางจนถึงชลบุรี และพระยาตากก็ใช้นโยบายให้เกลี้ยกล่อมให้ยอมอ่อนน้อมเสียก่อน ถ้าไม่ยอมถึง ๓ ครั้งก็จะจัดการอย่างเด็ดขาด

ในตอนนั้นพระเจ้าตากก็ขาดการติดต่อกับทางอยุธยา ได้มุ่งหน้าไปที่ระยองและจันทบุรี พระยาจันทบุรีได้รับปากว่าจะเข้าด้วย แต่ขอให้พระยาตากรอไปก่อน ผลสุดท้ายพระยาตากต้องตัดสินใจโจมตีเมืองจันทบุรี เพราะเมืองจันทบุรีเป็นเมือง

สำคัญทั้งในด้านการทหารและเศรษฐกิจ ในการที่จะสนับสนุนให้ การขับไล่พม่าไปจากประเทศเป็นผลสำเร็จ และเมืองจันทบูรณ ไม่ยอมร่วมมือกับพระเจ้าตากโดยแท้จริง การได้จันทบูรณทำให้ ได้ทรัพย์สินเงินทอง สินค้าต่าง ๆ จากพ่อค้าชาวจีนเป็นอันมาก .

เมื่อพระยาตากได้จันทบูรณแล้ว ก็ถือจันทบูรณเป็นกองบัญชาการใหญ่ รวบรวมเรือรบ กำลังทหาร อาวุธ เพื่อจะไป ช่วยแก้ไขศึกพม่าที่อยุธยา แต่ขณะที่เตรียมการอยู่เอง ก็ได้ข่าว ว่ากรุงศรีอยุธยาแตกเสียแล้ว จึงได้ยกทัพเรือมาทางปากน้ำ ในระหว่างเดินทางมา มีขุนนางบางคนได้ทำการปล้นสะดมเรือพ่อค้า จึงได้มีการลงโทษ

พระยาตากได้ยกทัพมารบพม่าที่ค่ายโพธิสามต้น ธนบุรี ฝ่ายพม่าพอทราบว่ามีทัพไทยยกเข้ามา สู้พระนายกองก็ให้เกณฑ์ กองทัพมอญ พม่า ไทย ไปรบ แต่พม่าก็สู้ไม่ได้ พระเจ้าตาก พอได้อยุธยาแล้ว ก็ไปเกลี้ยกล่อมพวกไทยแถบลพบุรี สระบุรี อยุธยา ให้มาเข้าด้วย

ในขณะที่พระยาตากเข้าเมืองได้ เรือกสวน ไร่ นา ถูก ทอดทิ้งร้างไป ข้าวสารแพงมากตกถึงละ ๓ บาท เมื่อได้กรุงศรี- อยุธยา ธนบุรี ลพบุรี บ้านเมืองก็ยังแตกแยกกันอยู่ พอเจ้าตาก ได้กรุงศรีอยุธยาได้ไม่นาน ในปี พ.ศ. ๒๓๑๑ พม่าส่งกองทัพยก ทัพเรือเข้ามาพยายามจะตีทัพพระเจ้าตากให้แตก นับเป็นศึกที่สำคัญ มาก ถ้าสู้พม่าไม่ได้ เราก็กู้อิสรภาพไม่ได้ ทางพระเจ้าตากได้ยกทัพ เรือไปสู้พม่า ในที่สุดพม่าแพ้ การรบคราวนี้รบกันที่ตำบลบางกุ้ง

แขวงเมืองสมุทรสงคราม การบรรพราชนั้นเป็นการบรรพชนัดตชาติ
 หลังจากตอนนั้นไปแล้ว คนไทยตามที่ต่าง ๆ ก็พากันยอมอ่อนน้อม
 ต่อพระเจ้าตาก เมื่อใครมายอมอ่อนน้อม พระเจ้าตากให้คนเหล่านี้น
 ่วยนำพิพัฒน์สัตยา และพระราชทานของใช้ และสั่งให้เลิก
 ทำการปล้นสะดมต่อไป เมื่อบ้านเมืองสงบ เรือค้าขายก็เริ่มเข้ามา
 ค้าขายที่กรุงธนบุรีตามเดิม

เมื่อบ้านเมืองสงบ พระเจ้าตากก็เริ่มทำบุญ พยายามรวบรวม
 พระสงฆ์ให้มาประจำอยู่ที่วัดตามเดิม มีการสร้างกุฏิให้พระสงฆ์
 และมีการนิมนต์ให้พระมาบิณฑบาตร มีการตั้งพระสังฆราชเป็น
 หัวหน้าสำหรับดูแลทางวินัยต่าง ๆ ของสงฆ์ พระเจ้าตากได้ทำการ
 ชี้แจงให้พระสงฆ์ถือศีล ปฏิบัติตามวินัย อย่าให้พระพุทธศาสนา
 เสื่อมลง พระองค์ทรงรับเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก

หลังจากนั้นได้ทรงเริ่มดำเนินการปราบปรามไทยก๊กต่าง ๆ
 ได้ไปปราบก๊กพิษณุโลกแต่ไม่สำเร็จ ครั้งที่ ๒ ไปปราบกรมหมื่น
 เทพพิพิธที่พิมาย กรมหมื่นเทพพิพิธเป็นบุคคลสำคัญมาก เพราะ
 เป็นโอรสในพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ แต่ทรงปราบได้สำเร็จ จับ
 กรมหมื่นเทพพิพิธประหารชีวิตเสีย พวกเชื้อสายราชวงศ์อยู่ยงที่
 เหลืออยู่พระองค์ก็นำตัวมาเลี้ยงดูไว้ พอปราบกรมหมื่นเทพพิพิธ
 แล้วพระเจ้าตากก็ยกทัพไปปราบเมืองนครศรีธรรมราช ในปี พ.ศ.
 ๒๓๑๒ เมืองนครศรีธรรมราช เจ้าพระยาหนครเป็นใหญ่อยู่ที่นั่น
 ได้มีการรบกันเป็นการใหญ่ และในที่สุดปราบได้สำเร็จ เจ้าพระยา

นครถูกจับตัวได้ พระเจ้าตากได้ให้ที่ประชุมขุนนางตักสินโทษ ที่ประชุมตักสินประหารชีวิต แต่พระเจ้าตากขอโทษแทนไว้ เพียงแต่จับมาอยู่ที่กรุงธนบุรี มิได้กักขังอะไร แต่ต่อมาเจ้าพระยาหนครฯ ได้กลับไปครองนครศรีธรรมราช และต่อมาได้เป็นพระเจ้านครศรีธรรมราช การปกครองทางเมืองนครศรีธรรมราชมีการเปลี่ยนแปลง พระเจ้าตากตั้งหลานชื่อ เจ้านราสุริยวงศ์ไปครอง และยกหัวเมืองเป็นประเทศราชขึ้นตรงต่อกรุงธนบุรี พระเจ้านครศรีธรรมราชองค์แรกครองราชย์ได้ไม่นานก็สิ้นพระชนม์ พระเจ้าตากจึงแต่งตั้งเจ้าพระยาหนครฯ คนเดิมเป็นพระเจ้านครศรีธรรมราช

การที่ได้เมืองนครศรีธรรมราช แสดงว่าเราได้ดินแดนทางใต้ไปจนถึงนครศรีธรรมราช แต่พระเจ้าตากมิได้ยกทัพไปตีถึงเมืองมะละยู หลังจากนั้นได้ย่นหันกลับมาตีเมืองพิษณุโลก พระยาพิษณุโลกทั้งตัวเป็นพระเจ้าแผ่นดิน เจ้าตากที่ได้เมืองพิษณุโลกได้ในปี พ.ศ. ๒๓๑๓ จากพิษณุโลกพระองค์ก็ยกทัพไปปราบเจ้าพระฝางที่เมืองสวางคบุรีได้สำเร็จ เมื่อปราบเจ้าพระฝางได้แล้วก็จัดการเรื่องศาสนาทางหัวเมืองเหนือ ได้เรียกประชุมพระสงฆ์ทางหัวเมืองเหนือตลอดจนขุนนางข้าราชการทั้งหมด ปราบฏว่าพระสงฆ์ในตอนนั้นทำผิดวินัยอย่างมากมาย ได้ประชุมพระสงฆ์และให้สารภาพว่าทำผิดแล้วยอมสีกจะเข้ารับราชการต่อไป ส่วนคนที่ถือว่าตัวเองบริสุทธิ์จริงแล้ว ก็จะให้พิสูจน์ตามบทพิสูจน์ของไทย ได้แก่การค้ำน้ำเทียบกับนาฬิกา ๓ กลิ่น ถ้าพระสงฆ์ผู้ใดชนะนาฬิกาก็จะให้ เป็นเจ้าอธิการฝ่ายเหนือ โดยถือว่าเป็นผู้ทรงคุณความรู้ และถ้า

ใครไม่ถึง ๓ กลิ่นจะสักข้อมือและไม่ให้บวชอีกต่อไป ถ้าพวกเสมอ
นาฬิกาจะพระราชทานผ้าไตรให้บวชใหม่ ส่วนพวกที่ไม่ยอมรับแต่
แรก และจะมาเปลี่ยนใจในตอนหลัง ก็ตัดสินให้ประหารชีวิต
เพราะถือว่ากลับกลอก

วิธีพิสูจน์ความผิดด้วยการดำน้ำ มีการตั้งเป็นศาลเพียงตา
มีการแต่งเครื่องพลีกรรมเทวดา พระเจ้าตากได้อธิษฐานขอให้
เทวดาอภิบาลพระสงฆ์ที่ไม่ผิดปราศไม่แพ้มนาฬิกา ส่วนพวกที่ผิด
ปราศก็ขอให้เทวดาลงโทษพระสงฆ์ให้แพ้มนาฬิกา นัยว่าผ้าไตรที่
พระสงฆ์เผาในครั้งนั้นนำไปทำสมุคบุชาเจดีย์พระธาตุที่เมืองฝาง
ทรงตั้งพระโพธิวงศ์ให้จำพรรษาอยู่ที่เมืองพิษณุโลก พระเจ้าตาก
เป็นคนใจดี เด็ดขาด เช่นไปรบที่ใดก็ต้องออกประกาศให้กองทัพ
ทุกหน่วยมิให้เบียดเบียนชาวบ้าน มิให้ไปฆ่าโค กระบือ ถ้าได้เป็น
หน้าไม้ ช้าง ต้องนำมาถวายเป็นของหลวง

พระเจ้าตากได้ดูแลจัดการเมืองเหนือเรียบร้อยแล้ว แต่พม่ายัง
มิได้ไปจากด่านนาไทย ได้ตั้งเจ้าเมืองพม่ามาครองเชียงใหม่ พระ
เจ้าตากสิ้นพยายามยกทัพจากพิษณุโลกลงไปตีเชียงใหม่แต่ไม่สำเร็จ
จึงยกทัพกลับ การไปตีเชียงใหม่รบกัันเป็นสามารบ พระเจ้าตาก
ทรงกล่าวว่า การตีเชียงใหม่ต้องตีเป็นครั้งที่ ๒ จึงจะตีได้ ตาม
เคล็ดโบราณปรัมปราบางที่ก็อาจจะเป็นการบำรุงขวัญทหารก็เป็นได้

ต่อมาพระเจ้าตากได้เสด็จไปตีเมืองเชียงใหม่อีกครั้งหนึ่ง
เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๗ โดยยึดลำพูนเป็นกองบัญชาการในการรวบรวม
รวมไพร่พลตีเชียงใหม่ ในตอนนั้นตีได้ พม่าแพ้ เจ้าตากได้ส่งทัพ

ไปปักทางที่ต่อชายแดนพม่า-ไทย วิธีการรบของพระเจ้าตากได้มีการบำเหน็จรางวัลแก่บรรดาข้าทหารทั้งปวง เมื่อตอนไปที่เมืองเชียงใหม่ พระยาสุวรรณโลกอุกลงอาญา และถูกกล่าวหาว่าไม่เป็นใจในราชการ ถูกลงโทษประหารชีวิต ในขณะที่เข้าเมืองเชียงใหม่ได้ประกาศให้ทหารส่งทรัพย์สินมาถวายเป็นของหลวง

พระเจ้าตากได้ตั้งพระยาจำบ้าน เป็นพระยาวิเชียรปราการครองเมืองเชียงใหม่ และให้ถือพระราชอาญาสิทธิทัตต์หวัคนได้ และได้ตั้งตำแหน่งพระยาอุปราชนครเชียงใหม่ตำแหน่งพระราชวงศ์เชียงใหม่ ตั้งพระยาลำพูนเป็นพระยาอัยวงศ์ครองลำพูน ได้พระอาญาสิทธิ ตั้งพระยากาวิละเป็นพระยากาวิละครองเมืองลำปาง ได้พระอาญาสิทธิ และได้นำพิพัฒน์สัตยาครองเมืองเป็นประเทศราชทางเมืองเล็ก ๆ เช่น เถิน แพร่ ก็ตั้งเป็นเจ้าเมืองปกครองดูแล พระยาวิเชียรปราการ พระยากาวิละ ได้ถวายลูกสาว หลานสาว มาถวายพระเจ้าตากให้เป็นเจ้าจอมหม่อมหม้าม แต่พระเจ้าตากได้ส่งคืนกลับไป โดยอ้างว่าไม่อยากจะพลัดพรากลูกจากพ่อแม่เขาไป สำหรับธิดาสาวของพระยากาวิละสมควรจะมารุ่งชนบุรีด้วย พระเจ้าตากก็เลยยอมรับมา

ในขณะนั้นพม่าได้ยกกองทัพมาอยู่ที่ด่านแม่ละเมา พระเจ้าตากได้ตั้งทัพไว้ที่ตาก พระองค์เองเสด็จไปอยู่ที่ระแหง มีการตั้งค่ายคูตามลำธาร ปรากฏว่ามีพวกสอดแนมข่าวศึกมาบอกว่าได้ข่าวพม่ามาอยู่ใกล้ ๆ ปรากฏว่าเมื่อสืบดูได้ความว่าเป็นนักโทษพม่าที่ถูกคนไทยจับร้องเพลงเล่น พระเจ้าตากก็เลยสั่งให้ลงโทษคนสอด-

แนมข้าวตึก ในขณะที่พระองค์ทรงประทับอยู่ที่เมืองตากมีการจับได้ว่า มีคนลักลอบทำเงินปลอม พิจารณาโทษได้ความจริงเลยตัดสินประหารชีวิต นอกจากนั้นมีข้าวฟ้องหลวงอินทรเทพว่า หลวงอินทรเทพเบียดข้าวหลวงขายให้พระยานนท์ และเอาเงินส่งให้ภรรยา ตัดสินได้ความสัตย์ก็เลยให้เขียน ๑๐๐ ที่ เอาบุตรภรรยาจำไว้ แล้วลดยศตำแหน่งเสีย

ในปี พ.ศ. ๒๓๑๗ หลังจากพระเจ้าตากกลับจากเมืองตาก แล้วปรากฏว่าพม่าได้ยกทัพมารบทางราชบุรี ชุนนางข้าราชการไทยที่ไปรับศึกด้านไม่อยู่แตกทัพถอยเข้ามา พระเจ้าตากให้จับบุตรภรรยาของแม่ทัพจงจำ และให้แม่ทัพออกไปรบแก้ตัว ศึกพม่าที่ราชบุรีเป็นศึกใหญ่ ในที่สุดกองทัพไทยก็ตีพม่าถอยกลับไป

หลังจากนั้นพม่าก็มาตีเมืองพิษณุโลกอีก โดยมีอะแซหุ่นก เป็นแม่ทัพยกมา เจ้าพระยาจักรี (พระพุทธรียอดฟ้าจุฬาโลก) เป็นผู้รับศึกพม่าในครั้งนั้น แต่ก็สู้พม่าไม่ได้ บังเอิญอะแซหุ่นกต้องถอยทัพกลับไปรับศึกจีน ไทยจึงปลอดภัย ศึกพิษณุโลกคราวนี้ใหญ่มาก พระเจ้าตากเองทรงยกทัพหลวงไปอยู่ใต้พิษณุโลก คอยเตรียมจะส่งทหารขึ้นไปได้ทันที

ในสมัยพระเจ้าตาก ไทยได้ไปตีอาณาจักรลาวเป็นครั้งแรก ก่อนหน้านั้นเราไม่เคยไปตีลาวเลย ตอนนั้นเราเข้าไปตีดินแดนลาว หลังจากศึกพิษณุโลกแล้ว พระเจ้าตากทรงสนพระทัยศาสนามากขึ้น การยกทัพในตอนหลัง ๆ ก็มอบให้พระยามหากษัตริย์ศึกไปเป็นแม่ทัพส่วนใหญ่ ในระหว่างศึกพิษณุโลก สมเด็จพระหลวงเทพามาตย์

พระราชชนนีของพระเจ้าตากเสด็จที่วงศดที่กรุงธนบุรี ในระหว่าง
 นพระเจ้าตากทรงสนพระทัยศาสนา มีการเข้าเจ้าเข้าทรง มีพวก
 แขนงลายนั่งเข้าทรง ทรงให้โตะแขกดูว่าเป็นอย่างไร โตะแขกก็
 กราบทูลสรรเสริญและในปี พ.ศ. ๒๓๒๐ พระเจ้าตากเริ่มเข้าสมาธิ
 และนั่งวิปัสสนาอยู่เสมอ

พ.ศ. ๒๓๒๔ พระเจ้าตากทรงมีบัญชาให้เจ้าพระยามหา-
 กษัตริย์ศึกกับพระยาสุรสีห์ยกทัพไปตีเขมร ให้ราชโอรสคือกรมขุน
 อินทรพิทักษ์เสด็จไปกับกองทัพด้วย ทรงสั่งว่าถ้าตีเขมรได้ให้ตั้ง
 กรมขุนอินทรพิทักษ์เป็นเจ้าแผ่นดินเขมร แต่ยังเข้าตีไม่สำเร็จก็เกิด
 จลาจล พระยาสุรสีห์เป็นกบฏเข้าตีกรุงธนบุรี และจับพระเจ้าตาก
 ไว้ได้ พระเจ้าตากขอผนวช เมื่อทรงผนวชแล้วก็ถูกควบคุมตัว
 ความทราบถึงพระยามหากษัตริย์ศึกก็ให้พระยาสุรียอภัย (หลาน)
 ซึ่งตั้งทัพอยู่ที่เมืองนครราชสีมา ยกทัพล่วงหน้าเข้ามากรุงธนบุรี
 ปราบปรามพระยาสุรสีห์ เมื่อเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกกลับมาถึง
 ธนบุรี พระยาสุรสีห์ก็อ่อนน้อม / ราษฎรก็อัญเชิญเจ้าพระยามหา-
 กษัตริย์ศึกเป็นกษัตริย์

ในพงศาวดารกล่าวว่า พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมีพระสติพิน-
 เพื่อนุ่นวายไปทั่วราชอาณาจักรและพุทธจักร ทรงให้พระกราบ
 ไหว้พระองค์ พระราชาคณะบางพระองค์ไม่ยอมก็ถูกลงโทษ บาง
 องค์สอพลอไหว้ก็ได้รับยศมากขึ้น พวกข้าราชการประชาชนได้รับความ
 อย่างไม่เป็นธรรม เพราะการพิจารณาความไม่ยุติธรรม ผู้คนถูก
 ลงโทษมากมายทั้งที่ไม่ผิด ในที่สุดพระเจ้าตากถูกประหารชีวิตด้วย
 การสำเร็จโทษด้วยท่อนจันทน์เมื่อวันที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕

บทที่ ๑๔

บทวิเคราะห์ว่าด้วยปัญหา ก่อนประวัติศาสตร์ไทย

ถ้าจะกล่าวลงไปให้แน่ชัดแล้ว ประวัติศาสตร์ไทยเพิ่งจะเริ่มในสมัยสุโขทัย เพราะในสมัยสุโขทัยเรามีหนังสือและถ้อยคำที่จารึกลงเป็นอักษรไทยประกอบด้วยเอกสารอื่น ๆ อันนักประวัติศาสตร์ อาจนำมาใช้ในวงวิชาชีพของตนได้ ส่วนในสมัยก่อนสุโขทัยเราไม่มีหลักฐานทางโบราณคดีหรือเอกสารอื่น ๆ อันจะช่วยให้ความสว่างเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยเลย นอกจากเราจะค้นหาเอาจากเอกสารจากทางฝ่ายจีน

โดยข้อเท็จจริงแล้ว แหลงอินโดจีนเป็นแหล่งที่กระแสนวัฒนธรรมจีนและอินเดียมาบรรจบกัน วัฒนธรรมไทยตลอดจนศาสนาของไทยได้อิทธิพลจากอินเดียมากกว่าจีน แต่เมื่อกล่าวถึงทางเชื้อชาติและในทางภาษาดังเดิมแล้ว ไทยใกล้เคียงกับดินแดนจีนมากกว่า ความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ของไทยกับวัฒนธรรมจีนและอินเดียก่อให้เกิดข้อแตกต่างกันบางประการ กล่าวคือ ประวัติศาสตร์อินเดียมีเอกสารน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศที่มีอารยธรรมยิ่งใหญ่อื่น ๆ ในรอบสองพันปีที่ผ่านมา ไทยเราได้รับอารยธรรมจากอินเดียมาก แต่เราก็ไม่ทราบประวัติของเราเองจากทางอินเดียเท่าใดนัก ทางฝ่ายจีนกลับตรงกันข้าม เพราะเขียนอะไร

ต่ออะไรลงไว้ตลอดรอบสามพันปีที่แล้ว ก็ศึกษาพงศาวดารและทำ
คำอธิบายประกอบ ยิ่งในรอบพันปีที่แล้ว เกิดการพิมพ์แพร่หลาย
ผลก็คือ ประวัติศาสตร์จีน มีเอกสารมากมายและขัดแย้งกันจนนัก
ประวัติศาสตร์เองก็เอือมระอา

ปัญหา ก่อนประวัติศาสตร์ไทย ในสมัยที่ไทยยังไม่มี การ
บันทึกเรื่องราวด้วยภาษาของชาติตนเองนั้น มีอยู่ ๒ ประการ คือ

๑. ชนชาติใดนอกจากจีนที่อยู่ทางใต้ของจีนตลอดมาใน
ประวัติศาสตร์

๒. อาณาจักรน่านเจ้า เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ไทย
อย่างไร

ในปัญหาแรกคือปัญหาที่ว่า “ชนชาติใดนอกจากจีนที่อยู่
ทางใต้ของจีนตลอดมาในประวัติศาสตร์นั้น” เป็นปัญหาที่น่าจะ
วิเคราะห์หาข้อเท็จจริงออกมา เพราะเราได้ทราบมาแล้วว่าไทยเคย
อยู่ทางตอนใต้ของจีนหรือเปล่า และการวิเคราะห์เราก็ต้องยึดหลัก
ฐานจากฝ่ายจีนเป็นสำคัญ เพราะจีนย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องกับชาติ
เหล่านั้นอยู่มาก

เฟรเดริก โมท (F.W. MOTE) ได้กล่าวเรื่องนี้ไว้อย่างน่าฟังว่า

ผู้รู้หลายคน ทั้งฝรั่งเศส อังกฤษ เยอรมัน และ อเมริกัน
พากันก่อให้เกิดความสนใจเกี่ยวกับประชากรชาติที่เคยอยู่ทางใต้ของ
จีนตลอดมาเมื่อประมาณ ๒-๓ พันปีก่อน และมีเอกสารทางจีน
เกี่ยวกับคนพวกนี้ และแล้วผู้รู้เหล่านั้นก็สรุปลงว่าคนพวกนี้ คือ

บรรพบุรุษของชนชาติไทยในปัจจุบัน ผู้รู้เหล่านั้นบางคนเป็นนัก-
 ปราชญ์ชั้นนำ มีชื่อเสียงทั่วโลก แต่ส่วนมากเป็นนักประวัติศาสตร์
 สัมผัสเล่นที่เป็นหมอสอนศาสนาบ้าง เป็นข้าราชการของชาติที่มี
 อาณานิคมบ้าง บุคคลเหล่านั้นเขียนเรื่องราวขึ้น แล้วเลยสรุปเอาว่า
 ชนชาติอื่น ๆ นอกจากนั้น (คือพวกที่ไม่พูดภาษาจีน) ที่อยู่ทางใต้
 และตะวันตกเฉียงใต้ของจีน คือคนที่พูดภาษาไทย ครั้นพิจารณา
 ข้อคิดเห็นของบุคคลเหล่านั้นดูในสมัยปัจจุบัน ก็รู้ได้ว่าเขาเหล่านั้น
 อาศัยความรู้แต่บางประการ หลักฐานบางอย่างก็เอามาใช้ผิด ทั้ง
 ปัญหาข้อคิดเห็นที่ง่ายเกินไป ทางใต้และตะวันตกเฉียงใต้ของจีน
 นั้น เป็นแหล่งอันมีวัฒนธรรมรวมกันอย่างสลับซับซ้อน มากที่สุด
 แห่งหนึ่งในโลก เพิ่งจะมาศึกษาประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ อันว่าด้วย
 เชื้อชาติและภาษาของบริเวณอันกว้างใหญ่ ในดินแดนอย่างจริง ๆ
 จัง ๆ เมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง ได้ความรู้ใหม่ ๆ บางอย่างเป็นประโยชน์
 มาก บัดนี้เราทราบถึงชนบรรพบุรุษเดิม ลัทธิศาสนาของกลุ่มชน
 หลายเผ่าแล้ว และเรามีตัวเลขสถิติทางคำณวนา ภาษา ตลอดจนการ
 ถ่ายทอดคำพูดเป็นตัวเขียนของภาษานั้น ๆ ในรอบ ๕๐๐ หรือ
 ๑๐๐๐ ปีมานี้ด้วย เราได้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับภูมิ-
 ลำเนาของชนเหล่าต่าง ๆ นั้น ตลอดจนความสัมพันธ์ในกลุ่มชน
 พวกนั้นเอง และความสัมพันธ์ที่ชนพวกนั้น ๆ มีกับจีน ตัวเลขหลัก
 มูลเหล่านี้ ได้รับการเปรียบเทียบกับตัวเลขสถิติทางนิรุกติศาสตร์
 และ มนุษยวิทยา ผู้ที่ทำการคำนวณก็ล้วนเป็นนักวิจัยอันได้รับการ
 ฝึกทางวิชาการมาอย่างดี เพื่อค้นหาว่าใครเป็นอนุชนที่สืบเชื้อสาย

มาจากบุคคลเผ่าต่าง ๆ เหล่านี้ อันสืบทราบได้แล้วในทางประวัติศาสตร์

จากหลักฐานใหม่ ๆ หลายประการนี้ ผู้รู้พอที่จะเริ่มสรุปได้ว่า เผ่าชนที่พูดภาษาไทยอันแตกสาขามาจากสกุลภาษาจีน-ธิเบต (รวมชาวไทยในบัตันและลาว ตลอดจนกลุ่มผู้ที่พูดภาษาไทยในพม่า จีน ญวน และที่อื่น ๆ) นั้น เห็นจะมีได้เคยตั้งภูมิลำเนาอยู่ทางจีนเหนือ หรือจนแม่ทางภาคกลางของจีนเลย อย่างน้อยก็ไม่มีหลักฐานอันใดที่จะแสดงให้เห็นว่า ชนเหล่านี้เคยตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่ใดไกลไปจากที่อยู่ปัจจุบัน หลักฐานทางประวัติศาสตร์ก็ย้อนหลังไปก่อนสมัยน่านเจ้าเพียงเล็กน้อยและจำกัดบริเวณลงว่า คนที่พูดภาษาไทยมีอยู่ทางพรมแดนทางภาคใต้ของจีน ในขณะที่เดียวกันก็มีหลักฐานเกี่ยวกับชนชาติอื่น ๆ (ที่มีได้พูดภาษาไทย) ในบริเวณอื่น ๆ ตลอดจนเรื่อยมา และเอกสารมิได้ขาดตอนลงจนให้เชื่อได้ว่าชนชาตินั้น ๆ เป็นไทย ทั้งนี้ย่อมเป็นการกลับตาลปัตรกับมติของผู้รู้ชาวตะวันตกสมัยก่อน ๆ ที่ว่าชาวไทยอพยพโยกย้ายลงมาจากจีนเหนือสู่ภาคกลางของประเทศจีนเป็นครั้งแรกเมื่อหลายพันปีมาแล้ว ครั้นต่อมาจึงอพยพจากภาคกลางลงมาทางใต้ (โดยเฉพาะทางมณฑลยูนนาน) เมื่อประมาณพันแปดร้อยปีมานี้ นับเป็นการอพยพครั้งที่สอง ครั้งที่สาม อพยพจากยูนนานมาสู่ประเทศไทยในบัตัน นักประวัติศาสตร์ส่วนมากในปัจจุบันนี้คัดค้านว่า ไม่มีหลักฐานทางนิรุกติศาสตร์ หรือประวัติศาสตร์ที่จะสนับสนุนข้อความที่ว่า มีชนเชื้อชาติใดเคยได้อพยพโยกย้ายข้ามผืนแผ่นดินจีนทั้งประเทศเลย มีก็เพียงประชาชน

ชาวจีนเองที่เคลื่อนย้ายอยู่ภายในประเทศ เท่าที่ปรากฏ จะมีหลักฐานที่อยู่ ที่จะอ้างได้ว่าชนที่พูดภาษาไทยได้เคยอพยพอยู่ในวงจำกัดราว ๒๐๐-๓๐๐ กิโลเมตร ทางต้นแม่น้ำโขงเข้าไปสู่มณฑลยูนนาน และบางที่จะเคลื่อนขึ้นเหนือ เข้าไปสู่ดินแดนบางแห่งทางใต้ของจีนด้วย ที่ว่านั้นนับว่าเป็นข้อความที่ผิดกับทัศนะที่ถือกันอยู่ทั่วไปเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย อย่างคำเป็นชาว

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ของจีนให้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมทางแถบพรมแดนของตน จริงอยู่ขอบเขตของวัฒนธรรมจีนแพร่ขยายออกไปทุกที ในสมัยพุทธกาล และสมัยขงจื๊อ สันนิษฐานเขตเพียงแค่ลุ่มแม่น้ำแยงซี แล้วก็ลงมาทางใต้จนจรดเขตแดนในบัดนี้ กลุ่มชนส่วนมากที่อยู่ตามชายแดนในฐานะเพื่อนบ้านของวัฒนธรรมจีนกลางนั้น อาจทราบได้จากเอกสารทางประวัติศาสตร์เมื่อราว ๒ พันปีก่อน กลุ่มชนกลุ่มใหญ่ ๆ คือ พวกเย่ทางฝั่งทะเลตะวันออก และ จู ซึ่งได้ครอบครองอาณาเขตทางภาคกลางและภาคใต้ของจีน อยู่จนถูกรวมเข้าไปในระบบการบริหารประเทศของจักรวรรดิจีนในราว พ.ศ. ๓๒๓ แต่ชนชาตินี้ก็มีได้ถูกบังคับให้อพยพหากถูกกลืนชาติและวัฒนธรรมไปเป็นส่วนใหญ่ มาตั้งแต่ก่อนจีนรวมอำนาจทางการเมืองเข้าไว้แล้ว พวกเย่ทางฝั่งทะเลตะวันออกนั้นพูดภาษาผิดไปจากจีนในสมัยนั้น แต่ภาษาจูเห็นจะใกล้เคียงกับภาษาจีนสมัยนั้น เพราะมีวรรณกรรมราชวงศ์ฮั่น อันสำคัญของพวกจูในราวพุทธศตวรรษที่ ๒ ตกทอดมาอยู่ ปรากฏว่าเขียนด้วยภาษาจีน

ผิดเพี้ยนกับภาษาถิ่นทางเหนือสุดของจีนบ้างเท่านั้น ในเรื่องของ
 จูนี้สำคัญมาก เพราะเป็นแบบอย่างของการรวมวัฒนธรรมและชน
 ชาติต่าง ๆ ทางชายแดนด้านใต้เข้าไปสู่ความเป็นจีน วิธีการแบบนี้
 มีเอกสารปรากฏอยู่หลายคราว แต่สมัยพวกจูมาเมื่อเร็ว ๆ นี้ วิธีการ
 เป็นไปโดยปกติของการรวมวัฒนธรรม ยิ่งได้อาศัยรัฐบาลจีนให้
 อำนาจในทางบริหารควบเข้าด้วย ก็เลยเร่งให้การเป็นไปเร็วเข้า
 ในส่วนพวกยั้นนี้ ส่อให้เห็นว่าแม้ภาษาจะต่างกัน ก็อาจรวมเอา
 เข้าเป็นจีนไว้ได้ด้วยวิธีเดียวกัน

บางครั้ง รัฐบาลจีนใช้กองทัพพื้นเมืองบังคับบัญชาแถบ
 ดินหนึ่งดินใดเอาตามใจตนปรารถนา ต่อเมื่อเกิดความไม่สงบอย่าง
 ใหญ่ขึ้น จึงมักส่งกองทัพไปปราบให้ราบคาบ แต่การรวมเข้าเป็นจีน
 นั้น ใช้กำลังทหารเป็นส่วนน้อย ไม่อาจหาตัวอย่างได้ว่ามีรัฐชาติ
 นิยมอันประกอบไปด้วยชนชาติที่มีได้เป็นจีน ทางแถบพรมแดนจีน
 ซึ่งมีความรู้สึกเป็นเอกเทศในด้านวัฒนธรรมและความเป็นชาติ ไม่
 ปรากฏว่าชนชาติเหล่านั้นเคยต่อสู้กับอาณาจักรจีน ชนิดทำสงครามกัน
 ในฐานชาติคู่สงคราม และเมื่อแพ้ก็ไม่เคยมีชนชาติใดอพยพออกไป
 ทั้งชาติ ไปหาภูมิภินาอาศัยอยู่ ประวัติศาสตร์จีนไม่ส่อให้เห็นว่า
 มีตัวอย่างของชาติใด อันมีภาษาและวัฒนธรรมเป็นอิสระ แล้ว
 อพยพเคลื่อนย้ายจากเหนือมาสู่กลาง แล้วลงไปได้จนออกนอกจีน
 ไปในที่สุด

ในทางฝ่ายจีนหรือฮั่น ที่มีภาษาแตกออกเป็นสำเนียงต่าง ๆ
 กันที่รู้จักกันว่าเป็นภาษาจีนในบัดนี้ หลักฐานทางโบราณคดี จำเดิม

แต่ค้นได้ “คนปักกิ่ง” ใน พ.ศ. ๒๔๗๐ เป็นต้นมา แสดงให้เห็นชัดอย่างไม่ต้องสงสัยว่าดินแดนที่เป็นประเทศจีนในบัดนี้ เป็นภูมิ-
 ลำเนาที่อยู่อาศัยของจีนมากกว่าห้าแสนปี นอกจากนี้ยังมีหลักฐานอีก
 ด้วยว่า ตั้งแต่ยุคหินใหม่ ในราวไม่น้อยกว่าสองหมื่นปีมานี้ วัฒน-
 ธรรมทางภาคกลางของจีน สืบต่อโดยตรงมาจากวัฒนธรรมหินใหม่
 นั้นทีเดียว และกินอาณาเขตบริเวณที่เป็นประเทศจีนในปัจจุบัน
 นี้เอง วัฒนธรรมจีนมีประวัติความเจริญเติบโตมาบนผืนแผ่นดินจีน
 เท่านั้น และหลักฐานทางโบราณคดีก็แสดงว่าวัฒนธรรมจีนอยู่ใน
 รูปกิจกรรมมาแต่ยุคหินใหม่เป็นอย่างต่ำ วัฒนธรรมจีนนี้แหละที่
 เป็นหนึ่งในสองของมนุษยโลกที่คิดอักษรขึ้นเมื่อประมาณ ๔๐๐๐
 ปีมาแล้ว และใช้ระบบอักษรนั้น ตลอดจนใช้ปฏิทินเป็นเอกสาร
 ทางประวัติศาสตร์ของตนเองและของชนชาติเพื่อนบ้าน ตลอดจนมา
 จนบัดนี้

เอกสารของจีนเหล่านี้ อาจนำมาใช้ อย่างน้อยก็ชี้ให้เห็นว่า
 ชนชาติในสมัยดึกดำบรรพ์นั้น เป็นเครือญาติหรือเป็นบรรพบุรุษ
 เดิมของไทย ตลอดจนชาติอื่น ๆ ที่เคยร่วมถิ่นที่อยู่มาทางแถบนั้น
 แต่ที่จะอ้างว่าประชาชนชาติต่าง ๆ ในบริเวณนั้นที่มีได้เป็นจีนแล้ว
 เป็นไทยทั้งสิ้น ออกจะไม่ถูกต้องตามความจริง ผู้ที่ศึกษาวิชาก่อน
 ประวัติศาสตร์ไทย ต้องใช้หลักฐานทั้งในทางประวัติศาสตร์ ในทาง
 นิรุกติศาสตร์และในทางโบราณคดี เพื่อที่จะทราบได้ชัดว่าไทยใน
 สมัยก่อนนั้น ไม่เพียงแต่จะแตกต่างไปจากจีนเท่านั้น หากยังแตก
 ต่างไปจากชนชาติอื่น ๆ ในบริเวณนั้น อันมิใช่เป็นจีนอีกด้วย

แม้การศึกษาในค่านนี้จะเจริญขึ้นมากในไม่กี่ปีนี้ แต่ข้าพเจ้าก็เชื่อว่า ยังทราบไม่ได้ชัดว่าเดิมทีเดียวไทยมีภูมิภานาอยู่ที่ใด เราเพียงแต่กล่าวได้ว่า ไม่เคยอยู่ทางเหนือและทางภาคกลางของจีน พันบริเวณดังกล่าวแล้ว เราไม่อาจแน่ใจได้ว่าที่ใดน่าจะเป็นถิ่นเดิมของไทย ผู้รู้ชาวตะวันตกคนหนึ่งพิจารณาหลักฐานทั้งมวลจากการศึกษาทางค่านนิรุกติศาสตร์ และตั้งปัญหาว่าชาวไทยน่าจะมีแหล่งเดิมอยู่ทางตะวันออกของพรมแดนจีนในบัดนี้ ในแถบทางเหนือและใต้ของเขตแดนระหว่างมณฑลกว๋างตุ้งและญวนเหนือ บุคคลผู้นี้เสนอว่าชาวไทยคงจะได้โยกย้ายมาทางตะวันตกอยู่เรื่อย ๆ ในทางพรมแดนค่านนั้น ตลอดระยะเวลาทางประวัติศาสตร์ ได้เคยขึ้นไปทางเหนือ (โดยเฉพาะทางกว๋างสี ไกวเจา และ ยูนนาน) แต่พวกที่สำคัญลงมาทางใต้ สู่ประเทศไทยและลาว ข้าพเจ้าเชื่อว่าไม่มีหลักฐานทางข้างเงินที่จะปฏิเสธข้อนี้ หลักฐานบางประการกลับจะสนับสนุนความที่ว่านี้เสียซ้ำ บางทีประวัติศาสตร์เชื้อชาติไทย คงได้ความจริงในเร็ว ๆ นี้แล้ว อาจในชั่วชีวิตพวกเราก็ได้ การศึกษาย่อมจะช่วยแก้ข้อกังขานี้ให้ได้”

— จากความเห็นของโมทนีย่อมหักล้างกับทฤษฎีโบราณที่เชื่อว่าถิ่นเดิมของไทยอยู่แถบเทือกเขาอัลไตโดยสิ้นเชิง แต่มีแนวโน้มว่าถิ่นเดิมของไทยอาจจะอยู่แถบตะวันออกของพรมแดนจีน ในบริเวณแถบทางเหนือและใต้ของเขตแดนระหว่างมณฑลกว๋างตุ้งและญวนเหนือ ตามที่มีผู้สันนิษฐานว่า ชาติไทยมีถิ่นเดิมอยู่แถบภูเขาอัลไตนั้น เป็นข้อสันนิษฐานที่หาหลักฐานยืนยันไม่ได้ และ

ความเชื่อที่ว่า คำว่า ไท หรือ ไทย อาจมาจากคำว่า อัลไต ซึ่งเมื่อเรียกไปนาน ๆ ก็กลายเป็น ไท หรือ ไทยนั้น ก็ฟังไม่ขึ้น ประวัติศาสตร์ของจีนก็ได้เอ่ยถึงชาติไทย ในแถบบริเวณดังกล่าวของจีนเลย เป็นข้อสันนิษฐานที่ยกย่องกันเองจนเกินความจริง

ปัญหาต่อไปที่จะต้องวิเคราะห์ให้เห็นจริงคืออาณาจักรไทยในบริเวณดังกล่าวมีชื่อว่าอะไร ตีออคต์เชื่อว่าอาณาจักรน่านเจ้า น่าจะเป็นอาณาจักรไทย เท่าที่พอจะมีหลักฐานยืนยันว่าจะเป็นเช่นนั้น และนักประวัติศาสตร์หลาย ๆ คน ก็ดูเหมือนจะเชื่ออย่างที่ตีออคต์เข้าใจ แต่โมท กลับเสนอข้อคิดซึ่งมีแนวโน้มไปในทางที่ไม่แน่ใจว่า อาณาจักรน่านเจ้าจะเป็นอาณาจักรอันยิ่งใหญ่ของชนเผ่าไทย โมท กล่าวว่า การที่มีผู้เชื่อว่าอาณาจักรน่านเจ้า คือ อาณาจักรไทย เป็นเพราะใช้เอกสารประวัติศาสตร์จีนประกอบการค้นคว้าในวงจำกัด โมท เห็นว่า อาณาจักรน่านเจ้ามีความสัมพันธ์ต่อจีน ไทย พม่า ตลอดจนอาณาจักร ธิเบต เมื่อเป็นเช่นนี้จะแสดงได้หรือไม่ว่า อาณาจักรน่านเจ้าที่เราเชื่อกันว่า เป็นอาณาจักรไทยนั้น จะเป็นอาณาจักรอิสระอีกพวกหนึ่ง

โมทได้อ้างหลักฐานประกอบข้อคิดเห็นของตนเอาไว้ดังนี้

“ในบรรดางานนิพนธ์ทางประวัติศาสตร์ อันเกี่ยวกับสมัยน่านเจ้าครั้งโบราณ เห็นจะได้แก่เรื่อง มั่นจู ของ พันโซ พันโซ ผู้เป็นขุนนางสมัยราชวงศ์ถัง ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเลขานุการของแม่ทัพจีน ไปประจำการ ณ เซียวซี (คือเมืองญวนในปัจจุบัน) สมัย

เมื่อน่านเจ้ายกทัพมาตีเซียวซี ใน พ.ศ. ๑๔๐๖ ทัพจีนแตก ผู้คน
ถูกฆ่าเสียมากต่อมาก แต่พันโซหนีกลับเมืองจีนได้ ต่อมาถูกส่งไป
รับราชการทางพรมแดนทางด่านน่านเจ้า ด้วยประสบกับเรื่องน่าน-
เจ้ามาช่วยตนเองเช่นนี้ พันโซจึงตั้งปณิธานมั่นที่จะเป็นผู้เชี่ยวชาญ
ในเรื่องอาณาจักรนี้ ถึงกับศึกษาว่าด้วยประวัติความเป็นมาตลอดจน
สภาพความเป็นอยู่ในขณะนั้น สัมภาษณ์ชาวพื้นเมือง ชาวจีนที่เคย
เดินทางไปน่านเจ้า จากหลักฐานต่างๆ เหล่านี้ พันโซจึงเรียบเรียง
เรื่องมณฑุขัน ในภาษาจีน มั่น หมายถึงเผ่าชนที่มีโซคนจีนซึ่งอยู่
ทางพรมแดนด่านไต้ ฉู หมายถึงเอาง่ายๆ ว่า “หนังสือเกี่ยวกับ ---”
หนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น ๑๐ บท ตามหัวข้อเรื่องดังนี้

๑. เส้นเดินทางภายในพรมแดนยูนนาน
๒. ภูเขาและลำน้ำ
๓. อาณาจักรเจ้าทั้งหก
๔. นามของเผ่าชนชาติต่าง ๆ ในน่านเจ้า
๕. เซียน หรือ มณฑลทั้งหก
๖. เมืองและนครในยูนนาน
๗. ผลผลิตจากดินแถบยูนนาน
๘. ลัทธิพิธีของเผ่าชน
๙. การหัตถการและจักกัถาของเผ่าชนต่าง ๆ ทางไต้
๑๐. นามประเทศต่าง ๆ และประชากรต่าง ๆ ทางชายแดน
ของน่านเจ้า

วงการศึกษารู้จักหนังสืออันสำคัญนี้มานานแล้ว แต่
นักศึกษามัยใหม่เพิ่งจะได้ศึกษากันเมื่อเร็ว ๆ นี้เอง ในรอบไม่กี่ปี
มานี้มีหนังสือหลายเล่มที่เขียนขึ้นวิจัยเรื่องประวัติท่านเจ้า ใช้หนังสือ
เล่มนี้เป็นแหล่งที่มาอันสำคัญ ในบรรดาเรื่องที่น่าสนใจยิ่งประการ
หนึ่งนั่นก็คือ มีคำท่านเจ้าอยู่กว่า ๒๐ คำ ซึ่งมีคำแปลเป็นภาษาจีน
และบอกวิธีออกเสียงตามแบบของราชวงศ์ถังไว้ด้วย คุณค่าในเรื่อง
การออกเสียงจีนเช่นนี้ ค้นหาได้ไม่ยากนัก และการสอบสวนใน
ปัจจุบัน จากเผ่าชนต่าง ๆ ที่ยังอยู่ในยูนนาน บัดนี้ ก็ได้คำแปล
จากภาษาต่าง ๆ เหล่านั้น มาเทียบกับคำที่ให้ไว้ในหนังสือ เมื่อ
รวบรวมได้แล้ว ก็เห็นได้ชัดว่าเกือบทุกคำตรงกัมภาษาไป (ที่เรียก
ว่ามินเซี่ยด้วย) และภาษาหฺยี (ที่เรียกว่า โล-โล ด้วย) ทั้งนี้ตรงกับ
มติของนักประวัติศาสตร์ที่ว่าพวกไปและหฺยีเป็นเชื้อชาติที่ปกครอง
อาณาจักรท่านเจ้าตลอดจนรัฐอื่น ๆ ที่สืบเนื่องต่อมา คำว่าเจ้า และ
ฟ้า เป็นคำที่ยืนยันได้กับเอกสารฝ่ายไทยในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๙
ว่าอ้างถึงยูนนาน และยังเป็นคำที่ใช้อยู่ในภาษาไทยปัจจุบันนี้ แต่
เราก็ไม่อาจสรุปได้จากคำทั้งสองนี้ ว่าท่านเจ้าเกี่ยวข้องกับโดยเฉพาะ
กับประชากรที่พูดภาษาไทย เพราะคำเช่นนี้มีคามหมายทำนองนี้
มีอยู่ในภาษา พม่า-ธิเบต และภาษาซึ่งมิใช่ภาษาไทยอื่น ๆ ประวัติ
ต้นกำเนิดของคำดังกล่าว ยังสืบสาวราวเรื่องไม่ได้ จากข้อมูลทาง
ด้านภาษาอื่น ๆ ในท่านเจ้า จะมีคำเหมือน ๆ กันอยู่มากในหลาย
เผ่าชนจะยึดเอาคำว่า เจ้า และ ฟ้า เพียงสองคำนี้มาเป็นหลัก หา
พิสูจน์อะไรได้ไม่

ชาวไปและหยีที่เอยถึงนั้น ยังคงตั้งภูมิลำเนาอยู่ทางยูนนาน เป็นส่วนใหญ่ และมีเป็นจำนวนมากเสียด้วย พวก^๕พุกภาษาไกล เคียงกับกลุ่มภาษาในสกุลธิเบต-พม่า ในปัจจุบัน มักจะเห็นกันว่า พวก^๕นี้คือเผ่าชนกลุ่มใหญ่ที่อยู่ในอาณาจักรน่านเจ้า และชนชั้น ปกครอง ตลอดจนชนชั้น^๕นำในอาณาจักร ก็มาจากชนเผ่า^๕นี้แทบ ๕๕๕ ด้วยเหตุฉะนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าเรื่องก่อนประวัติศาสตร์ของ ไทย พอจะสรุปได้เป็นสองข้อที่สำคัญคือ

๑. ไทยที่อยู่ทีน่านเจ้านั้น มีอยู่บ้างโดยบังเอิญ ไม่ได้เป็น ตัวตั้งตัวตีในการสถาปนาอาณาจักร^๕ และ

๒. คนเผ่าที่พุกไทยในอาณาจักรน่านเจ้านั้น ไม่เกี่ยวข้องกับ โดยตรงทางประวัติศาสตร์กับไทยที่ตั้งกรุงสยามขึ้นที่สุโขทัยแต่ประ- การใด

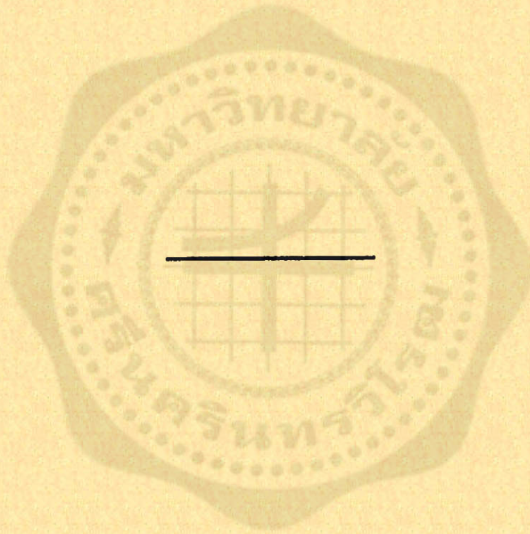
จากนั้นหนังสือมันฉุและหนังสืออื่น ๆ ในสมัยพุทธศตวรรษ ที่ ๒๒ และ ๒๓ ตลอดเรื่อย ๆ ลงมา ล้วนมีบทบรรยายว่าด้วยกลุ่ม ชน ซึ่งผู้ที่ได้ศึกษาเอกสารนั้น ๆ ส่วนมาก เห็นพ้องต้องกันว่า มี คนพุกไทยอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีนสมัยน่านเจ้า และรัฐบาล จีนสมัยต่อมากรูเกี่ยวกับชนพวก^๕ แต่ชนพวก^๕อยู่ทางปลายเขต แดน^๕น่านเจ้าเท่านั้น ภูมิลำเนาของชนเผ่า^๕ นี้ รู้ได้แน่ชัดติดต่อกันมา และจากหลักฐานแสดงว่าพวก^๕ชอบอพยพขึ้นเหนือไปเล็กน้อยใน ศตวรรษต่อ ๆ มา แต่ก็คงเป็นเพียงชนเผ่าเดียวที่มีสมาชิกน้อยกว่า เผ่า^๕อื่น ๆ ในแถบนั้น ทั้งนี้มิได้หมายความว่าชนเผ่า^๕ที่เคยอยู่สมัย น่านเจ้า เป็นพวกเดียวกับคนไทยที่ได้มาตั้งกรุงสุโขทัยในสมัยต่อมา

จนมาเป็นบรรพบุรุษสายต้นของไทยในบัดนี้ คนพูดไทยเหล่านี้ที่
รู้ประวัติว่าอยู่ทางกวางสี กวางตุ้ง อาจมีความสัมพันธ์กับบรรพชน
ของไทยในประเทศ ยิ่งกว่าพวกที่นานเจ้าเสียซ้ำ เวลานี้ เรายังไม่
พร้อมที่จะพูดถึงกลุ่มชนชาติไทยสมัยก่อนประวัติศาสตร์ จนลงมา
ถึงกรุงสุโขทัย เท่าที่เรามาทั้งหมดนั้น เพียงแต่กล่าวว่าชนชาติไทย
มิได้อยู่อยู่กับประวัตินานเจ้าอย่างสำคัญอันใดเลย กล่าวเพิ่มเติมได้
แต่ว่าชาวไทยเป็นเพียงหนึ่งในจำนวนชนชาติต่าง ๆ ในแถบนั้น
ประวัติและวัฒนธรรมของชนพวกนั้น ทราบได้บ้างจากการค้นคว้า
หาหลักฐานมาปะติดปะต่อกัน การศึกษาชั้นต่อไปย่อมจะช่วยให้
เรารู้เรื่องราวเกี่ยวกับก่อนประวัติศาสตร์ และประวัติศาสตร์สมัย
ต้น ๆ ของชนชาติไทยยิ่งขึ้น ในขณะนี้ เราเพียงกล่าวได้ว่าคนไทย
ไม่ได้เป็นชนชาตินั้นชาตินี้ แต่ยังหารู้แน่ไม่ว่าเดิมชนชาติไทยอยู่
ที่ใด เป็นอันว่าควรละทัศนคติผิด ๆ ดังเดิมเสีย ยิ่งทำให้เรามีคตลง
แทนที่จะสว่างขึ้น แต่ความคลางแคลงเช่นนี้มีช่องทางให้ค้นคว้า
ได้ต่อไป โดยอาศัยการศึกษาเป็นหลัก ดีกว่าจะยอมรับเชื่อเรื่องที่
เสกสรรปั้นเท็จขึ้นมาให้เป็นจริงกันอย่างง่าย ๆ”

จากข้อคิดเห็นของโมท ทำให้เราพอมองเห็นได้ว่า อาณา-
จักรน่านเจ้าที่เราเคยเข้าใจกันว่ายิ่งใหญ่จนจีนเคยรับรองนั้น อาจ
จะไม่ใช่อณาจักรไทยทั้งหมด เผ่าไทยกลุ่มหนึ่งเคยอาศัยอยู่ใน
อาณาจักรนี้ปนเปไปกับชนเผ่าอื่น ๆ มิใช่ว่าเผ่าไทยครอบครอง
อาณาจักรน่านเจ้าเป็นใหญ่ตามลำพังแต่ประการใด กล่าวอีกนัยหนึ่ง
เผ่าไทยเป็นเพียงชนกลุ่มน้อยในอาณาจักรน่านเจ้าเท่านั้น มีหลัก

ฐานปรากฏชัดว่าอาณาจักรน่านเจ้าต้องสูญสลายอาณาจักรให้กับพวก
มองโกลภายหลังที่อาณาจักรสุโขทัยได้สถาปนาเป็นปึกแผ่นแล้ว

ข้อเสนอของโมท น่าจะเป็นข้อเสนอกี่ควรแก่การรับฟัง
เพราะการศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ เราจะต้องศึกษาจากหลักฐานที่
สามารถจะพิสูจน์ได้ มิใช่อาศัยจากข้อสันนิษฐานที่เลื่อนลอย และ
จะต้องศึกษาโดยไม่ลำเอียงหรือชาตินิยมจนเกินไป

บทที่ ๑๕

บทวิเคราะห์ว่าด้วยปัญหาในประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย

๑. ว่าด้วยทาสในสมัยสุโขทัย

คงได้กล่าวมาแล้วในบทที่ ๔ ว่าสังคมในสุโขทัยเป็นสังคมไม่มีทาส ซึ่งทั้งสมเด็จพระยาเจ้าอริยราชานุภาพ และ W.A.R. Wood ก็ทรงเห็นด้วยและเห็นด้วยกับความเห็นดังกล่าวนี้ อย่างไรก็ตาม นักกฎหมายส่วนมากก็คัดค้านโดยอ้างเหตุผลว่า ในสมัยสุโขทัยมีลักษณะกฎหมายลักพา ซึ่งต้องกำหนดโทษการลักพาทาสหนีเอาไว้ แต่ Wood ก็ค้านว่าทาสเหล่านั้นไม่มีในระยะหลังเพราะมีการลักพาทาสหนีไปจากกรุงศรีอยุธยา

แต่ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ อาจารย์ ดร. ขจร สุขพานิช ได้เสนอความเห็นใหม่ในที่ประชุมนักวิชาการในการสัมมนาที่จังหวัดสุโขทัยว่า ไทยสมัยสุโขทัยมีทาสอยู่ในระบบสังคม หลักฐานที่ อาจารย์ ดร. ขจร สุขพานิช อ้างสนับสนุนความเห็นดังกล่าว คือคำในจารึกหลักที่ ๒ ของสุโขทัย ตอนเจ้าศรีศรีท้าวจะออกบวช จึงแจกจ่ายทรัพย์สินสมบัติทั้งหมดให้แก่ผู้อื่น รวมทั้งปลดปล่อยคนตลอดจนสัตว์ ๒ เท่า ๔ เท่าให้เป็นอิสระ (จารึกสุโขทัย หลัก ๒ คำที่ ๒ บรรทัดที่ ๑๖) อาจารย์ ดร. ขจร สุขพานิช ได้กล่าวเสนอคำในจารึกรามคำแหงมาสนับสนุนความเห็นครั้งนั้นอีกว่า ในระบบสังคมของไทยสมัยสุโขทัยมีทาส จัดเข้าในประเภททรัพย์สิน

ของผู้ตาย คำว่า ทาส เป็นศัพท์ที่เกิดขึ้นในสมัยต่อมา คือ สมัย
กรุงศรีอยุธยา แต่ในสมัยสุโขทัยใช้คำ “ไพร่ฟ้าข้าไท” แทน
เพราะคำว่าทาสยังไม่มีใช้ โดยที่คำทั้งสองมีความหมายอย่างเดียวกัน
อาจารย์ ดร. ขจร สุขพานิช ได้อธิบายไว้อย่างน่าฟังดังนี้

“...ในสังคมสุโขทัยนั้น เมื่อราชภฏรวายชนม์ ทรัพย์สินสมบัติ
รวมทั้งหนี้สินทั้งหลายทั้งปวง อีกทั้งผู้พึ่งพาอาศัย คือ ลูก เมีย
ญาติพี่น้องของผู้วายชนม์ ตลอดจนข้าทาสว่าไพร่ทั้งสิ้น ตกทอด
อยู่ในความรับผิดชอบของทายาท ทรัพย์สินสมบัติเหล่านี้รวมหนี้สิน
ของผู้วายชนม์เข้าไว้ด้วย เป็นหน้าที่ของทายาทจะต้องดูแล รักษา
เลี้ยงดู และใช้สอย ชำระ (หนี้) ต่อไป

ไพร่ฟ้าข้าไทหรือทาส เป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งในระบบ
เศรษฐกิจอิสระ เมื่อมีทรัพย์สินส่วนบุคคลในสังคมใด ก็ย่อมมีหนี้สิน
ส่วนบุคคลในสังคมนั้น และเมื่อระบบสังคมยอมรับคนเป็นทรัพย์สิน
ชนิดหนึ่ง จะขอ ขาย จำนำ จำจอง ในประเภทใดที่ตกลงกันก็
ย่อมทำได้ สังคมสุโขทัยจึงมีทาสหนี้สิน คู่กับทาสเชลย และทาส
สองประเภทนี้มีครบบริบูรณ์ในสังคมไทยครั้งนั้น

สังคมสุโขทัยไม่ใช่สังคมที่แตกต่างจากสังคมอยุธยามากนัก
ทาสนั้นมีอยู่ แต่เมื่อคำ ๆ นี้ยังไม่มีใช้ในครั้งกระนั้น เราจึงไปคิด
เอาว่า สังคมสุโขทัยไม่มีทาส แต่ตามถ้อยคำที่ปรากฏในจารึกหลัก
รวมคำแหง สังคมสุโขทัยมีทาสอยู่แล้ว และทาสนั้นยังเป็นทรัพย์สิน
ที่จะตกทอดแก่ทายาทในเมื่อเจ้าของทรัพย์สินวายชนม์ คำว่าทาส
ในสมัยสุโขทัย ใช้ว่า “ไพร่ฟ้าข้าไท”

ชายในสมัยสุโขทัยมีเมียหลายคน และมีลูกหลายแม่ มากคน
 ด้วยกัน ผู้คนเหล่านี้เป็นผู้พึ่งพาอาศัยของผู้ชายชั้นนี้ ซึ่งทายาทมี
 หน้าที่จะต้องรับเลี้ยงดู ให้อยู่อาศัยเป็นระบบ extended family นับ
 แต่ครั้งนั้นแล้ว และเมื่อมาถึงสมัยอยุธยา หัวหน้าครอบครัวซึ่งอยู่
 ในความดูแลอารักขาของพ่อบ้านทั้งสิ้น พ่อบ้านหลายพ่อบ้านใน
 ระบบสังคมของอยุธยา ย่อมเลือก “เจ้าขุนมูลนาย” ได้โดยอิสระ
 เพื่อให้ความคุ้มครองและดูแลรักษาผลประโยชน์ทางกฎหมาย
 เมื่อไม่สมัคอยู่กับ “เจ้าขุนมูลนาย” คนนี้ ก็ย่อมขอเปลี่ยนย้ายไป
 สังกัดใน “เจ้าขุนมูลนาย” คนอื่นได้ แต่จะเป็นคนเถื่อน ไม่สังกัด
 เจ้าขุนมูลนายไม่ได้ ถ้ายังปรารถนาให้กฎหมายบ้านเมืองรักษาสผล
 ประโยชน์ให้ เพราะฉะนั้นสิทธิในชีวิตและทรัพย์สินของตนและบริ-
 วารจึงขึ้นอยู่กับเจ้าสังกัดซึ่งเป็น “เจ้าขุนมูลนาย”

“ไพร่ฟ้าข้าไท” ในสังคมสุโขทัย ก็คือทาส ในสังคมอยุธยา
 และรัตนโกสินทร์ ระบบของสังคมเป็นเช่นนี้ตลอดมากกว่า ๖๐๐ ปี
 มาสิ้นสุดเอาในสมัยเลิกทาส นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๑ ส่วนพ่อ
 แม่ของทาสนั้นเมื่อลูกทาสเป็นอิสระเป็นไทไปแล้ว ถ้ามิได้มาได้
 ถอนพ่อแม่ของตน ในที่สุดพ่อแม่ก็จะล้มหายตายจากไปเอง “ไพร่
 ฟ้าข้าไท” หรือทาส จึงสูญสิ้นไปจากแผ่นดินไทย เอาในปลาย
 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

อาจารย์ ดร. ขจร สุขพานิช ได้สอบทานคำแปลของ
 ศาสตราจารย์เฮเกส ในภาคฝรั่งเศส ของประชุมศิลาจารึกสยาม ได้
 พบว่า ศาสตราจารย์เฮเกส แปลคำว่า “ไพร่ฟ้าข้าไท” ว่า esclaves

คือ ทาส อย่างชัดแจ้ง ไว้ในหนังสือประชุมจารึกสยาม ภาคที่ ๑
 ทิพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ (ค.ศ. ๑๙๒๔) ในภาคภาษาฝรั่งเศส หน้า
 ๔๕ (ในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ อันเป็นปีแรกที่เซตเตเข้ามาประจำทำงาน
 ที่กรุงเทพฯ ในครั้งนั้นเซตเตยังไม่กล้าใช้คำแปลให้กระจ่างแจ้ง
 เช่นนี้ คงใช้คำแปลว่า retainers (ผู้ติดสอยห้อยตาม) เท่านั้น)

เมื่อพิจารณาตามความเห็นของอาจารย์ ดร. ขจร สุขพานิช
 และหลักฐานที่ได้มาเช่นนี้ ทำให้บังเกิดทฤษฎีใหม่ขึ้นมาว่าลักษณะ
 สังคมของไทยในสมัยสุโขทัยที่กล่าวว่ามีทาส เห็นจะไม่ถูกต้อง
 ใดๆ ก็ตามก็จะต้องมีการพิสูจน์ เพื่อสนับสนุนหรือคัดค้านกันต่อ
 ไป เพื่อหาข้อยุติในเรื่องนี้ให้ได้ในที่สุด

๒. ว่าด้วยเรื่องพ่อขุนรามคำแหงเสด็จไปเมืองจีน

เรื่องที่กล่าวถกเถียงกันว่า พ่อขุนรามคำแหงจะเสด็จไปถึง
เมืองจีนในรัชสมัยของพระองค์ท่านนั้นหรือไม่ เป็นเรื่องที่สันนิษ-
ฐานกันไปต่าง ๆ นานา แต่เดิมก็มักจะเชื่อกันว่าพ่อขุนรามคำแหง
เสด็จไปเมืองจีนจริง แต่ต่อมาเมื่อมีการศึกษาจากหลักฐานเอกสาร
 กันอย่างละเอียด ก็มีผู้คัดค้านแนวคิดที่ว่าพ่อขุนรามคำแหงเสด็จไป
 เมืองจีน ข้อแตกต่างกันของแนวความคิดเห็นทั้งสองนั้นขึ้นอยู่กับกา
 รตีความในเอกสารนั่นเอง และเอกสารที่ใช้เป็นหลักฐานในเรื่องนี้
 ก็คือ จดหมายเหตุราชวงศ์หงวน

จดหมายเหตุราชวงศ์หงวนนี้ พระเจนจันทร (สุดใจ)
 เป็นผู้แปลจากภาษาจีน ทูลเกล้าฯ ถวายรัชกาลที่ ๕ เมื่อ พ.ศ.
 ๒๔๕๒ และพิมพ์แจกจ่ายเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ หอ

พระสมุทวชิรญาณได้นำออกตีพิมพ์เป็นทางราชการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ หนังสือจีนที่พระเจนจันอักษรนำมาแปลและตีพิมพ์อยู่ในชุดประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕ นั้น ท่านระบุชื่อไว้ดังนี้

หนังสือชื่อคิมเตียชกทงจี เล่ม ๕ หน้า ๓๔-๓๕-๓๖-๓๗-๓๘ หนังสือนี้ ชุนนาง ๖๖ นายเรียบเรียงในแผ่นดินเขียนหลง ปีที่ ๓๒ จุลศักราช ๑๑๒๙ แล้วได้รับการชำระตรวจแก้ในแผ่นดินเขียนหลง ปีที่ ๕๐ จุลศักราช ๑๑๔๗ ศักราชปีแต่งและชำระหนังสือก็ตรงกับปีเสียกรุง และปีที่ ๔ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนึ่งเอง พระเจนจันอักษรไม่ได้บอกไว้ด้วยว่า หนังสือ คิมเตียชกทงจี ที่แต่งขึ้นหลังเรื่องราวว่า ๔๐๐ ปีนั้น ได้อาศัยข้อความจากจดหมายเหตุราชวงศ์หงวนที่รวบรวมได้เสร็จแล้วแต่ปีที่ ๒ ของราชวงศ์เหม็ง คือ ค.ศ. ๑๓๖๙

ข้อความที่ตกเถียงนำความไม่แน่ใจ ก็คือข้อความในหนังสือ คิมเตียชกทงจีฉบับแปลของพระเจนจันอักษร ดังปรากฏในประชุมพงศาวดารภาค ๕ มีข้อความว่า

“แผ่นดินจีนหงวนปีที่ ๓๑ กะโหวงชิดหัง้วย ในปีนั้นพระเจ้าหงวนสี่โจ้วฮ่องเต้สวรรคต พระเจ้าหงวนแสงจงฮ่องเต้ขึ้นเสวยราชสมบัติ แต่ยังไม่ได้เปลี่ยนนามแผ่นดิน เสียมก๊กฮ่องก้งมกตึงมาเฝ้า พระหงวนแสงจงฮ่องเต้รับสั่งกับเสียมก๊กฮ่องก้งมกตึงว่า แม้ท่านคิดเป็นไมตรีกันแล้วก็ควรให้ลูกชายหรือขุนนางมาเป็นจ่านำไว้บ้าง

แผ่นดินไท่เต็กปีที่ ๔ แกจือล้งก้ง้วย เสียมก๊กฮ่องมาเฝ้า....”

ข้อความที่ว่า เสียมกั๊กอ่องกังมกตึงมาเผ้าครั้งที่หนึ่งนั้น มีคำอธิบายไว้ในวงเล็บว่า ตรงกับ ณ เดือนเก้า ปีมะเมีย จุลศักราช ๖๕๖ ส่วนข้อความที่ว่า เสียมกั๊กอ่องมาเผ้าครั้งที่ ๒ ก็มีคำอธิบายไว้ในวงเล็บว่า ตรงกับ ณ เดือนแปด ปีชวด จุลศักราช ๖๖๒ (จ.ศ. ๖๕๖ ตรงกับ ค.ศ. ๑๒๙๔ หรือ พ.ศ. ๑๘๓๗ และ จ.ศ. ๖๖๒ ตรงกับ ค.ศ. ๑๓๐๐ หรือ พ.ศ. ๑๘๔๓)

ฉบับแปลอีกฉบับหนึ่ง เป็นของนายเฉลิม ยงบุญเกิด ทั้งปรากฏในนิตยสารศิลปากร ปีที่ ๗ เล่ม ๒ ประจำเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ มีข้อความดังนี้

“๖) พงสาวการราชวงศ์หงวน เล่มที่ ๑๘ พระเจ้าหงวนสีจวี่ฮ่องเต้ปี^{ขึ้น}ถึงวันที่ ๓๑ (ค.ศ. ๑๒๙๔ หรือ พ.ศ. ๑๘๓๗) “เดือนเจ็ด วันเจียวิว มีพระบรมราชโองการให้กษัตริย์อาณาจักรเสียนก่านมู่ตึงมาเผ้า ถ้ามีเหตุก็สั่งให้ลูกหลานและขุนนางชั้นผู้ใหญ่เข้าถวายสิ่งของ”

๑๒) พงสาวการราชวงศ์หงวน เล่มที่ ๒๐ พระเจ้าหงวนเสงจงฮ่องเต้ปี^{ขึ้น}ได้เต็ก ๔ (ค.ศ. ๑๓๐๐ หรือ พ.ศ. ๑๘๔๓) “เดือนหก วันเจียวื่อ บรรดาอาณาจักร เตี้ยวจิเอ้อ เจ้าวา เสียนจ้านปา ยี่สิบสองคนมาเผ้า พระราชทานเสื่อยศและทรงโปรกให้ส่งกลับ”

อาจารย์ ดร. ขจร สุขพานิช ได้ให้คำอธิบายว่า “ในราชการปีที่ ๓๑ พระเจนจันอักษรแปลว่า เสียมกั๊กอ่องกังมกตึงมาเผ้า แต่คุณเฉลิม ยงบุญเกิด แปลว่า มีพระบรมราชโองการให้

กษัตริย์เสียนก่านมู่ตึงมาเฝ้า ใจความก็เกือบตรงกัน ผิดกันแต่ว่า พระเจนน ว่า กษัตริย์สุโขทัยไปเฝ้าพระเจ้ากรุงจีนแล้ว แต่ฉบับคุณ เฉลิมว่า พระเจ้ากรุงจีนเพียงมีพระราชโองการให้กษัตริย์สุโขทัยไป เฝ้า และว่าถ้ามีเหตุขัดข้องมาไม่ได้ ก็ขอให้ส่งลูกหลานและขุนนาง ผู้ใหญ่เข้ามาแทนตัว ใจความผิดกันดังนี้ ฝ่ายที่เชื่อตามพระเจนน ก็เลยต่อความออกไปว่า นี่เองเป็นหลักฐานว่าพ่อขุนรามคำแหง เสด็จไปเมืองจีน และพระองค์ได้ฉวยโอกาสนี้ไปนำช่างจีนมาทำ เครื่องสังกะโลกอย่างไรเล่า”

ในความคิดเห็นของอาจารย์ ดร. ขจร สุขพานิช แล้วเชื่อ ตามทฤษฎีของคุณเฉลิม ยงบุญเกิด แต่ก็ยังไม่มั่นใจว่าพ่อขุนราม คำแหงจะเสด็จไปเมืองจีนเมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๘ หรือ ค.ศ. ๑๒๙๔ จริงหรือไม่ จึงได้หาคำแปลของนักศึกษาคณอื่น ๆ มาสอบถาม อาจารย์ ดร. ขจร สุขพานิช ได้นำฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษของ คอกเตอร์ฟลัด (Dr. Flood) ซึ่งมีอยู่ใน JSS V. 57 ภาค ๒ ประจำเดือน July 1969 มาเทียบเคียงดู ซึ่งมีข้อความบางตอนดังนี้

“9 August 18, 1294 There was an Imperial order that the King of Hsien, Kar-mu-ting be summoned and persuaded and that he come to Court or, should this prove difficult, that his sons and brothers and vassal-retainers present themselves as security”

คำแปลเป็นภาษาอังกฤษของ คอกเตอร์ฟลัด ก็มีใจความ คล้ายคลึงกับคำแปลของคุณเฉลิม ยงบุญเกิด และตอบปัญหาสำคัญ

ได้ว่า พ่อขุนรามคำแหงถูกส่งให้เสด็จไปเมืองจีน ถ้ามีเหตุขัดข้องไปไม่ได้ ก็ให้ส่งบุตรหรือน้องรวมทั้งขุนนางมาเป็นตัวประกัน

ส่วนคำแปลของพระเจนจันอักษรในเรื่องราว “แผ่นดินไต้แตกปีที่ ๔ เสียหมักก่องมาเผ้า” แต่ฉบับของคุณเฉลิม ยงบุญเกิด แปลผิดกันไปมากมาย คือแปลไว้ว่า “พระเจ้าหงวนเสงจงฮ่องเต้ ปีไต้แตกที่ ๔ (ค.ศ. ๑๓๐๐ หรือ พ.ศ. ๑๘๔๓) เดือนหก วันเจียวอ้อ อาณาจักร (ทั้ง ๔) ยี่สิบสองคนมาเผ้า พระราชทานเสื้อยศ และทรงโปรดส่งกลับ”

ในคำแปลของคอกเตอร์ฟลักกล่าวไว้ว่า “July 7, 1300..... Twenty two persons from Chao-wa, the Country of Sien, Chanpa and other places come to court. Clothing was bestowed on them and they were sent back”

คำแปลของคอกเตอร์ฟลักกับคุณเฉลิม ยงบุญเกิด ตรงกันคือระบุจำนวนทูตรวม ๒๒ คน จากอาณาจักรทั้ง ๔ มาเผ้า ใน ค.ศ. ๑๓๐๐ และเมื่อพระเจ้ากรุงจีนพระราชทานเสื้อยศให้แล้วก็โปรดให้กลับบ้านเมืองของตน ข้อความที่พระเจนจันอักษรแปลออกมาว่า “เสียหมักก่องมาเผ้า” ใน ค.ศ. ๑๓๐๐ ไม่ทราบว่ามันเอามาจากไหน และด้วยเหตุที่คำแปลของพระเจนจันอักษรเป็นเช่นนี้ ฝ่ายที่มีความเชื่ออยู่แล้วว่า พ่อขุนรามคำแหงเสด็จไปเมืองจีนเมื่อ ๖ ปีก่อนเลยเชื่อไปว่า นี้อย่างไรคือหลักฐานที่ว่า พ่อขุนรามคำแหงเสด็จไปเมืองจีนเป็นครั้งที่ ๒ แล้ว

ดังนั้น เมื่อพิจารณาตามหลักฐานจากจดหมายเหตุราชวงศ์
หงวนก็เป็นอันยุติได้แล้ว คือ พ่อขุนรามคำแหงไม่เคยเสด็จไป
เมืองจีนเลยแม้แต่ครั้งเดียว และตามทฤษฎีของอาจารย์ ดร. ขจร
สุขพานิช ที่พิสูจน์ด้วยหลักฐานดังกล่าวแล้วข้างต้น ก็น่าจะไต่ยอ
รับกันเพื่อเปลี่ยนความเข้าใจตามหลักฐานที่ได้เสียใหม่

๓. ~~ว่า~~ ด้วยการประดิษฐ์อักษรไทยในสมัยพ่อขุนรามคำแหง

การประดิษฐ์อักษรไทยของพ่อขุนรามคำแหงนั้น พระองค์
ได้จารึกไว้ในศิลาจารึกตามที่รู้จักกันอยู่แล้ว แต่มีปัญหายู่ว่าทำไมจึง
ไม่จารึกบนแผ่นไม้ แผ่นใบลาน ซึ่งง่ายกว่าการจารึกลงบนแผ่นหิน
ทั้งนี้อาจสันนิษฐานว่า เป็นเพราะต้องการให้สิ่งที่พระองค์คิดประ
ดิษฐ์ขึ้นนั้นยังยืนอยู่ได้ตลอดไปไม่สูญหาย หรือถูกทำลายไปง่าย ๆ
แต่บางทีอาจเป็นเพราะกรุงสุโขทัยอยู่ใกล้ภูเขา หาศิลาได้ง่ายกว่า
การหาซื้อกระดาษจากเมืองจีนมาบันทึก จึงหันมาใช้ทรัพยากร
ธรรมชาติที่หาได้ง่าย ๆ นั้นแทนก็ได้ นักปราชญ์ทางภาษาศาสตร์
มีความเห็นว่า ก่อนรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงยังไม่มีหนังสือไทยใช้
กัน คงมีตัวหนังสืออย่างอื่น เช่นตัวอักษรขอม ตัวอักษรมอญ
เป็นต้น ใช้กันในกรุงสุโขทัย ต่อมาพ่อขุนรามคำแหงได้คิดค้นตัว
อักษรสำหรับคนไทยขึ้นใหม่ แล้วโปรดให้จารึกลงในหลักศิลา
ศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงนั้น นอกจากจะเป็นต้นกำเนิดหนังสือ
ไทยแล้ว ยังเป็นหลักฐานสำคัญยิ่งในทางอักษรศาสตร์ ประวัติ
ศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรมไทยเป็นเอกประการ

ปัญหาที่น่าคิดกันก็คือ พ่อขุนรามคำแหงทรงประดิษฐ์อักษรไทยด้วยพระองค์เองแท้ ๆ หรือว่าทรงได้แนวคิดหรือแบบอย่างมาจากภาษาอื่นใด เพราะก่อนหน้านั้นก็มีทั้งภาษามอญ ขอม และภาษาไทยทางลานนาอยู่แล้ว ภาษาไทยที่พ่อขุนรามคำแหงทรงประดิษฐ์ขึ้นมาจะมีเค้ามาจากภาษาใดหรือไม่ เป็นเรื่องที่เราจะได้พิจารณากันต่อไป

การที่เราจะวิเคราะห์ดูว่า ตัวอักษรไทยที่พ่อขุนรามคำแหงทรงประดิษฐ์ขึ้นนั้น จะได้เค้าหรือแบบอย่างมาจากที่ใดหรือไม่ หรือว่าพ่อขุนรามคำแหงทรงคิดขึ้นเอง ก่อนอื่นจะต้องพิจารณาดูก่อนไทยสุโขทัยมีไทยกลุ่มใดที่มีหลักฐานแน่ชัด คำว่าไทยสยามนั้นมีหลักฐานว่าราว ๆ พ.ศ. ๑๖๐๐ ปรากฏขึ้นแล้ว หลักฐานที่ว่ามีหลักฐานจารึกในประเทศจัมปา ประเทศจัมปาที่กล่าวนี้แต่เดิมอยู่ที่ประเทศญวนตอนกลางใกล้เมืองเว้ปัจจุบัน จารึกของจัมปาระบุว่า ชาวสยามถูกจับเป็นเชลยศึกแล้วก็ถูกมอบตัวให้เป็นข้าพระอยู่ที่วิหารโพธินคร เชลยศึกชาวสยามที่ปรากฏในจารึกภาษาสันสกฤตของประเทศจัมปา ยังมีเชลยพวกอื่นร่วมอยู่ด้วย คือ เชลยชาวละโว้ เชลยชาวพุกาม แล้วก็เชลยเขมร นี่ก็เป็นหลักฐานให้เห็นว่า ในราว พ.ศ. ๑๖๐๐ หรือจะกล่าวให้ชัดลงไป คือ ในปี พ.ศ. ๑๕๙๓ มีชาวสยามเกิดขึ้นมาแล้วในแหลมอินโดจีนเรา ในราว พ.ศ. ๑๖๐๐ เราก็ยึดเรื่องราวของประเทศกัมพูชาว่าตกอยู่ในรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ นี้

นอกจากจารึกหลัก^๕ ต่อมาก็มีภาพนูนที่นครวัด แสดง
 นายทัพชาวสยามพร้อมทั้งทหารชาวสยามด้วยกัน^๕ เดินขบวนสวน
 สนามต่อหน้าพระที่นั่งพระเจ้าแผ่นดินกัมพูชาเวลานั้นทรงพระนาม
 ว่า พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ ประมาณ พ.ศ. ๑๖๖๐ เมื่อปรากฏ
 ชาวสยามในจารึกจัมปากับจารึกที่นครธม พร้อมทั้งภาพนูน เมื่อ
 มีการระบอบอย่างแน่นอนเรื่องชาวสยาม แต่ พ.ศ. ๑๖๐๐ เช่นนี้แล้ว
 เราจะระบุได้อย่างไรว่าเป็นชาวสยามเมืองไหนในประเทศไทยเรา
 ลพบุรี หรือละโว้ก็ได้ เพราะจารึกได้ระบุชาวละโว้ไว้แล้ว ส่วน
 ไทยจากสุโขทัยจะมีหรือยังในขณะนั้น

เมื่อกล่าวถึงสุโขทัย ควรระลึกอยู่เสมอว่าเมืองสุโขทัยมี
 สองยุคสองสมัย สุโขทัยในการปกครองของไทย และสมัยอยู่ใน
 ความปกครองของขอม สมัยเมื่ออยู่ในความปกครองของไทยมี
 กำแพงเป็นเขต แต่นอกกำแพงเมืองออกไปยังมีทรางสิ่งปลูกสร้าง
 สมัยก่อน วัดพระพายหลวงก็คือสิ่งที่ตั้งอยู่บนดินให้เห็น ม.จ.
 สุกัทรทิศ คิสสกุล มองสิเออร์ โบสิลิเอร์ (Boissilier) ผู้เชี่ยวชาญ
 ทางศิลปชาวฝรั่งเศส และมิสเตอร์กริสวอลด์ (A. B. Griswold)
 ได้ไปสำรวจวัดพระพายหลวง แล้วเขียนบทความออกมาเป็นผล
 ของการวิจัยว่า วัดพระพายหลวงซึ่งเก่ากว่าสมัยสุโขทัยที่ไทย
 ปกครองนั้น เป็นสมัยของกรุงกัมพูชาตรงกับรัชกาลพระเจ้าชัย-
 วรมันที่ ๗ ถือเป็นศิลป ในราว พ.ศ. ๑๗๕๐ เพราะเป็นศิลป
 แบบเดียวกับศิลปที่นครธม เรียกว่าศิลปแบบบายน ศิลปแบบ
 บายนนี้เป็นศิลปในรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ดังนั้น ใน พ.ศ.

๑๖๐๐ ชาวสยามจากสุโขทัยต้องยังไม่มี ดังนั้นชาวสยามที่เป็น
 เชลยที่วัดหรือวิหารโพธิ์นครที่จัมปาศี้ จะต้องมาจากเมืองที่ไม่ใช่
 สุโขทัย

เมืองก่อนสุโขทัยที่มีอยู่เด่นชัดก็มีอยู่สองเมือง คือเมือง
 ลำพูน ซึ่งเดิมเรียกหริภุญไชย และอีกเมืองหนึ่งคือเมืองโยนกเชียง-
 แสน สำหรับเมืองโยนกเชียงแสนเรายังไม่ทราบแน่ชัดว่าอยู่ที่ไหน
 กันแน่ เชื่อกันว่าอยู่ตรงนั้นตรงนี้ แต่ยังไม่มีการขุดค้น พวกทาง
 วิชาโบราณคดียังขัดแย้งอยู่ จนกว่าจะมีการขุดค้นออกมาให้เห็นจริง
 เราจึงต้องตัดไทยโยนกเชียงแสนออกไปก็เหลือเพียงเมืองเดียว คือ
 ลำพูน

แต่เดิมนครหริภุญไชยปกครองโดยราชวงศ์จามเทวี และ
 มาสิ้นสุดราว พ.ศ. ๑๖๐๐ มีการเปลี่ยนราชวงศ์ใหม่ ในพงศาวดาร
 โยนกเริ่มต้นด้วยเจ้าจักรวรรดิ ราชวงศ์ใหม่นี้ปกครองหริภุญไชย
 มาจนถึงกษัตริย์องค์สุดท้าย คือ พระยาเยีบา ในพงศาวดารโยนก
 บอกว่าพระยาเยีบาเป็นมอญ คำ เยี-ยี่ นี้ ก็เป็นคำไทย แปลว่าสอง
 บา ก็คือครุบาณีเอง มอญจะมาใช้ชื่อไทยก็ประหลาด แต่ถ้าไทย
 ไปใช้ชื่อมอญก็พอจะเชื่อได้ เพราะวัฒนธรรมมอญสูงกว่าของไทย
 ในสมัยนั้น ดังนั้นราชวงศ์ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๖๐๐ ไปนี้ น่าจะต้อง
 เป็นราชวงศ์ไทยสยาม ดังนั้นก่อนการสถาปนาสุโขทัย ราชวงศ์
 ไทยสยามเริ่มที่ลำพูน แล้วค่อย ๆ แผ่ขยายไปทางภาคกลาง และ
 แผ่ไปทางใต้ - ในราว พ.ศ. ๑๗๕๐

พระยายีบาหนีเองที่ได้เกิดรบกับพระยาเมืองรายแห่งเชียงราย และเมื่อพระยายีบาแพ้ ก็หลบหนีไปลำปางแล้วเลยไปสุโขทัย และที่ประหลาดก็คือ หลังจากที่พระยายีบาแห่งหริภุญไชยหนีไปอยู่กรุงสุโขทัยไม่กี่ปี พ่อขุนรามคำแหงก็ทรงประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นมาสำหรับหริภุญไชยหรือลำพูนนั้น มีตัวหนังสือให้เขียนอยู่ก่อนแล้วเป็นแบบมอญ และมอญก็รับอารยธรรมมาจากอินเดีย เมื่อพระยายีบาหนีศึกไปอยู่สุโขทัยไม่กี่ปี ตัวหนังสือไทยแท้ ๆ ก็อุบัติขึ้น หนังสือไทยอุบัติขึ้นในสมัยนี้ด้วยสาเหตุที่ว่าพระยายีบาได้เสด็จลงไปอยู่สุโขทัย และพ่อขุนรามคำแหงก็น่าจะได้เค้าหรือสิ่งบันดาลใจไปจากตัวอักษรของหริภุญไชยจากพระยายีบาก็เป็นไปได้

๔. ว่าด้วยการสถาปนาศรีสัชนาลัยสุโขทัย

เราทราบกันแล้วว่า พ่อขุนศรีนาวนำถมเป็นผู้สร้างเมืองสุโขทัย แต่พ่อขุนศรีนาวนำถมเป็นใครมาจากที่ใดไม่ปรากฏ จากจารึกหลักหนึ่งทั่วศตวรรษมหาธาตุสุโขทัย ซึ่งตีพิมพ์ในประชุมศิลาจารึกสุโขทัยแล้ว เรียกว่าหลักปูหลานสบถกัน กล่าวคือเจ้าเมืองสุโขทัยองค์หนึ่งให้ความจริงใจโดยสบถกัน ด้วยการอ้างชื่อบรรพบุรุษของท่านคนนั้น ๆ เป็นแถวว่าขอให้เป็นพยานเถิด และเจ้านายอีกองค์หนึ่งซึ่งเชื่อกันว่าเป็นชาวเมืองน่าน ก็สบถเช่นเดียวกัน อ้างชื่อบรรพบุรุษมาเป็นพยาน เจ้านายสุโขทัยซึ่งเป็นราชวงศ์ศรีอินทราทิตย์บางกลางท่าว ก็เริ่มกล่าวนามบรรพบุรุษว่า ขุนจิตขุนจอก ศรีอินทราทิตย์ บางเมือง รามราช ชื่อหลัง ๆ เราทราบ

ถือว่าเป็นผู้ใด แต่ขุนจิต ขุนจอต มาจากไหน คล้ายๆ กับจะบอกว่า
บรรพบุรุษของพ่อขุนบางกลางทาวนั้นเป็นขุน คือ ไม่ใช่เจ้าฟ้า
(พวกขุนนี้ประเพณีของไทยใหญ่ปัจจุบันก็ยังมียกตำแหน่งเป็นขุน
อยู่เหมือนกัน) ต่อมาขุนก็เป็นพ่อขุน

เมื่อพ่อขุนศรีนาวนำถมสนัพระชนม์แล้ว ทางกัมพูชาก็ส่ง
ขอมสมาดโชลงล้าพงเข้ามายึดครอง พ่อขุนทั้งสอง คือ ทั้งผาเมือง
และบางกลางทาวก็รวมกำลังวางแผนโจมตีขับไล่ขอมสมาดโชลง
ล้าพง และยึดได้สุโขทัยเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๗๕๐ ก่อนหน้า พ.ศ.
๑๗๕๐ นี้ ทางไทยใหญ่มีนักรบเก่งฉกาจอยู่องค์หนึ่ง ทรงพระนาม
ว่า เจ้าสามหลวงฟ้า พระเชษฐาท่านเป็นกษัตริย์ ส่วนท่านเองก็
ทรงเป็นคล้ายอุปราช เป็นแม่ทัพออกปราบปรามหัวเมืองต่าง ๆ
ในพงศาวดารของไทยใหญ่เมืองเก่า กล่าวว่า เจ้าสามหลวงฟ้ากระทำ
ทัพลงมาปราบปรามบ้านเมืองทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เมืองที่ได้
ก็คือ เมืองแก่งหลวง เมืองอโยธยา และกัระบุชื่อเมืองต่าง ๆ อีก
ประมาณ ๒๐ ชื่อ แล้วก็กลับไปตั้งราชอาณาจักรไทยอาหมราว ๆ
พ.ศ. ๑๖๕๔ เป็นการสถาปนาราชอาณาจักรไทยอาหมในแคว้น
อัสสัม กรุงสุโขทัยในสมัยพ่อขุนศรีนาวนำถมก็จะต้องในราว ๆ นั้น
การอุบัติขึ้นของแคว้นอัสสัม ก็กับการสถาปนาสุโขทัยใกล้เคียงกัน
มาก พ่อขุนศรีนาวนำถมกับขุนจิต ขุนจอต อาจจะเป็นนายทหารใน
กองทัพไทยใหญ่ก็ได้ เมื่อเจ้าสามหลวงฟ้ายกลงมาตีเมืองทางลุ่ม
แม่น้ำเจ้าพระยาได้ก็ยกทัพกลับ แล้วให้นายทหารคนสนิทไว้วางใจ

ยัตครอง เมื่อเจ้าสามหลวงฟ้ากลับไปแล้ว ต่อมาท่านก็มีเรื่องขัดใจกับเชษฐา เกิดมีเรื่องราวกันขึ้นระหว่างพี่น้อง เจ้าสามหลวงฟ้าก็เลยหนี แล้วก็เลยสูญไปจากประวัติศาสตร์ ส่วนนายทหารที่อยู่ทางนี้เจ้านายสูญหายไปแล้วไม่รู้จะพึ่งพาใครก็ต้องช่วยตัวเอง ดังนั้นการที่พ่อขุนศรีนาวนำถมจู่ๆ ก็มีชื่อขึ้นมานั้น ถ้าเป็นคนในแถบนี้ก็ควรจะมีความรู้เรื่องนิทาน ตำนานเล่ากัน แต่ก็ไม่มี เพราะฉะนั้นจึงน่าจะเชื่อว่าเป็นคนมาจากอื่น เมื่อเป็นคนมาจากอื่นจะอย่างไร แผ่นดินนั้นมีเจ้าของ ก็จะต้องมากับกองทัพ และกองทัพต้องเป็นกองทัพใหญ่ สามารถปราบปรามเจ้าของเดิมลงได้แล้วจึงเข้าครอง ดังนั้น พ่อขุนศรีนาวนำถมอาจจะเป็นไทยใหญ่มากับกองทัพของเจ้าสามหลวงฟ้า แล้วเมื่อตีได้ก็เลยยัตครองแล้วก็มีลูกหลาน สร้างเป็นเมืองในพวกเดียวกัน

ส่วนขุนจิต ขุนจอต บรรพบุรุษของพ่อขุนบางกลางท่าวจะเกี่ยวข้องกับพ่อขุนศรีนาวนำถมอย่างไรก็ต้องศึกษาดู ศิลาจารึกสุโขทัย ระบุถึงบรรพบุรุษพ่อขุนบางกลางท่าวว่า สืบสายมาจากปู่พระยาผาคำ ขุนจิต ขุนจอต ศิลาจารึกเหล่านี้ไม่มีหลักไหนเลยที่จะระบุบรรพบุรุษของพ่อขุนศรีเนาวนำถม คล้ายกับว่าพ่อขุนศรีเนาวนำถมมาจากดินแดนอื่น แต่บรรพบุรุษของพ่อขุนบางกลางท่าวนั้นสืบเพียงชั่วปู่พระยาผาคำเท่านั้นคือ ถ้าถอยหลังขึ้นไปอีกก็ไม่ปรากฏเหมือนกัน คล้ายกับว่าพระยาผาคำก็มาจากดินแดนอื่นเช่นกัน จึงทำให้น่าคิดและน่าจะเชื่อว่าพ่อขุนศรีเนาวนำถมอยู่ในรุ่นราว

คราวเดียวกับพระยาผาคำ และท่านทั้งสองนักคงเป็นผู้ใหญ่ด้วยกัน เป็นพระญาติหรือนายทหารของพระเจ้าสามหลวงฟ้า ถ้าเราลองตั้ง สมมติฐานไว้เช่นนี้แล้ว เหตุผลต่อไปก็คือ พ่อขุนผาเมืองเจ้าเมือง รากต้องเป็นคนรุ่นเดียวกับขุนจิตขุนจอต พ่อขุนผาเมืองจะมีโอรส หรือธิดากับนางสังขรมหาเทวี เจ้าหญิงเขมรผู้เป็นชายาหรือไม่ ไม่ปรากฏ แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเสนอ พระมติส่วนพระองค์ว่า พ่อขุนผาเมืองมีราชธิดาชื่อนางเสือง และ ใต้อภิเษกนางเสืองให้เป็นชายาของพ่อขุนบางกลางท่าว

มีเรื่องน่าคิดว่า เมื่อพ่อขุนผาเมืองตีได้เมืองสุโขทัย ส่วน พ่อขุนบางกลางท่าวตีได้เมืองเชลียง แล้วเหตุใดพ่อขุนผาเมืองจึง ไม่ครองสุโขทัยเสียเอง แต่กลับอัญเชิญพ่อขุนบางกลางท่าวให้มา เข้าเมืองสุโขทัย กล่าวคือจะอภิเษกให้ แต่พ่อขุนบางกลางท่าว เกรงใจพ่อขุนผาเมือง และอาจจะไม่ไว้วางใจ จนพ่อขุนผาเมืองต้อง เอาทหารของตัวออกไปเสียจากเมือง แล้วไปเชิญพ่อขุนบางกลาง- ท่าวเข้าเมือง แล้วอภิเษกให้เป็นเจ้าเมืองสุโขทัย ในการจะอภิเษก ใคร ก็จะต้องเป็นผู้ใหญ่กว่า มิใช่เด็กไปอภิเษกผู้ใหญ่ คล้ายกับ จะชี้ให้เราเข้าใจว่าพ่อขุนผาเมืองนี้ พ่อของท่านเป็นเจ้าเมืองอยู่ ก่อนแล้ว เมืองสุโขทัยควรจะเป็นของท่าน และท่านก็ตีได้ด้วย แต่ว่าท่านไม่ยอมรับ กลับยกให้พระสหายพร้อมกับตำแหน่งลูกเขย รัชกาลที่ ๖ ทรงเสนอว่า พ่อขุนผาเมืองไม่ได้ยกเพียงดาบอาญา- สิทธิ์ให้ ยังยกลูกสาวให้ด้วยคือ นางเสือง อาจเป็นไปได้ที่ว่า พ่อ

ขุนผาเมืองมีอายุมากแล้ว แต่พ่อขุนบางกลางท่าวยังหนุ่มแน่นอยู่ ถ้าพ่อขุนผาเมืองครองกรุงสุโขทัยเสียเอง วันหนึ่งก็อาจต้องปะทะกับพ่อขุนบางกลางท่าว และเขมรก็อาจจะต้องเข้ามาแย่งไทยสยามอีก ถ้าให้พ่อขุนบางกลางท่าวเป็นลูกเขยเสียเลย แผนการรวมไทยให้พ้นจากอำนาจขอมก็ย่อมจะบรรลุผลดีกว่า นับว่าเป็นนโยบายที่ฉลาดของพ่อขุนผาเมืองมาก

๘ บทที่ ๑๖

บทวิเคราะห์ว่าด้วยประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา

๑. การสถาปนาราชธานี อโยธยา-อยุธยา

ในหนังสือ ชื่อ พระราชพงศาวดาร ย่อของกรุงศรีอยุธยาให้
รายละเอียดเกี่ยวกับพระรามาริบัติ อุทอง ว่าทรงครองสมบัติเมือง
เทพนคร เมื่อปีวอก จ.ศ. ๗๐๖ (ตรงกับ พ.ศ. ๑๘๘๓) เมื่อทรง
พระชนมายุได้ ๓๐ พรรษา ~~ซึ่ง~~ ต่อมาภายหลังมาสร้างอยุธยาใน
จ.ศ. ๗๑๖ (ตรงกับ พ.ศ. ๑๘๙๗) แสดงว่าก่อนที่จะมาสร้างอยุธยา
ทรงครองเมืองเทพนครมาก่อน ~~ใน~~ จารึกภาษาบาลีที่พระปรางค์วัด
พระศรีรัตนมหาธาตุเมืองสุพรรณ บอกว่า พระจักรพรรดิราชา ผู้
ครองกรุงอโยธยา เป็นผู้สร้างพระปรางค์องค์นั้น ต่อมาพระปรางค์
ก็ชำรุดทรุดโทรมลง โอรสซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินผู้ยิ่งใหญ่ก็มาซ่อม
ในพงศาวดารเขมร ซึ่งตีพิมพ์อยู่ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๘ ระบุว่า
พระรามาริบัติอุทองราชบุตรของสมเด็จพระจักรพรรดิราชาธิราช
ปัญหาที่น่าสนใจ คือ จักรพรรดิราชาของหลักฐานเขมร กับ จักรพรรดิ
ราชาตามจารึกสุพรรณ องค์เดียวกันหรือไม่ ถ้าเราเอาข้อมูลใน ๔ ข้อ
มารวมกันไว้เป็นการตั้งสมมติฐานไว้ก่อนว่า ~~พระราชบิดา~~ของพระ
เจ้าอุทองครองเมืองอโยธยา พระเจ้าอุทองอาจจะเกิดในเมืองที่
พระราชบิดาครองอยู่แล้วเมื่ออายุ ๓๐ ท่านก็ไปครองเทพนคร พอ
อายุ ๓๖ ปี ก็สร้างกรุงศรีอยุธยา ~~X~~

✓ ปัญหาของเรื่องมีอยู่ว่า เมือง อโยธยา เทพนคร อยุธยานี้ เป็นเมืองอะไร และ อยู่ที่ใด นอกจากนี้ยังมีเมือง สุพรรณบุรีเข้ามาเกี่ยวข้อง คือว่า ท่านเป็นราชบุตรเขยของผู้ครองเมืองสุพรรณบุรี หรือแต่เดิมเรียก สุพรรณภูมิ ถ้าเราจะเรียบเรียงใหม่ว่า พระรามาริบัติอยู่ทองทรงประสูติที่เมืองอโยธยา แล้วไปแต่งงานที่เมืองสุพรรณ ต่อจากนั้นกลับมาครองเมืองเทพนคร แล้วไปสร้างกรุงศรีอยุธยา

เมืองสุพรรณกับอยุธยา เราทราบแล้วว่าคือสุพรรณบุรี กับกรุงศรีอยุธยา แต่เมืองอโยธยา กับ เทพนคร เป็นเมืองอะไร ในจารึกระบู้ไวกี้มี กล่าวถึงเมืองอโยธยาศรีรามเทพนคร เราไม่ทราบว่าอโยธยาอยู่ที่ไหน เทพนครก็ไม่ทราบว่าอยู่ที่ใด บางทีอาจจะเป็นเมืองเดียวกันก็ได้ไหม เมืองหนึ่งเป็นอดีตไปแล้ว แต่ต้องการรักษาประเพณีเอาไว้ แต่เหนืออยุธยาขึ้นไปเป็นเมืองละโว้ปรากฏในพระราชพงศาวดารว่า พระรามาริบัติอยู่ทองส่งพระราชบุตรรามศวรขึ้นไปครองละโว้ ถ้าเป็นเมืองของคนอื่นก็ต้องรบพุ่งกันแน่นอน แต่กลับมาเป็นเมืองสำคัญในฐานะเมืองอุปราชและที่สำคัญ คือ พระนามจักรพรรดิราชาธิราชจะพบบ่อยครั้งว่าเป็นนามของผู้ครองนครลพบุรี หรือละโว้ เพราะฉะนั้น ก็ทำให้น่าเชื่อว่าอโยธยา ที่พระรามาริบัติอยู่ทองได้ทรงประสูตินั้น จะเป็นเมืองละโว้ได้หรือไม่ ? ที่เป็นเพียงสมมติฐานอย่างหนึ่งเท่านั้น

สิ่งที่น่าคิดมีอีกข้อหนึ่ง ถ้าพิจารณาคุณลักษณะภูมิประเทศของกรุงศรีอยุธยา จะมีความจริงอยู่ข้อหนึ่งว่า ฉะนั้นตัวเมืองที่เป็น

ราชธานีในอดีตของเรานั้น เป็นแต่เพียงส่วนหนึ่ง เมืองก่อนหน้า
นี้เคยมีอยู่ อันเห็นได้จากภาพถ่ายทางอากาศในระยะหลังๆ นี้
ประมาณ ๒๐-๓๐ ปี เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองสงบลงแล้ว ถ้า
เกาะซึ่งมีแม่น้ำฝั่งรถไฟเป็นเขตของตำบลตะวันออก และทางด้านใต้
ซึ่งโดยอาศัยภาพทางอากาศนั้น จะต้องเป็นเมืองโบราณ ซึ่งใหญ่
ประมาณ ๒ เท่าของปัจจุบัน แต่พอมาถึงกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๑๘๔๔
แล้ว ลดลงมาเหลือครึ่งเดียวของเมืองเดิม โดยการขุดคลองที่เรียก
ว่าคลอง ซื่อหน้า ในตอนนั้นคลองซื่อหน้าก็คงจะเล็กๆ กระจับแต่มา
ขุดให้ใหญ่ในสมัยหลัง ประมาณแผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชา
ธิราช ก่อนหน้าสมัยนั้นแผ่นดินขยายออกไปทางตะวันออกและทิศ
ใต้ ยิ่งก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยา ศิลปกรรมมีมากมาย โดยมากสลัก
จากหินใหญ่ๆ ที่ชาวบ้านขนไปแล้วก็เรื่องหนึ่ง แต่ที่ยังตกค้างเขา
เก็บไว้ เมื่อมีการสร้างพิพิธภัณฑเจ้าสามพระยา ได้นำไปเก็บไว้
ให้ดูเป็นอันมาก กล่าวได้ว่าเป็นหินเสียส่วนใหญ่ ล้วนแต่ก้อน
ใหญ่ๆ ทั้งนั้น แสดงให้เห็นว่าเป็นเมืองโบราณ จะชื่อว่าอะไรก็
สมมติให้ชื่อว่า เมืองอโยธยา เป็นเมืองเก่า เมืองร้างมีมาก่อนแล้ว
มีผู้คนอยู่หนาแน่น มีความสำคัญทางการเมือง มีความสมบูรณ์ทาง
โภกทรัพย์ จะเห็นได้จากสิ่งที่สร้างในทางศาสนา โดยมากก็เป็น
ศิลปกรรมใหญ่ๆ ทั้งนั้น และที่ผมสมมติเอาว่าเมืองเดิมชื่ออโยธยา
เพราะยังมีสิ่งตกค้างอยู่ทางฝั่งตะวันออกมีวัดเก่าร้างแล้ว เดี๋ยวนี้
ชาวบ้านก็ยังเรียก "วัดอโยธยา"

ดังนั้นเรื่องราวประวัติศาสตร์ไทย สมัยก่อนการสร้างกรุง
ศรีอยุธยาเป็นราชธานี ถ้าหากขจัดอุปาทานในเรื่องที่ว่าชนชาติไทย

เพื่อกำหนดตัวเป็นอิสระได้จากพวกขอมในตอนต้น พุทธศตวรรษที่ ๑๕ แล้วหันมาพิจารณาการศึกษาจากข้อมูลเพื่อความแน่นอนกันใหม่ ก็ จะพบว่าชาวไทยได้ตั้งบ้านเมืองปกครองกันอยู่อย่างป็นอิสระ ก่อน สมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๕ มาช้านานแล้วดังปรากฏว่า ในพุทธศตวรรษที่ ๑๗ เป็นต้นมา ชาวไทยในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา มีกรุง อโยธยาเป็นราชธานีของอาณาจักร เป็นศูนย์กลางของการปกครอง วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ สืบต่อจากกรุงละโว้ หรือ ลพบุรี ซึ่งหมด ความสำคัญกลายสภาพเป็นเมืองลูกหลวงไป

ที่ว่ากรุงอโยธยาเป็นศูนย์กลางการปกครอง เพราะมีการ ปกครองทมนคงเป็นระเบียบ ดังปรากฏมีพระมหากษัตริย์ที่ปกครอง สืบต่อกันมา มีพระนามว่า รามธิบดี เช่น กรุงอโยธยาของพระราม ในคัมภีร์รามายณะของอินเดีย มีกฎหมายที่เป็นระเบียบแบบแผน ใช้ในการปกครอง มีอาณาเขตที่แน่นอนและพระมหากษัตริย์ทรงมี อำนาจ จนนเป็นที่ยอมรับของพระมหากษัตริย์ของอาณาจักรอื่น เช่น ลานนาไทย นครศรีธรรมราช และ สุโขทัย ตลอดจนถึง อาณาจักรกัมพูชา

ที่ว่ากรุงอโยธยาเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรม เพราะเป็นที่ เคยเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธานุศาสนาคติหินยาน มีศิลปกรรม ในทางพุทธศาสนาขนาดใหญ่ที่สวยงามยั่งยืนเป็นหลักฐานอยู่ คือ พระพุทธรูปพระเจ้าพระนั่งเชิง หรือพระพุทธรูปไตรนายก ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่ใหญ่ที่สุดในเมืองไทยขณะนั้น และเศียรพระพุทธรูปอยู่ทางแบบคางคนสำริดขนาดใหญ่ที่วัดธรรมิกราช และที่สำคัญ

ก็คือ กรุงอโยธยา เป็นเจ้าของศิลปกรรมสกุลช่างอุทองที่สวยามอันสืบเนื่องมาแต่ศิลปกรรมในตอนปลายสมัยทวารวดี

ที่ว่ากรุงอโยธยาเป็นศูนย์กลางในทางเศรษฐกิจ ก็เพราะอโยธยาทงอยู่ในบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก และแม่น้ำลพบุรีมาพบกันเป็นบริเวณที่ราบลุ่ม อุดมสมบูรณ์ เหมาะในการกสิกรรม เพาะปลูก และเป็นบริเวณชุมทางในด้านการค้าภายในทั้งทางบกและทางน้ำ กับบ้านเมืองทางเหนือและทางใต้ เป็นศูนย์กลางการค้าขายติดต่อกับต่างประเทศ ดังปรากฏในจดหมายเหตุจีนราชวงศ์ซ้องในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เรียกว่า เจน ลี พู

ต่อมาในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ กรุงอโยธยาเกิดโรคระบาด ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ผู้ครองราชย์ในเวลานั้น จึงทรงย้ายพระนครมาตั้งใหม่ในบริเวณริมหนองโสน ที่อยู่ตรงฝั่งข้ามทางด้านตะวันตกของเมืองอโยธยาเดิม แล้วขนานนามตามราชธานีเดิมว่า กรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยาเป็นราชธานีของไทยสืบต่อมา

๒๔ การกระทำรัฐประหารของพระเพทราชาเป็น**ชนบ**หรือไม?

ในพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับกรมสมเด็จพระปรมานุชิต กล่าวไว้ว่า ออกพระเพทราชาและออกหลวงสรศักดิ์ เป็น**ชนบ**และกล่าวสรุปคือออกญาวิไชยเณทร์ด้วยถ้อยคำนานาประการ ตอนที่กล่าวว่า ออกพระเพทราชา และหลวงสรศักดิ์เป็น**ชนบ**นั้น มีข้อความว่า “ส่วนสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว จำเดิมแต่เสด็จ

ล้มลงเพลานั้น พระโรคก็กำเริบมากขึ้น จึงมีพระราชดำรัสให้หา
บรรดาชาววัง ซึ่งเป็นข้าหลวงเดิมประมาณสิบห้าคนเข้ามาเฝ้าใน
พระมหาปราสาทที่นั่งสุทธาสวรรค์ ที่เสด็จทรงพระประชวรอยู่นั้น
แล้วจึงมีพระราชโองการตรัสว่า บัดนี้ อ้ายสองคนพ่อลูกมันคิดการ
เป็นขบถ ฝ่ายเราก็ม้วยทุกข์พลภาพหนักอยู่แล้ว เห็นชีวิตไม่ตลอดไป
จนสามวัน แลซึ่งท่านทั้งหลายจะอยู่ในมารวาสนั้น เห็นว่าอ้ายขบถ
พ่อลูกมันจะฆ่าเสียสิ้น อย่าอยู่เป็นคฤหัสถ์เลย จงบวชในบวรพุทธ-
ศาสนา เอาธงชัยพระอรหันต์เป็นที่พึ่งเถิดจะได้พ้นภัย”

การที่กล่าวโทษว่าพระเพทราชา กับหลวงสรศักดิ์เป็นขบถ
นั้น ผู้ศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ไทย ควรจะได้ใช้วิจารณ์ญาณให้ถี่
จำเป็นจะต้องพิจารณาคุณภาพเหตุการณ์ของออกญาวิไชยเณทร์ด้วยว่าเป็น
อย่างไร เป็นภัยต่อบ้านเมืองไทยหรือไม่ และจำเป็นอย่างไรที่
พระเพทราชาต้องเป็นปฏิปักษ์ต่อฝรั่งเศส

การพิจารณาคุณภาพเหตุการณ์ของออกญาวิไชยเณทร์ ว่าเป็น
อย่างไร เราจะรู้ได้จากจดหมาย เอกสารของออกญาวิไชยเณทร์ซึ่ง
ห้องตัวเอง จดหมายฉบับนั้นฉบับเป็นภาษาฝรั่งเศส อี.วี. ฮัทชิน-
สัน (E.V. Hutchinson) แปลเป็นภาษาอังกฤษ พิมพ์ไว้ในภาคผนวก
หนังสือ *Adsentures in Siam in the 17th Century* เป็นจดหมายยาว
ถึง ๑๘ หน้ากระดาษ ถึงบาทหลวง เทอ ลา เซส พระพี่เลี้ยงพระเจ้า
หลุยส์ที่ ๑๔ ในทางศาสนา ซึ่งอาจารย์ ดร. ขจร สุขพานิช ได้แปล
คัดทอนในส่วนที่เกี่ยวกับการเมืองข้อความส่วนอื่นได้ย่อไว้ให้ทราบ
เป็นเลา ๆ ไว้ในหนังสือชื่อ “ออกญาวิไชยเณทร์” กัน

“นมัสการคุณพ่อที่เคารพ

บาทหลวงคาซาร์ตคงจะได้ทราบเรียนคุณพ่อให้ทราบเมื่อเขามาถึงกรุงฝรั่งเศสแล้วว่า ข้าพเจ้ามีความเลื่อมใสและจงรักภักดีในตัวคุณพ่อ ซึ่งข้าพเจ้ามีความนับถืออย่างสูงสุด บาทหลวงคาซาร์ตก็คงจะได้เล่าให้คุณพ่อฟังถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในกรุงศรีอยุธยา^๕ รวมทั้งวิธีการต่าง ๆ ซึ่งตัวข้าพเจ้าได้ดำเนินการเพื่อจะให้เกิดผลสำเร็จสมความปรารถนาอันยิ่งใหญ่ของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔

(ต่อไปเป็นเรื่องการศาสนาในกรุงศรีอยุธยา เหตุผลที่ฟอลคอนยังไม่ได้ประกาศสิทธินับถือศาสนา ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์พระราชทานให้ เรื่องท่านสังฆราชปาลูได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์เนื่อง ๆ แต่สมเด็จพระนารายณ์ไม่ทรงเข้าใจถ้อยคำที่ท่านสังฆราชได้กราบทูลเป็นภาษาไทย สมเด็จพระนารายณ์จึงยังไม่ได้ทรงเล่เรียนในเรื่องศาสนาคริสต์ เรื่องที่สมเด็จพระนารายณ์ปรารถนาจะได้คนนับถือศาสนาคริสต์เป็นเจ้าบ้านผ่านเมือง เพราะพระองค์ไม่ทรงไว้วางพระราชหฤทัยในไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินของพระองค์ เป็นข้อความประมาณ ๕ หน้ากระดาษพิมพ์)

เมื่อ ๑๒ ปีล่วงมาแล้ว ข้าราชการตุลาการไทยผู้หนึ่งได้คิดขบถ โดยจะลอบปลงพระชนม์ ในขณะที่พระองค์เสด็จล่าสัตว์ จุกประสงค์ของการขบถนี้ ก็เพื่อจะทำลายนโยบายต่างประเทศ ซึ่งพระองค์ทรงอุดหนุนเอ็นคูชาวต่างประเทศ

เมื่อประมาณ ๒๑ เดือนมานี้เอง ข้าราชสำนักในพระราชวังสมเด็จพระอนุชา ก็ได้ทูลเกล้าถวายฎีกา ฎีกานี้เป็นการกล่าวร้าย

นักพรตในศาสนาคริสต์ ผู้ทำฎีกาถวายจึงถูกจับกุม และได้สารภาพว่า พระภิกษุองค์หนึ่งได้ให้ความคิดเห็นแก่ตัวเขาเป็นทำนองพยากรณ์ว่าสมเด็จพระนารายณ์จะถูกปลงพระชนม์ เพราะว่าพระองค์เป็นปฏิปักษ์ต่อพุทธศาสนา

เมื่อ ๓-๔ เดือนมานี้เอง หลังจากท่านราชทูต เดอโซมงต์ได้กราบทูลลาออกไปนอกพระราชอาณาเขต มีผู้นำบัตรสนเท่ห์มาเสียบไว้ที่ต้นไม้หน้าพระราชวังเมืองลพบุรี มีข้อความว่า ผู้ใดที่ได้พบเห็นบัตรสนเท่ห์นี้ ขอให้นำขึ้นกราบทูลต่อสมเด็จพระนารายณ์ด้วย จะได้ผลานิสงส์เป็นอันมาก ในบัตรสนเท่ห์ได้กล่าวบรรยายถึงภัยอันตรายต่าง ๆ ต่อพระพุทธศาสนา และชวนเชิญให้คนทั้งหลายทั้งปวงจับร้อนแทนเหตุการณ์ที่กระทบกระเทือนต่อแผ่นดิน

สมเด็จพระนารายณ์ได้ทรงทราบข้อความตามบัตรสนเท่ห์นี้ ก็มีได้ทรงสละทศตำแหน่งประการใด พระองค์ได้เรียกประชุมเจ้านายขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อย และได้โปรดให้อ่านข้อความในบัตรสนเท่ห์ให้เป็นทีทราบทั่วกัน พระองค์ยังได้ทรงคาดโทษไว้ว่า ถ้าจับได้ว่าผู้ใดเป็นผู้เขียนบัตรสนเท่ห์นี้ ก็จะทรงลงพระราชอาญาโดยไม่ไว้หน้าแก่ผู้ใด

ตามที่เขาพเจ้าได้กราบเรียนคุณพ่อมาเช่นนั้น ขอคุณพ่อได้เล็งเห็นถึงพระราชหฤทัยของสมเด็จพระนารายณ์ ในการที่พระองค์ทรงเพียรพยายามจะกระทำทุกสิ่ง ให้เป็นที่สบพระราชหฤทัยของพระเจ้าหลุยส์ด้วย

ข้าพเจ้าได้มอบให้บาทหลวงคาซาร์ตเป็นผู้นำแผนการไปกราบทูล ซึ่งข้าพเจ้าเชื่อเหลือเกินว่า สมเด็จพระเจ้าหลุยส์จะทรงเห็นชอบ บาทหลวงคาซาร์ตเป็นคนรับใช้ที่ดีไว้เนื้อเชื่อใจได้และคงจะได้นำเหตุการณ์ที่แท้จริงไปกราบทูลให้ทรงทราบ ข้าพเจ้าเสียดยออยู่แต่ว่าจะหาคนคดีย่างบาทหลวงคาซาร์ตที่ไหนได้อีกสักคนหนึ่ง เพื่อข้าพเจ้าจะได้ส่งไปกราบทูลเหตุการณ์ ต่อพระองค์ได้ทุก ๆ ปี

โดยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงขออธิบายความคิดเห็นของข้าพเจ้าให้คุณพ่อทราบไว้ เพื่อคุณพ่อจะได้นำขึ้นกราบทูลแด่พระองค์อีกต่อหนึ่ง คือ เมืองมะริคในแคว้นตะนาวศรีนั้นมีท่าจอดเรืออย่างดีที่สุดทางอ่าวเบงกอล สถานที่ตั้งเมืองก็เหมาะสมที่จะป้องกันศัตรูได้ง่าย อากาศก็ดี เครื่องอุปโภคต่าง ๆ สำหรับเดินเรือในช่องมะลักกา เมืองอะเจแคว้นเบงกอล เมืองลังกา เมืองหงสาวดี และทางคาบฝั่งทะเลโจพมณฑล เราจะควบคุมได้สะดวกจากเมืองมะริคในแคว้นตะนาวศรีนี้ ฯลฯ

ข้าพเจ้าปรารถนาจะได้เห็นการปกครองเมืองมะริค และแคว้นตะนาวศรีอยู่ในกำมือของฝรั่งเศส ทั้งในทางทหาร ทางค้าขาย และทางการเมือง การปกครองแคว้นจะต้องทำในนามพระเจ้ากรุงสยาม เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงต้องขออำนาจสิทธิ์ขาดในการบัญชาการทุกอย่าง ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับผลประโยชน์ของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ข้าพเจ้ายินดีให้บริษัทฝรั่งเศสมาเปิดห้างค้าขายที่เมืองมะริคด้วย พระเจ้าหลุยส์จะทรงโปรดให้ก่อสร้างที่ต่อเรือใหญ่

ณ ที่นี้ ก็จะสะดวก ทั้งนี้ เพื่อจะได้ยื่นระยะการเดินทางจากกรุง
ฝรั่งเศสมายังกรุงศรีอยุธยา อุปกรณ์ที่ต้องการในการต่อเรือขึ้น
ก็คือ เชือก ใบเรือ และเหล็ก ซึ่งก็พอจะหาได้ทางฝั่งโจฬมณฑล

ข้าพเจ้ามีความปรารถนาเพียงอย่างเดียว ที่จะขอให้ได้เข้า
เฝ้าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสเพียง ๑ ชั่วโมง เพื่อจะเปิดหัวใจ และความ
ซื่อตรงจงรักของข้าพเจ้าต่อ พระองค์ให้ทรงเห็น และกราบทูล
ความปรารถนาอันแรงกล้าที่จะรับใช้พระองค์ และประชาชาติ
ฝรั่งเศสในทุก ๆ สิ่ง ๆ

เป็นสิ่งไม่พึงต้องสงสัยว่าแผนการณ์ของฮอลันดานั้น ก็เพื่อ
จะปิดกั้นกรุงศรีอยุธยาไม่ให้คบค้ากับประเทศฝรั่งเศส และแผน-
การณ์นี้ ฮอลันดาจะทำได้สำเร็จ ถ้าได้เมืองบางกอกและเมืองมะริด
ไว้ในอำนาจ ครั้นเมื่อยึดเมืองมะริดและเมืองบางกอกไว้ได้แล้ว
การจะบังคับข่มขู่บรรดาเจ้าเมืองต่าง ๆ ทางเบงกอล โจฬมณฑล
และอินเดียก็ไม่เป็นการยากเย็นอะไร

ข้าพเจ้าทราบอยู่เต็มอกว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ทรง
สมบุรณ์ด้วยอิสริยยศ และโภคทรัพย์อย่างล้นเหลือ พระองค์ไม่มี
ความจำเป็น ที่จะต้องส่งผู้คน ออกมานอกทวีปยุโรป เพื่อจะประกาศ
พระเกียรติยศ อย่างไรก็ตามโลกทางภาคตะวันออกก็เป็นชุมทรัพย์
อันมหาศาลที่ประเทศฮอลันดาครอบงำเอาไป ชาวฮอลันดาได้ออก
มาแสวงหาโภคทรัพย์นำกลับไปใช้จ่ายในการสงครามที่ยุโรป ถ้า
แม้ สมเด็จพระเจ้าหลุยส์จะทรงสละพระราชทรัพย์เพียงปีละล้าน
แฟรงค์เป็นค่าใช้จ่าย พระองค์ก็จะทรงสามารถตรือนอำนาจและ

ฐานะของฮอลันดาทางภาคตะวันออกนั้นลงได้โดยสิ้นเชิง ประเทศ
ฮอลันดาในยุโรป ก็จะไม่ อยู่ในสภาพเป็นคู่แข่งบารมีกับประเทศ
ฝรั่งเศสได้

ข้าพเจ้าขอให้สัตย์สาบานแก่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสว่า ข้าพเจ้า
จะกระทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อประโยชน์ของบริษัทยาการค้าฝรั่งเศส ซึ่ง
ประจำอยู่ ณ แคว้นเบงกอล ผังทะเลโจฬมณฑล ที่เมืองสุรัต ที่
เมืองจีน ที่เมืองตังเกีย กำไรจากการค้าในที่เหล่านี้ประชาชาติฝรั่งเศส
จะได้รับท่วมท้นเงินค่าใช้จ่ายปีละ ๑ ล้านถึงเท่าตัว และชาติ
ฮอลันดาก็จะสูญเสียกำไรส่วนหนึ่งที่เขากอบโกยได้ไป

แผนการณ์เหล่านี้มีความสำคัญเพื่อเผยแพร่พระนามพระผู้
เป็นเจ้า แผ่นพระเกียรติยศพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสและก่อผลประโยชน์
ให้แก่ชาติฝรั่งเศสอีกโสดหนึ่งด้วย ถ้าสมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส
ทรงเห็นด้วยกับแผนการณ์นี้ และจะส่งผู้คนมาปฏิบัติการ (เอาเมือง
บางกอกและเมืองมะริดไว้ในอำนาจฝรั่งเศส) ข้าพเจ้าจำต้องขอ
ร้องให้พระองค์ มีพระบรมราชโองการให้ผู้ที่ได้คัดเลือกมาเพื่อ
การนี้ เคารพเชื่อฟังข้าพเจ้าโดยสิทธิขาดแต่ผู้เดียว ข้าพเจ้าขอมี
อำนาจลงโทษผู้ผิดโดยทั่วไป และมีอำนาจส่งผู้ผิดชนิตมหันตโทษ
กลับคืนยังประเทศฝรั่งเศส เพื่อให้ได้รับพระราชอาญา ฯลฯ
เมื่อข้าพเจ้าได้รับอำนาจเป็นสิทธิขาดเช่นนี้แล้ว ข้าพเจ้าขอรับรอง
ต่อพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสว่า ถึงสมเด็จพระนารายณ์จะสวรรคต และ
มีผู้อื่นได้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ข้าพเจ้าก็จะจัดให้ทุกสิ่งทุกอย่างใน
บ้านเมืองนี้ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ และต่อผล
ประโยชน์ของชาติฝรั่งเศส

ส่วนข้อปลีกย่อยในแผนการณ์^๕ ข้าพเจ้าไคร่กราบทูลขอ
ขุนนางฝรั่งเศส ๓๐ คน ที่มีคุณสมบัติ จะปกครอง จังหวัดต่าง ๆ ได้
และไคร่ขอกราบทูลขอขุนนางทหารจำนวนหนึ่ง เพื่อจะได้มาเป็น
ทหารรักษาพระองค์ของพระเจ้าแผ่นดินไทย จำนวนทหารรักษา
พระองค์^๕ ขอให้อยู่ในพระราชวินิจฉัยของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส
พระราชทานมา

ส่วนจำนวนบาทหลวงเยซุอิตซึ่งข้าพเจ้าได้มอบให้บาทหลวง
ตาซาร์ตไปทูลขอนั้น ขอให้โปรดพระราชทานคนจำนวนนั้นด้วย
และขอให้โปรดพระราชทานตามจำนวนนี้ด้วย และขอให้โปรด
พระราชทานเพิ่มบาทหลวงมาอีก ๓ องค์ แต่ให้ถอดกระโปรงนัก
พรตออกเสีย ให้แต่งตัวอย่างคนธรรมดาสามัญ ท่านทั้ง ๓ ^๕
ขอให้มีความสมบัตและความรอบรู้เป็นเยี่ยม ข้าพเจ้าจะได้จัดให้ได้
เข้าเฝ้าในที่ประชุมขุนนางเป็นประจำ สิ่งต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าทูลขอ
มานี้ เป็นกระแสพระราชดำริ และ พระบรมราชโองการของ สมเด็จพระ
พระนารายณ์เจ้านายของข้าพเจ้าทุกประการ”

(จดหมายมีข้อความต่อไปอีก ๘ หน้า เป็นข่าวคราวทาง
กรุงศรีอยุธยา แต่งให้ออกพระจุฬาราชมนตรีเป็นทูตไปเมืองปัต-
ตาเวีย ข่าวการค้าขายทางประเทศจีนและประเทศญี่ปุ่น ข่าวพระเจ้า
กรุง Golconda ทำสงครามกับบริษัทอังกฤษที่แคว้นเบงกอล ข่าว
เกี่ยวกับเมืองเขมร เมืองทวาย และข่าวสุดท้ายคือข่าวคณะบาท
หลวง เยซุอิต เดินทางไปเมืองมาเก๊า เรือแตกต้องกลับมากองศรี
ศรีอยุธยา)

จดหมายนี้ลงชื่อ C. Phaulkon เขียนที่เมืองลพบุรี ลงวันที่
๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๒๒๙”

อาจารย์ ดร. ขจร สุขพานิช ได้อธิบายต่อไปว่า จดหมายนี้ ฟอลคอนเขียนไปถึงบาทหลวงผู้ใหญ่ซึ่งเป็นพระพี่เลี้ยงพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทางศาสนา หรือจะเรียกตามคติของศาสนาคริสต์ว่าเป็นผู้เฒ่าประจำตัวพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ (Royal Confessor) ท่านผู้นี้จึงเป็นผู้กราบทูลพระเจ้าหลุยส์ได้เป็นความลับสะดวกกว่าที่เสนาบดีหรือขุนนางผู้ใหญ่ต่างๆ จะทำได้ พร้อมทั้งจดหมายนี้ ฟอลคอนได้ส่งสิ่งของไปถวายด้วย ภรรยาของเขาก็ได้มีส่วนส่งของไปถวายเจ้าหญิงราชธิดาเหมือนกัน ฟอลคอนยังได้ส่งสินค้ายี่สิบราคา ๒ หมื่นเหรียญทอง เพื่อไปสะสมเป็นทุนไว้ให้บุตรคนหัวปีของเขาจะได้มาศึกษา ณ ประเทศฝรั่งเศส

มีหลักฐานปรากฏต่อมาว่า บาทหลวง เกอลาเซส ได้มีหนังสือตอบมา ลงวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๒๓๑ อันเป็นปีสุดท้ายในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ คงส่งมากับเรือรบฝรั่งเศส ซึ่งสมเด็จพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ จัดส่งทหารฝรั่งเศสมาเพิ่มเติมกับเรือลอรีฟาร์ม ในเรื่อนั้นนอกจากทหารฝรั่งเศสจำนวน ๓๐๐ คน ยังมีมากวิส เคอ ราน ยี และทหารผู้ตีกี ๕๐ คน สำหรับจะมาเป็นทหารรักษาพระองค์สมเด็จพระนารายณ์ตามแผนการณ์ของฟอลคอน การที่ราชทูต เคอ ลา ลู แบร์ ไม่ประสงค์จะให้ทหารฝรั่งเศสอยู่ประจำ ณ เมืองสงขลา ยืนยันเรียกร้องให้นายพล เด ฟาซ นำทหารเข้าประจำอยู่ ณ เมืองบางกอกและเมืองมะริด จึงเป็นแผนการณ์ของฟอลคอนตามที่ปรากฏอยู่ในจดหมายนี้ จึงเห็นได้ว่าแผนการณ์ของฟอลคอนที่ได้เสนอไปนั้น รัฐบาลของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้

ปฏิบัติคล้อยตามเกือบทุกข้อ ยกเว้นเพียงข้อเดียวคือ ในเรื่องของ อำนาจอธิปไตย โดยเปลี่ยนเป็นมอบอำนาจให้แก่ นายพล เต พาช และ มาควิส เดอ ราน ยี เป็นผู้บังคับบัญชาคนฝรั่งเศสทั้งทหารและพลเรือน

จดหมายนี้ฟอลคอนเขียนขึ้นเอง เป็นพยานเอกสารอย่าง ดีเยี่ยม ในการที่จะพิจารณาว่าฟอลคอนเป็นผู้ทรยศต่อสมเด็จพระ นารายณ์ เป็นผู้ที่มีแผนการจะยึดประเทศไทยไว้ในอำนาจโดยใช้ ทหารฝรั่งเศสเป็นเครื่องมือ ประเทศไทยเรายังโชคดีที่ฟอลคอน ทำตามแผนการไม่สำเร็จ เพราะชาวฝรั่งเศสเกิดแตกแยกกันขึ้น และสมเด็จพระเพทราชาจับกุมตัวฟอลคอนไปประหารชีวิตเสียก่อน

ดังนั้นการที่พระเพทราชาและหลวงสรศักดิ์กระทำการรัฐ- ประหารในปลายรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จึงถือได้ว่าเป็น การให้เกิดประโยชน์ต่อชาติไทย และเหมาะสมกับสถานการณ์ของบ้าน เมืองในขณะนั้นเป็นอย่างดี และไม่อาจจะถือได้ว่าเป็นการกบฏ ต่อราชบัลลังก์แต่ประการใด เพราะสมเด็จพระนารายณ์ทรงอยู่ใน ราชสมบัติอย่างสมพระเกียรติจนสวรรคต การทำรัฐประหารเพื่อ กำจัดศัตรูของชาติออกไป จึงนับเป็นการกระทำที่ชอบแล้วของ พระเพทราชาและหลวงสรศักดิ์

๑. ว่าด้วยประโยชน์ที่ไทยได้รับจากการติดต่อกับฝรั่งเศสใน สมัยสมเด็จพระนารายณ์

ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ มีชาวต่างชาติเข้ามาอยู่ ในกรุงศรีอยุธยาพร้อมกัน และในจำนวนนี้ มีพวกนักปราชญ์ผู้

ทรงความรู้ในวิทยาการสมัยใหม่หลายสิบ หรือร่วมร้อยคน คนไทย
เราได้เรียนรู้หลายสิ่งหลายอย่างที่เป็นประโยชน์ แก่ชาติบ้านเมือง
ตลอดเวลา ๓๓ ปีในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์

เรื่องชนประเพณีของชาวต่างชาติ เราจะไม่พูดถึง เพราะ
 ถึงคนไทยในรัชสมัยนั้นเรียนรู้มา ก็เป็นเครื่องประดับสติปัญญาหา
 เกิดประโยชน์ทางวัตถุไม่ เรามาพูดถึงวิทยาการสมัยใหม่ เช่น
 คณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และโดยเฉพาะวิชาทำแผนที่
 ซึ่งยังมีตัวอย่างคู่ได้ในปัจจุบัน แผนที่ซึ่งพวกบาทหลวงฝรั่งเศส
 “สร้าง” ขึ้นไว้มีหลายฉบับ คือ

๑) แผนที่อาเซียอาคเนย์ ที่บาทหลวงคณะเยซุอิต ๖
 รูปช่วยกันทำ

(๒) แผนที่ปากน้ำเจ้าพระยาจนถึงกรุงศรีอยุธยา ของ
 วิศวกร เดอ ลามาร์

(๓) แผนที่มหานครศรีอยุธยา แสดงเขตที่อยู่อาศัยของ
 ชาวต่างประเทศให้ไว้ด้วย แผนที่นี้สร้างโดยบาทหลวง คุร์โตแลง
 สังกัดในคณะมิชชัน เอตริงเยร์ (ปรากฏในหนังสือ ประวัติมิชชัน
 ในกรุงสยาม ของโลเน เล่ม ๑ หน้าสุดท้าย และปรากฏในหนังสือ
 การเดินทางมากรุงสยาม ของบาทหลวงบูเวต์ หน้า ๑๐๖)

(๔) แผนที่พระมหานครศรีอยุธยา แสดงผังเมืองโดย
 วิศวกรฝรั่งเศส เมื่อค.ศ. ๑๖๘๗ (อยู่ในหนังสือของโลเน เล่ม ๑
หน้าก่อนรองสุดท้าย)

๕. ผังเมือง เมืองละโว้ และเมืองบางกอก

แผนที่และภาพผังเมืองเหล่านี้ สร้างขึ้นโดยบาทหลวงและ
วิศวกรฝรั่งเศสทั้งนั้น พวกเหล่านี้โดยมากเป็นราชบัณฑิต ใน
ราชสำนักพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔

ถ้าจะพูดถึงการสร้างป้อม หล่อปืนใหญ่ ชุตคลอง การ
สร้างประปา ฯลฯ ซึ่งคนไทยคงจะได้เริ่มเรียนรู้จากวิศวกรต่างชาติ
มาแล้วในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ แต่ความรู้เหล่านี้ไม่จริงยัง
ยืนมาจนชั้นหลัง แม้แต่วิทยาลัยซึ่งบาทหลวงคณะมิชชันนารี
เตอร์ชงขึ้นแล้ว และก็ได้นำมาดัดชื่อไว้แล้วว่า คอนสแตนติน (Con-
stantinien) เป็นการให้เกียรติแก่ฟอลคอนผู้อุปถัมภ์ แต่วิทยาลัยตั้งว่า
ก็ต้องเลิกกันไป เพราะสถานการณ์ทางการเมืองไม่เอื้อต่อการพัฒนา
จึงมีแต่โรงเรียนที่ตำบลมหาพราหมณ์ เป็นแบบโรงเรียนวัด จัด
สอนเด็กอนาถาให้รู้จักเลขผานาที่ อ่าน เขียน ภาษาไทย และกัมภีร์
ศาสนาคริสต์เพียงเท่านั้น โรงเรียนที่ตำบลมหาพราหมณ์นี้ย้ายมา
จากที่ตั้งเดิมที่บ้านปลาเห็ด หรือ “บ้านเซ็นโยเซฟ”

ถ้าเช่นนั้นแล้ว การที่มีชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะพวก
ราชบัณฑิตจากราชสำนักพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เข้ามายังกรุงศรีอยุธยา
เป็นจำนวนมาก ไม่ได้ก่อประโยชน์ที่จริงยั่งยืนให้แก่พวกเราทีเดียว
หรือ ผู้เขียนไม่กล้ายืนยันว่าพวกเราชั้นหลังได้รับประโยชน์อะไร
จากพวกราชบัณฑิตเหล่านั้น นอกจากเอกสารเป็นจำนวนสิบไว้ศึกษา
การแพทย์ และแม้แต่วิชาศิลปศาสตร์ เราไม่ได้รับผลประโยชน์
สิ่งใดเลย เหตุการณ์ทางการเมืองมายับยั้งการพัฒนาในยุคนั้น และ

ถ้าเราจะถามต่อไปว่า ถ้าเหตุการณ์ทางการเมืองมีผลในทางตรงข้าม คือประเทศต้องตกอยู่ใต้อาณัติของฝรั่งเศส เป็นเมืองขึ้นของเขา วิทยาการแผนใหม่ก็คงจะจีรังยั่งยืนต่อมาจนชั่วลูกหลาน แต่เอกราช อธิปไตย และความเป็นไทยก็จะสิ้นสุดลงใน พ.ศ. ๒๒๓๑ ประวัติศาสตร์ของบ้านเมืองก็จะเปลี่ยนรูปไป จะมีรายละเอียดอย่างไรก็เหลือเถา จึงทำให้น่าคิดว่า ระหว่างความเจริญแต่ขาดความเป็นไทย และรักษาความเป็นไทยไว้ได้โดยขาดความเจริญ พวกเรา สมควรใจจะเลือกเอาข้อใด

๑๓. มูลเหตุแห่งการเสื่อมและเสียกรุงครั้งที่ ๒
การเสียกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ เมื่อวิเคราะห์ดูเหตุผลแล้ว มีสาเหตุดังนี้ คือ

๑/ สมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ครองราชย์ในปี พ.ศ. ๒๒๗๔-๒๓๐๑ แต่ก่อนที่พระองค์จะขึ้นครองราชย์นั้น พระองค์ต้องทำศึกกลางเมืองกับเจ้าฟ้าอภัย เป็นศึกกลางเมืองครั้งยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยา เพราะฉะนั้นเมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระบรมโกศขึ้นครองราชย์นั้นพวกข้าราชการจึงมีน้อย เพราะถูกกำจัดไปมากในคราวสงครามกลางเมือง ประกอบกับประเทศรอบบ้านเมือง กำลังเสื่อม เช่น กรุงกัมพูชา ก็ต้องยอมขึ้นกับไทยโดยไม่ต้องเสียกำลังเข้าปราบปราม เมืองลังกาก็หมดสิ้นสมณวงศ์ ต้องมาขอพระสงฆ์ไทยไปให้การอุปสมบท เหตุการณ์ทางลาวก็ไม่มีอะไร และพม่าเองก็ต้องหันมาให้ไทยช่วยเพราะเกิดจลาจลในบ้านเมือง จึงทำให้เป็นที่เข้าใจว่า รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ รุ่ง

เรื่องกว่าประเทศรอบบ้านเมืองเรา ในขณะทีพระเจ้าบรมโกษฐ์ พระชนมได้ ๗๕ พรรษา มีความโกรธพระราชโอรส คือ เจ้าฟ้า ธรรมธิเบศร์ ซึ่งได้ทรงสถาปนาเป็นพระมหาอุปราช^๕ นด้วยเรื่อง ชักกับเจ้าฟ้าสงวาล ซึ่งเป็นพระชายาองค์หนึ่งของพระเจ้าบรมโกษฐ์ จึงทรงประหารเสีย เป็นเหตุให้บ้านเมืองขาดเจ้าฟ้าผู้เป็นใหญ่ใน ราชวงศ์

๒/ การสืบราชสมบัติของกรุงศรีอยุธยา นั้น เป็นไปอย่าง ไม่รัดกุม จะเห็นได้ว่า มีการต่อสู้แย่งชิงราชสมบัติ ระหว่างพระ มหาอุปราชกับพระเจ้าลูกยาเธอของกษัตริย์องค์ก่อนอยู่เสมอ และ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๑๗๑-๒๓๐๑ ก็เป็นระยะเวลาที่เกิดสงคราม กลางเมืองแย่งชิงราชสมบัติหลายครั้ง

๓/ นโยบายการเมืองของแผ่นดินบวรพรต แทนที่จะคิด เอาเมืองมอญเป็นเมืองกันชนระหว่างประเทศไทยกับพม่า กลับ โอบอ้อมอารีต่อพม่า และเกรี้ยวกราดกับมอญ

๔. ราชโอรสของพระเจ้าบรมโกษฐ์ จึงยังเหลืออีก ๒ พระ องค์ คือ เจ้าฟ้าเอกทัศน์ ทรงสถาปนาเป็นกรมขุนอนุรักษ์มนตรี (พระโอรสองค์กลาง) และเจ้าฟ้าอภัยพร (เจ้าฟ้าคอกมะเคือ) ทรงสถาปนาเป็นกรมขุนพรพินิต และยังมีโอรสอีก ๔ พระองค์ คือ พระองค์เจ้าแขก เป็นกรมหมื่นเทพพิพิธ พระองค์เจ้ามั่งกุศ เป็นกรมหมื่นจิตรสุนทร พระองค์เจ้ารด เป็นกรมหมื่นสุนทรเทพ พระองค์เจ้าปาน เป็นกรมหมื่นเสวยภักดี (ผู้กราบทูลเรื่อง เจ้าฟ้า ธรรมธิเบศร์เป็นชู้กับเจ้าฟ้าสงวาล) เมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์

สวรรคต ได้มอบราชสมบัติให้กับเจ้าฟ้าอนุกรมพร เพราะเป็นโอรส
 ที่เจดีย์วณฺสา และดำรงตำแหน่งพระมหากษัตริย์แทนพระเชษฐา
 เมื่อพระองค์ได้ขึ้นครองราชย์ ก็จัดการสำเร็จโทษ กรมหมื่น ทั้ง ๓
 พระองค์ ส่วนพระเชษฐา เจ้าฟ้าเอกทัศนั้น ซึ่งสมเด็จพระราช
 บิดาไม่ยอมยกราชสมบัติให้ โดยสั่งให้ทรงผนวช ก็ลาผนวชตั้ง
 พระองค์เป็นอิสระ ขึ้นประทับบนพระที่นั่งสุริยาสน์อมรินทร์โดย
 พลการ จึงเป็นเหตุให้พระเจ้าอนุกรมพรสละราชสมบัติออกผนวช และ
 ราชสมบัติตกแก่เจ้าฟ้ากรมขุนอนรรักษ์มนตรี เจ้าฟ้ากรมขุนอนรรักษ์
 มंत्रीเป็นกษัตริย์ที่ไม่มีความสามารถในการปกครองเลย

๑ เพราะฉะนั้น เมื่อพม่ายกมาตีไทยในปี พ.ศ. ๒๓๐๕ ทั้งๆ
 ที่พม่าไม่มีความชำนาญทาง และไม่ได้ยกมาอย่างทัพกษัตริย์ก็ยัง
 เสียกรุงศรีอยุธยาให้กับพม่าอย่างยับเยิน

๒๗

บทที่ ๑๗

บทวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ในสมัยกรุงธนบุรี

๑. ว่าด้วยเส้นทางการเดินทัพหนีออกจากกรุงศรีอยุธยาของ
พระยาตาก

เมื่อกรุงศรีอยุธยาใกล้จะแตก พระยาตากได้คุมทัพพวกล
ทหารไทยจีน ประมาณ ๑,๐๐๐ เศษ พร้อมด้วยทหารชั้นผู้ใหญ่
มีพระเชีงเงิน หลวงพรหมเสนา หลวงพิชัยราชา หลวงราชเสนา
ขุนอภัยภักดี หมื่นราชเสน่หา ตีหักฝักองทัพพม่าที่ตึงลอมไว้ไป
ทางวัดพิชัยแล้วมุ่งไปทางนครนายก ปราจีนบุรี ชลบุรี ระยอง
และจันทบุรี ตามลำดับ การที่พระยาตากเลือกเส้นทางเดินทัพไป
ทางตะวันออกเช่นนี้ มีข้อที่น่าวินิจฉัยอยู่บางประการว่า เหตุใด
พระยาตากจึงไม่เลือกเส้นทางไปทางเหนือหรือทางใต้

✓ การที่พระยาตากยกทัพมุ่งไปทางตะวันออกสุดเช่นนี้ มีเหตุ
ผลที่น่าพิจารณาคือ

๑.๕ เส้นทางทางเหนือและทางใต้ได้ถูกคุกคามและควบคุม
โดยกองทัพพม่าไว้สิ้น เพราะการศึกในคราวนั้นพม่าได้ยกทัพมาเป็น
๒ ทาง คือตีบ้านเมืองและกวาดต้อนผู้คนตั้งแต่เชียงใหม่ลงมา กับ
อีกทัพหนึ่งจากทางใต้ขึ้นไปบรรจบกันที่กรุงศรีอยุธยา ถ้าพระยา
ตากจะหนีขึ้นไปทางเหนือก็ดี หรือหนีลงใต้ก็ดี ย่อมไม่มีทางจะ
หนีรอดพ้น และกองทัพเพียง ๑,๐๐๐ คน ย่อมจะขัดสนเสบียง
อาหารและเสียทีกับกองทัพพม่าซึ่งกระจายอยู่ทั่วไปหมด

๒. สำหรับเส้นทางด้านตะวันออกนั้น ตั้งแต่ชลบุรีไปแล้ว
ปราศจากพม่ารบกวน เพราะกองทัพพม่าไม่ได้ยกไปถึงทางด้าน
ตะวันออกมากนัก ย่อมสะดวกต่อการเดินทัพและการส่งสมผู้คน
เพื่อกลับมาแก้สถานการณ์ในกรุงศรีอยุธยา

๓. ทางด้านหัวเมืองชายทะเล ย่อมเป็นทำเลเหมาะในการ
 สะสมเสบียงอาหารและอาวุธในการทำสงคราม เพราะสามารถจัดหา
 ซื้อได้จากพ่อค้าที่มากำชายทางด้านจินทบุรี ยกตัวอย่างเช่น การ
 ซื้อข้าวสาร เพื่อใช้เลี้ยงผู้คนและกองทัพ จากพ่อค้าจีนที่มากำชาย
 ที่จินทบุรี เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม /ตลอดเส้นทางที่พระยาตากยกทัพไปจนถึง
เมืองจินทบุรีนั้น ต้องเผชิญกับกองทัพพม่าในตอนต้นซึ่งติดตามไป
รบกวนหรือพบกันโดยบังเอิญ และต้องเผชิญกับกลุ่มคนไทยที่ตั้งตัว
เป็นใหญ่ไม่ยอมอ่อนน้อมและเข้าด้วยกับพระยาตาก เช่น ขุนราม
 หนึ่นส้อง นายทองอยู่เหล็ก ขุนจำเมือง ตั่วง หลวงพลแสนหาญ
 กรมการเมืองระยอง ที่คบคิดกันคุมพรรคพวกพลทหารประมาณ
 ๑,๕๐๐ คน ยกเข้ามาประทุษร้ายพระยาตากและไพร่พลที่ตำบล
 น้ำเก่า เมืองระยอง แต่ไม่สำเร็จ ถูกพระยาตากตีแตกพ่ายไป และ
 หักอาวุธ เเสบียงอาหารไว้ให้กองทัพพระยาตากมากมาย อีกกลุ่ม
 หนึ่งคือกลุ่มคนไทยที่พระยาจินทบุรี เจ้าเมืองจินทบุรี เป็นหัวหน้า
 ไม่ยอมอ่อนน้อมเข้าด้วยกับพระยาตาก เพราะถูกขุนรามหนึ่นส้อง
 ที่แตกหนีไปจากระยองกล่าวยุยง พระยาตากจึงพาไพร่พลตีเมือง
 จันทบุรีได้ในเวลากลางคืน

การตีเมืองจันทบุรีได้เอง ทำให้พระยาตากมีโอกาสรวบรวมกำลังได้มากขึ้น เพราะที่จันทบุรี ปรากฏว่า พวกพ่อค้าสำเภาจินต่าง ๆ ไม่ยอมอ่อนน้อม พระยาตากกับไพร่พลจึงยกทัพเรือเข้าล้อมพวกพ่อค้าสำเภาและยึดได้ทรัพย์สินสิ่งของเป็นอันมาก พระยาตากได้ลูกสาวของจีนเจียมหัวหน้าพ่อค้าสำเภาไว้เป็นภรรยา หลังจากนั้นได้พักอยู่ที่จันทบุรี เพื่อต่อเรือรบไว้ใช้ในการสงครามได้ถึง ๑๐๐ ลำเศษ แล้วยกทัพเรือออกจากจันทบุรี ชลบุรี สมุทรปราการ ธนบุรี เข้าตีค่ายพม่าของสุกี้พระนายกองที่ค่ายโพธิสามต้น

เมื่อพิจารณาการเดินทัพย้อนกลับเข้ามาแก้ไขสถานการณ์
ในกรุงศรีอยุธยาของพระยาตากแล้ว นับว่าพระยาตากวางแผนยุทธศาสตร์ได้อย่างดีเยี่ยม นับเป็นผลดีแก่การปราบปรามพม่า
ทั้งนี้ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้ คือ

๑. เส้นทางบกที่พระยาตากเคยหลบหนีออกจากกรุงศรีอยุธยาจนถึงจันทบุรีนั้น พม่ารู้เบาะแสเป็นอย่างดีแล้ว พม่าย่อมใช้กำลังพลชุมนุมอยู่ตามรายทางคอยดักโจมตีกองทัพของพระยาตากได้ง่าย ถ้าพระยาตากจะยกกองทัพกลับไปขับไล่พม่าที่คูมกรุงศรีอยุธยาเพื่อกวาดต้อนทรัพย์สินผู้คนอยู่ อาจจะทำให้พระยาตากดำเนินการไม่สำเร็จผลได้

๒. การยกทัพเรือมาทางน้ำ โดยลัดเลาะมาทางหัวเมืองชายทะเลเป็นการปลอดภัยจากสายตาของพม่า เพราะเส้นทางชายทะเลด้านตะวันออกพม่ามิได้ควบคุมแต่ประการใด ทำให้กองทัพ

ของพระยาตากอยู่ในสภาพสมบูรณ์เต็มที่ เมื่อถึงคราวรบกับพม่าที่
ค่ายโพธิสามต้น และในที่สุดค่ายโพธิสามต้นของสุกี้พระนายกองก็
เสียแก่พระยาตาก

๒. ว่าด้วยการเอาพระทัยใส่ในพระศาสนาของพระเจ้ากรุงธนบุรี

เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จไปปราบเมืองนครศรีธรรมราช
เมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๓๑๒ นั้น ปรากฏว่าภายหลังที่เข้าเมืองนครฯ
ได้แล้ว และเจ้าพระยานนครศรีธรรมราชได้หลบหนีไปยังเมือง
ปัตตานี เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาพิชัยราชา จึงได้มีหนังสือไปถึง
พระยาตานีให้ส่งตัวเจ้านคร พระยาพัทลุง พระยาสงขลา เจ้าพัฒ
เจ้ากลาง มาถวายพระเจ้ากรุงธนบุรีที่เมืองสงขลา หลังจากที่ได้ตัว
เจ้านครกับคณะแล้ว พระเจ้ากรุงธนบุรีก็เสด็จกลับมายังเมืองนคร-
ศรีธรรมราช

พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมีพระราชศรัทธาให้สังฆการีธรรมการ
นิมนต์พระภิกษุ สามเณร แม่ชี ที่อยู่ทั้งในและนอกเมืองนครศรี-
ธรรมราชมาพร้อมกัน แล้วพระราชทานข้าวสารองค์ละถัง เงิน
องค์ละ ๑ บาท ที่ขาดผ้าสะบงจีวรก็ถวายไตรจีวร แล้วแจกทาน
ให้แก่คนยากจน คนละ ๑ สลึง ทุกวันพระ นอกจากนั้นทรงจ้างคน
ให้ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ พระวิหาร การเปรียญ พระระเบียง
ศาลา กุฏิ ให้ทำการสมโภชพระสารีริกธาตุเมืองนคร ได้มีพระ
กรุณาให้ราชบัณฑิตยกิจพระไตรปิฎกลงบรรทุกเรือเข้ามากรุงเทพฯ
และนิมนต์พระอาจารย์ศรีซึ่งแตกหนีไปอยู่เมืองนครศรีธรรมราช

เมื่อครั้งกรุงแตกกลับมายังกรุงธนบุรี แล้วทรงสถาปนาพระอาจารย์
ศรีให้เป็นสังฆราช ✕

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๑๓ พระเจ้ากรุงธนบุรีได้ทรงยกกอง
ทัพไปปราบเจ้าพระฝางที่เมืองสวางคบุรี กองทัพหน้าของพระเจ้า
กรุงธนบุรีเข้าเมืองฝางได้ แต่เจ้าพระฝางหนีไป การยกทัพไปปราบ
เจ้าพระฝางครั้งนี้ พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงพระกรุณาให้นิมนต์พระ-
สงฆ์ฝ่ายเหนือมาพร้อมกันหน้าพระที่นั่ง พร้อมด้วยขุนนางผู้ใหญ่
ฝ่ายทหารและพลเรือน ทรงปรีชาว่าพระสงฆ์ฝ่ายเหนือล้วนแต่
พวกพ้องของเจ้าพระฝาง (เจ้าพระฝางบวชเป็นพระนั่งห่มผ้าสีแดง
มีภรรยาชื่อเดิมว่าเรือน ได้ตั้งตัวเป็นใหญ่สองสามผู้คนอยู่ที่เมืองฝาง
หรือสวางคบุรี คิดแต่จะถือปืนรบศึกฆ่าคนปล้นเอาทรัพย์สินของ
คัมภีร์ และยุ่งเกี่ยวกับสตรีเพศ จึงให้กระทำการสอบสวนพระสงฆ์
ถ้าผู้ใดสารภาพว่ากระทำความผิดปาราชิก ก็ให้ลาสิกขาบท และจะพระ-
ราชทานผ้าให้สึกออกทำราชการ ที่ไม่รับสารภาพจะให้ค่าน้ำพิศุจน์
ถ้าชนะจะให้เป็นอธิการราชาคณะฝ่ายเหนือ ที่แพ้จะให้ลงพระราช
อาญา แล้วสักข้อมือมิให้บวชอีกเลย ถ้าเสมอพอดีกับเวลาจะพระ
ราชทานผ้าไตรให้บวชใหม่ ถ้าไม่รับสารภาพเมื่อจะให้ลงค่าน้ำกลับ
คืนคำรับสารภาพ จะให้ลงอาญาประหารชีวิต พระสงฆ์ค่าน้ำพิศุจน์
โทษ ในครั้งนั้น ชนะบ้าง เสมอบ้าง แพ้บ้าง ส่วนผ้าไตรที่พระ-
สงฆ์สัก ได้เผาทำเป็นสมุกไปทาพระมหาธาตุเมืองฝาง แล้วทรง
พระกรุณาให้เย็บผ้าจีวรให้ได้ ๑,๐๐๐ ไตร บวชพระสงฆ์ไว้ฝ่าย
เหนือ แล้วให้ลงมาอาราธนารับพระสงฆ์ราชาคณะและอันตัก ๕๐

รูป ณ กรุงธนบุรี ขึ้นไปบวชพระสงฆ์ไว้ทุกหัวเมือง แล้วพระ-
 ราชทานราชาคณะไว้ให้อยู่สั่งสอนพระสงฆ์ฝ่ายเหนือ พระพิมล
 ธรรมอยู่เมืองฝาง พระธรรมเจดีย์อยู่เมืองทุ่งยั้ง พระธรรมราชา
 พระเทพกวีอยู่เมืองสวรรคโลก พระธรรมอุดมอยู่เมืองพิษัย พระ
 โพรียงค์อยู่เมืองพิษณุโลก

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๑๙ ปรากฏว่าพระเจ้ากรุงธนบุรีทรง
 เสด็จไปทรงบำเพ็ญพระอุโบสถวัคบางยี่เรือ แล้วทรงประสาธ
 เลื่อมใสศรัทธา ทรงอุทิศถวายเรือขมวดควาปีตทองคำทิบ หลังคา
 สีสักหลาดเหลืองลำหนึ่ง คนพาย ๑๐ คน พระราชทานเงินตรา
 คนละ ๒ ตำลึง แล้วให้คนพายบวชเป็นปะขาว ทรงถวายพระ-
 รัตนไตรปิฎก พระหีบคู่หนึ่ง สำหรับใส่ไว้วัดลักษณะการปฏิบัติธรรม
 ชั้นสูงชันบำเพ็ญกรรมฐาน ทรงอธิษฐานให้บรรลुพระโพธิญาณใน
 อนาคตด้วย

จากจดหมายเหตุ การพระราชกุศลสักการะพระบรมอัฐิกรม
 พระเทพามาตย์ สมเด็จพระราชชนนีของพระเจ้ากรุงธนบุรี มีข้อ
 ความเริ่มต้นว่า “วันศุกร์ เดือนอ้าย ขึ้น ๑๒ ค่ำ จ.ศ. ๑๑๓๘
 ปีวอก อัฐศก (พ.ศ. ๒๓๑๙) เสด็จฯ ออกไปบำเพ็ญพระธรรม
 ณ วัดบางยี่เรือใน ทรงพระกรุณาส่งพระยามหาเสนา พระยาจักรี
 ให้เจ้าพนักงานแต่งการเชิญพระอัฐิสมเด็จพระพันปีหลวง กรม
 หลวงพิทักษ์เทพามาตย์ ออกไปบำเพ็ญพระราชกุศลบังสุกุล ณ วัด
 บางยี่เรือนอก ---”

จึงเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า การบำเพ็ญพระธรรมของพระเจ้า
กรุงธนบุรีนั้น เนื่องในพระราชกุศล ทรงพระราชนิพนธ์ถวายสมเด็จ
พระบรมราชชนนี เป็นการสนองพระคุณตามพระราชวิสัยที่ทรง
พระกตัญญูกตเวทียอย่างแรงกล้า

ต่อมาในวันจันทร์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนอ้าย ก็ทรงเชิญ
พระอริสมเด็จพะพันปีหลวง (กรมพระเทพามาตย์) ลงเรือแห่
แต่ฉนวนน้ำเข้าไปยังพระเมรุวัดบางยี่เรือใน ทรงนิมนต์พระสงฆ์
ทุกนิกายทุกพระอารามหมื่นองค์มาถวายทาน พระเจ้ากรุงธนบุรีทรง
บำเพ็ญศีลและบำเพ็ญพระธรรม (คือ การทรงศีลแล้วเจริญสมาธิ
ตามลำดับภูมิธรรม แต่เหนือสามัญปฏิบัติ) และทรงพักค้างคืนที่
พระตำหนักวัดบางยี่เรือนอก ๕ คืน แล้วทรงโปรดให้สร้างกุฏิ
๑๒๐ กุฏิ แล้วให้บูรณะปฏิสังขรณ์พระพุทธรูป เจดีย์ วิหาร ทรง
โปรดให้ชุดครุฑพระอุโบสถแล้วปลุกบัวหลวง แล้วทรงอาราธนา
พระสงฆ์ฝ่ายคณะวิปัสสนาмаอยู่ ณ กุฏิซึ่งทำถวาย ทรงเสด็จไป
ถวายพระราโชวาทแก่พระสงฆ์ โดยทรงอธิบายวิธีการบำเพ็ญ
ปฏิบัติให้ถูกต้องวิธี ซึ่งพระองค์ทรงกระทำได้ผลมาแล้ว

เป็นที่น่าสังเกตว่า พระเจ้ากรุงธนบุรีเริ่มบำเพ็ญธรรมนั่ง
วิปัสสนากรรมฐาน ภายหลังเมื่อพระบรมราชชนนีสิ้นพระชนม์แล้ว
พระองค์จะต้องทรงเสียพระทัยมาก เพราะในปี พ.ศ. ๒๓๑๗ ขณะที่
พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงยกกองทัพไปรบพม่าที่บางแก้ว ราชบุรี อยู่
นั่นเอง ขุนวิเศษหม่อโฮสโตได้นำข่าวพระอาการประชวรของกรม
พระเทพามาตย์ไปกราบทูลให้ทรงทราบ ณ พระตำหนักค่ายวัดเขา

พระ ครั้นทอดพระเนตรอาการแล้ว ก็เร่งให้ขุนวิเศษโฮสกลับไ้
 ตรัสสั่งว่า ถ้าพระบรมราชชนนีสิ้นพระชนม์ ให้เอาหม้อจำไว้แล้ว
 รีบให้สิ้น ตรัสว่าพระโรคหนักจะมีไ้ไปเห็นทันพระองค์ ครั้น
 จะเสด็จไปพยาบาลด้วยพระองค์เอง ก็ทรงไม่ไว้ใจข้าศึกที่กำลังตั้ง
 ประชิดอยู่ ผลสุดท้ายสมเด็จพระเทพามาตย์ก็สิ้นพระชนม์ไป
 จริง ๆ

การที่พระองค์ทรงเสียพระทัยมาก ๆ เช่นนี้ จึงทรงหาทาง
 ระงับพระสติอารมณ์ด้วยการนั่งวิปัสสนากรรมฐาน และการนั่ง
 วิปัสสนากรรมฐานนี้เองเป็นสาเหตุให้พระองค์ทรงมีพระสติวิปลาส
 ในที่สุด

พระองค์ทรงหมกมุ่นอยู่กับเรื่องศาสนามากยิ่งขึ้น ในปี
 พ.ศ. ๒๓๒๐ ถึงกับนั่งเข้าทรงให้พวกไ้ตะแบกดู ทรงตรัสกับพระ
 สังฆราชและพระราชาคณะที่มาเฝ้าว่า พระนาถีของพระองค์นั้น
 แข็งไป ทรงแหม่วท้องไม่เข้าผัดกับคนทั่วไป ทรงเห็นว่าต้องกับ
 พระบาตีในพระกรรมฐาน

เกี่ยวกับการที่พระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงผัดไ้กับเรื่องราวทาง
 ศาสนาและการวิปัสสนากรรมฐาน จนกระทั่งสำคัญพระองค์ผัดไป
 ว่าคล้ายกับพระพุทธเจ้านั้น ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๕ ของ
 กรมศิลปากรได้กล่าวไว้ว่า

“---แล้วตรัสประภาษถึงพระกรรมฐานว่า พระนาถีพระ
 องค์นั้นแข็งไปแหม่วมิเข้าผัดกับสามัญโลกทั้งปวง อัจฉรย์นี้ต้อง
 ด้วยพระบาตีในพระกรรมฐาน

แล้วตรัสถามพระราชคณะด้วยพระรูปลักษณะ ทรงพระ
 ฉายดูเห็นพระปริมณฑลคณะนี้ จะต้องด้วยพระบาลีว่าอย่างไร พระ-
 ราชคณะถวายพระพรว่า พระบาลีพระลักษณะสมเด็จพระพุทธเจ้า
 พระรูปนั้นเปรียบประดุจตันไทร ปริมณฑลมิได้สูงต่ำมิได้ยาวสั้น
 มีพระลักษณะหนา ๗ ประการ คือ พระกรขวาหนึ่ง ซ้ายหนึ่ง
 พระบาทขวาหนึ่งซ้ายหนึ่ง พระอังสาขวาหนึ่งซ้ายหนึ่ง พระอุระ
 หนึ่ง เป็น ๗ ประการด้วยกัน จึงทรงพระกรุณาให้หล่อพระพุทธรูป
 จงต้องด้วยพระพุทธรูปลักษณะ ให้พระสังฆราชเอาพระบาลีออกมา
 กางให้ช่างทำ

อนึ่ง พระสังฆราชแปลพระบาลีพระพุทธรูปลักษณะถวาย พระ
 ลักษณะใหญ่ ๓๒ ประการ พระลักษณะอย่างน้อย ๘๐ ประการ
 จึงทรงดูในพระองค์ต้องด้วยพุทธรูปลักษณะ คือสูงเท่าวาของพระองค์
 สิ่งหนึ่ง มีเส้นพระอุณาโลมหว่างพระโขนงขาวอยู่เส้นหนึ่ง พระ-
 หนากวี่เวียนขวาเป็นทักษิณวัตร ๑ และพระปฤษฎางค์ใหญ่ ๑ ผ้า
 พระหัตถ์ ๑ ผ้าพระบาท พระพาหา พระอุระ หนาทั้ง ๗ ประการ
 ก็ต้องด้วยพระพุทธรูปลักษณะทั้งเจ็ดสิ่ง และพระปรางหนามือเป็น
 ปริมณฑล ๑ เมื่ออ่านพระบาลีและชั้นสูตรพระองค์ไปทุกประการ
 ก็ต้องด้วยพระพุทธรูปลักษณะ ๑๒ สิ่ง ที่ไม่ต้องก็ทรงบอกว่าไม่ต้อง

ว ล ฯ --- แล้วทรงพระกรุณาให้หลวงวิจิตรนฤมลขึ้นพระ-
 พุทธรูป ให้ต้องด้วยพระพุทธรูปลักษณะพระเจ้าสมารองค์ ๑ พระเจ้า
 ยืนองค์ ๑ แล้วตรัสถามพระสังฆราชว่า เงินคงอยู่ในพระสุธา

บัดนี้ สังสอนโลกทั้งปวงให้กระทำทานด้วยทองคำเงิน แล้วจะ
ไปได้สมบัติฟากฟ้านี้จะได้ด้วยกุศลใด ครั้นพระสังฆราชถวาย
วิสัชนาแล้ว จึงตรัสนิมนต์พระเทพกวีออกไปเมืองกัมพูชา พระ
พรหมมุนีไปนครศรีธรรมราช จนคัมภีร์พระวิสุทธิมรรคเอาเข้ามา
กราปนาการไว้แล้ว”

จะเห็นได้ว่าพระเจ้ากรุงธนบุรีเริ่มมีพระสติเลอะเลือน เพราะ
หมกมุ่นเกี่ยวกับเรื่องการทำบุญธรรมวิบัติสนามากเกินไป จนไม่
คำนึงถึงการบริหารบ้านเมืองและการศึกสงคราม ทรงปล่อยให้เป็
นภาระของเหล่าขุนนางข้าราชการ โดยเฉพาะเจ้าพระยาจักรีซึ่งในปี
พ.ศ. ๒๓๒๐ หลังจากกลับมาจากราชการศึกที่เมืองป้าสัก เมืองโขง
และเมืองอัตปือ แล้วพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ทรงสถาปนาให้เป็น
สมเด็จพระเจ้าภคินีศรีศึก อันพิลึกกวมหิมา ทุกนัคราระอาเทศ นรา
เรศราชสุริยวงศ์ องค์บาทมุลีการ เอกาทศรตอิศวรบรมนาถบพิตร
สถิต ณ กรุงเทพ ทวารวดี ศรีอยุธยา มหาลิก ภพนพรัฐ
ราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชธานีเวศมหาสถาน

การที่พระองค์ปล่อยพระราชภาระในการศึกสงครามและการ
บริหารบ้านเมืองนี้เอง จึงเป็นเหตุให้เกิดการจลาจลในปลายรัชกาล

๓. ว่าด้วยการเสียพระสติของพระเจ้ากรุงธนบุรี

ถ้าจะกล่าวกันด้วยเหตุผลแล้ว พระเจ้ากรุงธนบุรีไม่ถึงกับ
ทรงเสียพระสติโดยไม่รู้สีกพระองค์เลย เพราะปรากฏในพระราช
พงศาวดารว่า เมื่อพระยาสุรศักดิ์คุมกำลังล้อมพระนครในปี พ.ศ.

๒๓๒๔ นั้น พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงให้พระราชอาณัติออกมาเจรจา
ความเมือง สารภาพว่าผิดขอชีวิตจะบรรพชาต่อพระยาสุรศักดิ์
พระยาสุรศักดิ์ก็เลยให้พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงพระผนวช ณ พัทธสีมา
วัดแจ้ง

การที่พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงสารภาพผิดต่อพระยาสุรศักดิ์ขุน-
นางผู้คุมกำลังเข้าล้อมพระนครและทรงขอบรรพชาเช่นนั้น เมื่อ
พิจารณาตามสภาพความรู้สึกส่วนพระองค์ของพระเจ้ากรุงธนบุรีแล้ว
จะเห็นได้ว่า พระองค์ทรงรู้พระสติและเหมือนกับจะรู้สึกพระองค์
ว่าได้ทรงปฏิบัติผิดพลาดไปอย่างใดบ้างมีเรื่องที่จะต้องพิจารณาเห็นว่า
การที่พระองค์สารภาพว่าผิดขอชีวิตนั้น ความผิดที่ว่านั้นคืออะไร

ตอนต้นปี พ.ศ. ๒๓๒๔ พระเจ้ากรุงธนบุรียังตรัสให้จัด
ทัพเป็น ๖ ทัพ โดยให้เจ้าพระยาสุรสีห์เป็นทัพหน้า พระเจ้า
กษัตริย์ศึกเป็นจอมพลทัพหลวง กรมขุนอินทรพิทักษ์เป็นทัพหนุน
(คือแม่ทัพใหญ่ เพราะทรงดำรงตำแหน่งพระมหาอุปราชกรุงธนบุรี)
เจ้าพระยานครสวรรค์เป็นยกกระบัตร กรมขุนภูเบศรเป็นทัพหลัง
พระยาธรรมาเป็นกองลำเลียง ยกไปตีเมืองพุทไธเพชร (คือ กรุง
กัมพูชา) กล่าวได้ว่าในตอนนั้นพระเจ้ากรุงธนบุรีก็ยังทรงพระสติดี
อยู่ มิฉะนั้นจะไม่สามารถสั่งให้ยกทัพใหญ่ไปตีกัมพูชาได้ และถ้า
จะเสียพระสติไปแล้วตอนนั้น กรมขุนอินทรพิทักษ์ซึ่งเป็นราชโอรส
ก็คงจะไม่คุมทัพหนุนไปตีกัมพูชาแน่ เมื่อเป็นเช่นนั้นทรงเสียพระสติ
ตอนไหน

ในประชุมพงศาวดารภาค ๖๔ บอกว่า เมื่อกองทัพไทย
ทั้ง ๖ ทักษิณไปตีกรุงกัมพูชาแล้ว อยู่ทางนี้พระเจ้ากรุงธนบุรีก็ทรง
นั่งประทับขัดสมาธิเจริญพระสมาธิ ตามลักษณะการปฏิบัติธรรม
ชั้นสูงโดยวิธีนั่งกรรมฐาน และโปรดให้พระภิกษุทั้งปวงให้เคารพ
นมัสการแก่พระองค์ นอกจากนั้นก็ยังระบุไว้ด้วยว่า พระเจ้ากรุง
ธนบุรีมีใต้ทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม เชื่อถือพวกคนพาลฟ้อง
ร้องเป็นเท็จว่าข้าราชการใหญ่่น้อย รวมทั้งประชาชน ชายช้าว
ชายเกลือ ขายนอง งามเอนไม้ และสิ่งของต้องห้าม ซึ่งคนที่ไม่ได้
ชายถูกฟ้องว่าชาย ส่วนคนที่ชายกลับไม่ถูกฟ้อง มีพวกโจทก์ฟ้อง
ร้องถึง ๓๓๓ คน มีพันศรีพันลาเป็นหัวหน้า มีการพิพากษาบังคับ
ให้รับสารภาพ ถ้าจำเลยไม่รับให้เขียนตี ในที่สุตราษฎร์ข้าราชการ
เหล่านั้นทนต่อการทรมานกรรมไม่ไหวก็เลยต้องยอมรับว่าชายของต้อง
ห้ามไปต่างประเทศเป็นเงินคนละ ๑๐๐ ชั่งบ้าง ๒๐๐ ชั่งบ้าง
เมื่อรับเช่นนี้แล้วแทนที่จะพ้นโทษกลับถูกฟ้องปรับเรียกเงินเป็น ๔
เท่า เกิดความเดือดร้อนไปทั่วทั้งหัวเมือง เอก โท ตรี จัตวา

เมื่อพิจารณาโดยถืถ้วนแล้ว พระเจ้ากรุงธนบุรีอาจจะไม่
เสียพระสติจนไม่รู้สึกระองค์ แต่ทรงหมกมุ่นอยู่กับการปฏิบัติ
กรรมฐาน และไม่มีเวลาจะออกไปดูแล้วาราชการ คงปล่อยให้
เป็นธุระของขุนนางอำมาตย์ผู้ไม่ซื่อตรงต่อแผ่นดิน โดยพระองค์
อาจจะไม่ทรงเฉลียวพระทัยว่าเรื่องเล็กรจะเป็นเรื่องใหญ่ ซึ่งแตก
ต่างไปจากในสมัยที่พระองค์ทรงกู้อิสรภาพหลังจากกรุงศรีอยุธยา
ใหม่ ๆ กราวนั้น พระองค์ทรงเอาพระทัยใส่เรื่องสงคราม การ

ทำนุบำรุงอาณาประชาราษฎร์ด้วยพระองค์เองอย่างใกล้ชิด แม้แต่
เรื่องพระศาสนาในตอนต้น ๆ ก็กระทำอย่างมีเหตุผล คือทรงปฏิรูป
การปกครองของสงฆ์เสียใหม่ เพราะพระสงฆ์ในครั้งนั้นหย่อนใน
เรื่องวินัยลงไปเป็นอันมาก เนื่องด้วยบ้านเมืองกำลังเกิดยุคเชื้อ
ถ้าพระองค์ทรงปฏิบัติการอย่างในสมัยก่อนแล้ว บ้านเมืองก็คงไม่
วุ่นวายเช่นนี้ ๑

อนึ่งพระองค์ทรงมอบอำนาจการบังคับบัญชากองทัพและ
การสงครามให้กับพระเจ้ากษัตริย์ศึก ซึ่งทรงโปรดปรานจนแต่งตั้ง
ให้มีฐานะเป็นเจ้าต่างกรม โดยเฉพาะในระยะหลัง ๆ พระองค์ไม่
เคยทรงนำทัพไปรบเลย คงมอบให้พระเจ้ากษัตริย์ศึกเป็นแม่ทัพ
ไปเสมอ ส่วนพระองค์มีแต่ทรงหมกมุ่นอยู่กับการบำเพ็ญวิปัสสนา
กรรมฐาน

การที่กล่าวว่าพระเจ้ากรุงธนบุรีมิได้ ทรงเสียพระสติจนไม่
รู้สึกพระองค์นั้นก็เพราะว่า ในตอนที่พระยาสุรศักดิ์คุมกำลังเข้าล้อม
กำแพงวังนั้น พระเจ้ากรุงธนบุรีได้สั่งให้เกณฑ์ผู้คนขึ้นรักษาหน้าที่
ป้องกันพระนคร แต่เมื่อทรงเห็นว่าจะสู้พวกกบฏไม่ไหวก็ทรงยอม
จำนน และขอทรงผนวช ณ วัดแจ้งแต่โดยดี แสดงให้เห็นโดย
ชัดแจ้งว่า พระเจ้ากรุงธนบุรีสิ้นพระราชอำนาจแล้ว ทรงขาดความ
เป็นผู้นำและตกอยู่ในฐานะที่ไม่สามารถจะเป็นจตุรรวมกำลังน้ำใจ
และพลังสามัคคีของชาวไทย ในระยะเวลาที่ชาติกำลังประสบกับ
ภัยพิบัติและวิกฤตการณ์ทางการเมืองได้เลย

๔๙ การสำเร็จโทษพระเจ้ากรุงธนบุรี

ในขณะที่ยพระยาสุรศักดิ์กับพวกควบคุมตัวพระเจ้ากรุงธนบุรีไว้ ณ นั้น ทางพระเจ้ากษัตริย์ศึกซึ่งไปราชการทัพเมืองกัมพูชาได้ทราบว่าเกิดจลาจลในกรุงธนบุรี จึงสั่งให้พระยาสุรียอภัยซึ่งเป็นหลานของพระเจ้ากษัตริย์ศึกยกกองทัพไทยลาวประมาณ ๑,๐๐๐ เศษ ลงมาจากเมืองนครราชสีมา มาตั้งอยู่ ณ บ้านของพระยาสุรียอภัยในกรุงธนบุรี และเกิดการสู้รบกับพวกของพระยาสุรศักดิ์ ในขณะนั้นข้าราชการในกรุงธนบุรีเกิดแยกออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ พวกพระยาสุรียอภัย และพวกของพระยาสุรศักดิ์

ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๕ ได้กล่าวว่า ตอนที่พระยาสุรศักดิ์เข้าควบคุมพระเจ้ากรุงธนบุรีแล้วนั้น ได้ไปจับกรมขุนอนุรักษ์สงครามหลานเธอจำไว้ด้วย (แต่ในจดหมายเหตุไหรว่า จ.ศ. ๑๑๔๒ วัน ๖ ๗ คำ วิวเครื่องยศเจ้าวังนอก" หมายความว่า กรมขุนอนุรักษ์สงครามที่เรียกว่าพระเจ้าลูกเธอวังนอกนั้น ต้องโทษมาแต่ปีชวด จ.ศ. ๑๑๔๒ ก่อนเกิดกบฏปีเศษแล้ว) ครั้นเมื่อพระยาสุรียอภัยยกทัพมาตั้งมั่นอยู่ที่บ้านแล้ว พระยาสุรศักดิ์ก็ใช้อุบายปล่อยกรมขุนอนุรักษ์สงครามออกจากเวนจำให้ไปบ้าน แล้วพระยาสุรศักดิ์วางแผนทั้งค่ายวางคนโอบล้อมมาจนถึงบ้านของพระยาสุรียอภัย แล้วจุดไฟเผาจนกระทั่งลุกลามมายังบ้านพระยาสุรียอภัย แต่กระแสนลมเกิดเปลี่ยนทางไฟจึงมิได้ไหม้บ้านพระยาสุรียอภัย ได้เกิดการสู้รบกันอย่างดุเดือดในตอนกลางคืน ครั้นรุ่งเช้าพระยาสุรียอภัยก็ทราบว่าการกรมขุนอนุรักษ์สงครามคุมพลมารบ พระยาสุรียอภัยได้ตี

ทัพของกรมขุนอนุรักษ์สงครามและพรรคพวกแตกหนีไป และตามจับตัวมากุมขังไว้ในที่สุด

เมื่อพระเจ้ากษัตริย์ศึกกลับจากราชการศึกที่เสียมราช กัมพูชา แล้วก็ได้มีการพิจารณาโทษของพระเจ้ากรุงธนบุรี ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๕ กล่าวว่า “จึงมีพระราชบริหารคำรัสปรึกษาว่า เมื่อพระเจ้าแผ่นดินอาสัจจะสุจริตธรรมเสีย ประพฤติการทุจริตฉะนี้ ก็เห็นว่าเป็นเสียหนามหลักคออันใหญ่อยู่ในแผ่นดิน จะละไว้มิได้ ขอให้ปริวรรตออกประหารเสีย ฝ่ายทแกล้วทหารทั้งปวง มีใจเจ็บแค้นเป็นอันมาก ก็นำเอาพระเจ้าแผ่นดินและพวกโจทก์ทั้งปวงไปสำเร็จโทษ ณ บ่อน้ำท้ายเมืองในทันใดนั้น”

สิ่งที่น่าพิจารณาก็คือมีความจำเป็นเพียงใดถึงกับต้องสำเร็จโทษพระเจ้ากรุงธนบุรี เมื่อพิจารณาดูให้ถี่ถ้วนจะเห็นได้ว่า เป็นความจำเป็นที่พระเจ้ากษัตริย์ศึกไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้ กล่าวคือ

พวกทหารในกองทัพมีความโกรธแค้นมาก เรื่องนี้เกี่ยวกับขวัญของทหารในกองทัพ ทั้งนี้เพราะในขณะที่ยทหารต้องไปรบอยู่ในเขมร ญาติพี่น้องของทหารที่ไม่ได้รับความยุติธรรมมีมาก และต้องถูกพวกขุนนางข้าราชการบางคนกล่าวโทษฟ้องร้องโดยหาความผิดมิได้ แต่พระเจ้ากรุงธนบุรีก็ได้ทรงให้ความยุติธรรม กลับต้องถูกลงโทษทรมาน ให้จำเป็นต้องยอมรับว่าตนเองกระทำผิด ถูกปรับโทษเป็นพินัยหลวง ได้รับความเคียดแค้น ข้าวร้ายเหล่านั้ ล่วงรู้ไปถึงทหารในกองทัพ และเมื่อทหารกลับมาจากเขมรก็ทราบความโดยละเอียดก็ยิ่งโกรธแค้น เพราะว่าในขณะที่พวกทหารเหล่า

นี้ต้องไปรบ บุตร ภรรยา ญาติพี่น้อง ที่อยู่แนวหลังกลับได้รับความ
เดือดร้อนและไม่เป็นธรรมจากพระเจ้ากรุงธนบุรี ถ้าพระเจ้ากษัตริย์
ศึกไม่พิจารณาโทษของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ซึ่งขณะนั้นกำลัง
ถูกคุมพระองค์อยู่ อาจก่อให้เกิดการแตกแยกในกองทัพได้ ใน
ขณะที่บ้านเมืองกำลังต้องการความสมัครสมานสามัคคี เพราะภัย
อันตรายจากพม่ายังมีได้หมดไป พระเจ้ามหาจักรีศึกจำเป็นต้อง
ควบคุมสถานการณ์ให้อยู่ และจัดปัญหาขัดแย้งให้หมดสิ้นไปด้วย

ปัญหาอีกประการหนึ่ง คือ ผู้นำประเทศ ในขณะนั้นบ้าน
เมืองกำลังอยู่ในภาวะวิกฤตการณ์ ต้องการผู้นำประเทศที่เข้มแข็ง
และเป็นหลักชัยสำคัญที่จะเป็นศูนย์รวมของประชาชน ต้องสามารถ
ควบคุม สั่งการ บัญชาการ บริหารบ้านเมืองให้อยู่ในสภาวะปกติ
ได้ แต่ในขณะนั้นพระเจ้ากรุงธนบุรีก็อยู่ในสภาพที่ขาดลักษณะ
ดังกล่าวโดยสิ้นเชิง เพราะทรงหมกมุ่นอยู่กับเรื่องศาสนา บำเพ็ญ
วิปัสสนากรรมฐานจนไม่สนใจพระทัยในกิจการบ้านเมือง การบริหาร
ราชการย่อมไม่อยู่ในสภาวะปกติได้ ถ้ายังให้ทรงดำรงอยู่ในสิริราช
สมบัติต่อไป ก็คงจะต้องมีผู้ถูกลงโทษ ถูกประหารชีวิตโดยปราศ
จากความผิดอีกจนได้ เพราะพระองค์เป็นกษัตริย์ย่อมมีอำนาจเหนือ
หัวของทุก ๆ คน ถ้ามีคนไปยกให้ประหารชีวิตพระเจ้ากษัตริย์
ศึก ก็คงจะต้องไม่พ้นพระราชอาณาจักรโดยไม่มีมีความผิด ถ้าเหตุการณ์
เป็นเช่นนั้นจริง บ้านเมืองก็ย่อมจะต้องประสบกับขตากรรมอีก
อาจเกิดวุ่นวายจลาจลเหมือนดังที่เคยเป็นมาแล้ว ในสภาวะการณ์
เช่นนั้นพระเจ้ากรุงธนบุรี ไม่เหมาะจะเป็นผู้นำประเทศอีกต่อไปแล้ว

ในกรณีที่พระเจ้ากรุงธนบุรีสั่งลงโทษโดยพระสงฆ์ที่ไม่ยอม
แสดงความเคารพต่อพระองค์ให้ได้รับความเจ็บปวดทรมาน นับ
เป็นการสันตะเทือนความรู้สึกและจิตใจของชาวไทยผู้รู้เห็นเหตุการณ์
มาก เพราะคนไทยทั่วไปยึดมั่นในบรรพบุรุษศาสนา และพระสงฆ์
ที่มั่นในหลักธรรมและวินัย ชาวบ้านก็เลื่อมใสศรัทธามาก เมื่อ
พระสงฆ์ที่ตนเคารพนับถือถูกลงโทษเช่นนี้ ผู้คนย่อมทอดอาลัยใน
ความทารุณโหดร้ายของพระเจ้ากรุงธนบุรี และมองไม่เห็นผู้ใดที่
จะแก้ไขสภาวะการณ์เช่นนี้ได้อีกแล้ว นอกจากเจ้าพระยามหากษัตริย์
ศึกผู้เดียว

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว พระเจ้ากรุงธนบุรีไม่สมควรจะเป็น
กษัตริย์อีกต่อไป แต่การถอดออกจากกษัตริย์แล้วนำมาจองจำไว้ ก็
ย่อมจะก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับเชื้อสายของพระเจ้ากรุงธนบุรี ซึ่งก็
จะต้องเป็นศัตรูกับพระเจ้ากษัตริย์ศึก เนื่องด้วยผู้เป็นลูกหลานก็คง
จะทนเห็นบิดาของตนถูกจองจำเช่นนั้นไม่ได้ การสู้รบกันระหว่าง
คนไทยสองฝ่ายย่อมต้องอุบัติขึ้นอย่างไม่มีปัญหา ดังนั้นการสำเร็จ
โทษพระเจ้ากรุงธนบุรีเพื่อตัดปัญหาการแตกสามัคคีในหมู่คนไทย
ในขณะนั้น เป็นสิ่งจำเป็นที่สุด

นอกจากพระเจ้ากรุงธนบุรีจะถูกสำเร็จโทษแล้ว กรมขุน
อนุรักษ์สงครามและพระยาสุรศักดิ์วรทันเหตุ ก็ถูกประหารชีวิต
ด้วย

ส่วนกรมขุนอินทรพิทักษ์พระเจ้าลูกยาเธอ ในสมเด็จพระ
เจ้ากรุงธนบุรี ชัดขึ้นไม่ยอมรับสภาพความจริงของสถานการณ์
ก็เลยถูกจับตัวประหารชีวิตเสียด้วยอีกพระองค์หนึ่ง

มีปัญหายู่ว่า เมื่อสำเร็จโทษพระเจ้ากรุงธนบุรีแล้ว เหตุไฉนไม่อัญเชิญกรมขุนอินทรพิทักษ์ขึ้นเป็นกษัตริย์ ปัญหาเรื่องนี้เกี่ยวกับความเป็นความตายของชาติ ในขณะที่ประชาชนโกรธแค้น แม้กระทั่งหมู่ทหารก็ชิงชังการกระทำของพระเจ้ากรุงธนบุรีอยู่แล้ว ถ้ายิ่งจะให้กรมขุนอินทรพิทักษ์ซึ่งเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ ในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีขึ้นครองราชย์ต่อไป ความไม่สงบในหมู่คนไทยขณะนั้นจะต้องเกิดขึ้นแน่นอน และกรมขุนอินทรพิทักษ์จะต้องควบคุมสถานการณ์ไม่อยู่ บ้านเมืองจะต้องแตกแยกมากขึ้นเป็นช่องทางให้พม่ารุกรานได้ง่ายขึ้น ประกอบกับประชาชนชาวไทยก็เชื่อมั่นในความสามารถของพระเจ้ากษัตริย์ศึกทั้งในด้านฝีมือการรบและการปกครองคนหมู่มากมาแล้ว จนคุณเลวราชการต่าง ๆ ต่างพระเนตรพระกรรณของพระเจ้ากรุงธนบุรีมาากแล้ว ก็เลยอัญเชิญให้เป็นพระเจ้าแผ่นดินสืบต่อไป ซึ่งก็ได้แสดงพระปรีชาสามารถในการปกครองบ้านเมืองไทยให้ประจักษ์แล้ว

(หมายเหตุ : ในประชุมพงศาวดารภาค ๖๕ เรียกชื่อพระเจ้ากษัตริย์ศึก แต่โดยทั่วไปมักเรียก สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก)

รายชื่อหนังสือที่ผู้ศึกษาควรอ่านประกอบ

ข้อคิดเห็นบางประการที่เกี่ยวกับสมัยสุโขทัย

หอสมุดแห่งชาติ	- ประชุมศิลาจารึกสยามภาคที่ ๑
สำนักนายกฯ	- ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๓
(คำอ่านศิลาจารึกของไทยที่เผยแพร่ใหม่ให้ติดตามดูในวารสาร
“ศิลปากร”)
กรมศิลปากร	- คำบรรยายสัมมนาโบราณคดีสมัย
สุโขทัย พ.ศ. ๒๕๐๓
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า	- เที้ยวเมืองพระร่วง
กรมพระยาดำรง ฯ	- เรื่องพระร่วง
ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล	- นำชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ
รามคำแหง
ยอร์ช เซเดส์	- ศิลปไทยสุโขทัยและราชธานีรุ่ง
แรกของไทย
ศาสตราจารย์ ศิลป พีระศรี	- ศิลปสมัยสุโขทัย
หอสมุดแห่งชาติ	-ตำนานพระพุทธรูปหิน
- ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช
- นิทานเรื่องพระร่วง

- ประวัติศาสตร์สุโขทัยภาคที่ ๑
รวบรวมเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับ
สุโขทัย /
- พระยานิติศาสตร์ไพศาล
สำนักนายก ฯ
- ประวัติกฎหมายไทย
- แดงงานประวัติศาสตร์โบราณ-
คดี ปีที่ ๑ เล่มที่ ๑
- A.B. Griswold : Toward a History of Sukhodaya
Art. 1967
- H.G. Quritch Wales : The Original of Sukhodaya Art.
JSS, vol. XLIV, pt. 2 August 1956
- C. Nelson Spinks : Siam & Pottery Trade of Asia.
JSS, vol. XLIV, pt. 2 August
1956
- Kachorn Sukhabanij : Was Nam Thom the 1st King of
Sukhodaya. JSS, vol. XLIV part
2, August 1956
- C. Nelson Spinks : The Ceramic Wares of Siam

ประวัติศาสตร์ล้านนาไทย

- พระยาประชากรจักร
สงวน โชติสุวรัตน์
- พงศาวดารโยนก
-ตำนานเมืองเหนือ

- หอสมุดฯ จัดพิมพ์ - พงศาวดารน่าน (อยู่ในประชุม
พงศาวดารภาคที่ ๑๐)
- หอสมุดฯ จัดพิมพ์ - จามเทวีวงศ์
- โพธิรังษี - ชินกาลมาลีปกรณ์
- หอสมุดฯ จัดพิมพ์ - พงศาวดารอยุธยาฉบับหลวง-
ประเสริฐ
- หอสมุดฯ จัดพิมพ์ - ทำนauanเงินยางเชียงแสน (อยู่ใน
ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๑)
- หอสมุดฯ จัดพิมพ์ - ประชุมศิลาจารึกสยาม ภาคที่ ๓
- รัชกาลที่ ๔ - พงศาวดารฉบับพระราชหัตถ-
เลขา(ตุ้คำอธิบายเกี่ยวกับอยุธยา
ของกรมพระยาดำรง ฯ)
- ไกรศรี นิมมานเหมินทร์ - เครื่องถ้วยสันกำแพง
- สงวน โชติสุขรัตน์ - สารคดีลานทอง(อยู่บนทเดียวกับ
กฎหมายพระยาเม็งราย)
- คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จัดพิมพ์ - เอกสารต่าง ๆ ในการสัมมนา
“ประวัติศาสตร์และโบราณคดี
ลานนาไทย”
- ๑) ขจร สุขพานิช - สัมพันธภาพระหว่างลานนาไทย
กับสุโขทัยและอยุธยา
- ๒) ม.จ. สุกัทรทิศ คีตกุล - สถาปัตยกรรมลานนาไทย

- ๓) ถิ่น รัตนก - การศึกษาในลานนาไทยในสมัยโบราณ
- ๔) ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร - ความเป็นมาเกี่ยวกับพุทธศาสนาในลานนาไทย
- ๕) มานิต วัลลิโรตม - หลักฐานโบราณคดีที่หริภุญไชย เวียงท่ากาน
- ๖) A.B. Griswold : The Buddha Images of Lanna Thai
- G.H. LUCE : The Early SYAM in Burina's, History. JSS, vol. XLVI pt. 2 Nov. 1958
- : The Early SYAM :a Supplement and Notes. JSS, vol. XLVII pt. I 1959

วิธีค้าขายของไทยในสมัยอยุธยา

- ลาตูแบร์ กรมพระนราชนาถ - จดหมายเหตุลาตูแบร์ กุรุสภา จัดพิมพ์ ๒ เล่มจบ
- ลาตูแบร์ สันต์ ท. โกมลบุตร แปล - จดหมายเหตุลาตูแบร์ สำนักพิมพ์ก้าวหน้าจัดพิมพ์ ๒ เล่มจบ
- สง่า กาญจนาคพันธ์ - ประวัติการค้าไทย
- พระยาโกมารกุลมนตรี - เจก อหมัค

กรมพระยาตำราง ๆ

— ทำนนานภาชีอากร (ลัทธิธรรม-
เนียม ภาคที่ ๑๖)

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๐, ๔๑, ๔๒, ๔๓, ๔๔, ๔๖, และ ๔๗

— จดหมายเหตุของคณะพ่อค้า
ฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาตั้งร้านตั้งแต่
สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนแผ่นดิน
พระนารายณ์ รวม ๗ ภาค

มูลเหตุการติดต่อการค้าระหว่างไทยกับอังกฤษ แปลจาก “English

Intercourse with SIAM in the
17th Century หอสมุดแห่งชาติ
จัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๘

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๗๖

— จดหมายเหตุของชูเตน (SCHO-
UTEN) พ่อค้าฮอลแลนด์

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๘

— จดหมายเหตุสมัยพระนารายณ์
รายงานการค้า ฯลฯ

พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร

— การทูตไทย

สมจัย อนุমানราชชน

— การทูตสมัยกรุงศรีอยุธยา

MAURICE COLLIS

— Siamese White แปลโดยเจริญ-
ไชยชนะ ชื่อว่า “แซมมอล ไวท์”

การติดต่อกับฝรั่งเศสสมัยพระนารายณ์

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๓ — เรื่องฝรั่งเศสกับไทยเป็นไมตรีกัน

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๒, ๓๕ - จดหมายเหตุของคณะบาทหลวง
ฝรั่งเศสในสมัยพระนารายณ์

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๐, ๔๑, ๔๒, ๔๓, ๔๔, ๔๖, และ ๔๗
- จดหมายเหตุของคณะพ่อค้าฝรั่ง
เศษ ซึ่งเข้ามาตั้งกรุงศรี
อยุธยาตอนแผ่นดินพระนารายณ์
รวม ๗ ภาค

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๘, ๔๙ - จดหมายเหตุของเซเบเรต์ (CE'
BE' RET) ราชทูตฝรั่งเศส เข้า
มาเจริญพระราชไมตรีครั้งแผ่นดิน
พระนารายณ์รวม ๒ ภาค

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๘๐ - จดหมายเหตุฟอร์บิง (FORBIN)
ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๘๑ - จดหมายเหตุเรื่องการจลาจล
ปลายแผ่นดินสมเด็จพระ-
นารายณ์มหาราช

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๘ - เรื่องจดหมายเหตุในแผ่นดิน
สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

จดหมายเหตุลาอูแบร์ - กรมพระนราฯ แปล จัดพิมพ์โดย
คุรุสภา ๒ เล่มจบ
- สันต์ ท. โกมลบุตร แปล สำนัก
พิมพ์ก้าวหน้าจัดพิมพ์ ๒ เล่มจบ

จดหมายเหตุรายวันของบาทหลวง เดอ ชาวสี (DE CHOISY) แปล
และเรียบเรียงโดยหลวงสันธาน
วิทยาสัทธ

ออกญาวิชาเยนทร์ หรือการต่างประเทศในสมัยพระนารายณ์
— โดยขจร สุขพานิช สำนักพิมพ์
ก้าวหน้าจัดพิมพ์

พลลคอน — แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร
แต่งโดยบาทหลวง เดอ แบสซ์

ประวัติศาสตร์ชาติและการเมืองของอาณาจักรสยาม
— แปลโดยสันต์ โกมลบุตร แต่ง
โดยบาทหลวง GERVAISE

จดหมายเหตุเรื่องส่งทูตไทยไปกรุงโรมครั้งที่ ๒ ในแผ่นดินสมเด็จพระ
พระนารายณ์มหาราช

สมจัย อนุমানราชธน การทูตในสมัยอยุธยา

พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร — การทูตไทย

สยามสมาคม — Selected Articles. vol VIII
Relation With France

E.W. Hutchison — Adventures in SIAM in the 17th
Century. London 1940

สภาพบ้านเมืองและความเป็นอยู่ของไทยสมัย
อยุธยาตามที่ปรากฏในจดหมายเหตุฝรั่ง

- จดหมายเหตุลาอูแบร์ - แปลโดยกรมพระนรา ๖
- แปลโดยสันต์ โกมลบุตร

ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองของอาณาจักรสยาม

- เขียนโดย บาทหลวง แล แอส์ส์
(GERVAISE) แปลโดย สันต์
ท. โกมลบุตร

จดหมายเหตุฟอบัง FOR BIN - ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๘๐

จดหมายเหตุ วันวลิต (VAN VLIET)

- ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๗๔

จดหมายเหตุแคมเพอร์ (KAEM PHER)

จดหมายเหตุ ชูเตน (SCHOUTEN)

- ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๗๖

เมืองไทยในทัศนะของฝรั่ง

- เรียบเรียงโดย ธวัช รัตนนิชิต
เขียนจากจดหมายเหตุของฝรั่ง
เป็นบทความทางวิทยุ

เรื่องกรุงสยามเมื่อ ๒๕๐ ปีที่แล้วมา แปล. วารสารศิลปากร ปีที่ ๘

เล่ม ๔, ๑๐, ๑๑

เปรียบเทียบการติดต่อกับต่างประเทศในสมัยพระเอกาทศรถ
พระเจ้าทรงธรรม และ พระเจ้าปราสาททอง

สมจัย อนุমানราชชน	- การทูตสมัยอยุธยา
พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร	- การทูตไทย
ขจร สุขพานิช	- การต่างประเทศ ในสมัยพระ-
เอกาทศรถ
หอสมุดแห่งชาติ	- จดหมายเหตุวันวลิต
	- จดหมายเหตุ ชูเตน
	- มุลเหตุการติดต่อกับชาวระหว่าง
ไทยกับอังกฤษ
	- ทางไมตรีระหว่างไทยกับญี่ปุ่น
(ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๐)
	- ทางไมตรีระหว่างไทยกับจีน
(ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕
ฉบับแก้ไขใหม่)
หอสมุดแห่งชาติ	- SIAM in the DAGH Register
Dutch papers from the Dagh
Register. 1624-1642
	- Records of Relations between
Siam & Foreign Countries in
the 17 th Century. 5 volumes

ความสัมพันธ์ระหว่างฮอลแลนด์และสยาม (แปล) อยู่ใน “ศิลปากร”
ปีที่ ๘ เล่ม ๖

การเสียดกรุงครั้งที่ ๑ และการกู้เอกราช

- ไทยรบพม่า - โดยกรมพระยาดำรง ฯ
ไทยรบพม่า - ,, (อยู่ในชุดประชุม-
พงศาวดาร ภาคที่ ๖)

พระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยกรมพระยาดำรง ฯ

พงศาวดารอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐ

พงศาวดารอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์

พงศาวดารอยุธยา ฉบับพันจันทมาศ

พงศาวดารอยุธยา ฉบับพระราชหัตถเลขา ฯ

พงศาวดารอยุธยา ฉบับกรมพระปรมานุชิต ฯ

พงศาวดารอยุธยา ฉบับบริติชมิวเซียม

พงศาวดารอยุธยาบางตอนที่พิมพ์อยู่ในประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔
และ ภาคที่ ๘

Harvey : A History of Burma

Scott : A History of Burma

Arthur Phayre : A History of Burma

สยามสมาคมได้พิมพ์ : Selected Articles from the
Journal :-

volume V : Relationship with
Burma Part I (เรื่องเกี่ยวกับไทย
กับพม่า ตอนที่กล่าวไว้ใน
พงศาวดารพม่า)

พงศาวดารพม่า

- กรมพระนราธิปพงศ์ประพันธ์

การเสียดังครั้งที่ ๒

ไทยรบพม่า

- กรมพระยาตำรา

”

- ” (อยู่ในประชุม
พงศาวดาร ภาคที่ ๖ ด้วย)

พงศาวดารอยุธยา ฉบับพันจันทุมาศ

พงศาวดารอยุธยา ฉบับพระราชหัตถเลขา

พงศาวดารอยุธยา ฉบับกรมพระปรมาธิบดี

พงศาวดารอยุธยา ฉบับบริติชมิวเซียม

จดหมายเหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี และพระราชวิจารณ์
ไม้เมืองเดิม

- บางระจัน (สำหรับอ่านประกอบ
เอาบรรยากาศ)

เกี่ยวกับสมัยกรุงศรีอยุธยาโดยทั่วๆ

นิตยสาร “ศิลปากร” เล่มที่ ๖ ปีที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๐
รวมปาฐกถางานอนุสรณ์อยุธยา ๒๐๐ ปี ฉบับอยุธยา

พิมพ์

โดย กุรุสภา ๒ เล่มจบ

- เล่ม ๑ การแพทย์อยุธยา โดย สำนวน
 กฎหมายสมัยอยุธยา โดย ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช
 สถาปัตยกรรมสมัยอยุธยา โดย นิคม มุลิกะคามะ
 การศาสนาในสมัยอยุธยา โดย เทพ สุขรัตน์
 การปกครองสมัยอยุธยา โดย พิสิษฐ์ เจริญวงศ์
 การติดต่อกับต่างประเทศ
 สมัยอยุธยา โดย ขจร สุขพานิช
 ประติษฐานกรรมสมัยอยุธยาโดย มานิต วัลลิโรคม
 ดนตรีไทยสมัยอยุธยา โดย มนตรี ตราโมท
 สังคมสมัยอยุธยา โดย ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช
- เล่ม ๒ การละเล่นสมัยอยุธยา โดย ธนิต อยู่โพธิ์
 การทหารสมัยอยุธยา โดย ดำเนิน เลชะกุล
 ปืนใหญ่กับวัดท่าการ้อง โดย ทวยหาญ ยมนา
- กฎหมายตราสามดวง จัดพิมพ์โดยคุรุสภา ๕ เล่มจบ
 คำให้การขุนหลวงหาวัด คำให้การของชาวกรุงเก่า
 เรื่องเมืองทรยศ — ธนิต อยู่โพธิ์
 ฐานันดรไพร่ — ขจร สุขพานิช
- เที่ยวตามทางรถไฟ ภาศต่าง ๆ ของกรมพระยาดำรง ฯ
 ศิลปอยุธยา พิมพ์โดย กรมศิลปากร ในงานเปิดพิพิธภัณฑ์ส่วนใหม่
 หนังสือจำพวกประวัติเมืองสำคัญต่าง ๆ เช่นรวมเรื่องเมืองราชบุรี
 ทำนนานเมืองพิษณุโลก ทำนนานการเกณฑ์ทหาร ของ กรมพระยา-
 ดำรง ฯ (อยู่ในประชุมพงศาวดาร ภาศที่ ๒๓)

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๓ เรื่องกรุงเก่า เป็นเรื่องค้นคว้าทาง
โบราณคดีในเมืองอยุธยา

เรื่องเกี่ยวกับกรุงเก่า โดย พระยาโบราณราชธานินทร์
คำบรรยายประวัติศาสตร์ไทย โดย ขจร สุขพานิช ๒ เล่มจบ จัดพิมพ์
โดยคณะมนุษยศาสตร์ มหา-
วิทยาลัยเชียงใหม่

ประชุมจดหมายเหตุอยุธยา ภาคที่ ๑ สำนักนายกรัฐมนตรี
เรื่องเมืองพัทลุง ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๕
พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา

— คำอธิบายของกรมพระยาคำรงฯ

นำเที่ยวอยุธยา โดย ตริ อมาตยกุล (เลือกฉบับที่มี
แผนที่ และ แผนผังประกอบ)

สอบศักราชปรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ (๓ เล่มจบ)
โดย ขจร สุขพานิช

ตอนที่ ๑ นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๑๑ เล่ม ๒ ก.ค. ๒๕๑๐

ตอนที่ ๒ „ ปีที่ ๑๑ เล่ม ๓ ก.ย. ๒๕๑๐

ตอนที่ ๓ „ ปีที่ ๑๑ เล่ม ๔ พ.ย. ๒๕๑๐

ประชุมตำราบรมราชูทิศเพื่อกลัปนา สมัยอยุธยา ภาคที่ ๑ สำนัก
นายกรัฐมนตรี จัดพิมพ์

วารสารแถลงงานประวัติศาสตร์ โบราณคดี สำนักนา~~ย~~จัดพิมพ์
พงศาวดารโยนก โดย พระยาประชาภิจักรจักร

นักการทูตไทย

โดย ส. ศิวรักษ์

สิทธิสภาพนอกอาณาเขต

โดย ศรีนาถ สุริยะ จันทรเกษม ฉบับ
ที่ ๕๔ กันยายน-ตุลาคม ๒๕๐๘

O.W. WOLTERS

: CHEN-LI-FU, a state on the
Gulf of Siam JSS, vol. XLVII,
pt. 2 1960

